

Doktori értekezés

A fiatal felnőttkor mint büntetőjogilag releváns életszakasz

Csúri András

2008

Szeged

Témavezető: Dr. Nagy Ferenc
tanszékvezető egyetemi tanár

“Hát ki kergül meg most is ebben a viharban? Csak azok a kötnivaló bolondok, akik a tizenkilencedik meg a huszonkettedik esztendejük között vannak.”

(William Shakespeare: Téli rege)

TARTALOMJEGYZÉK

I	BEVEZETÉS: ÉLETSZAKASZOK ÉS BÜNTETŐJOGI RELEVANCIÁJUK	4
1.	PROBLÉMAFELVETÉS.....	4
2.	A DOLGOZAT SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE ÉS MÓDSZERTANA.....	7
3.	FOGALMI ELHATÁROLÁSOK.....	11
4.	A TÁRSADALMI KONTROLL LÉPCSŐI.....	13
4.1	<i>Szocializáció, nevelés, szankcionálás és büntetőjog</i>	13
4.2	<i>A felnőtté válás átmeneti időszaka és krízishelyzetei</i>	15
II	A FIATAL FELNŐTT ÉLETSZAKASZ KRIMINOLÓGIAI SZEMSZÖGBŐL	17
1.	A KRIMINOLÓGIA MEGKÖZELÍTÉS LÉTJOGOSULTSÁGA.....	17
2.	TRANSZVERZÁLIS VIZSGÁLATOK.....	19
2.1	<i>A regisztrált bűnözés</i>	19
a)	A vonatkozó adatok magyarországi hiányosságairól.....	19
b)	A fiatalok regisztrált bűnözésének németországi jellemzőiről.....	21
	A bűnözési görbe formája.....	21
	A bűnözés struktúrája.....	22
2.2	<i>A látens bűnözés</i>	24
a)	A látens bűnözés megismerésének módszertana.....	24
	1. Tettek megkérdezése.....	24
	2. Áldozatok megkérdezése.....	25
	3. Informátorok megkérdezése.....	25
b)	A fiatalok látens bűnözésének jellemzői.....	25
3.	LONGITUDINÁLIS VIZSGÁLATOK.....	28
3.1	<i>Módszertan</i>	28
3.2	<i>Az egyes kutatások</i>	29
a)	A Glueck házaspár vizsgálatai.....	29
b)	Laub és Sampson : „Crime in the making”.....	30
c)	A „Philadelphia Cohort Study”.....	32
d)	Stattin és Magnusson svédországi vizsgálatai.....	33
e)	Göppinger és Mischkowitz : „Tübinger Jungtäter Vergleichsuntersuchung”.....	34
	A kutatás szempontrendszere.....	35
	Az eredmények értékelése Mischkowitz által.....	35
	Stelly és Thomas reanalízise.....	36
f)	Kerner és Janssen bűnismétléssel kapcsolatos kutatásai. A börtönlakók mint sajátos népességszámoló.....	36
g)	Hosszútávú önbeszámoló. A „National Youth Survey” (NYS).....	37
3.3	<i>A longitudinális vizsgálatokból levonható következtetések</i>	38
4.	A BÜNÖZÉS KONTINUITÁSA, ILLETVE DISZKONTINUITÁSA A FIATAL FELNŐTT ÉLETSZAKASZ VONATKOZÁSÁBAN.....	39
4.1	<i>Biológiai elméletek</i>	39
4.2	<i>A racionális döntés elmélet</i>	40
4.3	<i>A chicagói iskola és a társadalmi dezorganizáció elmélete</i>	41
4.4	<i>A tanulás elméletek</i>	43
4.5	<i>Az anómia mint társadalmi állapot</i>	44
a)	Durkheim és a bűnözés „normalitása”.....	44
b)	Merton anómia elmélete.....	46
c)	A fiatal felnőttkor mint anomikus állapot?.....	46
4.6	<i>A társadalmi címkézés elmélete</i>	47
a)	A címkézési elméletekről általában.....	47
b)	A címkézési elméletek kritikája.....	49
4.7	<i>A társadalmi kontroll elmélet</i>	50
4.8	<i>Összefoglalás</i>	51
5.	A BÜNÖZÉS VÁLTOZÓ DINAMIKÁJÁT KUTATÓ KRIMINOLÓGIAI ELMÉLETEK.....	52
5.1	<i>Greenberg és Agnew elméletei</i>	53
5.2	<i>Moffit fejlődés – taxonómiája</i>	56
5.3	<i>Thornberry interakciós modellje</i>	58
5.4	<i>Sampson és Laub elmélete</i>	59
6.	A BÜNÖZÉS VISSZAESÉSÉT ELSŐDLEGESEN TÁRSADALMI TÉNYEZŐKKEL MAGYARÁZÓ ELMÉLETEK.....	60
6.1	<i>Farrington életút elmélete</i>	60
6.2	<i>Gottfredson és Hirschi általános bűnözési elmélete</i>	60

a)	A csekély önkontroll	61
b)	Az elmélet kritikája	63
7.	A FIATALOK BÜNZÉSÉNEK MAGYARORSZÁGI JELLEMZŐIRŐL	65
7.1	<i>Általános kép a regisztrált bűnelkövetési adatok alapján</i>	66
a)	Arányuk az összbünyésben	66
b)	Nemi megoszlás	66
c)	Iskolai végzettség	67
d)	Családi állapot	67
e)	Bűnismétlők	68
7.2	<i>A látens bünyéssel kapcsolatos felismerések</i>	68
7.3	<i>A fiatalkori bünyés okai a magyar társadalmi viszonyok között</i>	69
8.	A FIATAL FELNÖTT-BÜNZÉS ÖSSZEFOGLALÓ JELLEMZŐI ÉS EZEK KIHATÁSA A KORCSOPORT BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSÁRA	70
III A NÉMET NYELVTERÜLET JOGRENDJEINEK VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁSAI 73		
1.	A 18 ÉS 21 ÉV KÖZÖTTI BÜNELKÖVETŐKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK A NÉMET BÜNTETŐJOGBAN	73
1.1	<i>A fiatal nagykorúak (Heranwachsende)</i>	73
1.2	<i>Az állami reagálás eszközei a fiatal elkövetők büntetőjogilag releváns cselekményeire</i>	74
1.3	<i>A fiatalkorúak büntető kódexe (JGG)</i>	76
a)	A JGG történeti előzményei	76
b)	A JGG személyi és tárgyi hatálya	77
1.4	<i>A hatályos szabályozás karakterisztikája</i>	80
1.5	<i>Exkurzus: A nevelés mint a reintegráció kényszereszköze?</i>	81
1.6	<i>A fiatalkorúak szabályainak alkalmazása a fiatal nagykorú elkövetők vonatkozásában (JGG 105.§)</i>	83
a)	Észrevételek a törvényi megfogalmazással kapcsolatban	84
b)	A fiatalkorúak személyisége	85
c)	Az elkövető személyiségének értékelése [JGG 105.§ (1) bek. 1. pont] és az ezt segítő szempontrendszerek	86
A marburgi irányelvek	86	
Esser, Fritz és Schmidt operacionalizálási kísérlete	87	
d)	A fiatalkorúakra jellemző büncselekmények [JGG 105.§(1) 2. pont]	93
e)	Jogkövetkezmény-tani sajátosságok a fiatal nagykorúak vonatkozásában	94
1.7	<i>A jogalkalmazási gyakorlat sajátosságai</i>	94
1.8	<i>Az elméleti szabályok alkalmazása a gyakorlatban egy konkrét eset kapcsán</i>	96
1.9	<i>A német szabályozás kriminálpolitikai értékelése</i>	97
2.	A FIATAL FELNÖTTEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK AZ OSZTRÁK BÜNTETŐJOGBAN	99
2.1	<i>A fiatal felnőttkor megjelenése az 1988. évi és a 2001. évi reformfolyamatokban</i>	99
2.2	<i>A 18 és 21 év közötti elkövetőkre vonatkozó rendelkezések</i>	101
a)	Anyagi jogi változások	101
A szabadságvesztés büntetés	101	
A pénzbüntetés	102	
A 'kettős értékelés' kérdése	102	
b)	Eljárásjogi változások	103
Eljáró hatóság	103	
A 'bizalmi személy' intézménye	104	
Környezettanulmány készítése	104	
Az előzetes letartóztatás	104	
További kedvezmények	105	
2.3	<i>A kialakult helyzet értékelése és továbbgondolása</i>	105
a)	Enyhítések és szigorítások	105
b)	Az új szabályozás kihatásai a mindennapi gyakorlatra	106
c)	A következő lépések	108
3.	A FIATAL FELNÖTTEKRE VONATKOZÓ KÜLÖN SZABÁLYOK A SVÁJCI BÜNTETŐJOGBAN	109
3.1	<i>A fiatalok bünyésének svájci jellemzői</i>	109
3.2	<i>A fiatal felnőttekre vonatkozó eltérő szabályok</i>	111
a)	'Übergangstäter'- Egy tettes, két életszakasz	111
b)	A fiatal felnőttek érdekében alkalmazható önálló intézkedés	112
4.	A NÉMET, AZ OSZTRÁK ÉS A SVÁJCI SZABÁLYOZÁS LÉNYEGI ELTÉRÉSEI	114
IV NEMZETKÖZI JOGI ÉS EURÓPAI KITEKINTÉS..... 118		
1.	BEVEZETŐ GONDOLATOK	118
2.	NEMZETKÖZI ELŐÍRÁSOK A FIATAL FELNÖTT ÉLETKOR TEKINTETÉBEN	119

2.1	<i>A vonatkozó ENSZ dokumentumok</i>	121
a)	A pekingi szabályok.....	122
b)	ENSZ „mintatörvény” a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszeréről.....	123
c)	A rijádi iránymutatások.....	123
d)	A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó ENSZ szabályok.....	124
e)	A gyermek jogairól szóló ENSZ egyezmény.....	124
2.2	<i>Az ENSZ dokumentumok kölcsönhatása</i>	124
2.3	<i>Az európai szintű szabályozás</i>	125
2.4	<i>A nemzetközi dokumentumok közös nevezője</i>	127
3.	A FIATAL FELNŐTT ÉLETSZAKASZ BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK SAJÁTOS SÁGAI EURÓPÁBAN 127	
3.1	<i>Eltérő megoldások az európai államok joggyakorlatában</i>	127
3.2	<i>A fiatal felnőttek büntetőjogi megközelítésének európai modelljei</i>	131
a)	A rendszerbeli elhelyezés.....	131
b)	A szabályozás technikája.....	132
c)	Kriminálpolitikai megfontolások.....	133
 V A FIATAL FELNŐTTEK BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGÉNEK MAGYARORSZÁGI SZABÁLYOZÁSA 134		
1.	JOGTÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS	134
1.1	<i>A Csemegi kódex „ifju” elkövetőkre vonatkozó szabályai</i>	134
1.2	<i>Az 1908:XXXVI. t.cz., az I. Büntető novella</i>	135
a)	A Novella elvi jelentősége és szellemisége.....	135
b)	Az I. Bn. vonatkozó rendelkezései.....	136
1.3	<i>Az 1951. évi törvényerejű rendeletek</i>	137
1.4	<i>Az 1961. évi V. tv.</i>	137
1.5	<i>1978. évi IV. törvény</i>	138
2.	A FIATAL FELNŐTT ÉLETKOR MEGJELENÉSE A MAGYAR JOGALKALMAZÓI GYAKORLATBAN	140
3.	A FIATAL FELNŐTTEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁSI TERVEZETEK	142
3.1	<i>A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója</i>	143
a)	Problémás kérdések.....	144
	A kategória német elnevezése és szabályozásának szubjektív jellege.....	144
	A kategória osztrák elnevezése és szabályozásának objektív jellege.....	145
	A kategória svájci elnevezése és szabályozásának szubjektív jellege.....	145
b)	A ’fiatal nagykorúság’. Egy fogalmi újítás szükségessége, aktualitása, és dogmatikai indokoltsága.....	146
c)	További problémák.....	149
	Eltérő elnevezés – azonos szankciók.....	149
	Szigorú értelemben vett objektív szabályozás.....	150
3.2	<i>A fiatal felnőtt életkor a Btk. fiatalkort szabályozó fejezetében</i>	154
a)	Általános jellegű megjegyzések a javasoltakhoz.....	154
b)	A javaslattal kapcsolatos konkrét észrevételek.....	155
	A javítóintézeti nevelés lehetőségének kiterjesztése (Tervezet 106. §).....	155
	Próbára bocsátás (114. §).....	155
	Enyhítések a nyilvántartásban.....	156
3.3	<i>Vélemények a szakirodalomból</i>	157
4.	JAVASLATOK DE LEGE FERENDA	159
4.1	<i>Fogalmi pontosítás szükségessége</i>	159
4.2	<i>Összehasonlító kutatások a fiatal felnőtt életszakasszal összefüggésben</i>	161
4.3	<i>A társadalmi kontroll duális rendszerének gyakorlati megvalósulása</i>	161
4.4	<i>A fiatalkorúak és a felnőttek szankciórendszerének további differenciálása</i>	162
4.5	<i>Fiatalkorúak bírója, fiatalkorúak bírósága</i>	162
 VI ZÁRÓ GONDOLATOK 164		
IRODALOMJEGYZÉK 170		
FÜGGELÉK 190		

I Bevezetés: Életszakaszok és büntetőjogi relevanciájuk

1. Problémafelvetés

A tizennyolcadik életév betöltésével a természetes személy Magyarországon *büntetőjogi* értelemben felnőtté és *polgári jogi* értelemben nagykorúvá válik.¹ *Biológiai* már korábban eléri teljes érettségét. Felnőttként való *társadalmi* elfogadottsága azonban még messze nem teljes. Középiskolai tanulmányait épphogy csak befejezte, az önálló továbbtanulás, később a munkahelykeresés és mindeközben a szülőktől való anyagi függetlenedés jellemzik. Azaz a felnőtté válás életbeli élményeit igazán ekkor kezdi tapasztalni. Ennek számos feszültségekkel teli helyzetével ebben az életszakaszban kell szembesülnie. Meg kell találnia ezekre az adekvát, társadalmilag elfogadott reakálási lehetőségeket. A probléma, mint az a *Shakespearétól* kölcsönzött idézetből kiderül nem új keletű. A megoldás azonban más kell, hogy legyen, mint a kötél általi reakció.

Az életszakaszok *jogi* elhatárolásának legelterjedtebb és legkézenfekvőbb módszere, azok *életkorhatároiban* történő meghatározása. Ez a jogbiztonság szempontjából elengedhetetlen Nagyfokú általánosítást eredményez azonban, ami gyakran eltakarja a konkrét életutak, fejlődési folyamatok bonyolult, komplex rendszerét. Az elmúlt évtizedek fejlődéslelektani, szociológiai, pszichológiai kutatásainak egyik fontos felismerése, hogy a 18. életév nem jelent pontos cezúrát a fiatalkor és a felnőttkor határán. Az ember testi-lelki fejlődése többek között a személyiségtől és a szociális környezettől is függő *folyamat*, éles határok nélkül. Empirikus vizsgálatok eredményei igazolják, hogy a személyiségfejlődés kitolódik², a fiatalok személyükben is, ökonómiailag is egyre később válnak önállóvá, a szocializálódás folyamata pedig ma már elhúzódhat akár a harmadik életévtized végéig is.

A disszertációban a fiatalkor és a felnőttkor közötti átmeneti, de teljes értékű életszakasz, a *fiatal felnőttkor* büntető anyagi jogi relevanciáját vizsgálom. A fiatal

¹ Kivételes jelleggel, a nagykorúság már korábban is, a 16. életévtől kezdve beállhat, *házasságkötéssel*. Vö: Ptk. 12. § (1959. évi IV.tv. a polgári törvénykönyvről) és a Csjt. 10. § (2)-(5) bekezdések (1952. évi IV.tv. a házasságról és a családról). Értekezésem azonban a 18. életévet *követően* vizsgálja a fiatal felnőtt korosztály büntetőjogi relevanciáit (elkövetői szemszögből elsősorban), így akkor már bizton állítható, hogy a bűncselekmény 18 éves elkövetője elérte a polgári jogi nagykorúságot. A házassággal nagykorúságot elért elkövetők a büntetőjog szempontjából azonban továbbra is fiatalkorúaknak tekintendők.

² Lásd később a kriminológiai kutatásokat ismertető fejezetben.

felőttkor a magyar büntetőjogban eddig külön szabályozásra nem került, és mivel a hatályos Btk.³ sem tartalmaz önálló megjelölés alatt elkülönített szabályokat az adott életszakasz tekintetében, ezért az elmúlt harminc év büntetőjogi szakirodalma szinte teljes mértékben hanyagolta az életszakasszal kapcsolatos problematikus kérdések részletes elemzését.

A téma *aktualitása* – a jogalkotás szemszögéből – kettős. Egyrészt épp száz évvel ezelőtt, 1908-ban lépett hatályba a *Balogh Jenő* nevével fémjelzett I. Büntető novella.⁴ Ez a fiatalkorúakra vonatkozó, a felnőttektől eltérő *anyagi* jogi szabályokat elsőként foglalta egységes szerkezetbe, önálló törvény keretei között. A külön rendelkezések, és a technikailag a felnőttekre vonatkozó szabályoktól elkülönített szerkezet kifejezte a 19. és 20. század fordulóját jellemző azon felismeréseket, hogy a fiatalkorúak deviáns megnyilvánulásait illetve bűncselekményeit a büntetőjognak is a felnőttekéétől eltérő módon kell megközelítenie.

Az aktualitást indokolják másrészt az ezredforduló óta zajló legújabb kodifikációs törekvések, amelyek *új* (és nem csak módosított) magyar Büntető Törvénykönyv megalkotását tűzték ki (eredeti) célul. Ennek elválaszthatatlan alapkérdésévé vált, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó, a felnőttektől eltérő büntetőjogi rendelkezéseket – a hatályos jog kontinuitását eredményező – *részleges önállósággal*, a Btk-n belül szabályozzák vagy a száz éve megkezdett utat folytatva, illetve azt újra kezdve *önálló* törvény keretein belül foglalják egybe.

Az előbbiekből kitűnik a téma komplexitása és nehézsége. A fiatal felnőttek ugyanis a fiatalkor és a felőttkor közti átmenetet képezik. Büntetőjogi szabályozásuk szempontjából alapvető kérdés tehát, hogy a fiatalkorúak és a felnőttek jövőbeli büntetőjogi szabályozása ténylegesen elkülönül-e majd egymástól, illetve, hogy a fiatal felnőtteket – amennyiben igen – mely elkövetői körrel kívánja együttesen szabályozni a jogalkotó⁵. A kérdésfeltevés azonban máshonnan indul. Szükséges-e egyáltalán a fiatal felnőttek cselekményeinek eltérő büntetőjogi megközelítése? Számos más jogterület, meghatározott kérdésekben ugyanis biztosít egyfajta átmeneti időszakot (türelmi zónát) a nagykorúvá vált fiatal személyek számára⁶. Szükséges-e azonban, hogy a büntetőjog is

³ A büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

⁴ *Balogh J.- Bernolák N.*: A büntető törvények és a büntető novella. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1908.

⁵ Természetesen szóba kerülhet még a fiatal felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok teljes elkülönítése, erre azonban nincs sürgető szükség, a jelenlegi helyzetben pedig realitása sem. Lásd később Az európai kitekintés keretében.

⁶ Erre példát láthatunk majd a német jogi szabályozásban.

így tegyen? Ez csak akkor lehet indokolt, ha ez az életkorcsoport a felnőttekétől eltérő sajátos és releváns bűnözési jegyekkel rendelkezik. Dolgozatom kriminológiai vizsgálatokkal és elméletekkel foglalkozó fejezete azt kívánja alátámasztani, hogy a fiatal felnőttek bűnözése nemcsak, hogy jelentősen eltér a felnőtt korúak bűnözési jellemzőitől, hanem azt is, hogy komoly hasonlóságot mutat a fiatakorúak bűnözésével. Mindez magyar és nemzetközi viszonylatban egyaránt igaz. Ha tehát sikerül igazolni a sajátos és eltérő jegyeket, az komoly érv lehet a későbbiekben a differenciált büntetőjogi megközelítés mellett. A dolgozat elsősorban az ebből következő büntető *anyagi* jogi konzekvenciákat elemzi. Ezen belül is a kategória rendszerbeli elhelyezésére, elnevezésére és a jogkövetkezmény-tani kihatások *elméleti* kérdéseire helyezve a hangsúlyt. Az eljárásjogi és végrehajtási kérdések jelen értekezésben csak ott kerülnek említésre, ahol az elengedhetetlenül szükséges. Az ezirányú kérdések elemző vizsgálata további tanulmányok tárgyát kell, hogy képezze.

A jövőbeli szabályozásnak *előfeltétele* tehát annak meghatározása, hogy szükséges-e az elkülönült büntetőjogi megközelítés. Ehhez – az ismertetésre kerülő bűnözési jellemzők birtokában – el kell dönteni, hogy milyen *kriminálpolitikai célt* kíván követni és szolgálni a majdani szabályozás. Elsősorban a *nevelés* vagy a *büntetés* legyen meghatározó a korosztállyal összefüggésben? Ehhez kapcsolódó következő kérdés, hogy az eltervezett kriminálpolitikai koncepció megvalósítása érdekében jogrendszerünk rendelkezik-e a megfelelő büntetőjogi vagy azon kívüli *eszköztárral*? Mindezek eldöntéséhez és megértéshez elengedhetetlenül szükséges megismerni a fiatakorúak és felnőttek büntetőjogi megközelítésének alapvető eltéréseit. Világossá kell, hogy váljon, hogy a fiatakorúak büntetőjogának részleges vagy teljes önállósága elsősorban nem enyhébb, hanem *eltérő* büntetőjogi megközelítés eredménye. Fontos ez azért is, mert a disszertáció vizsgálati tárgyát képező fiatal felnőttek a bűnözési mutatókban első helyen szerepelnek.⁷ Így, ha a fiatal felnőtt kategória később esetlegesen a *fiatakorúak szabályozásán belül* kerülne elhelyezésre, nem kell, hogy ezt azt az érzetet keltse, hogy a legintenzívebb bűnözői körrel szemben enyhébb elbírálást kívánunk alkalmazni. Téves lehet azonban az említett bűnözési mutatókból levezetett olyan érvelés, amely – elsősorban a generál prevencióra fektetve a hangsúlyt – a jogkövetkezménytan felnőttekre irányadó rendelkezéseinek alkalmazását preferálná. A fiatal felnőttek sajátos bűnözési jellemzőinek ismertetésekor ugyanis felismerhető lesz bűnözésük bagatell, normális és

⁷ Lásd később a kriminológiai fejezeten belül a regisztrált bűnözési adatok és a látens bűnözéssel kapcsolatos felmérések eredményeit és elemzését.

valamennyi társadalmi réteget átfogó volta, amely jelentős mértékben szocializációs deficitekre vezethető vissza, de ami az életévek előrehaladásával drasztikusan és részben spontán módon visszaesik. Ilyen esetekben egy reintegráló vagy utólagos (akár lényegében „elsődleges”) szocializációt megcélzó szemlélet hatékonyabban érheti el a bűnözés visszaszorításának közös társadalmi célját.

2. A dolgozat szerkezeti felépítése és módszertana

A *bevezetést* követően a tanulmány az emberi életútfejlődés, a szocializáció meghatározó életszakaszainak bemutatásával folytatódik, mindezt több tudományág (büntető anyagi jog, kriminológia, szociológia, pszichológia) szempontrendszerének figyelembevételével. A bemutatás részletességében a fiatal felnőttkorral zárul. Ennek során meghatározom az értekezésemben szerepet játszó életszakaszok *tartalmi* jelentését. Ezek a *gyermek, a fiataikorú, a fiatal nagykorú, a fiatal felnőtt, a fiatal és a felnőtt* életszakaszok. Pontos és univerzális fogalmi megkülönböztetés, mint látni fogjuk nem lehetséges, de egymáshoz való viszonyulásuk alapján a kategóriák megfelelően elhatárolhatóak.

A fogalmi meghatározások között – így szükségszerűen – rögtön a disszertáció elején egy újítási javaslat is szerepel. A későbbi fejezetekben ennek alátámasztására és megerősítésére teszek kísérletet. Arra, hogy a hazai *jogirodalomban* – véleményem szerint – nem megfelelő módon értelmezett fiatal felnőtt megjelölést pontosítsam. Ennek egy szegmense – a 18 és 21. év közötti életszakasz – esetében a *fiatal nagykorú* elnevezés alkalmazása mellett érvelek. Mindennek nemcsak a *nyelvtani* értelmezés szempontjából van jelentősége, hanem a nyelvi jelentésből helyesen megállapított *rendszerbeli* elhelyezésnek komoly jogkövetkezménytani kihatásai is lehetnek. A fogalmi meghatározásokat a későbbi elemzésekkel igyekszem alátámasztani és megerősíteni. A fejezet a definíciós kérdéseken túl kitér a felnőtté válással összefüggő *krízishelyzetek* elemzésére, illetve a büntetőjog szerepére ezek szelekciójában és kezelésében.

A *harmadik* fejezet – a fiatal felnőttek bűnözésének pontosabb megismerése érdekében – olyan nemzetközi kriminológiai *kutatások*, illetve az ezek alapján kialakított *elméletek* ismertetésére vállalkozik, amelyek elsősorban a bűnözés kontinuitását illetve diszkontinuitását és az arra ható tényezőket vizsgálják. A fejezet kiemelkedő fontosságú

annak alátámasztásában, hogy a fiatal felnőttek bűnözésével összefüggésben a felnőttekétől eltérő, a fiatalkorúakhoz hasonló büntetőjogi megközelítés indokolt. Azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy mi lehet egyrészt a fiatal felnőtt életszakaszt általánosságban jellemző bűnelkövetések hátterében. Másrészt arra, hogy mi magyarázza a bűnelkövetések széles körű, drasztikus és jellemzően spontán visszaesését az életkor előrehaladásával, a fiatal felnőttkor végéhez közeledve. A fejezet ismerteti a regisztrált adatok alapján kialakult képet a *németországi* fiatalkorúak bűnözéséről is. A nemzetközi vizsgálatok azért kapnak elsődleges szerepet, mert – az elkövetői kör eddigi normatív irrelevanciája miatt – nem rendelkezünk megfelelő lebontásban magyarországi adatokkal, sem releváns, jól elhatárolható, a fiatal felnőttek látens bűnözésére fókuszáló kutatásokkal. A német regisztrált bűnözési adatok bemutatása pedig többszörösen indokolt. Egyrészt mivel a fiatal felnőtt kategória a német büntetőjogban létezik a leghosszabb ideje (1953 óta), ezért a korosztály bűnözési adatait folyamatosan regisztrálták. Az ebből nyert képet, mint azt látni fogjuk, alátámasztják a nemzetközi látens bűnözéssel kapcsolatos kutatások. A fejezet harmadik egységében végül kitérek a fiatalok bűnözésének *magyarországi* jellemzőire, az ezekkel kapcsolatos tudományos véleményekre, illetve ezek kihatására a fiatal felnőttek büntetőjogi megítélésére.

A dolgozat komparatív módszerrel halad, elérendő célja, egy megfelelő jövőbeli magyar szabályozás hasznos ismeretekkel és javaslatokkal történő támogatása felé. A (büntetőjogi) reform mindenkor alapja a jogösszehasonlítás kell, hogy legyen. Ebből a megfontolásból olyan jogrendeket (Németország, Ausztria, Svájc) helyezek elsősorban vizsgálódásom középpontjába, amelyek történelmi, kulturális, jogtörténeti, gazdasági szálakon, hagyományaikon és beszélt nyelvükön keresztül szorosan kapcsolódnak egymáshoz és számos síkon a magyar jogrendszerhez is. Ezáltal példaértékűek lehetnek a megfelelő szabályozási keretek megteremtésénél. Célszerű a részletesebben vizsgált jogrendszerek leszűkítése, mert – habár a fiatal felnőttek esetén jellemzően néhány paragrafust érintő szabályozásról van szó – a pontos megértéshez elengedhetetlen adott ország fiatalkorúakra, illetve felnőttekre vonatkozó, büntetőjogi (és azon kívüli) szabályozási rendszerének pontos ismerete.

A *negyedik* fejezet – az előbbieknél megfelelően – a problémakör *német* megoldását mutatja be részletesen. Ez a fiatal nagykorú (*Heranwachsende*) elkövetők büntetőjogi felelősségének kérdésében egyfajta szubjektív megközelítést választott. Kiindulópontja az, hogy a konkrét esetben eljáró bírónak döntenie kell abban a kérdésben, hogy a cselekmény vagy az elkövető inkább a fiatalkorúakra vagy a

felnőttekre jellemző vonásokat mutat. Amennyiben előbbi, akkor a 18 és 21 év közötti elkövetőkkel szemben is a fiatalkorúak elsősorban nevelő jellegű szankcióit alkalmazzák. Utóbbi esetben viszont a felnőttekre vonatkozó rendelkezéseket, de egyes életkor-specifikus eltérésekkel. A három részletesen bemutatásra kerülő jogrend ismertetését azért helyezem a nemzetközi dokumentumok és ajánlások elé, mert – mint az látható lesz – a német büntetőjogi szabályozás a nemzetközi előírásokat több, mint harminc évvel megelőzve ismerte és alkalmazta (a mai napig is) a fiatal nagykorúak eltérő büntetőjogi szabályozásának lehetőségét.⁸ A német rendszer ismertetésétől a szabályozást valóban lényegesen később bevezető Ausztria és Svájc azonban már nem választható el, mert ez megtörné a kitűzött jog-összehasonlító szemléletmód egységét.

Az *ötödik* fejezetben az *osztrák* szabályozást elemzem, amely egy objektív szempontrendszerű modell. Fiatal felnőtt („*junge Erwachsene*”) elnevezéssel, valamennyi az elkövetéskor 18. életévét igen, de 21. életévét be nem töltött elkövetőt a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok között helyez el. Számukra enyhítéseket elsősorban az alsó büntetési tételkeretek, illetve a büntetőeljárás vonatkozásában biztosít.

A *hatodik* fejezet a *svájci* szabályozást ismerteti. A svájci megoldás a 18 és 25 év közötti elkövetők tekintetében – a német és osztrák rendszertől eltérően – *önálló intézkedés* alkalmazását teszi lehetővé. Maga az intézkedés, bár az összehasonlított jogrendekkel szemben anyagi jogi kuriózum, mégis a *végrehajtásában* nyeri el valós esszenciáját. Azaz a svájci megoldás elsősorban végrehajtási szempontból közelíti meg a fiatal felnőttek eltérő kezelésének problematikáját.

A *hetedik* fejezet a korábbiakban ismertetett három jogrend – fiatal felnőttekkel kapcsolatos – szabályozási modelljének, meghatározott szempontok mentén haladó *összehasonlítását* nyújtja. Bár jelentősen rövidebb, mint a disszertáció többi fejezete, tartalma és önálló mondanivalója folytán nem tartom megfelelőnek egyik fejezet alegységeként sem szerepeltetni.

Az ezt követő rész *nemzetközi* kitekintést nyújt. Ismerteti a fiatalkorral kapcsolatos büntetőjogi vonatkozású nemzetközi dokumentumok fiatal felnőttek szempontjából releváns részeit. Összefoglalóbb jelleggel és a teljesség igénye nélkül a fejezet kitekintést nyújt további európai nemzeti jogrendek szabályozási megoldásaira is, amelyek jellegzetességeit három fő kérdéskör mentén rendszerez. Hangsúlyozottan ki- és

⁸ Az első releváns nemzetközi dokumentumokat a nyolcvanas évek közepén fogadták el. Ezek részletes elemzését lásd a VIII. fejezetben.

áttekintő jellegre törekedve, amelynek célja bemutatni, hogy a megelőző fejezetekben felvázolt modellek mellett milyen további variánsok léteznek.

A kilencedik fejezet a magyar szabályozás kérdéseit taglalja a múlt, jelen és jövő síkjain. Első egységében jogtörténeti áttekintést nyújt a Csemegi Kódextől⁹ a hatályos Btk.-ig. A nyomaték az elmúlt 130 évben, a fiatal felnőtteknek megfelelő korosztályra (18-21. életév) vonatkozó, a felnőttektől eltérő büntetőjogi szabályokra helyeződik. Ennek során a leghangsúlyosabb és legrészletesebb bemutatást az 1908. évi I. Büntető novella kapja. Fontos kiemelni, hogy a fejezetegység nem a fiatalokkorúakra vonatkozó szabályozási modellek bemutatását tűzi ki céljául, hanem a fiatal felnőtt korosztályra vonatkozó speciális szabályokét. A jogtörténeti egység a hatályos jogi helyzet bemutatásával zárul.

Ez után a fejezet a fiatalokkorúakra – és egyben a fiatal felnőttekre is – vonatkozó két legújabb és legmeghatározóbb büntetőjogi koncepció bemutatását és kritikus értékelését adja. Ezek záró összegzéseként, és a jog-összehasonlításból nyert felismerések segítségével *de lege ferenda* javaslatokat teszek egy jövőbeli optimális szabályozás érdekében. Ezzel összefüggésben vizsgálom a megismert variációk adaptálási lehetőségeit, arra keresve a választ, hogy a felvázolt megoldások közül mely modell lehet a legkedvezőbb, illetőleg, hogy mely modell-elemek átvétele, rendszerbe illesztése alkalmasabb a magyar büntetőjog struktúrájának sajátosságaira és a magyarországi fiatalok bűnözésére tekintettel. Természetesen nem hagyva figyelmen kívül a témában elfogadott nemzetközi dokumentumok ajánlásait sem.

Előre leszögezhető tézis, hogy amennyiben indokolt az eltérő büntetőjogi megközelítés, akkor a fiatal felnőtt (fiatal nagykorú) életkori kategóriák egyszerű törvényszöveg szintjén történő implementációja nem lehet elégséges megoldás. A magyar ifjúsággondozás és a fiatalokkorúak tekintetében a társadalmi kontroll csúcsát jelentő fiatalokkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás, átfogó átalakítására, reformjára, és összehangolására van ehhez szükség.

A záró gondolatok az értekezés téziseit és megállapításait rögzítik összegző jelleggel, a *de lege ferenda* javaslatokat, és az aktuális koncepcióval szemben megfogalmazott kritikai észrevételeket összefoglalva.

⁹ 1878. évi V. Törvénycikk. A magyar büntetőkönyv a büntettekről és vétségekről

3. Fogalmi elhatárolások

Az értekezés során konkrét fogalmi rendszert alkalmazok, melynek elemei az emberi életút első három évtizedének egyes szakaszait határozzák meg. Ezek a *gyermekkor*, a *fiatalkor*, a *fiatal nagykorúság*, a *fiatal felnőttkor*, a *fiatalok* és a *felnőttkor*. E fogalmak lényegét nem lehet általános érvénnyel, precíz módon meghatározni. Jelentésük, és körülírásuk eltér a mindennapok, a pszichológia, szociológia és a jog értelmezésében. Nem léteznek nemzetközi szintű, egységes és kötelező erejű definíciók sem.

A fiatalságról a *mindennapi életben* gyakran egyes korábbi fizikai tulajdonságainkra asszociálunk, vagy a gondtalanság, optimizmus, idealizmus és tapasztalatlanság érzését társítjuk vele. A *pszichológia* a pubertásban, a külső nemi vonások, és a belső nemi érettség kialakulásában húzza meg a gyermek és fiatalkor határát¹⁰. A *szociológia* vonatkozó elméleteinek közös eleme, hogy a fiatalkort a gyermek- és felnőttkor közötti átmenetnek tekintik. Ennek karakterisztikus eleme az elsődleges szocializációs személyek (a családtagok) felől a másodlagos szocializációs személyek (a kortársak) felé fordulás.¹¹ Az életszakaszok *jogi* meghatározása még távolabb esik a valós fejlődési folyamatoktól, azokat gyakran jogpolitikai célok határozzák meg. Így például komoly szerepet játszhat egy olyan szempont, hogy minél hamarabb válnak az egyének jogilag nagykorúvá, annál hamarabb köthetnek önállóan szerződéseket, vállalhatnak teljes felelősséget kötelmi viszonyaikért, és gyakorolhatják többek között a politika számára oly fontos választójogukat. Természetesen számos más érdek és szempont is befolyásolhatja a nagykorúság alsó határának megállapítását. Egyik sem jelenti azonban, hogy a fiatalok személyükben is felnőtté váltak.

A *fiatal felnőttkor* tekintetében hasonló fogalmi bizonytalanság és sokszínűség uralkodik. A büntetőjogi szabályozások jelentősen szorosabb keretek között definiálják ezt az életszakaszt, mint teszi azt a szociológia vagy a pszichológia. Ennek oka, hogy utóbbi tudományokban a fiatal felnőttkor valóban kiterjed a felnőttkor *kezdeti* éveire is, és nemcsak a fiatalkorból a felnőttkorba *átvezető* időszakra. Bár ezen *átmeneti* időszak tartama sem határozható meg egységesen és megkérdőjelezhetetlenül, normatív felső

¹⁰ Schulz, F.: Die Entwicklung der Delinquenz von Kindern, Jugendlichen und Heranwachsenden in Deutschland. Eine vergleichende Analyse von Kriminalstatistiken und Dunkelfeldforschungen zwischen 1950 und 2000. Lit Verlag, Berlin, 2007. 10. p.

¹¹ Uo.12. p.

határát a legtöbb jogrend mégis a 21. életév betöltésében határozza meg.¹² Még adott jogrendszeren belül is találkozhatunk eltérő korhatárokkal ugyanazon életszakasz vonatkozásában. Így, mint azt a német szabályozási rendszer bemutatásakor látni fogjuk, büntetőjoguk ismeri a *fiatal nagykorú*¹³ életkategóriát a 18 és 21 év közötti bűnelkövetők viszonylatában, de szociális törvényük egészen a 27. életévig biztosít kedvezményeket, ugyanúgy fiatal nagykorú elnevezés alatt.

Az ajánlásszerű nemzetközi dokumentumok egyetlen közös elemeként, negatív irányú megközelítésben, és logikai értelmezéssel annyi szögezhető le, hogy a *gyermekkor* abszolút felsőhatárát a 18. életév betöltésében határozzák meg.¹⁴

A vizsgálódásaim szempontjából lényeges életszakaszok fogalmi koherenciáját így csak saját tudományos elgondolásom rendszerében biztosíthatom. Ezen belül kell megalapoznom ellentmondás-mentességüket. Ezek alapján a disszertációban – amennyiben a konkrét szöveghelyen nem szerepel eltérő értelmezés – a következő jelentéstartalommal alkalmazom az egyes életszakaszokat.

1. *Gyermek* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét nem töltötte be.

2. *Fiatalkorú* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét igen, de 18. életévét nem töltötte be.

3. A *fiatal nagykorúság* életszakasza a fiatalkor és a felnőttkor közötti átmenetet képi. Azok tartoznak ebbe a csoportba, akik a bűncselekmény elkövetésekor 18. életévüket igen, de 21. életévüket még nem töltötték be.

A fiatal nagykorúak polgári jogi értelemben nagykorúak, büntetőjogi értelemben pedig *formálisan* elérték a felnőtt kor határát (18. életév). A fiatal nagykorúság ennek alapján a fiatal felnőttkor része, annak kezdeti éveit jelenti. Eltérő elnevezésükre azért van szükség, mert büntetőjogi értelemben el kell őket határolni azon fiatal felnőttektől (21 és 25 év közötti elkövetők), akiknél a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok automatikusan irányadóak. A fiatal nagykorúakat az különbözteti meg a többi fiatal felnőtől, hogy esetükben a bíró, a konkrét ügy kapcsán mérlegelni *köteles*, hogy az elkövetéskor fiatal nagykorú személyisége vagy cselekménye a fiatalkorúakéhoz vagy a felnőttekéhez állt-e közelebb. Amennyiben előbbi mellett dönt, az azt jelenti, hogy a fiatal nagykorú még nem érte el egy felnőtt érettségi szintjét. Ha nem felnőtt, – és ennek

¹² Részletes kifejtést lásd a következő fejezetekben. Az életkorokkal kapcsolatban, európa nemzeti jogainak összehasonlítását lásd a 3. táblázatban.

¹³ A pontos fogalmi meghatározást lásd később.

¹⁴ A gyermek jogairól szóló 1989. november 20-i ENSZ egyezmény 1. cikk. Ennek részletes kifejtését lásd a VIII. fejezetben.

büntetőjogi következményei is vannak – akkor a 18. életév betöltése ellenére meg kell különböztetni a 18. életévet szintén betöltött, a felnőttek érettségi szintjét azonban már elért fiatal felnőttektől.

Nem tartanám szerencsésnek kizárólag azon elkövetőket a fiatal nagykorú elnevezéssel illetni, akik esetében a bíró a kifejtetteknek megfelelően döntött. Bár ez lenne valóban a legszűkebb és legpontosabb jelentése a fogalomnak, egy egységes fogalom-rendszer kialakítása érdekében azonban törekedni kell az átláthatóságra és egyértelműsége. Így amellet érvelek, hogy ne a bírói döntés eseti *eredménye*, hanem az életkorcsoport valamennyi tagját jellemző azon jogtechnikai sajátosság határozza meg elnevezésüket, mely szerint esetükben bírónak (vagy más szakembernek) kell kötelezően döntenie affelől, hogy velük szemben a fiatakorúak vagy a felnőttek büntetőjogát alkalmazzák.

4. A *fiatal felnőttkor* az értekezésben így *tágabb* értelemben a 18 és 25. életév közötti életszakaszt, *szűkebb* értelemben azonban azokat az elkövetőket jelöli, akik a bűncselekmény elkövetéskor 21. életévüket igen, de 25. életévüket nem töltötték be. Esetükben bírói mérlegeléstől függetlenül a felnőttek büntetőjogát kell alkalmazni. A későbbiekben láthatjuk majd, hogy javaslatom alapján a büntető törvénykönyvben fiatal életkorukat – kötelező jelleggel vagy bírói eseti döntés alapján – mint büntetést enyhítő körülményt lenne indokolt szabályozni.

5. A tanulmányban a *fiatal* fogalmi megjelölés az előbbi három életkorcsoportot foglalja magába. Tehát a fiatakorúakat, fiatal nagykorúakat és fiatal felnőtteket.

6. Végül a *felnőtt* kifejezés szűk értelemben azokat jelöli, akikkel szemben a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok alkalmazandóak, és akikkel szemben az életkor már semmilyen büntetést enyhítő következménnyel nem jár. Vagyis a 25. életévet betöltött elkövetőket. Tág értelemben az életszakasz formálisan természetesen a 18. életévtől kezdődik. Első szakasza a fiatal felnőtt életkor, amelynek a 25. életévig lehet büntetőjogi relevanciája. Ennek kezdeti szegmense, pedig a 18 és 21 év közötti fiatal nagykorúak csoportja.

4. A társadalmi kontroll lépcsői

4.1 Szocializáció, nevelés, szankcionálás és büntetőjog

A biológiai születés *pillanatával* kezdődik a második – társadalmi vagy szociális – 'születés' *folyamata*, amelynek során az egyénnek el kell sajátítania a társadalmi

együttélés szabályait és annak kereteit.¹⁵ Erre a kezdeti évektől kihatnak az egyént körülvevő elsődleges szocializációs személyek (szűkebb és tágabb családi kör), később az iskolai nevelés, a baráti környezet, és a társkapcsolatok. Ennek a folyamatnak csak egyik szegmense a *normakövető*, törvénytisztelő életmód fokozatos elsajátítása. Erre befolyással bír maga a szocializációs folyamat egésze, azon belül a nevelés, és annak egyik eszköze a büntetés is. A *szocializáció* a személyiség kialakulásának, megszilárdulásának teljes valóságát jelenti, amely folyamatra döntően hatnak az egyént körülvevő környezeti tényezők, az azokkal kialakított kapcsolata, és esetleges konfliktusai is¹⁶. A *nevelés* a szocializáció azon eleme, amely olyan tudatos cselekvéseket és intézkedéseket ölel fel, amelyek a személyiségfejlődést és a társadalmi normák követését speciálisan segítik, irányítják.¹⁷ A *büntetés* a szocializáció kontextusában egy deviáns magatartásra adott, azt rosszálló reakció (szankció), amelynek jogalapját valamely autoriter pozíció adja. A büntetés lehet konstruktív és a szociális integrációt elősegítő vagy kirekesztő és megbélyegző karakterisztikájú.¹⁸ Mint látható a szocializációnak, azon belül a törvénytisztelő magatartás elsajátításának csak *egyik* eszköze a szankcionálás.¹⁹ Ennek alkalmazása *Gottferdson* és *Hirschi* szerint akkor lehet hatékony, ha a deviáns magatartást tanúsító gyermek, fiatalkorú irányába, az annak neveléséért felelős személy egyértelműen jelzi, hogy adott magatartás miért nem felel meg a társadalmi normáknak.²⁰ Ha a deviáns magatartás elemző megközelítése, illetve az ezzel kapcsolatos nevelő jellegű intézkedések nem vezetnek eredményre, akkor a helytelen magatartást – a társadalmi létbe integrálandó személytől *elkülönítve* – büntetni kell. Ennek lényege, hogy a magatartást tanúsító számára egyértelművé váljon, nem személye, hanem elkövetett *cselekménye* az, amely nem elfogadható az adott társadalmi keretek között.

Ideális esetben hasonló elvekre és elgondolásokra épül valamely jogrendben a *fiatalkorúak büntetőjoga* is, amely mint láthattuk szocializációjuk (és ezzel összefüggésben a társadalmi kontroll) csak egyik, és egyben legvégső elemét képezi. A fiatalkorúak büntetőjogának határokat kell felmutatni a bűncselekményt elkövető

¹⁵ Rössner, D.: Das Jugendstrafrecht als Teil der sozialen Kontrolle. In: Meier, B.-D. – Rössner, D. – Schöch, H.: Jugendstrafrecht. C.H.Beck, München, 2007. 2. p.

¹⁶ Uo.11. p.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Itt nem kell elsődlegesen a büntetőjogra gondolni. A családi nevelés egyik eszköze is a szankciók alkalmazása.

²⁰ Lásd később részletesen a kriminológiai elméleteket ismertető fejezetben.

fiatalkorú személy számára, ösztönözni őt a törvénytisztelő(bb) életmódra, mindezt kirekesztési intenció nélkül, a társadalmi integrálás szándékával.

4.2 A felnőtté válás átmeneti időszaka és krízishelyzetei

Azért szükséges a fiatalkorúak, és mint később látni fogjuk a fiatal felnőttek bűncselekményeire is, a felnőttekétől eltérő, elsősorban a szocializációs deficitek kiküszöbölésre hangsúlyt fektető módon reagálni, mert figyelembe kell venni a felnőtté válás átmeneti időszakának sajátosságait.²¹ A felnőtté válást (az önálló identitás kialakulásának és megerősödésének) időszakát olyan konfliktushelyzetek kísérhetik, melyek szinte szükségszerű velejárója, hogy a fiatal, a társadalmilag tolerált határvonalakat figyelmen kívül hagyja, azokat átlépje. Mindez testet ölthet deviáns magatartás, jogszabályszegés vagy akár bűncselekmény formájában is. Ebben az időszakban egyéni szinten tehát komoly feszültségek keletkezhetnek. Ezek konkrét *forrása* lehet a védett gyermeki és fiatalkori környezetből való kilépés, és ezzel egyidőben a felnőtt világ elvárásainak megfeleleléből adódó konfliktusok. Komoly összeütközésekre adhatnak okot az egyén természetes autonómiaigényei is, amelyek deviáns cselekmények elkövetésében is kifejeződésre juthatnak.²² Általános jelleggel elmondható, hogy a fiatalok számára orientációs zavarokat okozhatnak az elmúlt harminc-negyven évben globálisan megfigyelhető társadalmi változások. Így a hagyományos családi struktúrák felbomlása, az elhúzódo tanulmányok, a szakképzésben, illetve a munkahely piacon megfigyelhető deficitek, a média befolyásoló szerepének negatív hatásai, és az ezekkel összefüggésben megfigyelhető értékrend-változások.²³ Mindez azt is jelzi, hogy amikor a fiatalok krízishelyzetéről beszélünk, azok gyakran valamely makrotársadalmi jelenség levetítődései. A krízis valamely *válságos* állapot. A társadalom *részét* képező fiatalok tekintetében ez tehát legtöbbször a felnőtté válásuk során felmerülő problémákban és konfliktusokban konkretizálható. *Eredőjük* azonban gyakran nem magában a felnőtté válásban keresendő. Előfordulhat ugyanis, hogy adott probléma a felnőttekre is jellemző, és az a fiataloknál vagy szintén megjelenik, vagy

²¹ A hatályos Btk. tartalmaz egyes rendelkezéseket a fiatal felnőtt életszakasz vizsgált intervallumával kapcsolatban (18-21. életév). Mindez egységes háttérkonceptió nélkül. Ezek részletes ismertetését lásd később. Disszertáció 137-138. p.

²² Rössner, D. I.m. 8. p.

²³ Schöch, H.: Wie soll die Justiz auf Jugendkriminalität reagieren? In: Dölling, Dieter (Hrsg.): Das Jugendstrafrecht an der Wende zum 21. Jahrhundert. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2001. 133. p.

esetleg kifejezetten a felnőttek szintjéről tevődik át a fiatalokhoz. Példaként szolgálhat a fajgyűlölet. Ez a jelenség nem a fiatalok körében jelentkezik kizárólag. Gyakran szocializációjuk révén közvetítődik a felnőttek világából. A jelenség ezután a fiatalok körében jelentősebb méreteket ölthet, főként az által, hogy gyakran spontán jelleggel és hevesebb reakciókban adnak hangot meggyőződéseiknek.

A fiatalok kríziseinek jellemzőbb kifejeződése lehet némely csekélyebb veszélyességű deviáns magatartásforma is, mint például a graffitizés és az azokkal okozott károk. Az életszakaszt jellemző kísérletezés, az ismeretlen, veszélyes dolgok (kábitószer) kipróbálása is devianciába vezethet.

Fontos kérdés továbbá, hogy ezek közül melyek azok a problémák, amelyeket a jogalkotás szintjén is figyelembe kell venni, azaz amelyeknek makrotársadalmi jelentőségük és kihatásuk van, vagy lehet. A kérdés megválaszolása önkéntelenül is egyfajta szelekció eredménye. Ki kell ugyanis emelni a legfontosabbnak, és a társadalom szempontjából legmeghatározóbbnak tűnő témákat. Ennek eredményeképp elmondhatjuk, hogy amikor a fiataikorúak krízishelyzeteiről beszélünk, akkor már egy szelektált és koncipiált fogalomkört határozunk meg.

A büntetőjognak ebben a folyamatban nemcsak a válsághelyzetek kezelésében van jelentős feladata. Fontos szerepet tölt be már a releváns témák szelekciójában is. Azokat emeli ki elsősorban, amelyek tekintetében úgy tűnik, hogy a társadalom döntő többsége igényt tart a büntetőjogi védelemre.

A következőkben tehát azt fogom vizsgálni, hogy a kriminológiai felmérések adatai alapján milyen arányszámokkal és minőségi jegyekkel jellemezhető a fiatalok bűnözése, amely részben a felnőtté válás útjával egybekapcsolható átmeneti feszült élethelyzet következménye.

II A fiatal felnőtt életszakasz kriminológiai szemszögből

1. A kriminológia megközelítés létjogosultsága

A fiatal felnőtt életszakasz megfelelő *anyagi* jogi szabályozásának előfeltétele, annak kriminológiai, szociológiai és pszichológiai sajátosságainak megismerése. A társtudományok e téren végzett empirikus vizsgálatait és az azokból levont következtetések elemzése nélkül nem dönthető el megfelelően, hogy szükséges-e egyáltalán a fiatal felnőttek bűnözésének differenciált büntetőjogi megközelítése, és amennyiben igen, melyik (anyagi jogi) szabályozási modell lenne a legmegfelelőbb a magyar körülmények között. A helyes és valóságközelítő magyar szabályozás tehát csak anyagi jogi összehasonlító elemzések, valamint a magyar bűnözési helyzet kriminológiai, szociológiai és fejlődéslélektani ismeretének egységes bázisán teremthető meg.

Az értekezésben e tudományágak közül a *kriminológiai* aspektusok kapnak kizárólagos szerepet. Ezt a terjedelmi korlátok mellett a következők indokolják.

1. Elsődleges ok a büntető anyagi jog és a kriminológia szoros tudományrendszeri kapcsolata. Közös bennük, hogy mindkettő a bűnügyi tudományok része, és céljuk a bűnözés visszaszorítása, valamint a megfelelő kriminálpolitika elősegítése.²⁴ Míg azonban a büntetőjog-tudomány a bűnözést mint *jogi* jelenséget vizsgálja, addig a kriminológia mindezt *tapasztalati* és tényalapon teszi. A büntetőjog normatív, a kriminológia empirikus tudomány.²⁵ A büntetőjog zárt rendszerével és dogmatikai, történeti, filozófiai, jogszociológiai eszköztárával a kanti „*Sollen*”-t testesíti meg. A még időlegesen sem zárt rendszerű, empirikus adatgyűjtési módszereket – többek között szociológiai, pszichológiai megközelítést is – alkalmazó kriminológia a valóságközelőbb „*Sein*”-t mutatja be.²⁶ A két tudományág azonban kölcsönösen feltételezi egymást. Ahogy *Jescheck* fogalmaz: „A büntetőjog kriminológia nélkül vak, a kriminológia büntetőjog nélkül pedig parttalan.”²⁷ Edwin H. *Sutherland* általánosan elfogadott fogalmi

²⁴ *Korinek L.- Lévy M.* A kriminológia fogalma, feladata, kutatási területei; helye és szerepe a bűnügyi tudományokban és a társadalomban. In: *Gönczöl K.-Kerecsi K.-Korinek L.-Lévy M.* (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia.* Complex Kiadó, Budapest, 2007. 34. p. és 38. p.

²⁵ *Nagy F.*: A magyar büntetőjog általános része. 3. átdolgozott kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 37-38. p.

²⁶ *Korinek L.- Lévy M.* I.m. 35-36. p.

²⁷ „*Strafrecht ohne Kriminologie ist blind, Kriminologie ohne Strafrecht ist grenzenlos.*” *Jescheck, H.-H.-Weigend, T.*: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 1996.

meghatározása²⁸ a kriminológiát olyan empirikus társadalom- és viselkedéstudományként definiálja, amely a bűncselekményt, a bűnözőket és a büntető igazságszolgáltatást vizsgálja. A kriminológia a bűnelkövetővé válás feltételeit, folyamatát, valamint a bűnözői szereptől való megválás illetve az abban való megerősödés okait kutatja. Nagy Ferenc az eltérő definíciók közös pontjait kiemelve a kriminológia mai fogalmát a következőkben határozta meg. „A kriminológia empirikus és interdiszciplináris tudományág, amely a bűnözésre, a bűncselekményre, a bűnelkövetőre, a kirívóan negatív (deviáns) társadalmi jelenségek és a bűnelkövetés kapcsolatára, a bűncselekmény kontrolljára és a bűncselekmény áldozatára vonatkozó tapasztalati ismeretek rendszerezett összességét jelenti.”²⁹ E definíció megalkotásakor aktuális hazai kriminológiai tankönyvből³⁰ Nagy Ferenc hiányolta az alkalmazott szankciók hatásvizsgálatát³¹ mint a kriminológia egyik kutatási részterületét. E hiányosságot a szerzők a legújabb kiadásban (2007) olyannyira pótolják, hogy a kriminológiát már egyenesen (és többek között) mint a *büntetőjog* hatékonysági kontrollját definiálják.³² Megfogalmazásukban a kriminológia „autonóm, alapvetően tapasztalati társadalomtudomány, amely interdiszciplináris tudásanyagát a bűnözésről, bűnelkövetőkről, áldozatokról, a bűnözési kontroll intézményeiről multidiszciplináris eszközökkel gyűjti”.³³

2. A fiatal felnőtt életszakasz kizárólag kriminológiai szemszögből való bemutatásában további meghatározó szempont, hogy a kriminológia interdiszciplináris tudományágként számos szociológiai és pszichológiai elméletet, vizsgálati eredményt és ezekből következő felismeréseket vesz figyelembe, épít be rendszerébe³⁴. Ennek során

41. p. A „*grenzenlos*” kifejezés pontos jelentése: határtalan. A kijelentés értelmét véleményem szerint azonban a „*parttalan*” kifejezés megfelelőbben adja vissza.

²⁸ „A kriminológia az a tudományág, amely a bűncselekménnyel, mint társadalmi jelenséggel foglalkozik. Tárgyköre felöleli a jogalkotás, a törvénysértések és a törvénysértésekre adott válaszok tanulmányozását. A kriminológia célja a jogalkotásra, a bűncselekményekre, a bűncselekmények kezelésére, megelőzésére vonatkozó általános és bizonyított alapelvek és egyéb tudományos ismeretek kidolgozása.” (Sutherland, E. H.) In: Adler, F. - Mueller, G. O. W. – Lafer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 32. p.

²⁹ Nagy F. I.m. 37. p.

³⁰ Gönczöl K.- Korinek L.- Lévy M. (szerk.): Kriminológiai ismeretek. Bűnözés-bűnözéskontroll. Új, átdolgozott kiadás. Corvina, Budapest, 1999.

³¹ Nagy F. I.m. 37. p.

³² Korinek L.- Lévy M. I.m. 36. p.

³³ Uo. 28. p.

³⁴ Vö. Gábor K.: Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. Educatio füzetek. 1996. 13-34. p.; Andorka R.: Társadalmi változások és társadalmi problémák 1940-1990. Statisztikai Szemle, 1992. 4-5. sz., 301-324. p.; Kolosi T. – Róna-Tas Á.: Az utolsókból lesznek az elsők? A rendszerváltás társadalmi hatásai Magyarországon. Szociológiai Szemle, 1992. 2. sz. 3-26. p.

társtudományainak ismeretanyagát a bűnözés perspektívájából tekinti, e szintézissel pedig új tudományos entitást hoz létre.³⁵

3. Az értekezés szempontjából végül különös jelentőséggel bír, hogy az említett társtudományok közül a kriminológia az egyetlen, amely kifejezetten a *bűnözés* szempontjából vizsgálja az életkort, mint tényezőt.

A tanulmánynak a fiatal felnőtt életszakasz kriminológiai relevanciáit vizsgáló része a következőképp épül fel. Ismertetem a témám szempontjából releváns jelentősebb *empirikus* vizsgálatokat, azok eredményeit és az ezekből a fiatal felnőttkori bűnözéssel kapcsolatban levonható általános következtetéseket. A vizsgálat tárgyát először a *regisztrált* bűnelkövetési adatok, majd a korosztály *látens* bűnözéséről nyert ismeretek képezik. Végül a rendszerint mindkettőt magába foglaló *hosszú távú* vizsgálatok eredményeit elemzem. Ezt követően azt vizsgálom, hogy a meghatározó bűnözési elméletek segítségével értelmezhetőek-e a felvázolt bűnözési sajátosságok (esetleg azok hiánya), illetve, hogy bázisukon megfelelően magyarázható-e a bűnözés kontinuitása (vagy épp diszkontinuitása). Végül arra keresem a választ, hogy a kriminológiai kutatások eredményei indokolják-e a fiatal felnőttek és a felnőttek büntetőjogi felelősségének eltérő megközelítését.

Mivel jelen fejezet a kriminológiai kutatások eredményeire összpontosít, amelyben az anyagi joghoz képest tágabb értelemben alkalmazzák a fiatal felnőtt elnevezést, ezért a fejezet során indokolt a fiatal felnőtt megjelölés.³⁶

2. Transzverzális vizsgálatok

2.1 A regisztrált bűnözés

a) A vonatkozó adatok magyarországi hiányosságairól

³⁵ Korinek L.- Lévy M. I.m.29. p.

³⁶ A szociológiában és a pszichológiában használatosak még a *fiatal* és az *adoleszcens* kifejezések is, azonban nem mindig egyértelműen elhatárolva, hogy esetükben a fiatal felnőttekkel szinonim kifejezésről vagy a fiatal felnőtt életszakaszt megelőző, illetve követő életfázisokról van-e szó.

Regisztrált bűnözés alatt a következőkben a bűnüldöző szervek által feltárt bűncselekmények és (az eljárás kimenetelétől függetlenül) a büntetőeljárás alá vont személyek összességét értem.³⁷ Előre kell bocsátani, hogy jelen alfejezetben a fiatal felnőttek bűnözéséről elsősorban az elmúlt ötven év *németországi* felmérései alapján nyert képet elemzem.³⁸ Ennek magyarázata, hogy hasonló magyar felmérések (folyamatukban) egyáltalán nem állnak rendelkezésre. A hiány számos oka közül a legfontosabb és legegyszerűbb, hogy – a német jogrenddel ellentétben – a magyar büntetőjogban eddig (még) nem létezik a fiatal felnőtt életkor mint törvényileg definiált életkategória, ezért a rájuk vonatkozó elkülönített adatgyűjtés sem kellett, hogy szükségszerűnek tűnjön. A rendelkezésre álló és az értekezés szempontjából fontos tendenciákat jelző magyarországi adatokat a fejezet utolsó alegységében ismertetem. Miután *megfelelő bontásban*³⁹ lényegében nem rendelkezünk adatokkal a fiatal felnőttek bűnözéséről, ezért már itt (és újra) felhívom a figyelmet arra, hogy csak akkor lehet megfelelően működő és előreláthatólag stabil jövőbeni szabályozás alapjait megteremteni, ha – amennyiben lehetséges – elvégezzük a rendelkezésre álló adatcsoportok meghatározott időre visszamenő újraelemzését. Indokolt lenne mindezt a rendszerváltástól napjainkig megtenni. Az 1989-90-es változások és az azt követő időszak ugyanis lényeges társadalmi átalakuláshoz vezetett a mindennapok terén, amely a bűnözési struktúrában is változást eredményezett. Ha ez nem lehetséges kellő pontossággal, akkor a jövőben a fiatal felnőtt életkor (és annak a majdani szabályozás szempontjából elsődlegesen releváns szegmense, a 18 és 21 év közötti bűnelkövetők) kapcsán konkrétan vizsgálandó kérdéseket kell megfogalmazni, az adatokat ennek tükrében gyűjteni, és azok összefüggéseit feltárni. A visszamenőleges elemzés elmélyült kriminológiai, statisztikai és szociológiai szaktudást igényel, ezért ez egy elsődlegesen büntető anyagi jogi disszertációnak nem lehet feladata. Célkitűzéseit is meghaladná mind tematikájában, mind terjedelemben.

³⁷ Teszem ezt *Heinz* a látens bűnözés-definíciójának ellentétes irányú megközelítésével. Részletesen lásd a látens bűnözést elemző alponban.

³⁸ Az adatokat részletes elemzését lásd: *Schulz, F.*: Die Entwicklung der Delinquenz von Kindern, Jugendlichen und Heranwachsenden in Deutschland. Eine vergleichende Analyse von Kriminalstatistiken und Dunkelfelduntersuchungen zwischen 1950 und 2000. LIT Verlag, Berlin, 2007; *Pruin, I. R.*: Die Heranwachsendenregelung im deutschen Jugendstrafrecht. Jugendkriminologische, entwicklungspsychologische, jugendsoziologische und rechtsvergleichende Aspekte. Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach, 2007. 109-156. p.

³⁹ A disszertáció szempontjából az életvénykénti lebontáson túl, fontos lenne a 18-21 és a 21-25. élet évekről, összegző adatok ismerete.

A legalapvetőbb, vizsgálódást és elemzést igénylő kérdések – a teljesség igénye nélkül és csak felsorolásszerűen – véleményem szerint a következők.

A 18-21 és 21-25 élet éveket magában foglaló korcsoport tekintetében:

- a) a bűnözés *gyakorisága*
- b) az elkövetett bűncselekmények *jellege, aránya*.
- c) az elkövetők *nemi megoszlása, iskolai végzettsége és családi állapota*.

Vizsgálni kell ezen kívül, hogy milyen arányban vezettek a nyomozások *vádemeléshez* és a vádemelések *elítéléshez*, illetve, hogy mely *szankciók* és milyen gyakorisággal kerülnek alkalmazásra e korosztályokkal szemben.

- b) A fiatalok regisztrált bűnözésének németországi jellemzőiről

A bűnözési görbe formája

Az elmúlt fél évszázadban, a Németországban készített bűnügyi statisztikák⁴⁰ a következő képet tárják elénk.⁴¹ Mind a nők, mind a férfiak tekintetében elmondható, hogy a bűnözés és életkor összefüggése olyan görbével ábrázolható, amely az életkor előrehaladásával először emelkedik, majd egy csúcspont elérését követően előbb enyhén, majd erőteljesen esni kezd.

A *férfiaknál* a büntetőjogi felelősség szempontjából releváns 14. életévet követően a görbe *meredeken* emelkedni kezd. Csúcspontját – a büntetőeljárás alá vont személyek tekintetében – a fiatal nagykorúság (*Heranwachsende*) időszakában, az elítéltek esetében, pedig a 21. életévet követő fiatal felnőtti életszakban (*Junge Erwachsene*) éri el. Ezt követően hozzávetőlegesen a 25. életévig enyhén, majd határozottabban esni kezd, a harmadik évtized kezdetére pedig szinte teljes mértékben abbamarad.

A *nők* esetében a görbe a büntető eljárás alá vont személyek tekintetében már a *fiatalkorban* eléri csúcspontját és onnantól kezdve fokozatosan visszaesik. Az *elítéltek*

⁴⁰ A bűnözéssel kapcsolatos németországi adatok elemzésekor fontos továbbá megjegyezni, hogy a felmérések külön választják a *büntetőeljárás alá vont*, illetve a ténylegesen *elítélt* személyeket csakúgy, mint a *nőket* és a *férfiakat*.

⁴¹ Azért az elmúlt bő ötven év vizsgálata indokolt kiemelten, mert a fiatal nagykorúakkal (18 és 21. életév közötti elkövetők) kapcsolatos szabályozás 1953-ban lépett életbe. Ezért érdemes megvizsgálni, hogy a kategória bevezetése óta milyen szignifikáns változások álltak be a fiatal felnőttek (hozzávetőlegesen 18 és 25-30 életév közötti elkövetők) bűnözésében, illetve, hogy ezzel kapcsolatosan milyen új elméletek és bizonyítások nyertek teret és elfogadást a kriminológia tudományán belül.

vonatkozásában a női elkövetőknél is a fiatal felnőtt életszakaszra tehető a regisztrált bűncselekmények legmagasabb értéke.

A *csúcsértékek* mind a nők, mind a férfiak esetében eltérnek az eljárás alá vont és az elítélt személyek relációjában. A többi eltérés ellenére azonban az elítéltek viszonylatában azonos csúcsérték figyelhető meg a nőknél és férfiaknál. Mindezek a következőkkel magyarázhatóak. A német büntetőjogban *valódi* különbség van a felnőttek és a fiatalkorúak szankciótára között⁴². Abban az esetben, ha a fiatalkorú *először* kerül a büntető igazságszolgáltatás látókörébe, tipikusan diverziós intézkedéseket alkalmaznak. Ha azonban a fiatalkorú további bűncselekményeket követ el, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy később (tipikusan a fiatal nagykorúság életszakában) már elítélésre kerül a sor.

Nők esetében a bűncselekmények eltérő struktúrájából⁴³ (is) következően fokozottabb a törekvés és a gyakorlat a büntetőeljárás elkerülésére. A büntetőjogi szankció alkalmazása így csak később, tipikusan a fiatal felnőtt életszakaszban jellemző.⁴⁴

A regisztrált bűnözés adatait tekintve a bűnözési görbe a fiatalkorban először emelkedik, majd a fiatal felnőtt életszakasz végére a legtöbb esetben (végérvényesen) csökken, vagyis az az *általános* következtetés vonható le, hogy múló, epizodikus jelenséggel állunk szemben.

Az évtizedekre visszatekintő németországi adatok jelzik azt is, hogy a regisztrált bűnözés csúcsértéke az elmúlt évtizedekben folyamatos jelleggel *jobbra* tolódott a bűnözési görbén a korábbi 21. életévről hozzávetőlegesen a 24. és 25. életévekre.⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy – az 1953-ban bevezetett – a bűnözési statisztikákkal egyébként sokáig összhangban lévő fiatal nagykorúakra vonatkozó szabályozási modell (lásd a későbbiekben) jelenleg már Németországban sem tükrözi a valós állapotokat.

A bűnözés struktúrája

A regisztrált bűncselekmények alapján a német fiatal elkövetők (fiatalkorúak, fiatal nagykorúak és fiatal felnőttek) *bűnözési struktúrája* a következő módon jellemezhető, és a korcsoportok között alábbi eltéréseket jelzi.

⁴² Érttem ez alatt a büntetőjogi és a büntetőjogon kívüli eszközök alkalmazásának lehetőségét. Előbbiek jellegét, mértékét, valamint a büntetéskiszabás lehetőségeit.

⁴³ A fiatalkorú női bűnelkövetők általában és szignifikánsan csekélyebb súlyú bűncselekményeket követnek el, mint az azonos korú fiú társaik. Lásd: *Pruin, I.R. I.m. 103. p*

⁴⁴ Ezekben az esetekben már tipikusan bűnismétlőről beszélhetünk.

⁴⁵ *Pruin, I.R. I.m. 119. p.*

A *fiatalkorúak* és a *fiatal nagykorúak* elsősorban alapeseti – azon belül kiemelkedően sok bolti – lopást követnek el. Utóbbi tekinthető az egyetlen, szinte kizárólag a fiatalabb korosztályt jellemző, a felnőttektől élesen elhatárolható bűncselekménytípusnak.⁴⁶ Kifejezetten a fiatalkorúak bűnözését jellemzi a közlekedési bűncselekmények magas aránya is.⁴⁷ Mindez abból az egyszerű okból adódik, hogy 17 éves korig a fiatalok nem szerezhettek személyautó vezetésére feljogosító vezetői engedélyt. Ez természetesen nem akadályozza őket abban, hogy bátorságpróbaként, a partner vagy a barátok (kortársak) előtti imponálás érdekében mégiscsak a volán mögé üljenek, amellyel automatikusan bűncselekményt valósítanak meg.⁴⁸ A *fiatal nagykorúaknál* a statisztikák ezen felül a kábítószerrel visszaélés, a csalás, a lopás minősített esetei, valamint a dolog, illetve személy elleni erőszakkal megvalósuló bűncselekmények dominanciáját mutatják. Utóbbi kettő a *fiatal felnőtt* életszakaszban egyre ritkábban fordul elő. Ebben a fázisban is erőteljes azonban a csalás, és ismételten a lopás alapesetének jelenléte. Végül a *felnőttek* az említett bűncselekménytípusok közül inkább a lopást és csalást valósítják meg. Ebben az életszakban azonban jellemzően a gazdasági, a természet és környezetkárosítással összefüggő, valamint a szervezett formát öltő bűnözés a meghatározók. Azaz olyan bűncselekmények, amelyek *kiemelten magas károkat* eredményezhetnek.

Összefoglaló jelleggel elmondható, hogy a bűnelkövetési statisztikákban első helyen szereplő fiatalkorúakat és fiatal felnőtteket a *kisebb* súlyú bűncselekmények elkövetése jellemzi. Ennek során a fiatal nagykorúaknál hangsúlyeltolódás figyelhető meg az *erőszakos* bűncselekmények irányába. A felnőttek pedig bár sokkal kisebb arányban követnek el bűncselekményeket, az azokkal okozott károk mégis messze meghaladják a fiatalkorúak és fiatal felnőttek által okozottak összértékét.

⁴⁶ Hasonlóan *Pruin*, I.R. I.m.120. p. Meghatározott motiváció mellett tartja azonban csak annak *Schaffstein*, F. – *Beulke*, W. I.m. 77. p.

⁴⁷ Magyarországon ez a bűncselekménytípus a korosztályok között közel egyenletes arányban oszlik meg. Lásd. *Vavró* I.: A bűnözés mérésének módszerei; a magyarországi kriminalitás általános jellemzői. In: *Gönczöl* K. et al. 2006. I.m.233. p.

⁴⁸ StVG 21. §. *Fahren ohne Fahrerlaubnis*. [Vezetés arra való engedély hiányában.]

2.2 A látens bűnözés

a) A látens bűnözés megismerésének módszertana

A regisztrált bűncselekményekkel és elkövetőkkel kapcsolatos adatok és az azokból levont következtetések a teljes bűnözési kép csupán egy szeletét jelenítik meg. Belőlük ugyanis csak azokat a bűncselekményeket és elkövetőket ismerhetjük meg, amelyek elkövetését és akiket a hatóságok észleltek. További vizsgálódás nélkül a kép csonka lenne, és helytelen következtetésekre adna lehetőséget.

Elengedhetetlenül szükséges ezért a bűnözés *rejtett* valóságának vizsgálata is.⁴⁹ Miután a magyar adatok hiánya miatt elsősorban a német helyzetet ismertetem, a látens (rejtett) bűnözés alatt a következőkben *Heinz* fogalom-meghatározását⁵⁰ követve a hatóság tudomására nem jutott bűncselekmények és bűnelkövetők összességét értem.⁵¹ A kapcsolódó kutatások a kriminológiai hipotézisek alátámasztása érdekében a szociológiai felmérések módszertanát alkalmazzák.⁵² A rejtett bűnözés megismerésének tipikus formái a kísérlet, a természetes környezetben történő megfigyelés és a megkérdezés. Utóbbi történhet kérdőív segítségével, szóbeli 'puha' vagy mélyinterjúkkal, illetve annak önfelmérő, írásbeli változatában.⁵³ Mindezt az anonimitás garanciájával, ezzel is elősegítve egy minél valóságosabb kép kialakítását.

1. Tettesek megkérdezése

Gyakori, hogy a felmérést végzők a bűncselekmények elkövetéséről, az *elkövetővé* válásról tesznek fel irányított kérdéseket. Így például, hogy a megkérdezett személy követett-e el egy meghatározott életszakaszban bűncselekményeket (vagy deviáns cselekményt), és ha igen, milyen típusút, illetve milyen gyakorisággal. A tettesi megkérdezések leginkább csak jól felkészített csoportokkal végezhetőek el hitelesen,

⁴⁹ Természetesen ez által is csak teljesebb és nem teljes képet nyerhetünk.

⁵⁰ *Heinz*, W.: Jugendkriminalität in Deutschland. Internetes publikáció: <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kik/Jugendkriminalitaet-2003-7-e.pdf>. 2003. 15. pp

⁵¹ Ezzel összhangban van Korinek László és Lévay Miklós fogalmi disztinkciója is, akik szerint rejtett bűnözés az, amely nem jutott valamely hatóság tudomására. *Korinek L.-Lévay M.* I.m.30. p.

⁵² Lásd például: *Andorka R.*: Bevezetés a szociológiába. Osiris. Budapest, 2006.; *Schnell, R.-Hill, P.B.-Esser, E.*: Methoden der empirischen Sozialforschung. Oldenbourg, München-Wien, 2005.

⁵³ *Korinek L.*: A bűnözés visszatükröződése. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől. In: *Gönczöl K. et al.* (2006) I.m. 250. p.

akik megbíznak a felmérés anonimitásában (és tisztában vannak annak tartalmával).⁵⁴ A tömegtájékoztató a bűnözést a *személy* elleni *erőszakos* bűnözéssel azonosítja (ezt hangsúlyozottan teszi a fiatalkori és gyermekbűnözés ábrázolásakor), holott a felmérések alapján az döntő többségében dolog, illetve vagyon elleni.

2. Áldozatok megkérdezése

Hasznos információk szerezhetőek az *áldozattá* válást vizsgáló kérdésekre adott válaszokból is. Ezek eredménye azt jelzik, hogy kétszer annyi jogsértés történik, mint amennyi a statisztikákban megjelenik. Ügyelni kell azonban arra, hogy a megkérdezettek az enyhének minősülő bűncselekményeket gyakran nem említik, a kiemelkedően súlyosakra pedig nem szívesen emlékeznek.⁵⁵ Az általános tévhitell ellentétben a bűncselekmény passzív alanyává válásának legveszélyeztetettebb rétegét a *fiatal*, nőtlen, városban élő, munkanélküli *férfiak* jelentik.

3. Informátorok megkérdezése

A legtöbb értesülést az *informátorok* megkérdezéséből lehet nyerni. Ennek során az informátort az általa ismert harmadik személyek bűncselekményekben betöltött tettesi, illetve áldozati szerepéről kérdezik. (Nem konkrét bűncselekmény kapcsán, hanem a környezetében megfigyelt vagy tudomására jutott tényezők alapján.)

Ez a kérdezési módszer a legkevésbé megbízható,⁵⁶ de az elkövetésről, valamint az áldozattá válásról szerzett adatokat is óvatosan kell kezelni. A rosszul feltett vagy félreérthető kérdések, a büntetőjogi felelősségre vonástól való félelem, a szégyenérzet, emlékezetkihagyás vagy az extrovertáltabb személyek esetleges túlzásai téves, illetve hamis válaszokat és ebből kifolyólag pontatlan adatokat és következtetéseket eredményezhetnek.

b) A fiatalok látens bűnözésének jellemzői

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo. 251. p.

⁵⁶ Uo. 250. p.

A későbbiekben ismertetésre kerülő felmérések eredményeiből, a fiatalkori és fiatal felnőttkori rejtett bűnözésre vonatkozó megállapítások a következőképp összegezhetőek.

1. A fiatalok bűnözését a bármely környezetben történő megvalósulás (*ubikvis jelleg*), a jelentéktelen tárgyi súly (*bagatellizmus*) és az átmenetiség (*epizodikusság*) jellemzik. Ez az állítás és hármás jelzős szerkezete a fiatalok bűnözésének általános tételét adja.

A felmérések azt mutatják, hogy különösen a fiatal *férfi* elkövetők körében – bármely társadalmi réteget tekintve (ubikvitás) – *normálisnak* tekinthető valamely (büntető)jogellenes cselekmény elkövetése. Az életkorral párhuzamosan az elkövetések száma először növekedett. A regisztrált bűnözéstől eltérően azonban már 16 év körül elérte a csúcértéket, amelytől fogva a bűnelkövetés folyamatos csökkenése volt megfigyelhető, legszignifikánsabban a fiatal felnőtt életkor vége felé közeledve. Ez jelzi, – és egyben alátámasztja a regisztrált bűnözés adataiból nyert azon felismerést – hogy a fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnelkövetés epizodikus, vagyis átmeneti, múltó jellegű.

2. A bűnelkövetések *gyakoriságát* tekintve megállapítható, hogy jellemzően csak egy alkalommal követtek el bűncselekményt a fiatalok.

3. Fontos kiemelni a azt a további felismerést, hogy a fiataloknál az *áldozattá* válás esélye hasonlóan magas, mint az elkövetővé válás lehetősége.⁵⁷ Mindez azzal (is) magyarázható, hogy bűncselekményeik nagy részét a fiatalok zártabb kortársi körük (ún. *peer group*) sérelmére követik el. Másként fogalmazva, egy fiatal valamely egykorú csoporthoz csatlakozva hasonló eséllyel válik bűncselekmény áldozatává és/vagy elkövetőjévé. Még konkrétabban: adott körben, akit megütnek, akármilyen indokból is, (védekezés, imponálási vágy, csoportnyomásnak való megfelelés, stb.) idővel visszaüthet.

Mindezek további két megállapítást tesznek lehetővé, melyek révén két korábbi tézis helyessége megkérdőjeleződik.

a) A *rejtett* bűnözéssel kapcsolatos felmérések – a regisztrált bűnözési adatokhoz hasonlóan – azt igazolják, hogy a bűnözői karrier az életkor és a bűncselekmény-elkövetés relációjában először emelkedő, majd folyamatosan ereszkedő *görbével* ábrázolható. A különbség lényegében csak annyi, hogy a rejtett bűnözés esetén

⁵⁷ Korinek L.: A bűnözés visszatükröződése... I.m. 252. p.; Pruin, I. R. I.m. 126. p.; Csemáné Váradi E.: A gyermek- és fiatalkori bűnözés. In: Gönczöl K. et al. (2006) I.m. 52. p.; Csemáné Váradi E.: A gyermek és fiatalkorú áldozatok speciális megközelítése a büntető-igazságszolgáltatásban. In: Ligeti K. (szerk.): Wiener A. Imre ünnepi kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 553–570. p.; Walter, M.: Heranwachsende als kriminalrechtliche Problemgruppe. Goltdammer's Archiv für Strafrecht (GA). 2007. 9. szám. 513. p.

ez a görbe már korábban (a fiatalkorban) eléri csúcspontját. Ha azonban a forma megegyező, nem állja meg helyét olyan feltevés, mely szerint a bűnözés nem csökken a fiatal felnőtt-korban, csak áthelyeződik a rejtett szférákba.⁵⁸ Ha ez valóban így lenne – amire a kutatások eredményei egyértelműen rációznak – akkor a továbbiakban értelmetlen volna vizsgálni, hogy szükséges-e a fiatal felnőttek és a felnőttek büntetőjogi felelősségre vonásának eltérő megközelítése, hisz büntetőjogilag releváns cselekményeknek nem tulajdoníthatnánk epizodikus jelleget. (A bűnözés ugyanúgy folytatódna, csak rejtett szinten.) Ez a felismerés tehát további érvelésem és értekezésem szempontjából kulcsfontosságú.

b) A görbe formájából kiolvasható ezen epizodikus jelleg pedig a pusztán büntetésen túlmutató, a felnőttektől eltérő *bánásmód* indokoltságát támasztja alá. A rejtett bűnözés adatai is azt jelzik tehát, hogy a fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnözés idővel visszaszorul.⁵⁹ Mindez *állami beavatkozás nélkül* történik, hisz a fel nem tárt bűncselekmények esetében nyilvánvalóan nem alkalmaztak *semmilyen* (állami) szankciót, a vizsgált személyek idővel mégis felhagytak a bűncselekmények elkövetésével. Ezzel nem amellett érvelek, hogy az állami beavatkozás szükségtelen.⁶⁰ A *Glueck* kutató házaspár megfogalmazásával élve azonban ez a – nyilvánvalóan állami szankciók alkalmazása nélküli – *spontán remisszió*⁶¹ arra enged következtetni, hogy nem csak az állami szankcionálás rettent vissza a bűnelkövetéstől, illetőleg, hogy a büntetés (feltárt) és a nem-reagálás (fel nem tárt bűncselekmények) között más reagálási mód is alkalmas lehet az epizodikus jegyeket felmutató fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnelkövetések visszaszorítására.

⁵⁸ Vö. *Heinz*, W. I.m. 76. p.

⁵⁹ Visszaszorulása a fiatalkor, mint speciális életszakasz sajátosságaival van összefüggésben. Korinek megfogalmazásában a fiatalkor „szerepvákuuma” miatt. Korinek L.: A bűnözés visszatükröződése... I.m. 253. p.

⁶⁰ Bár a reakciók hiányában is megfigyelhető bűnözés-visszaesés egyértelműen jelzi, hogy a szankcionáláson kívüli egyéb tényezők is a bűnözéssel felhagyás irányába hatnak.

⁶¹ Eleanor és Sheldon *Glueck* számos kriminálpszichológiai mű közös szerzői. Többek között: *Unraveling juvenile delinquency*. 2. print. Harvard University Press. Cambridge, Mass., 1951; *Predicting delinquency and crime*. Harvard University Press. Cambridge. Mass., 1959. Magyarul: *Fiatalkorúak bűnözővé válása. A megelőzés útjai*. In: *Münnich I. – Szakács F.*(szerk.) *Bűnöző fiatalok. A bűnözés megelőzésének kérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 71-107. p.

3. *Longitudinális vizsgálatok*

A bűnözés hosszmetzeti (*longitudinális*) vizsgálata rendszerint figyelembe veszi mind a regisztrált, mind a látens bűnözési adatokat. Fontos jellemzőjük a *hosszabb időtartamon* keresztül történő követéses figyelés, amely túlmutat egy adott pillanatkép időbeli behatároltságán. A következőkben részletes ismertetésre kerülő kutatások azt próbálták figyelemmel kísérni, hogy az *egyéni* bűnözői karrier milyen pályát fut be, azaz hogy az egyéni utak is görbével jellemezhetőek-e, illetve, hogy mik lehetnek a bűnelkövetés felnőttkori visszaesésének konkrét (egyedi) okai. Ezek függvényében aztán az elemzők általános következtetéseket próbáltak megfogalmazni. E vizsgálatok értelmezésével arra keresem a választ, hogy eredményeik alátámasztják-e a regisztrált és látens bűnözésre vonatkozó transzverzális adatokból nyert következtetéseket. Mindez *végül* jelentősen hozzásegíthet ahhoz, hogy a fiatal felnőttek deviáns cselekményeivel szemben a megfelelő büntetőjogi fellépés kereteit meghatározzuk.

3.1 Módszertan

A hosszútávú vizsgálatok esetén ún. *kohorsz*t képeznek. Ez olyan személyek csoportja, akikkel hozzávetőlegesen azonos időszakban történt valamely meghatározó életesemény (pl. születés).⁶² Ezek a vizsgálatok lehetnek visszatekintő (*retrospektív*) vagy az egyén életét folyamatában kísérő, a jövőbe mutató (*prospektív*) jellegűek. A vizsgálat időtartama alatt a kohorsz valamennyi tagjára vonatkozóan, legalább *két* időpontban adatbeszerzés történik hivatalos statisztikák alapján vagy interjúk és kérdőívek formájában.⁶³ Tanulmányomban olyan vizsgálatokat ismertetek és elemzek, amelyek hangsúlyozottan az életkor és a bűnözés közötti összefüggésekre keresték a választ.

A következőkben olyan jelentős *nemzetközi* hosszú távú felméréseket ismertetek és elemzek, melyek a 18. életév betöltését követően – így a tanulmányom szempontjából releváns fiatal felnőtt életszakban is– vizsgálták az egyének életútját, az életkor és bűnözés közötti összefüggésekre keresve a választ. További fontos behatároló szempont, hogy az alfejezet azon munkákra koncentrál elsősorban, amelyek mind a regisztrált, mind a látens bűnözési adatokat vizsgálódásuk tárgykörébe vonták, mivel ez összetettebb képet

⁶² Pruin, I. R. Uo.

⁶³ Uo.

nyújt. Kivételként e szűkítéssel nem élő vizsgálatokat is elemzek, amennyiben azok fontos információkkal szolgálnak. Egyben hangsúlyozottan érvényesek a mindkét vizsgálódási módszernél már említett korlátok is. Emellett ki kell emelni a hosszú távú vizsgálatok egy sajátos hátrányát is. Az elhúzódó időtartam alatt ugyanis nagyobb az esélye a lakóhelyváltásnak vagy az elhalálozásoknak, ami növeli az alanyok vizsgálati körből való kiesésének esélyét.

3.2 Az egyes kutatások

a) A Glueck házaspár vizsgálatai

Eleanor és Sheldon *Glueck* amerikai kutató házaspár negyven éven át készítették felméréseiket.⁶⁴ Követéses (prospektív) születési kohorszt képeztek ötszáz, a tizedik és tizenhetedik életév között lévő férfi bűnelkövetőből (ami ebből kifolyólag részlegesen retrospektív felmérés is egyben). A kontrollcsoportot szintén ötszáz, megfelelő életkorú büntetlen férfiből állították össze. A vizsgált személyek – a bűnelkövetésen kívül – minden más szempontból azonosak voltak. A kutatók a vizsgálat alanyaival 14., 25. és 32. életévükben készítették interjúkat. Ezen kívül valamennyi hozzáférhető forrást (így harmadik személyeket is) igénybe vettek az elemzések elkészítéséhez, amely a következő fő területekre koncentrált. Vizsgálta az egyének társadalmi-kulturális mozgásterét. Orvosi vizsgálatokon keresztül elemezték a testi sajátosságokat és a pszichikai jellegzetességeket, és tesztek segítségével mérték intelligenciájuk szintjét.

A felmérések azt jelezték, hogy az életkor előrehaladásával a bűnelkövetések száma csökkent, azaz a vizsgált személyek többségénél a bűnözés csak epizodikus jelleget mutatott. Glueckék „*persistent delinquents*” vagy „*high risk children*” elnevezéssel illették azt a kis csoportot, amelynél az utolsó interjú (32. életév) is arról tanúskodott, hogy gyakran és továbbra is követnek el bűncselekményeket.⁶⁵ Az életkor előrehaladtával azonban még ennél a csoportnál is enyhülés volt figyelemmel kísérhető. Mivel az interjúk segítségével a látens bűnözést is vizsgálták, és a bűnelkövetésben *általános jelleggel* visszaesés volt megfigyelhető, a szerzők azt a megállapítást tették,

⁶⁴Lásd részletesen: *Korinek* László: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006. 185-187. p.; *Pruin*, I. R. Uo. 128. p.

⁶⁵*Desistern*-nek pedig azokat az elkövetőket nevezték, akik bűncselekmény elkövetésével a felnőttkor elérését követően felhagytak.

hogy a bűnelkövetésben állami beavatkozás nélkül is (!) egyfajta *spontán remisszió* figyelhető meg. Ennek több oka is van, amelyek közül az életkor (a család, a személyiség és egyéb tényezők mellett) csak az egyik. Glueckék biológiai, szociológia és pszichológiai tényezők *együtthatásában*⁶⁶ látták az egyén esetleges deviáns magatartásának magyarázatát, illetve az ezeket magában foglaló életszakasz kezdetének és végének okait.

Vizsgálataik legfőbb jelentősége maga a *módszertan* (többtényezős megközelítés), valamint annak ismételt alátámasztása, hogy a fiatal- és fiatal felnőttkori bűnözés kialakulása (és megszűnése) szempontjából a *mikrokörnyezet* fontos szerepet tölt be.⁶⁷ A gyermek és fiatalkori szocializálódás jelentőségének hangsúlyozásával pedig, kritikai alapot teremtettek számos bűnözési elmélettel (így a címkézési, társadalmi dezorganizáció és a tanulás elméletekkel)⁶⁸ szemben. Ha ugyanis a későbbi bűnözői jellemek már a gyermekkorban valamelyest elkülöníthetőek, akkor például a társadalmi megbélyegzés – bár fontos szerepet játszhat⁶⁹ – mégsem *kiváltó* oka a fiatalkori bűnözésnek.⁷⁰

Témám szempontjából a kutatások leghasznosabb eredménye a fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnözés *epizodikus* jellegének és (részleges) *spontán remissziójának* empirikus igazolása.

b) Laub és Sampson : „Crime in the making”

John H. *Laub* és Robert J. *Sampson* „*Crime in the making*” című munkájukban⁷¹ foglalták össze azokat a felismeréseiket, melyeket a Glueck házaspár által gyűjtött adatok újraelemzésével nyertek.⁷² Ezeket kiegészítve figyelembe vették a kohorsz tagjainak *további* regisztrált cselekményeit (a 32. és 45. életév között). Céljuk az volt, hogy a bűnözés alakulását az életút egy hosszabb szegmensén (sőt, ha lehetséges a teljes életút

⁶⁶ Ez egyben az egyik leggyakoribb, a vizsgálataikkal szemben felhozott számos kritikai pont közül. Részletesen lásd: *Sampson, R. J. – Laub, J. H.: Crime in the making. Pathways and turning points through life.* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 37-46. p.

⁶⁷ *Korinek L. Bűnözési elméletek.* I.m. 187. p.

⁶⁸ Ezek részletes kifejtését lásd később.

⁶⁹ *Korinek L. A bűnözés visszatükröződése.* I.m. 252. p.

⁷⁰ Uo. 187. p.

⁷¹ *Sampson, R. J. – Laub, J. H. I.m.*

⁷² Elméleti megállapításaikat később részletesen ismertetem. Glueckék vizsgálataihoz való szoros kapcsolódásuk miatt azonban ezek közül egyeseket már itt ismertetnem kell.

során) figyelemmel kísérik.⁷³ (2003-ban megjelent tanulmányukban ugyanis – az időközbeni elhalálozásokat is figyelembe véve – már a 70. életévig próbálták követni az eredeti kohorsz alanyainak életútját.)⁷⁴

Következtetések erősítik Glueckék már korábban rögzített azon feismerését, hogy a bűnözés az egyén életkorának előrehaladtával *csökkenő* tendenciát mutat. (A krónikus elkövetőknél is!⁷⁵) Fontos megállapításuk, hogy a vizsgált személyeknél nem lehetett általános érvényű, közös tényezőt megnevezni, amely önmagában felelne a deviáns viselkedés kezdeti kialakulásáért vagy későbbi megszűnéséért. Az azonban nagy valószínűséggel kijelenthető volt, hogy azoknál az alanyoknál, akik gyermekkorukban kiemelt rizikó faktorokkal (család, környezet) szembesültek, a bűnözési görbe csúcspontjai magasabban helyezkedtek el, mint a többi vizsgált személyénél.⁷⁶ Ezeknél az elkövetőknél sem alakult azonban másként a bűnözési görbe *formája*! Ebből azt a következtetést vonták le, hogy nincs olyan elkövető, akinél már a gyermekkorban biztosan prognosztizálni lehetne a későbbi bűnözői karriert.⁷⁷ (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a gyermekkorban ezen irányba mutató jelek elhanyagolandóak lennének!) A vizsgált adatokból levont fontos megállapításuk továbbá, hogy a foglalkoztatás, a foglalkoztatottság biztosítása és a bűnelkövetés mértéke között szoros kapcsolat figyelhető meg.⁷⁸ Azon fiatal felnőtteknél ugyanis, kiknek foglalkoztatása instabil volt, ötszöröse (!) volt valamely jogellenes magatartás elkövetésének valószínűsége szemben azokkal, akiknek foglalkoztatása biztosítva volt.⁷⁹ A felnőtt korban kialakított erős szociális kapcsolatok (társ, családalapítás) véleményük szerint olyan fordulópontokat (*turning points*) jelenthetnek, amelyek a korábbi deviáns magatartásformákkal való szakítást eredményezhetik. Véleményük szerint tehát az életút során a deviáns magatartásformákat nemcsak a kontinuitás, de a változás is jellemezheti.⁸⁰ Ezekkel az adatokkal *Gottfredson* és *Hirschi* általános bűnözési

⁷³ Lásd részletesen: *Sampson, R. J. – Laub, J. H.* I.m. 25. pp.

⁷⁴ *Sampson, R. J.– Laub, J. H.*: Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology* 41. 2003, 301-339.p.

⁷⁵ Uo. 315. p.

⁷⁶ Uo. 323. p.

⁷⁷ Uo. 330. p.

⁷⁸ *Sampson, R. J. – Laub, J. H.* (1993) I.m. 240. p.; *Korinek, L.* Bűnözési elméletek. I.m. 133. p. Hasonlóan *Csemáné Váradi E.* I.m. 537. p.

⁷⁹ *Sampson, R. J. – Laub, J. H.* (1993) I.m. 147. p.

⁸⁰ *Sampson, R. J. – Laub, J. H.* Uo.

elméletének⁸¹ azon komponense kérdőjeleződik meg, amely szerint a bűnelkövetők személyiségének későbbi befolyásolására csak csekély mértékben (alig) van esély.⁸²

c) A „Philadelphia Cohort Study”

Érdekes eredményekhez vezettek *Wolfgang, Figlio és Sellin* 1972-es philadelphiai vizsgálatai. Ennek során kizárólag rendőrségi *regisztrált* adatok alapján vizsgálták egy 1958-as születési kohorsz (nők és férfiak) bűnözését⁸³ a tizedik és huszonhatodik életév között. Hasonló jellegű kutatást amerikai nagyvárosban ezt megelőzően nem végeztek.

A következőkben a kutatás adataiból meglátásom szerint levonható általános következtetéseket ismertetem. Ennek során *Stelly és Thomas* – az adatokat szűkítő – szempontrendszerét alkalmazom. Azért az ő értelmezésüket tartom legmegfelelőbbnek, mert *Stellyék* a fehér férfiak adatait kiemelték a vizsgált adatösszességéből. Ez tanulmányom szempontjából megkönnyíti a későbbiekben bemutatásra kerülő kutatásokkal való összehasonlíthatóságot, és ezáltal a megfelelő konklúziók levonását. Az így behatárolt releváns adatok alapján az elemzés tárgyát képező személyek 23 százalékát a 18. életévig, 31 százalékát pedig a 26. életévig legalább egyszer regisztrálta a rendőrség. A közel egyharmados arány alátámasztja, hogy a fiatal férfiak körében deviáns cselekmények elkövetésének lehetősége nagyarányú és általános jellegű (ubikvitás). Az a tény azonban, hogy ezen regisztrált személyek felét (52%) csak *egyszer* regisztrálták tizennyolc éves korukig, inkább a fiatalkori bűnözés múló, epizodikus jellegét erősítik. Ezt támasztja alá az is, hogy a regisztrált fiatalok 63 százaléka a 18. életévet követően nem követett el több bűncselekményt. További fontos adat, hogy az elkövetett bűncselekmények több mint feléért mindössze a probandusok 6, (a delikvens személyek 18) százaléka felelt. Vagyis egyfajta koncentráció volt megfigyelhető.

Wolfgang és társai a következőképp csoportosították az elkövetőket. *Krónikus bűnelkövetők (chronic offenders)* azok, akik a rendőrséggel legalább öt alkalommal kerültek kapcsolatba. Ez a teljes kohorsz egy (!) és a regisztráltak három százalékát

⁸¹ *Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. : A general theory of crime. Stanford University Press. Stanford, California, 1990. Lásd a későbbiekben.*

⁸² Ennek kifejtését lásd később.

⁸³ A vizsgálati eredmények eltérő aspektusú elemzéseit lásd részletesen: *Stelly, W.- Thomas, J.: Einmal Verbrecher-immer Verbrecher? Westdeutscher Verlag. Wiesbaden, 22-26. p., Mischkowitz, R.: Kriminelle Karrieren und ihr Abbruch. Empirische Ergebnisse einer kriminologischen Langzeituntersuchung als Beitrag zur „Age-Crime Debate”. Forum Verlag Godesberg. Bonn, 1993. 15-16. p., Pruin, I. R. I.m.131-132. p.*

jelentette. A fiatalkorban krónikus elkövetőknek (15%) azonban mindössze 23 százaléka követett el a fiatal felnőtt életszakaszban is további bűncselekményeket. Ez is a jelenség átmeneti jellegét támasztja alá, még akkor is, ha a deviáns magatartásformák a fiatal korban nagyobb intenzitással jelentkeztek. A krónikus fiatalkorú elkövetők 35 százalékát a fiatal felnőttkorban egyáltalán *nem* regisztrálták, és csak egy negyedük maradt a felnőtt életszakaszban is krónikus elkövető.

Ezek az adatok véleményem szerint azt támasztják alá, hogy a fiatalkori ismétlődő, gyakori (krónikus) bűnelkövetés nem kell, hogy egyet jelentsen a kontinuitással (jelen esetben a jövőben is folytatódó, rögzült deviáns magatartásformával). A gyakoriság és a folytonosság fogalmai nem esnek egybe, egyik sem következik a másikból.

Igazi érdekességként említhető, hogy a krónikus bűnelkövető felnőttek több mint egy negyede tizennyolcadik életévükig egyáltalán nem szerepelt rendőrségi nyilvántartásban, azaz a krónikus bűnelkövetők több mint egy negyede regisztrált bűnözői karrierjét csak a felnőtt korban kezdte meg! Tehát nem a gyermek- vagy fiatalkori deviáns magatartása alapozta meg ezen személyek későbbi bűnözői karrierjét. Olyanból is lehet krónikus bűnismétlő, akit fiatal korában nem regisztráltak, és az is élhet törvénytisztelő módon, akit fiatal korában gyakran regisztráltak.

Összességében a kutatás eredményei azt sejtetik, hogy a bűnözés alakulását *folyamatos* változások jellemzik, és a kontinuitás az elkövetők csak kis hányadánál figyelhető meg.

d) Stattin és Magnusson svédországi vizsgálatai

Stattin és *Magnusson* 1965- től kezdve retrospektív és prospektív módon követte egy svéd város meghatározott iskolai évfolyamában valamennyi diák (lányok és fiúk) életútját a gyermekkortól a 29. életévéig.⁸⁴ A vizsgálat különlegessége, hogy az alanyi kört a bűnösség megállapításához – és ezzel a büntetőjogi felelősségre vonáshoz – szükséges alsó életkorhatárt (14. életév) el nem ért *gyermekkorúakra* is kiterjesztette. *Stattin*ék kutatása tehát abból a szempontból jelentős, hogy mind a három nagy, klasszikus értelemben vett életszakaszra kiterjedt.

A vizsgálat kezdetén a résztvevők átlagéletkora 10 év volt. Mivel az adott időszakban magán iskolák még nem voltak a városban, és csak a súlyos pszichés beteg gyermekek számára (1%) létesítettek speciális nevelő intézményt, ezért a mintát akár

⁸⁴ Az adatokat részletesen ismerteti *Stelly, W. - Thomas, J. I.m. 26-33.p., Pruin, I. R. I.m.133.p.*

születési kohorszoknak is tekinthetjük. A vizsgálat tárgyát képezték a regisztrált bűnözési adatokon túl az egyéb deviáns cselekmények is. Az eredmények elemzésénél ismételten Stelly és Thomas interpretációjára támaszkodom, melynek során a könnyebb összehasonlíthatóság és a realisabb kép érdekében a teljes kohorszból csak a fiú/férfi alanyok adatait vizsgálom.

Ennek alapján a felmérés megfelelt a korábbiakban ismertetett empirikus vizsgálatok eredményeinek. A vizsgált személyek 25 százalékát legalább egyszer regisztrálták, de a regisztrált személyek a felnőttkor betöltését követően a deviáns cselekmények elkövetésével fokozatosan felhagytak. Itt meg kell jegyezni, hogy a kutatás lefolytatásának időszakában Svédországban a 21. életév jelentette a felnőtté válás korhatárát. A 21. életév mint a felnőttkor határa és a kutatási adatok, mely szerint ezt követően a bűncselekmények (deviáns cselekmények) elkövetésével a vizsgált személyek általában felhagytak, jelentős témám szempontjából. Újfént jelzi, hogy a 21. életév a jelenleg Magyarországon hatályos 18. életévnél (amely a felnőttekre irányadó jogkövetkezmények teljes mértékű alkalmazásának határa) közelebb áll a valósághoz.

Bár a probandusok harminc százalékát már a bűnösség megállapításához szükséges életkor betöltése *előtt* regisztrálták, ennek ellenére később ezek egyharmadát a fiatalkorban, felét pedig a felnőttkorban egyáltalán *nem* regisztrálták (akkor már) bűncselekmény elkövetése miatt. A 14. életévükig *többször* regisztrált fiúgyermekek 19 százalékát pedig a rendőrség egyáltalán nem, szintén 19 százalékukat pedig csak egyszer regisztrálta fiatalkorukban. Ezek az adatok is a fiatalkori (és azt megelőző), illetve a fiatal felnőttkori deviáns viselkedések epizodikus, múltó jellegét támasztják alá.

Érdekes még áttekinteni, hogy mi történt a wolfgangi meghatározás szerinti „*krónikus*” fiatal elkövetőkkel, akik a regisztrált gyermek, illetve fiatalkorúak 22 százalékát tették ki. Felnőtt korukban ezek 18 százalékát egyáltalán *nem*, 15 százalékukat pedig csak *egyszer* regisztrálták. A 22 százalékos részcsoport végül kevesebb mint felét regisztrálták felnőtt korukban is öt alkalommal vagy ennél többször. Vagyis a krónikus bűnismétlő fiataloknál ugyanakkora eséllyel szűnt meg vagy esett vissza a bűncselekmények elkövetésének aránya, mint amilyen eséllyel megszilárdult egyfajta bűnözői karrier.

e) Göppinger és Mischkowitz : „Tübinger Jungtäter Vergleichsuntersuchung”

A kutatás szempontrendszere

Göppinger felméréseit az 1960-as évektől kezdve egészen 1992-ig folytatta. Kérdéseit minden ötödik évben intézte a vizsgálatban résztvevő személyek felé. A vizsgálat 200 olyan német férfira terjedt ki, akik büntetés végrehajtási intézetben töltötték szabadságvesztés büntetésüket (átlagéletkoruk 24,89 év), másrészt kontrollcsoportként 200 probandusra (átlagéletkor 26,03 év). A kutatás során nemcsak a vizsgált alanyi körrel töltettek ki kérdőíveket életútjuk megismerése érdekében, hanem harmadik személyekkel is (szülők, rokonok), hogy előbbieket szociális környezetét is feltérképezzék. Ezen kívül orvosi és pszichológiai vizsgálatokat végeztek rajtuk, és a legkülönbözőbb hivatalos helyekről szereztek be róluk releváns dokumentumokat és iratokat (az adatvédelmi szabályok akkoriban még kevésbé akadályozták a kutatásokat).⁸⁵ Göppinger interdiszciplináris kutatásait a nyílt kérdésfeltevések jellemezték.⁸⁶ A vizsgálat *célja* az volt, hogy feltárja a bűnelkövetők és a törvénytisztelő állampolgárok életútját megkülönböztető faktorokat.

Az eredmények értékelése Mischkowitz által

Az adatok kiértékelését *Mischkowitz* végezte el 1993-ban. Megállapította, hogy a büntetés végrehajtási intézetekben büntetésüket töltő elítéltek életkor-bűnözés grafikonja szintén görbét ír le, amelynél a csúcserték a 22 és 26. életév között volt. A bűnözés megszűnésének fő okát az életutat meghatározó feltételek *stabilizációjában* látták. A túlon túl eltérő egyéni életutak miatt azonban a stabilizációs tényezők egységes meghatározását a szerző nem tartotta lehetségesnek. E vizsgálat fő érdeme, hogy elsőként különböztette meg a *kriminovalens* és a *kriminorezisztens* tényezőket.⁸⁷ További pozitívuma pedig, hogy a korábbi monokauzális bűnözési elméletek adatbázisokkal történő integrálására tettek kísérletet, annak érdekében, hogy a pusztán feltételezéseket tényadatokkal igazolják.⁸⁸

Göppinger és Mischkowitz vizsgálataival szemben azonban számos kritika fogalmazódott meg. A többfaktor megközelítés megfelelő és szükséges, de ezek kiválasztását nem támasztották alá meggyőzően, így esetlegesnek tűnhetnek. Előzetes

⁸⁵ *Mischkowitz*, R. I.m. 129. pp.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ *Korinek L.*: Bűnözési elméletek. I.m. 188. p.

⁸⁸ Uo. 189. p.

hipotézis nélkül a véletlenszerű korrelációk pedig nem biztos, hogy oksági magyarázattal szolgálnak.⁸⁹ A vizsgálat abba a hibába esett, amelynek elkerülését, kiküszöbölését megcélozta. A bűncselekményt kiváltó okok komplexitását egyszerű ok-okozati relációra szűkíti ahelyett, hogy a (jól megválasztott) faktorstruktúrák összefüggéseit és dinamikus kölcsönhatását elemezné.⁹⁰

Stelly és Thomas reanalízise

Az adatok újraelemzését Wolfgang *Stelly* és Jürgen *Thomas* végezték el 2001-ben.⁹¹ Azt a következtetést vonták le, hogy a gyermekkori súlyos, illetve visszatérő magatartási devianciák növelik annak esélyét, hogy adott személy felnőtt korában sem fog jogkövető módon élni.⁹² Értékelésük szerint a fiatalkorban és fiatal felnőttkorban delikvens személyek családi és iskolai integrációja nem tért el lényegesen a jogkövető kontrollcsoportétól. A fiatal személyek megfelelő családi háttér és iskolai integráció ellenére is elkövettek bűncselekményeket.⁹³ Ebből egyrészt arra következtettek, hogy a fiatalkori bűnözés nem köthető valamely kirívóan deviáns életstílushoz, másrészt, hogy a bűncselekmények elkövetése nincs meghatározó kihatással a későbbi (felnőtt) életútra.⁹⁴ Leszögezték, hogy a fiatal felnőtt életszakaszban kiszabott szabadságvesztés-büntetést követő bűnismétlés a későbbi újabb bűnelkövetések lehetőségét növelte.⁹⁵ Eredményeikből következik azon megállapításuk is, mely szerint, ahogy a korai bűnelkövetés nem biztos indikátora egy későbbi bűnözői karriernek, úgy a korai törvénytisztelő magatartásból sem lehet prognózisokat felállítani egy későbbi jogkövető életformával kapcsolatban.⁹⁶ (Ezt, mint láttuk, a philadelphiai kutatások is alátámasztották.)

- f) Kerner és Janssen bűnismétléssel kapcsolatos kutatásai. A börtönlakók mint sajátos népességcsoport⁹⁷

⁸⁹ Uo. 188. p.

⁹⁰ Uo. 189. p.

⁹¹ Stelly, W.-Thomas, J. I.m. 115-307. p.

⁹² Uo. 302. p.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Uo. 303.p.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Részletesen: Uo. 38-40. p.

Kerner és Janssen 1996-ban 500 olyan férfi elítéltből képezték vizsgálati kohorszukat, akiket fiatalkorukban szabadságvesztés büntetésre ítélték, és akik 1960-ban szabadultak az észak-rajna-vesztfáliai fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetéből. Tehát egy speciális szankció-, illetve elítélti kohorszról beszélhetünk. A szabadulást követő két évtized során vizsgálták a jogrendhez való viszonyulásokat.

A visszaeséssel összefüggésben sajátos fogalomrendszert építettek ki⁹⁸. Visszaeső 1, akit az eredeti szabadságvesztés büntetés kitöltését követően újfent *elítéltek*. Visszaeső 2, akit ily módon újabb *szabadságvesztés* büntetésre ítélték. Visszaeső 3, az olyan Visszaeső 2, akit legalább egyszer *végrehajtandó* szabadságvesztés büntetésre ítélték.

A végeredmény elgondolkodtató, mivel a kohorsz tagjainak 78 százalékát a szabadulást követő öt-hat éven belül ismétlen elítélték valamely bűncselekmény elkövetése miatt (Visszaeső 1), 66 százalékukat szabadságvesztés büntetésre (Visszaeső 2), 48,2 százalékukat pedig végrehajtandó szabadságvesztésre (Visszaeső 3). Az adatok megkérdőjelezzik azt is, hogy a büntetés-e a legalkalmasabb szankció a fiatalkorú elkövetőkkel szemben. Ha azonban abból indulunk ki, hogy valamely szankció alkalmazását követően a jogkövető életmód kialakítása egy *hosszabb folyamat*, akkor a negatív eredmények ellenére elmondható, hogy a bűnözés csökkenése még a Visszaeső 3 csoportnál is megfigyelhető volt. Többségük 11-20 év után már nem követett el újabb bűncselekményeket. Azaz az életkor előrehaladásával a bűnözési görbe formája náluk is hanyatló.

g) Hosszútávú önbeszámoló. A „National Youth Survey” (NYS)

Amerikában rendszeres önbeszámoló segítségével⁹⁹ 1976-tól kezdődően tizennégy éven át tartott az úgynevezett „National Youth Survey”-vizsgálat (NYS)¹⁰⁰. A vizsgálati csoportot 11 és 17 év közötti gyermekekből és fiatalokból képezték. Ennek során először évente, majd az utolsó három jelentésnél háromévente tettek fel kérdéseket, azzal kapcsolatban, hogy a vizsgálati alanyok milyen deviáns cselekményeket követtek el.

⁹⁸ A magyar szakirodalomban a visszaeső elkövető típusokkal összefüggésben lásd: Gönczöl K.: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980

⁹⁹ Részletesen: Uo. 40-44. p.

¹⁰⁰ A „survey” vizsgálatok sajátosságairól lásd Kó J.: Bűnözésmérés survey módszerrel. In: Bizalom-Társadalom-Bűnözés. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés. Szeged, 2005. október 6-7., Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 108-113. p.

Ezek az enyhe devianciától (puskázás dolgozatírásakor, szabálysértések, részegség nyilvános helyen) egészen a súlyos bűncselekményekig (testi sértés, erőszakos nemi bűncselekmények stb.) terjedtek.

Stelly és Thomas az adatok újraértékelésekor a bagatell cselekményeket figyelmen kívül hagyták, és csak az egyéb büntetőjogilag releváns cselekményeket vették alapul, azt is csak a fehér bőrű, férfi probandusoknál. A tanulmány szempontjából ez a komoly szűkítés (rassz, életkor és nem alapján) megfelelőbb összehasonlítási bázist teremt a korábban ismertetett felmérésekkel.

Ezzel összefüggésben Wolfgang et al. „krónikus elkövető” fogalmát alkalmazták.¹⁰¹ A vizsgálat végeredménye, hogy bár az előbbieken alapján 262 főre csökkent minta közül 152 krónikus elkövető volt, ezeknek csak egy negyede (!) követett el felnőtt korban is bűncselekményt (pontosabban számolt be erről).

3.3 A longitudinális vizsgálatokból levonható következtetések

Valamennyi ismertetett vizsgálat és kutatás közös következtetéseként megállapítható, hogy a fiatalkori bűnelkövetés akkor is alábbhagy (megszűnik), ha az állam nem lép, nem léphet fel (látencia) vele szemben. A visszaesés oka nem a regisztrált bűnözés látens devianciába történő áttolódása.

A kutatások alátámasztották azt is, hogy a gyermekkori deviáns viselkedésnek nem *egyenes* következménye a későbbi bűnelkövetés. Valamint rávilágítottak arra is, hogy kizárólagos, illetve általános bűnözést kiváltó vagy azt korlátozó tényezők nem határozhatóak meg. Az önbeszámolóknak alapján végzett NYS kutatás pedig fokozottan jelezte, hogy egyrészt a fiatalkorban valamely büntetőjogilag releváns cselekmény elkövetésének aránya magasabb, mint ahogy azt a statisztikák jelzik. Másrészt, hogy ennek ellenére a legtöbb esetben múltó jelenségről van szó.

¹⁰¹ Azok az elkövetők, akik az első öt megkérdezéskor több mint öt büntetőjogilag releváns cselekményt követtek el.

4. *A bűnözés kontinuitása, illetve diszkontinuitása a fiatal felnőtt életszakasz vonatkozásában*

A következőkben azt vizsgálom, hogy a klasszikus, illetve újabb bűnözési elméletek rendszerébe hogyan illeszthető, az a kutatások alapján igazolt empirikus tény, hogy az életkor előrehaladtával a bűnözés intenzitása enyhül - valamennyi elkövetői típus esetében. Tanulmányom vizsgálati tárgykörét szem előtt tartva, arra a kérdésre keresem a választ, hogy mely elméletek segítségével magyarázható az a korábbiakban felvázolt empirikus tény, hogy a bűnelkövetők legnagyobb hányada a fiatal felnőttkor vége felé (hosszvetőlegesen a 25. és a 30. életév között) felhagy a bűncselekmények elkövetésével.

4.1 Biológiai elméletek

A bűnözés kialakulásának biológiai, pszichológiai, pszichiátriai, pedagógiai és szociológiai okait és feltételeit, illetve az azt segítő hiányosságokat vizsgálja az úgynevezett etiológiai vagy okkutatási paradigma.¹⁰² Ezen belül a *biológiai* determinizmus ideája a bűnözést mint az emberben rejlő testi-lelki adottságot értelmezte. Meghatározó képviselője Cesare *Lombroso*, aki „*A bűnöző ember*” című munkájában¹⁰³ meghatározott testi jegyek és fizikai adottságok meglétét annak jeleként értelmezte, hogy adott személy bűnözővé fog válni, vagyis úgynevezett „*il nato delinquente*” (született bűnöző). A frenológiai vizsgálatokból Bernard *Hollander*,¹⁰⁴ a testalkat alapján pedig Ernst *Kretschmer*¹⁰⁵ és William *Sheldon*¹⁰⁶ vont le következtetéseket valamely testalkattípus és az azzal párosuló hangulati adottságokkal rendelkező egyének bűnözési szokásairól.¹⁰⁷

A biológiai magyarázat semmiképp nem tud választ adni a feltett kérdésekre. Ha ugyanis a bűnözői magatartás genetikusan determinált, akkor nehéz lenne megindokolni, mi az oka annak, hogy a fiatal felnőttek többsége mégis felhagy a bűnözéssel.¹⁰⁸ Másként:

¹⁰² *Korinek L.*: Bűnözési elméletek. I.m. 13. p., *Korinek, L.- Lévay Miklós* I.m. 26. p.

¹⁰³ *Lombroso, C.*: L'uomo delinquente, 1876

¹⁰⁴ *Hollander, B.*: The Psychology of misconduct, vice and crime. DaCapo Press, New York, 1981.

¹⁰⁵ *Kretschmer, E.*: Körperbau und Charakter. Springer, Berlin-Heidelberg, 1977

¹⁰⁶ *Sheldon, W. H.*: The varieties of human physique: An introduction to constitutional psychology. Harper and Brothers, New York, 1940.

¹⁰⁷ Lásd bővebben *Korinek L.*: Bűnözési elméletek I.m. 58-60. p.

¹⁰⁸ Erre történetek kísérletek és empirikus vizsgálatok is (Irwin, 1970; Shover 1985), amelyek a bűnözés idősebb korban történő visszaesését a fizikai legyengüléssel, leépüléssel és fáradtsággal magyarázták. Ez

ugyanaz a biológiai adottság, amely a deviáns magatartás kialakulását idézi elő, nem valószínű, hogy az azzal való felhagyásnak is oka lehet. Ha valamely biológiai adottság bűnözésre determinál, akkor mi hat ez ellen? Mi okozza, hogy adott személy mégiscsak felhagy a bűnözői életvitellel? Az elmélet nem alkalmas a fiatal felnőtt életszakaszt követő bűnözési mutatók radikális esésének magyarázatára.

4.2 A racionális döntés elmélet

Ez az elmélet Gary S. *Becker* – a tudományos gondolkodásra kiemelkedően fontos hatást gyakorló – *homo oeconomicus*¹⁰⁹ emberképére épül. Ennek értelmében az ember minden cselekvésében a rendelkezésre álló szűkös eszközökből, a legkisebb költség árán, a legnagyobb elérhető hasznot szeretné megszerezni. Azaz gazdaságos, célorientált, racionális módon cselekszik.¹¹⁰ A magyar kriminológia tudományban *Szabó András* elemezte részletesen az ember problémamegoldó, szükségletkielégítő viselkedését. Eszerint adott személy a bűnelkövetést ésszerűen és tudatosan választja céljai elérése érdekében. Először mérlegeli a költségek és hasznok arányát. Ennek függvényében dönt a normakövető vagy az azt sértő magatartás tanúsítása mellett.¹¹¹ Mindez tehát nem a *biológiai lét* előre kijelölt útja, hanem egyfajta vállalkozás, amely az átlagostól eltérő (és jellemzően nagyobb) rizikóformákat jelent. Ez a viselkedési mód az átlagember mindennapjait is jellemzi (lásd például a közlekedési szabályszegéseket), csak a mindennapok szintjén az így okozott kár általában jelentősen kisebb, mint bűncselekmények esetében lehet.¹¹² Mindehhez persze feltételeznünk kell, hogy a racionális cselekvő pontosan tudja mely magatartásokat szankcióval fenyegetettek (milyen jellegűekkel, milyen mértékben), és hogy milyen eséllyel fogják cselekményét felderíteni.

Az elmélet semmilyen felvilágosítást, pontosabb behatárolást nem ad az egyénfüggő célokról és az eltérő eszköztáráról. A teória inkább csak más elméletekbe integrálva,

igaz lehet, főként egyes fizikai erőt igénylő bűncselekmény típusoknál, a fiatal felnőttkorban bekövetkező általános jellegű visszaesését azonban nem magyarázza. Lásd: *Stelly, W. – Thomas, J. I.m.* 65. p.

¹⁰⁹ Gazdasági érdekből cselekvő embertípus. In: *Bakos, Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára.* Akadémiai kiadó, Budapest, 2006. 267. p.

¹¹⁰ *Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m.* 119. p.

¹¹¹ Részletesen: Uo.

¹¹² Lásd részletesen: Uo. 120. p.

azok részelemeként állja meg helyét. (Erre tesz kísérletet *Greenberg* a későbbiekben ismertetésre kerülő megközelítése is.)

A gondolatmenetet követve, vizsgált kérdésekre a logikus válasz az lenne, hogy a társadalmi beilleszkedést követően (a fiatal felnőtt életszakaszban) a költség-haszon reláció többé nem kifizetődő. Az elmélet azonban nem részletezi, hogy adott életszakaszban a költségek emelkednek inkább vagy a hasznok válnak drasztikusan kisebbé. Ha e kérdés eldönthető lenne, akkor is igencsak nehéz lenne pontosan meghatározni, hogy *mely* költség - illetve haszonfaktorok (pl. pozícióvesztés lehetősége vagy pozíciónyerés esélye) döntöek a bűnöző életmóddal történő felhagyásban.

A teória alkalmassága a *fiatalkori* bűnözés okainak meghatározására még kérdőjelesebb. A fiatalkori bűnözés ugyanis nem írható le pusztán költség-haszon relációként. Az életszakasz sajátos jellemzői épp arra utalnak, hogy a bűnözés szempontjából ebben az életkorban fontosabb szerepe van/lehet az *érzelmi* tényezőknek.¹¹³ Az érzelmek, spontaneitás, hangulati döntések pedig távol esnek a költség-haszon hideg rációjától. Empirikus kutatások azt támasztották inkább alá,¹¹⁴ hogy a fiatalok számára a család és barátok részéről tanúsított informális szankciók nagyobb visszatartó erővel bírnak, mint az állami szankciótár (amely a racionális döntés egyik mérlegserpenyője).

A teória tehát nem alkalmas a bűnözés fiatalkori kezdetének és fiatal felnőtt korban megfigyelhető *végének* megfelelő magyarázatára.

4.3 A chicagói iskola és a társadalmi dezorganizáció elmélete.

A *kriminálgeográfia* kialakulásában jelentős szerepet játszott a chicagói iskola. A város és környékén végzett kutatások vezettek a (lakó)környezet – bűnözés szempontjából is – meghatározó szerepének felismeréséhez és ennek empirikus alátámasztásához.

Elsőként Robert E. *Park*, Ernest W. *Burgess* és Roderick D. *McKenzie* kizárólag *szociológiai* szemszögből vizsgálták, hogy az egyes városrészek közötti migrációnak milyen okai lehetnek, illetve, hogy hogyan alakulnak adott városrészen belül az emberek egymás közötti kapcsolatai. A Chicago természetes terjeszkedését vizsgáló kutatások eredményeinek függvényében a következő városgyűrűket (*natural areas*) határoztak meg. A központi rész, az üzleti élet magja: a city. Ezt egy átmeneti rész (ipari negyed)

¹¹³ Uo. 124. p.

¹¹⁴ *Stelly, W. – Thomas, J. I.m.* 59. p.

kötötte össze a munkás negyedekkel. A következő gyűrűben a tehetősebbek éltek, és végül az elővárosok következtek.¹¹⁵

Ezen szociológiai kutatásokat alapul véve vizsgálta meg Frederic M. *Trasher* 1313 chicagói banda (*gang*) jellemzőit. Kutatásai alapján ezek leginkább az átmeneti zónákban voltak aktívak, melyeket ennek megfelelően „*gang land*”-nek nevezett el.¹¹⁶

Később Clifford R. *Shaw* hatvanezer olyan fiatalkorú férfit vont be vizsgálódásaiba, akiket iskolakerülésért vagy valamely törvényellenes cselekményért már regisztráltak. Ezek közül a legtöbben szintén – az általa már „*delinquency areas*”-nak nevezett – átmeneti zónában éltek. Henry D. *McKay*jel együtt arra keresték a választ, hogy mi az oka annak, hogy a városrészek bűnözési statisztikái markánsan eltérnek egymástól. Ez egyben azt a kérdést is felvetette, hogy adott városrész mennyiben befolyásolja lakói bűnözési szokásait. A hangsúlyt ezzel az ökológiai, környezeti tényezőkre helyezték. Megállapították, hogy a bűnözés által erőteljesebben érintett városrészek belső és külső képe egyaránt nyomasztó. A népsűrűség és a munkanélküliség magas szintű, jellemző az anonimitás.¹¹⁷

Véleményem szerint az elméletbe ezen a ponton egyfajta stigmatizációs szempont is bekapcsolódik. A megbélyegzés hatásával foglalkozó elméletekkel ellentétben azonban itt nem az egyén, hanem annak meghatározott makrocsoportja, jelen esetben maga a lakókörnyék szenved a stigmatizáció következményeitől. A „bűnöző környék” stigma ugyanis tovább rontja a környék megítélését, szelektálja az ide beköltözőket és azok lehetőségeit. Így a ’bűnös környék’ maga termeli ki a további „bűnözőket”. Megbélyegezettsége által címkézve saját lakosait is.

Összefoglaló jelleggel tehát ennél a teóriánál nem a biológiai adottságok és nem a racionális döntés, hanem a lakókörnyezet lesz a meghatározó elem. Az ilyen területeken ugyanis gyenge a társadalmi kontroll, ami elősegíti a bűnözés mértékének növekedését.¹¹⁸

A bűnözés – a teória szerint – tehát a szervezetlen társadalmakban (vagy a társadalom alulszervezett részegységében) keletkezik, illetve jelentkezik. A társadalmi kontroll összeomlása, valamint a normák és az értékek összehangolatlansága a társadalmi összetartás felbomlásához vezetnek. Az elmélet azonban nem ad választ a következő kérdésekre. Hogy lehet mégis, hogy az életkor-bűnözés görbék *valamennyi* társadalmi

¹¹⁵ *Korinek* L.: Bűnözési elméletek I.m. 154-155. p.

¹¹⁶ Uo. 155. p.

¹¹⁷ Uo. 155-157. p.

¹¹⁸ Uo. 156. p.

rendszerben (szervezettebb – szervezetlenebb) hasonlóan alakulnak? Mi magyarázza a bűnözés fiatal felnőtt életszakaszt követő visszaesését? Az elmélet alapján utóbbi kérdésre meglátásom szerint csak két, nehezen alátámasztható válasz képzelhető el. A bűnözés visszaesését (illetve a deviáns cselekmények elkövetésével való önálló felhagyást) csak a dezorganizált társadalom (illetve a társadalom dezorganizált részének) elhagyása vagy a társadalom egyfajta „újraszerveződése” magyarázhatná meg. Ez elképzelhető ugyan, de valamennyi társadalmi rendszerben erre se szükség, se lehetőség nincs.

4.4 A tanulás elméletek

Hans J. Eysenck¹¹⁹ alaptétele, hogy a deviáns magatartás a sikertelen kondicionálás következménye,¹²⁰ vagyis a bűnözés nem tanulási folyamat eredménye, hanem nevelési kudarc. Ennek a tételnek mondanak ellent az ún. tanulás elméletek, amelyek alapja, hogy a deviáns magatartást csakúgy, mint bármely másikat el kell sajátítani.

Edwin H. Sutherland „*Principles of Criminology*” című munkájában¹²¹ azt hangsúlyozza, hogy a bűnözés olyan *tanult* viselkedési forma, amely az egyén *differenciális asszociációjának* (megkülönböztetésen alapuló képzettársításának) eredménye. (Véleményem szerint ez a differenciális asszociáció fogalmát megfelelőbben visszaadó magyar kifejezés).¹²² A szerző e tézis által kívánt szakítani a biológiai, antropológiai érvelések megközelítési módszerével. Felfogása szerint a társadalom és egyén viszonyát *interakciók* sora határozza meg. Személyiségfejlődése során az egyént számtalan benyomás éri, jogkövető és deviáns viselkedési *mintákkal* találkozik, azokat jóként vagy rosszként kategorizálja, és e folyamat során választ a megismert értékrendszerek, modellek közül. A fiatalkorban a differenciális asszociáció folyamatára a legnagyobb hatást a *kortárs közösségek* gyakorolják. Az egyén elsődlegesen ugyanis azokat a mintákat sajátítja el, amelyeket olyan közeg (konkrét személy, környezet,

¹¹⁹ Eysenck, H. J.: Kriminalität und Persönlichkeit. Ullstein, Frankfurt, 1980.

¹²⁰ Korinek L.: Bűnözési elméletek. I.m. 97. p.

¹²¹ Sutherland, E. H.: Principles of Criminology. 10. ed. United States Armed Forces Inst., Madison Wis., 1978.

¹²² Korinek László az „eltérő nézetek” illetve „differenciális érintkezés” kifejezéseket használja. Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 99. p.

média¹²³, példakép) közvetít számára, amelyhez vagy közel áll, vagy amellyel olyan gyakran kerül kontaktusba, hogy az ezáltal elnyomja a többi (akár ellentétes) impulzusokat.¹²⁴ *Sutherland* szakít tehát azzal az érveléssel, hogy rossz ember rossz mintát mutat, mivel rendszerében a hangsúly nem a személyen, hanem a mintán van. Törvénytisztelő polgár is mutathat negatív mintát, és hatóságilag regisztrált személy is szolgálhat jó mintával.¹²⁵

Korinek László véleménye szerint a differenciális asszociáció elméletének fő érdeme, hogy rávilágított a szűkebb szociális mozgástér meghatározó befolyásoló erejére, és arra, hogy a bűnözés (is) eltanulható. Pozitív értelemben és közvetve az elmélet természetesen azt is alátámasztja, hogy nemcsak a bűnözői, hanem az *egyéb* viselkedési minták is elsajátíthatóak. Ebből kifolyólag a *kriminálpedagógia* révén nem kizárt, hogy jogkövető minták felmutatásával a bűnöző fiatal viselkedése a társadalmilag elfogadott értékekhez igazítható.¹²⁶

Az elmélet alapján a negatív viselkedési mintákat közvetítő személyekkel való kapcsolatmegszakítás, az adott körből való kiszakadás (pl. házasság, munkavállalás révén) lehet a fiatal felnőtt életszakaszt követő bűnelkövetési visszaesések oka. Az elmélet mégsem ad konkrét választ arra, hogy mely tényezők ebben a legmeghatározóbbak, illetve a *fiatalok* többsége szempontjából relevánsak. Így a fiatal felnőttkort követő visszaesés magyarázatára ez az elmélet is legfeljebb csak részleges magyarázatot adhat.

4.5 Az anómia mint társadalmi állapot

a) Durkheim és a bűnözés „normalitása”

A görög eredetű *anómia* kifejezés a *törvénytelenység* társadalmi állapotát fejezi ki, amelyben az uralkodó normák megínognak, megsértésük tömegessé válik.¹²⁷ Emil

¹²³ Lásd Daniel *Glaser* differenciális *azonosulás* elméletét. Ebben a szerző tovább viszi a sutherlandi-gondolatmenetet. Véleménye szerint nem kell, hogy *személy* legyen a mintát felmutató csatorna. Az azonosulás intenzitásától függ az is, hogy a példa(személy) deviáns normáit milyen mértékben teszi magáévá a fiatal. Uo.100-101. p.

¹²⁴ Uo. 99. p.

¹²⁵ *Stelly, W. – Thomas, J. I.m. 51. p.*

¹²⁶ *Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 100. p.*

¹²⁷ *Bakos F. I.m. 35. p.*

Durkheim „Az öngyilkosság”¹²⁸ című művében a XIX. századi Franciaország bizonytalan életérzéstől áthatott társadalmát jellemzi a fogalom segítségével. Az iparosodás korszakában a régi struktúrák (család, egyház, céhek) felbomlottak, de ezek *informális* ellenőrző szerepét a *formális* kontrollt megtestesítő büntetőjog még nem volt képes átvenni.¹²⁹ A régi kötöttségek megszűntek ugyan, az egyén szabadon alakíthatta életét, de az életvezetés ezáltal egyéni *feladattá* is vált. Az újonnan kialakult helyzetekre a korábbi gyakorlat nem volt képes megfelelő válaszokat adni, anomikus állapot állt elő.¹³⁰ Durkheim szerint a bűnözés a társadalom *normális* eleme,¹³¹ és az csak a totális kontroll révén válhat bűnözéstől mentessé. A teljes ellenőrzöttség állapota egyidejűleg a fejlődés lehetőségét is kiiktatná.¹³² A bűnözés tehát a fejlődés ára.

Egyfajta anomikus állapotot eredményezett Magyarországon az 1989-es eseményeket követően a korábbi (érték)rendek (család, iskola, fiatalok baráti köre, munkahely és álláslehetőségek) átstrukturálódása, és ezek, a fiatalok irányába gyakorolt informális ellenőrző szerepének változása. Az addig csak áhított nyugati életstílus-minták átvétele, a karrierlehetőségek, illetve azok ütemének gyors és radikális változásai, a gyors meggazdagodás, a jóléti, illetve luxus életvitel esélyének növekedése a régi értékek és gyakorlatok felbomlásához vezetett. Hasonló hatással jár a technika azóta *globálisan* érzékelhető rohamos fejlődése, valamint a mindezekkel gyakorta összefüggő anonimizálódási folyamat is.¹³³ A megváltozott társadalmi helyzetre, illetve annak kezelésére a jogszabályok és a joggyakorlat nem mindig adnak megfelelő útmutatást. Az aktuális társadalmi helyzetben a fiatalok számára jogkövető minták keresése, a megfelelő viselkedési formák kialakulása és megszilárdulása fokozottan megnehezült. Az értékek mentén történő megfelelő orientáció, azok kiválasztása, a velük történő azonosulás, és a megfelelő minták *elsajátítása* tekintetében érvelésemet a tanulási elméletekre is érvényesnek tartom.

A durkheimi felfogásban a bűnözés tehát *normális* társadalmi jelenség. Ha „*betegség*” volna, akkor a büntetés lenne megfelelő orvossága. Mivel azonban nem betegség, el kell gondolkodni a büntetéstől mint orvosságtól különböző más reagálási

¹²⁸ Durkheim, É.: Az öngyilkosság. Osiris könyvtár, Budapest, 2000; Jung, H.: Kriminallsoziologie. Nomos, Baden-Baden, 2005 31. p.

¹²⁹ Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 142. p.

¹³⁰ Uo. 143. p.

¹³¹ Durkheim, É. A szociológia módszere. Franklin-Társulat, Budapest, [é.n.] 104. p.

¹³² Korinek L. Bűnözési elméletek. I.m.141. p.

¹³³ Lásd még: Csemáné Váradi E. I.m. 534-537. p.; Lévay Miklós az anomikus állapot kezdeteit már korábbi időszakokra teszi. Lásd részletesen: Lévay M.: A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése. In: Gönczöl K. et al. (2006.) I.m. 184-190. p.

lehetőségeken is.¹³⁴ E durkheimi gondolatot véleményem szerint épp a fiatalkori bűnözésre való reagálás terén lehet a legmegfelelőbben alkalmazni. Tanulmányomban amellet fogllok állást, hogy a fiatalok és a fiatal felnőttek bűnözése – a transzverzális és a longitudinális vizsgálatok eredményei és az ezekből levont következtetések alapján – epizodikus, valamennyi társadalmi rétegre kiható, általában csekély méreteket öltő, általános és *normális* jelenség. Ha normális jelenség és nem „betegség”, akkor a durkheimi tézis alapján igazolva látszik, hogy nem a büntetés a megfelelő (kizárólagos) „gyógyír”. Tekintetükben jogrendszerünkben el kell gondolkodni a felnőtt korúakra vonatkozó büntetőjogi szankciórendszerünkől *lényegében* különböző szankciórendszer kialakításáról.

b) Merton anómia elmélete

Az elmélet továbbfejlesztője Robert K. *Merton*. Véleménye szerint az anómia állapotát az váltja ki, hogy egy adott társadalmi helyzetben meghatározott társadalmi réteg számára az *elfogadott* társadalmi *célok* nem érhetők el a rendelkezésre álló legitim *eszközökkel*.¹³⁵ Ez idézi elő az anomikus állapotot, amely az egyént nyomás alá helyezi. A kulturális értékrendszer (célok) és a társadalmi struktúra (eszközök, lehetőségek) diszharmóniája, az elméletileg lehetséges és a gyakorlatilag kizárt közti éles különbség idézi elő az ún. *anomikus nyomást*. (Megjegyzem a nyomás kifejezés már átfedést mutat a feszültség elméletekkel, amelyekbe épp Merton teóriája vezetett át.) A durkheimi és a mertoni felfogás között a fő különbség az, hogy előbbinél a legitim eszközök nem léteznek vagy nem megfelelőek, míg utóbbinál bár léteznek, de (a legtöbb ember számára) nem hozzáférhetőek.

c) A fiatal felnőttkor mint anomikus állapot?

A fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnözést az anómia durkheimi felfogásában értelmezve,¹³⁶ és az életkor-bűnözés görbét figyelembe véve azt mondhatnánk, hogy a fiatalok a tanácstalanság, a régi gyakorlattól (családi biztonság, iskola, baráti kör) való megválás és az új helyzetekre történő önálló reagálás esetlegesen anomikus állapota.

¹³⁴ Idézi *Korinek*. Bűnözési elméletek. I.m. 143. p.

¹³⁵ Uo. 144-148. p.

¹³⁶ Azaz az általános anómia elméletet erősen leszűkítve.

Mindez a fiatal felnőtt életszakasz végére rendeződni látszik, hisz az anómiát sejtető jog- és törvényellenes cselekmények többségükben megszűnnek, a jogkövető életmód válik meghatározóvá. A mertoni felfogás alapján az állapot rendeződése azt jelentené, hogy az egyén vagy a céljait helyezi alacsonyabb szintre, vagy új, legális eszközök állnak rendelkezésére céljai eléréséhez. Mindkét elmélet adós marad azonban annak magyarázatával, hogy pontosan miért épp ebben az életszakaszban és döntően milyen tényezők hatására rendeződik a helyzet. Nem beszélve arról, hogy akár csak több más klasszikus elmélet teljes mértékben eltekintenek a folyamatok *szubjektív* oldalának elemzésétől. Figyelmen kívül hagyja a jogkövetés, a feszültség érzés és az arra adott válasz (deviáns vagy nem) egyénfüggő, szubjektív jellegét. Általánosságban ugyanis biztosan nem állítható, hogy az anómia állapotára bármely egyén deviáns magatartással reagál. Ezt a hiányosságot próbálja majd feloldani Robert Agnew, a teória másik továbbfejlesztője.¹³⁷

4.6 A társadalmi címkézés elmélete

a) A címkézési elméletekről általában

A címkézés elméletek az intézmény teóriákon belül helyezkednek el. Ellentétben a korábbiakkal ezek az elméletek a bűnözést nem a *társadalom* kondicionálási vagy az *egyén* tanulási deficitjének tudják be, hanem a társadalmi kontroll intézményeinek *definíciós hatalmából* és *címkézési (labeling)* gyakorlatából eredeztetik. Ezt a definíciós hatalmat testesíti meg maga a jogalkotás és a jogalkalmazás. Adott cselekmény így nem önmagában bűncselekmény, hanem mások értékelése, értelmezése folytán, azok megfogalmazásában válik azzá.¹³⁸

Frank Tannenbaum „*Wall Shadows*”¹³⁹ című munkájában arra mutat rá, hogy a társadalmat a definíciós hatalom birtokosai a *'mi'* és az *'ők'* társadalmára tagolják. „*Crime and Community*”¹⁴⁰ című művében arra figyelmeztet, hogy a *'jó'* és a *'rossz'* meghatározott definíciók mentén történő szétválasztása, illetve a rossz (gonosz) túlértékelése („*dramatization of evil*”) kihatással lehet az egyén önmeghatározására és

¹³⁷ Feszültség elméletét lásd a későbbiekben.

¹³⁸ Lásd részletesen: Uo. 164-166. p.

¹³⁹ Tannenbaum, F.: *Wall Shadows*. (Reprint kiadás) AMS Press, New York, 1975.

¹⁴⁰ Tannenbaum, F.: *Crime and Community*. Ginn, Boston, 1938.

ezáltal arra, hogy közösségét hol keresse.¹⁴¹ Röviden: a definíciós hatalom (ideértve az igazságszolgáltatási rendszer egészét) a „deviáns”¹⁴² magatartás tanúsítóját kirekesztheti a „mi, rendes emberek” társadalmából.¹⁴³

Tannenbaum különbséget tesz lefokozás (*degradation*) és megbélyegzés (*stigmatization*) között. A *lefokozás* azt jelenti, hogy az egyén valamely tulajdonsága vagy magatartása kitudódik. A társadalom erre úgy reagál, hogy az egyén korábbi lényé háttérbe szorul, és a továbbiakban az új felismerés alapján határozzák meg személyiségét. A *megbélyegzés* eredményeképp a máskülönben elfogadható tulajdonságokkal rendelkező személytől a társadalom tagjai elfordulnak. A kirekesztettség állapota pedig alkalmas lehet arra, hogy az egyént deviáns viselkedésre ösztönözze.¹⁴⁴ Ezzel összefüggésben Edwin M. *Lemert* *másodlagos devianciaként* határozza meg azokat a cselekményeket, amelyek elkövetése már a deviáns személyként való megbélyegzésre vezethetők vissza.¹⁴⁵

Howard S. *Becker* a címkézési folyamatot nem csak a jogalkotás és az igazságszolgáltatás szemszögéből vizsgálja. Tézise a *kriminológiai interakcionizmus*, amely szerint az ember *önképe* szociális interakciók eredménye. Az egyén nem rendelkezik saját önképpel, azt közössége, illetve interakciós partnerei (család, baráti kör, iskola) formálják. Minél egybehangzóbb az egyénről alkotott külső kép, illetve minél többször erősítik azt meg, annál nagyobb az esélye, hogy az egyén ennek megfelelően kezd majd viselkedni.¹⁴⁶ Tehát a környezet közrehatásával, illetve arra adott válaszként születik a *reaktív én*. Ez az interakciókban és reakciókban kialakult önkép későbbi címkézési folyamatok eredményeképp tovább- és átformálódhat, ami *új* identitást is kialakíthat. Konkrét esetben tehát fennáll a lehetőség, hogy egy eleinte „rossz gyerekként”, később bűnözőként megpecsételt fiatalos önképe a bélyegzésnek megfelelően átalakul, ennek hozományaként pedig magatartása az új identitáshoz idomul. A környezet és a társadalom címkézési folyamatai a személyes identitás át-, illetve újradefiniálását eredményezhetik. A jogalkotás és jogalkalmazás diszkriminatív gyakorlata¹⁴⁷ ezáltal maga is bűnözést termelhet.

¹⁴¹ *Korinek L.*: Bűnözési elméletek I.m. 166-167. p.

¹⁴² Megjegyzem, hogy a „deviáns magatartás” a teória alapján természetesen már maga is a definíciós folyamat terméke.

¹⁴³ Uo. 167. p.

¹⁴⁴ *Korinek László* hivatkozása *Somlai Péterre*. *Somlai P.*: Szocializáció – a kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata. Corvina, Budapest, 1997. 133. p. és *Korinek L.*: Uo. 167. p.

¹⁴⁵ *Korinek László* hivatkozásában. Uo. 168. p., *Lemert, E. M.* : Social Pathology. McGraw Hill, New York, 1951, *Stelly, W.* – *Thomas, J. I.*m. 56. p.

¹⁴⁶ *Korinek L.*: Bűnözési elméletek I.m. 168. p.

¹⁴⁷ A diszkriminatív jogalkotási és jogalkalmazási (rendőrség, bíróság) gyakorlat vált az 1970-es években, a Német Szövetségi Köztársaságban megjelenő „*Klassengesetzgebung*”-elmélet központi tézisévé. Ez a

b) A címkézési elméletek kritikája

Szabó András véleménye szerint a címkézési elméletekből három fő következtetés vonható le. Ezek a következők:¹⁴⁸

1. Ha a társadalmi kontrollban megnyilvánuló címkézés bűnelkövetést generál, akkor minél gyakoribb a társadalmi reakció, annál nagyobb a valószínűsége a bűnismétlésnek is.

2. A címkézés és annak következményei a deviáns személyt a bűnözői szerepkörből nem engedik kitörni.

3. Ha a társadalom nem reagál, akkor a bűnözés magától megszűnik.

E következtések eredményeként Szabó a címkézési elméleteket *érvénytelennek* tekinti. Megfogalmazásában ugyanis a megbélyegzés nem oka a bűnismétlésnek, hisz akkor következik be, amikor az egyén már tanújelét adta a bűnözővé válásnak.¹⁴⁹ Véleményem szerint Szabó András e kijelentése – a fiatalkori bűnözés általános és epizodikus jellegét tekintve – már önmagában egy sajátos megbélyegzést sejtet.

Szabó *ad absurdumként* megfogalmazott következtetései közül a reagálás hiányában előálló „*önmagától megszűnést*” (3.) a látens bűnözéssel kapcsolatos vizsgálatok, mint láttuk, *részben* alátámasztják. Ezekből kiderült, hogy a bűnözés intenzitása valóban visszaesik állami beavatkozás nélkül is. Ebből természetesen nem vonhatunk le olyan téves következtetést, hogy az állami beavatkozás nem szükséges, hisz a bűnözés annak hiányában is megszűnik, és azt sem, hogy a bűnözés a címkézés elmaradása miatt esik vissza. Azt a megállapítást azonban leszögezhetjük, hogy a bűnözés megszűnése nem *kizárólagosan* az állami kontroll eredménye. Tényként kell tehát elfogadni, hogy az életkor előrehaladásával – mind az egyéni életpályákat, mind az általános képet tekintve – állami beavatkozás nélkül is csökken a bűnözés intenzitása. Ezért az elmélet legnagyobb jelentősége az, hogy kategorikus ellenpólusként szolgál azon megközelítésekkel szemben, amelyek a szankcionálást tartják az egyetlen elrettentő és visszatartó erőforrásnak (lásd racionális döntés elmélet). Itt azt is meg kell jegyezni, hogy Szabó megfogalmazása véleményem szerint nem egyértelmű. Az elméletet

teória az osztálystruktúrában hatalmi pozíciót betöltők, bűneselekmény definiálási monopóliumát hangsúlyozta az alsóbb néposztályokkal szemben. Lásd részletesen: Uo. 170-172. p.

¹⁴⁸ Idézi Korinek Uo. 173.p. Szabó, András : A büntetőjog reformja. G & G Kiadó. Budapest. 363-368. p.

¹⁴⁹ Korinek L.: Uo. 173. p.

végiggondolva ugyanis a reagálás (és ezáltal a formális címkézés elmaradása) nem kell, hogy bármit is okozzon. Változást sem, azaz nem garanciája a visszaesésnek. Ami a teória értelmében újbóli változást idézhet elő csakis egy újra-címkézési folyamat lehet.

Teljes mértékben egyetértek azonban Szabó azon következtetésével, hogy a teória logikája szerint a folyamatos címkézés következtében a deviáns személy elméletileg nem tud kitörni e szerepköréből, az egyre erősebben rögzül. A fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnözés kapcsán itt látom a címkézési elméletek legnagyobb hiányosságát. Ez az elmélet ugyanis – Szabó András következtetésének megfelelően – nem alkalmas a gyakorlatban, a bűnözés fiatal felnőtt életszakasz végével megfigyelhető általános jellegű visszaesésének indoklására.

Összefoglalóan a címkézési elméletek azon jelenségre hívták fel a figyelmet, hogy a *jogalkotás* definíciós hatalma és a *jogalkalmazás* esetleges diszkriminatív jellege ténylegesen alkalmas további bűnözés generálására. Megfelelően működő jogállami keretek között azonban ezek elsődleges feladata a deviáns magatartások szűrése, és nem azok termelése lenne. A címkézés jelentős befolyásoló hatását az empirikus kutatások sem tudták alátámasztani.¹⁵⁰

A bűnözés visszaesése az elmélet alapján akkor állhat be, ha egy ellen-címkézési folyamat indul be, vagy az egyént nem érinti meg többé a címkézési folyamat, arra nem reagál. Hogy ez minek a hatására és milyen folyamat során állhat elő, megválaszolatlan marad. Annak a (szubjektív) tényezőnek sem szentel figyelmet, hogy az esetleges címkézési folyamatokra a különböző személyek eltérően reagálhatnak.

4.7 A társadalmi kontroll elmélet

A társadalmi kontroll elméletek alapja Sigmund *Freud* azon tétele, mely szerint nem a társadalmi normáktól eltérő magatartás szorul magyarázatra, hanem épp ellenkezőleg az, hogy a többség viselkedése miatt van azokkal összhangban.¹⁵¹ Albert J. *Reiss* szerint a társadalmilag „megfelelő” viselkedés elsődleges formálója a *család*. Ez a közeg készíti fel az egyént arra, hogy a külvilág negatív hatásaival szemben megfelelően reagáljon.¹⁵² A társadalmilag konform magatartás kialakításának fő meghatározó tényezője tehát az egyéni szocializáció. E nélkül (és ez vezet vissza a freudi gondolathoz) az ember

¹⁵⁰ Lásd: *Stelly, W. – Thomas, J. I.m. 56-57. p.*

¹⁵¹ *Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 91. p.*

¹⁵² Uo.

kizárólag szükségletei kielégítésére és érdekei érvényesítésére törekedne¹⁵³ (akár a társadalmi normáktól eltérő módon is). Tehát - a tanulási elméletekhez visszakapcsolva - a társadalmi normákkal adekvát (illetve jogkövető) magatartást *el kell sajátítani*.

Travis *Hirschi*, a teória egyik korai és fő képviselője szerint az egyén társadalomhoz való kötődését a következő négy elem határozza meg.

1. Lényegi célokhoz való kötődés (*attachment to meaningful goals*).
2. A társadalmilag elfogadott, konvencionális célok iránti elkötelezettség (*commitment to conventional goals*)
3. Konvencionális tevékenységekbe (pl. munka) történő megfelelő beágyazottság (*involvement in conventional activities*).
4. Az egyéni és a társadalmilag elfogadott értékrendszer összhangja (*belief in social rules*).

Hirschi szerint a négy elem egymással szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban áll, így bármelyiknél bekövetkező gyengülés a többire is kihat.

A teória logikáját követve az magyarázhatná a fiatal felnőtt életszakaszt követő bűnözési visszaesést, hogy ebben a korban újra helyre áll vagy erősödik az egyén tekintetében a társadalmi kontroll szerepe. A *kérdés* azonban, hogy miért épp ebben az életszakaszban erősödik, illetve jelentkezik újra a társadalmi kontroll pozitív hatása?¹⁵⁴ Ráadásul a társadalmi beilleszkedés feltételei már a *gyermekkorban* meghatározó módon kialakulnak (és lezárulnak), akkor annak későbbi jelentős befolyásolása – a teória alapján legalábbis – elvileg nem elképzelhető. *Gottfredsonnal* közös későbbi elméletükben¹⁵⁵ már megerősítik, hogy a gyermekkori szocializáció később nem befolyásolható lényegesen. A bűnözés visszaesését pedig egyszerűen életkorfüggő általános jelenségként tekintik¹⁵⁶. Gottfredson és Hirschi közös elméletükben már a külső társadalmi kontroll által formált belső önkontrollra helyezik a hangsúlyt.¹⁵⁷

4.8 Összefoglalás

Az előbbiekben arra kívántam rámutatni, hogy az eddig ismertett kriminológiai elméletek elsősorban arra alkalmasak, hogy az életkor és bűnözés összefüggéseit

¹⁵³ *Pruin*, I. R. I.m. 143-144. p.

¹⁵⁴ Ezt a hiányosságot próbálja később kiküszöbölni *Thornberry*, valamint *Sampson* és *Laub* is.

¹⁵⁵ Lásd a későbbiekben részletesen.

¹⁵⁶ Ennek részletes kifejtését lásd a későbbiekben.

¹⁵⁷ Lásd a későbbiekben.

vizsgálva, a bűnözés *kialakulásával, jelentkezésével és kontinuitásával* kapcsolatos fontos részinformációkat szolgáltatassanak. Az eddig elemzett klasszikus teóriák egyike sem bizonyult azonban megfelelőnek arra, hogy a bűnözés fiatal felnőtt életszakaszt követő egyéni és általános jellegű *visszaesését* megfelelő módon magyarázza. Ennek oka, hogy ezen megközelítések elsősorban valamely konkrét társadalmi faktor és a deviáns magatartás közötti összefüggéseket vizsgálják, de a faktor egyénre kifejtett és életkorfüggő hatásait már nem tárgyalják. Dichotóm rendszerük (bűnöző és nem bűnöző) nem enged finomabb disztinkciót a bűnözés minősége, illetve annak változásai terén. A bűnözés eltérő dinamikáinak figyelmen kívül hagyása eredményezi, hogy a klasszikus teóriák nem képesek megfelelő magyarázatot adni a tanulmányom szempontjából kiemelkedő fontosságú tendenciózus bűnözés-visszaesésre. Nem konkretizálják, hogy a fiatal felnőtt életkor végére mi okozza a deviáns baráti körtől való elszakadást, mi szünteti meg a feszültség- és nyomásérzést, miért reagál másként az egyén az őt ért megbélyegző hatásokra, miért hat nála ismételt erősebben a társadalmi kontroll és miért kalkulál nagyobb veszteséget az állami szankciókban. Figyelmen kívül hagyják a megelőző életút folyamatokat és azt is, hogy az egyén nem csak reagál a társadalmi, környezeti változásokra, hanem alakítja is azokat.¹⁵⁸

5. A bűnözés változó dinamikáját kutató kriminológiai elméletek

A bűnözési görbe kezdeti emelkedésének és későbbi esésének magyarázatára alkalmasabbnak tűnnek egyes újabb kriminológiai elméletek, amelyek alapját az amerikai kriminológia tudományban az 1980-as években kialakult az életkor és bűnözés összefüggéseit elemző vita képezi (*age-crime debate*). Ennek eredményei fontos kriminálpolitikai következményeket sejtetnek. Amennyiben ugyanis megállja helyét egy olyan állítás, mely szerint a bűnözés általános jelleggel, meghatározott életszakaszokhoz köthető, akkor az ezekbe nem illeszkedő krónikus elkövetők könnyen leválaszthatóak és elkülönítve szankcionálhatóak. Ha azonban az életkor irreleváns tényező, akkor az ilyen elkülönített megközelítési módra nincs szükség, illetve lehetőség. A klasszikus teóriák az *elkövetések* visszaesésére helyezték a hangsúlyt, míg az újabbak az *elkövetők* számának csökkenésére.

¹⁵⁸ Stelly, W. - Thomas, J. I.m. 66. p.

Ezt az időszakot fémjelző másik sarkalatos kérdés az volt, hogy a bűnözést valamely általános ok (lásd később Gottfredson és Hirschi teóriáját) vagy az eltérő életszakaszokban, különböző relevanciával bíró, differenciált társadalmi és környezeti faktorok határozzák-e meg. Ez utóbbi álláspontot képviseli az ún. *fejlődéskriminológia*, amely a bűnözést az egyén általános fejlődési folyamatainak csupán egyik elemeként tekinti. Alapjaiban szorosan kötődik a *fejlődéslélektanhoz*, amely az életútban különös jelentőséget tulajdonít a biológiai és pszichológiai éréshez köthető átmeneteknek (*transitions*). Ilyen komplex folyamat például a szülőktől előbb az egykorú és egyenemű kortársak, majd az ellentétes nemű társ felé fordulás.

A következőkben elemzésre kerülő integrált teóriák tehát a bűnözést az életútfejlődés kontextusában tárgyalják. Ezek a megközelítések gyakran a klasszikus teóriák mentén orientálódnak, azok egyes fontosabb elemeit integrálva. A legmeghatározóbbak ezek közül Agnew általános feszültség elmélete (ezzel összefüggésben Greenberg életkor teóriája), Moffitt tettes taxonómiája, Thornberry interakciós modellje, valamint Sampson és Laub életkorfüggő társadalmi kontroll-teóriája. Jelentős hatása miatt végül bemutatom Gottfredson és Hirschi az előbbivel ellentétes megközelítésű „csekély önkontroll” tézisét is.

5.1 Greenberg és Agnew elméletei

Greenberg életkor elmélete

Greenberg szerint az életkor-bűnözés görbe a feszültség és a társadalmi kontroll elmélettel, valamint a racionális döntés elmélettel magyarázható. A bűnelkövető magatartások fiatalkori intenzitását a feszültség elmélettel, annak végét - az életkor előrehaladtával megszerzett társadalmi pozíciók (elismertség, társkapcsolat, munkahely) révén egyre jelentősebb veszteséggel fenyegető - társadalmi kontroll teóriával indokolja.¹⁵⁹

A feszültség elméletnél hangsúlyozza a fiatalok által megszerezni kívánt anyagi javak (mint cél) szerepét és az ezek eléréséhez korlátozottan rendelkezésükre álló legális anyagi eszközöket. Ez az érvelése olyan kritikai alapra ad lehetőséget, hogy elmélete csak a vagyon elleni bűnözés magyarázatára alkalmas. Greenberg ezt elkerülendő a

¹⁵⁹ Pruin, I. R. I.m.148. p.

társadalmi nyomás (feszültség helyzet) nem-anyagi komponenseire is kiterjesztette elméletét. Ilyenek a fiatal, adott társadalmi szerepkörében terhelő elvárások (különösen a kortárs csoportban), illetve az iskola és oktatási rendszer alá-fölérendeltségi struktúrája. Utóbbi negatív értelemben elősegíti egyfajta „ellenkultúra” kialakulását is, amelyben a fiatalok saját szabályai érvényesülhetnek. Ez nemcsak deviáns (alkohol- és kábítószerfogyasztás), hanem bűnöző magatartásformákat is magában foglalhat.¹⁶⁰

A görbe felnőttkori visszaesését egyrészt a társkapcsolat és a munkahely informális kontrollt megtestesítő szerepének tulajdonítja. Másrészt az egyén a bűncselekmény elkövetésének esetleges következményeit is fokozottabban mérlegeli (a munkahely, a társ, vagy a presztízs elvesztése). Ezáltal a racionális döntés is szerepet játszik a folyamatban.

Greenberg magyarázat-rendszerét csak teoretikusan fektette le, empirikusan soha nem tesztelte. Kritikát – elsősorban Hirschitől és Gottfredsontól – épp empirikus alapokon kapott. Az amerikai kriminológia két kiemelkedő képviselőjének éles kritikája ahhoz vezetett, hogy Greenberg teóriája – Agnew kivételével – nem igazán talált követőkre.¹⁶¹

Az általam korábban kifejtettek alapján is azt látom igazolódni, hogy Greenberg elméletének szerkezeti alapjai mindenképp helyesek, mert, mint láttuk, a bűnözést egy síkon, valamely kizárólagos tényező mentén magyarázó elméletek nem alkalmasak a fiatal felnőttkort követő, a bűnelkövetés csökkenését jelző statisztikák és felmérések magyarázatára.

Agnew feszültség elmélete

Robert Agnew általános feszültség elmélete¹⁶² valamely ok vagy ok-együttes által kiváltott feszült helyzetben látja annak esélyét, hogy az egyénben így kialakuló pszichés állapot kriminalitásba vezethet. Az anómia mertoni felfogásában főszerepet kapó cél-eszköz reláció (azon belül is elsődlegesen a megfelelő legitim eszközök hiánya) azonban csak egy ok Agnew feszültség elméletében. Véleménye szerint a feszült helyzet nem elkerülhetetlenül vezet bűnözéshez, de általánosságban tekintve a feszültség növekedése (különösen, ha ismételt jelleggel van kitéve ennek az egyén), a harag, illetve düh

¹⁶⁰ Lásd részletesen: Stelly, W.-Thomas, J. I.m. 74-75.p.

¹⁶¹ Uo. 75. p.

¹⁶² Részletesen lásd: Uo. 75-78. p.

növekedésével jár együtt, ami megnyithatja az ajtót a kriminalitás előtt.¹⁶³ A szerző más oldalról is bővíti a mertoni elgondolást, mert véleménye szerint nemcsak az el nem érhető cél válhat ki ilyen állapotot, hanem valamely pozitív hatás *elvesztése* (társkapcsolat vége, családtag halála, munkahely megszűnése) vagy negatív ingerekkel való konfrontálódás (rossz bánásmód, sértegetések, tetteges bántalmazások) is.¹⁶⁴ Az, hogy az egyén mennyiben érzi mindezt nyomásnak, feszültségnek, függ egyrészt az adott szituációtól, másrészt az annak kezelésére rendelkezésére álló kognitív képességektől.

A deviáns magatartást az agnew-i felfogásban a következő faktor-együttes határozza meg:¹⁶⁵

1. A feszültséget kiváltó interakciós *helyzetek*.
2. Az egyén az adott helyzetet mint társadalmi *nyomást* realizálja.
3. A nyomásként felfogott helyzet kezelésére deviáns *módszert* választ.

Az elmélet és annak háromfaktoros struktúrája magyarázattal szolgál a deviáns magatartások kontinuitására vagy annak pozitív irányba történő esetleges változásaira is. A szociális helyzet- és szerepváltozásokra adott inadekvát válaszok okait (amelyet az „agresszivitás” személyiségjegyben foglal össze) a sikertelen elsődleges szocializációban és egyes biológiai tényezőkben véli felfedezni. Ezek a tulajdonságok nemcsak a nyomásérzést erősítik, hanem annak esélyét is növelik, hogy az egyén deviáns módon reagál. A társadalmi, konvencionális környezet minderre elutasítóan reagál, amely még inkább megerősíti az egyént korábbi értékelési és reagálási eszköztárában.¹⁶⁶

Akár negatív, akár pozitív előjelű fordulat akkor áll be a legnagyobb valószínűséggel, ha a három faktorban *együttesen* történik jelentős változás. Mind a gyermekkorból a fiatalkorba (görbe emelkedő fázisa), mind a fiatalkorból a felnőttkorba (görbe hanyatló fázisa) való átmenetet ilyen szignifikáns változások kísérik. Előbbinél ilyen a közvetlen környezet drasztikus kitágulása és komplexé válása, a problémák kezeléséhez szükséges tapasztalatok hiánya és az esetlegesen deviáns reagálási formákat preferáló baráti kör. Utóbbi esetben (élepszakaszban) az egyén élete kontrollálhatóbbá válik, saját helyzetét fokozottan önmaga alakítja (így nem lehetnek mindig mások a hibások), a baráti kör rögzül, szűkebbé válik. Szabadon választhat a partner, barátok, munkahely, külső megjelenés terén. Környezete állandóbb, nem változik olyan dinamikusán, mint a

¹⁶³ Lásd részletesebben: Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 153-54. p.

¹⁶⁴ Stelly, W.-Thomas, J. I.m. 75-76. p.

¹⁶⁵ Uo. 76. p.

¹⁶⁶ Uo.

fiatalok esetében. Bővebb problémamegoldó forrásai segítik a társadalmi környezettel való esetleges konfrontációk megfelelőbb kezelésében.¹⁶⁷

Agnew elmélete közelebb visz vizsgált kérdésem megválaszolásához. A klasszikus feszültség elméleteken túlmutatva, nemcsak a bűnözés *kezdétét* (fiatalkori deviáns viselkedések), hanem annak *kontinuitását* (krónikus elkövetők), de *visszaesését* is képes megmagyarázni (felnőttkori adekvát reakciók). A kognitív képesség vizsgálatának bevonásával pedig a klasszikus feszültség elméletekkel szemben finomabb disztinkciókra képes az emberi reakciók elemzésekor.

A teória azonban nem öleli fel azokat a fejlődési pályákat, amelyek a *klasszikus* státuszváltásokon kívül helyezkednek el. (Így például a felnőtt korban kezdődő bűnözői karriert.) Gondolatmenetét követve a nyomás (feszült helyzet) megszűnése kell, hogy visszavezessen a jogkövető magatartáshoz. Konkrét választ arra sem kapunk, hogy a görbe miért esik ilyen látványosan a fiatal felnőttkort követő néhány éven belül.

5.2 Moffit fejlődés – taxonómiája

Új-zélandi vizsgálataiból levont következtetései alapján *Moffit* teoretikus megalapozottsággal próbálta meg feldolgozni az „*age-crime debate*” fő kérdését, vagyis, hogy hogyan lehet elhatárolni a krónikus bűnözőket a bűncselekményeket csak egy adott életszakaszban elkövetők tömegétől. Kutatásai egy születési kohorsz életpályáját követték 26 éven keresztül. Kétévenként készített (pszichológiai és fiziológiai) felméréseket. Ennek alapján a megfigyelték öt százalékánál már kora gyermekkorban deviáns viselkedés jelei voltak felfedezhetőek. A vizsgált személyek többségénél ezek azonban csak a 11. és 15. életév között jelentkeztek. A két csoport regisztrált bűncselekményeinek súlya és jellege nem mutatott szignifikáns különbséget. A mindennapokban azonban jelentősen eltértek deviáns cselekményeik.

A kutatás részeredményeként „*developmental taxonomy*” címszó alatt az elkövetők két csoportját különítette el.¹⁶⁸ A „*life-course persistent antisocials*” azokat az elkövetőket jelöli, akiknél egész életén keresztül fennáll a büntetőjogilag releváns cselekmények elkövetésének lehetőség. Neurológiai diszfunkciók eredményeképp a bűnözői hajlam ennél a csoportnál már a kora gyermekkorban kialakul. [Ez a biológiai

¹⁶⁷ Uo. 77- 78. p.

¹⁶⁸ Lásd részletesen: *Pruin*, I. R. I.m. 147-148. p.

bázis egyben további magyarázat a taxonómia (osztályozás) kifejezés használatára, hisz a *taxon* görög eredetű szó a biológiatudományban növényrendszertani kategóriát jelez] Mindezt csak tovább erősíti, ha szociális környezetük nem képes ezt a rendellenességet megfelelő módon kezelni. Két olyan folyamatot határoz meg, amelyek ezt a helyzetet elmélyítik. Egyrészt azt, hogy ezek az egyének szegényes cselekvési eszköztárral rendelkeznek, amely gyengíti helyzetüket egy esetleges új társadalmi kontextusba való beilleszkedés során. Ha egy ilyen egyén új élethelyzetbe kerül, azt fenyegetőnek fogja tartani, és agresszívan reagál. Másrészt az individuumok nem csak reagálnak a környezeti változásokra, hanem aktívan alakítják is saját környezetüket. Ennek során ezek az egyének a hasonló adottságúak irányába orientálódnak, ami a hiányosságok kumulációjának veszélyét rejti, és amelynek következtében a konvencionális társadalom elvárásaihoz való alkalmazkodás egyre nehezebbé válik.

Az „*adolescence-limited offenders*” csoportjába azok az elkövetők tartoznak, akiknek büntetőjogilag releváns cselekményei a fiatalkor és a fiatal felnőttkor életszakaszaira korlátozódnak. Ebben a meghatározott életszakaszban is kontextusfüggő, hogy adott személy deviánsan viselkedik-e vagy sem. Tehát a deviáns magatartás náluk nemcsak hogy meghatározott időintervallumra korlátozódik, hanem több lehetséges magatartás közül is csak az egyiket jelenti. Az általuk elkövetett cselekmények indoklására a szerző a feszültség elméletet tartja alkalmasnak, vagyis ebben az életszakaszban a célok megvalósításának lehetőségét korlátozza a tény, hogy a fiatalok nem rendelkeznek minden esetben az ezek eléréséhez szükséges legális eszközökkel. Meglátása szerint ennél a csoportnál ezenkívül szerepet játszhatnak a szubjektív költség-haszon – elemzések is. Megítélése szerint ennek a folyamatnak pozitív kihatásai is vannak. Így például a korábbi autoriter kapcsolatrendszerek leépítése és ezzel egyidejűleg az önértékelés megerősödése.

E korszak végét a felnőtté válás fémjelzi. Ennek oka az, hogy ezek a fiatalok rendelkeznek a megfelelő és alapvető szociális, kognitív, érzelmi és morális képességekkel, amelyeket a megfelelő nevelés során már elsajátítottak, és amelyek könnyen reaktiválhatók. A „*life-course persister*” csoportnál a felnőtté válás azért nem jelenti egyben a deviáns magatartások megszűnését is, mivel ezek a személyek nem rendelkeznek megfelelő képességgel a társadalmi kontextusváltozások (például az életszakaszok közötti átmenet) adekvát kezelésére.

Pruin szerint a teória alapján a *fiatal felnőttkor* jelentősége abban rejlik, hogy a két elkövetői kör – bár jellemzőikben már korábban elkülöníthetőek – a bűnöző életmód

szempontjából csak ebben az életszakaszban válik szét véglegesen egymástól.¹⁶⁹ Ennek véleményem szerint ellentmond az empirikus adatok egy része, hisz a bűnözők egy része csak felnőtt korban kezdett bűncselekményeket elkövetni, másrészt az adatok alapján nem volt *egyértelmű* összefüggés a fiatalkori, fiatal felnőttkori és a felnőttkori bűnözés között, holott az elmélet azt sugallja, hogy a fiatal bűnözők egy részénél egyenes út vezet a felnőttkori bűnözéshez. Véleményem szerint tehát a felmérés empirikus adatai és következtetései nincsenek összhangban.

5.3 Thornberry interakciós modellje

Thornberry szintén azt hangsúlyozza, hogy a bűnözés kezdetét és végét magyarázó okoknak nem kell egybeesniük¹⁷⁰. A klasszikus kontroll- és tanulási elméleteket bírálva, azok egyfajta szintézisét teremtette meg. Véleménye szerint a társadalmi kontroll fontossága és szerepe vitathatatlan. Egy esetleges gyenge családi *szocializáció* azonban még nem kell, hogy deviáns magatartásformákat váltson ki. További feltétel szerinte, hogy az egyén meghatározott deviáns viselkedési *mintákkal* találkozzon, és azokat *elsajátítsa*. Utóbbi faktort meghatározza az egyén társadalmi struktúrában elfoglalt pozíciója is. Minél rosszabb az egyén társadalmi helyzete, annál valószínűbb a társadalmi kontroll gyengesége és a negatív magatartás minták megismerésének lehetősége. Ez alapkonceptiójának *trichotóm* rendszere.

A három faktor jelentősége azonban a különböző életszakaszokban eltérő lehet. Ennek megfelelően *Thornberry* három eltérő modellt állított fel a fiatalkori bűnözés elemzésére, szétválasztva a korai, közép- és kései fiatalkor fázisait. A kései fiatalkor alatt a 18 és 20 év közötti fiatalokat érti, ezért témámat tekintve csak az utóbbit ismertetem. Ebben az életszakaszban a korai fiatalkor egymással interakcióban lévő faktorai továbbra is jelen vannak (konvencionális értékek, deviáns értékrendszer, asszociáció a deviáns egykorúakkal és azok magatartásformáival), de az iskolai kötöttséget egyre inkább felváltja a munka és munkahely, míg a szülőkhöz fűződő kötődést a partner, illetve saját család iránti kötődés. A munkahely és a társ kapcsolat olyan tényezők, melyek a legjelentősebb változást okozhatják a deviáns magatartásformák terén is. Ezek az új

¹⁶⁹ Uo. 148-149. p.

¹⁷⁰ *Pruin*, I. R. I.m. 149-151. p.

társadalmi szerepek és a társadalmilag konform morális kötelékek segítik elő leginkább a deviáns személyektől és magatartásmintáktól való eltávolodást.

A fiatal felnőtt folyamatosan kialakuló konvencionális szerepkörei (munka, család) csökkentik a bűnelkövetés lehetőségét vagy azt, hogy az egyén delikvens személyekkel kerülhessen kapcsolatba.¹⁷¹ Mindezzel tehát Thornberry is azt támasztja alá, hogy a bűnözői magatartásokban változás állhat be a korai gyermekkori élettapasztalataitól függetlenül is.

5.4 Sampson és Laub elmélete

Sampson és Laub – a longitudinális kutatások során már tárgyalt – konklúziói szerint sem lehet a bűnöző életvitel vonatkozásában végleges determinációról beszélni.¹⁷² Elméletük szerint az egyén élete meghatározott medrekben, fejlődési utakon/pályákon (*trajectories*) halad. Ilyenek például a munkavégzés, társkapcsolat, jogkövető magatartás „medrei”. A fejlődési utakat befolyásolják az egyes élettapasztalatok, az élet meghatározó eseményei (*life events*). Ezekre hatással vannak az egyén szerepváltásai (kortársaktól a partner felé fordulás), amiket az úgynevezett állapotátmenetek (*transitions*) jelenítenek meg. Ezek esetleges és egyénfüggő (!) fordulópontokhoz (*turning points*) vezethetnek, amelyek a fejlődési útban változást okozva meghatározhatják egy bűnözői karrier kezdetét, illetve végét. Egyes élettapasztalatok (események) különösen alkalmasak arra, hogy elősegítsék a bűnözői karrier végét. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a változást elsősorban nem maga az *esemény* váltja ki, hanem az azzal összefüggésben bekövetkező változások a *társadalmi kötődésekben*. A fiatalkort követően ilyenek lehetnek például a családalapítás és a biztos munkahely.¹⁷³ A *családalapítás* új típusú köteleltségvállalást és kötöttséget jelent. A szabadidő minimálissá válik (így bűncselekmény elkövetésére is), a társ pedig egyfajta informális szociális kontrollt testesít meg („hol voltál este 6-ig, ha már 4-kor vége volt a munkaidődnek?”). Ez az új szerep erősíti az egyén önértékelését, megteremtve a felnőtté válás érzetét. A rendszeres *munkavégzés* strukturált mindennapokat teremt, ezáltal csökkentve a deviáns magatartások kifejtésének

¹⁷¹ Stelly, W.-Thomas, J. Uo. 84. p.

¹⁷² Lásd: A Glueck adatok újraelemzésénél kifejtett véleményüket a foglalkoztatás befolyásoló szerepéről.

¹⁷³ Sampson, R. J.- Laub, J. H. I.m. 137. p., és 178. p.

lehetőségét.¹⁷⁴ Érvelésüket összefoglalóan életszakasz-függő társadalmi kontroll elméletnek nevezhetnénk.

6. A bűnözés visszaesését elsődlegesen társadalmi tényezőkkel magyarázó elméletek

Végül azokat az elméleteket tekintem át, - csak legfontosabb következtetéseiket kiemelve - amelyek szerint pusztán társadalmi tényezők játszanak döntő szerepet a bűnözésnek a fiatal felnőttkor végét követő jelentős visszaesésében.

6.1 Farrington életút elmélete

Farrington életút elmélete ötvözi a nyomás- és tanuláselméleteket, hangsúlyozva egyben a genetikai adottságok és a környezet jelentőségét is. Álláspontja szerint a bűnözői magatartáshoz a megfelelő potenciál és a környezeti faktorok együtthatása szükséges. A bűnelkövetés tehát a belső biológia beállítottság és a motiváció együttes következménye. A szükségletek kielégítésének *metódusai* véleménye szerint – Hirschi és Gottfredson érveléséhez hasonlóan¹⁷⁵ – életszakasz függőek. A bűnöző magatartásformáktól való elfordulást új kapcsolatok teremtése, új befolyásoló tényezők hatása válthatja ki, illetve az, ha idővel a szükségletek kielégítése legális úton megoldhatóvá válik.

6.2 Gottfredson és Hirschi általános bűnözési elmélete

Michael R. *Gottfredson* és Travis *Hirschi* amerikai kutató páros 1990-ben adták közre „*A general theory of crime*” című munkájukat. Ebben a bűnözés *általános* érvényű okát keresték. Teóriájuk hátterét a bűnelkövetés úgynevezett *rutintevékenység* megközelítése (*routine activity approach*)¹⁷⁶ adta, amely szerint – és ebben elméletük részleges hasonlóságot mutat a racionális döntés elméletekkel – a bűnözés meghatározott tényezők

¹⁷⁴ Lásd részletesen Uo. 137. pp.

¹⁷⁵ A következőkben kerül részletes ismertetésre.

¹⁷⁶ *Cohen, L. E.- Felson, M.: Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. In: American Sociological Review, 44. 1979. 588-608. p. A „the opportunity perspective” (az alkalom perspektívája) kifejezést alkalmazva Cornish, D. B. – Clarke, R. V.: The Reasoning Criminal. Springer Verlag. New York. 1986. A „lifestyle opportunity” (a bűnözés, mint választható életmód) megjelöléssel Hindelang, M.- Gottfredson, M. R.-Garofalo, J. : Victims of Personal Crime. Cambridge 1978*

potenciális együtt hatásának eredménye. Ilyen tényezők: a motivált tettes, a megfelelő elkövetési tárgy és a kedvező szituáció/helyzet.¹⁷⁷

a) A csekély önkontroll

Gottfredsonék megfigyelése szerint a deviáns *cselekmények* legtöbbször közös jellemzője a spontán, tervezetlen elkövetési mód, a rövid távú igény kielégítése, és az, hogy a cselekmény a tettesben izgalmi állapotot vált ki. Az ilyen cselekményeket olyan *személyek* követik el, akik általában impulzívok, kevésbé érzékenyek, szeretik a rizikót, és nem terveznek hosszabb távlatokban. Hirschiék szerint ezen tulajdonságok egységes háttérindoka a csekély önkontroll (*low self control*).¹⁷⁸ A önkontroll csekély fokáért pedig elsősorban az ineffektív nevelés (szülő vagy más személy által) okolható.¹⁷⁹ A gyermekkorban kialakult önkontroll szintje a kutatópáros szerint az egész életpályán keresztül stabil marad.¹⁸⁰ Ha az elsődleges szocializáció sikertelen, akkor a más személyek, tényezők általi későbbi szocializáció sikere szinte elképzelhetetlen. A későbbi szociális kötődések okozta pozitív változások lehetőségét azzal zárják ki, hogy az ilyen személyek a későbbi életükben sem képesek szorosabb kapcsolatok kialakítására, ezért olyan partnert választanak maguk mellé, akik maguk is deviánsak. (Így a pozitív irányú szocializáció esélye eleve kisebb). A csekély önkontroll a szerzők elmélete szerint nem manifesztálódik szükségszerűen büntetőjogilag releváns cselekményekben. A lényeg, hogy deviáns magatartásformákban jelentkeznek, amelyek életkortól függően megnyilvánulhatnak iskolakerülésben, kábítószer- vagy alkoholproblémában, elhelyezkedési vagy családi gondokban.

Korinek László a teória ezen részével kapcsolatos kritikákat abban a kérdésben foglalja össze, hogy ha a gyermekori nevelés a legmeghatározóbb elem a bűnözés kialakulásában, akkor hogyan lehetséges, hogy a nők és férfiak bűnözése komoly mértékben eltér egymástól? Az elmélet alapján ugyanis adott családban a lány- és fiúgyermekre hasonló mértékben kellene, hogy hassanak a nevelés deficitjei. A női, illetve férfi bűnözés statisztikai adatai ennek azonban ellent mondanak. Véleményem

¹⁷⁷ Korinek L.: Bűnözési elméletek: I.m. 128. p. Megjegyzendő, hogy a felsorolt tényezőket összegző általánosságban kell érteni! Így például Cohen és Felson munkájában a három tényező a motivált tettes, a megfelelő célpont és az alkalmas védelmi tényező hiánya.

¹⁷⁸ Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. I.m. 87. p.

¹⁷⁹ Uo. 97. p.

¹⁸⁰ Uo. 91. p.

szerint ez nem szükségszerű, és nem is egyértelmű, hiszen a szülők legtöbbször eltérően nevelik a fiúkat és a lányokat. A szerzők is hasonlóképpen érvelve arra utalnak, hogy a nők szorosabb szociális kapcsolatokra képesek.¹⁸¹

Témám szempontjából azonban a lényegi kérdés az, hogy mivel magyarázhatók a bűnözés intenzitásában *életszakaszonként* megfigyelhető változások, ha Gottfredsonék a gyermekkorban kialakult csekély önkontroll szintet és az ezzel összefüggő kriminális hajlamot az egész életet végigkísérő tényezőként definiálják? A látszólagos ellentétet a szerzőpáros – bár korábban maga Gottfredson is a rutintevékenység megközelítést képviselte – úgy oldja fel, hogy a bűnözést, mint *két* alapvető tényező együtthatását definiálják. E tényezőket két fogalomcsoport segítségével határolták el egymástól, amelyekbe számos további, a bűnözés szempontjából releváns faktort beolvasztottak. Az egyik fogalom a csekély önkontroll (értsd: bűnözői hajlam, *criminality*), a másik a bűncselekmény (*crime*). Ennek során nemcsak a múltbeli szocializáció, hanem az „itt és most” jelene is meghatározó szerephez jut.

Criminality

A fogalom alatt Gottfredsonék rendszerében a deviáns magatartásra való *hajlamot* kell érteni. Véleményük szerint ez már a kora gyermekkorban kialakul és rögzül, a személyiség részét képezi. Lényegében végleges jellegű, később nem befolyásolható. A hajlam elsődleges oka a gyermekkorban nem megfelelően képzett és ezért alacsony fokú *önkontroll*, melynek következtében ezek a személyek pillanatnyi vágyaik gyors és egyszerű kielégítésére törekednek.¹⁸² Az önkontroll hiányát, illetve annak alacsony fokát Gottfredsonék hangsúlyozottan nem a bűnözés *kizárólagos* előfeltételének tekintik. Azt azonban vallják, hogy az önkontroll deficitje növeli a bűncselekmény elkövetés vagy egyéb, büntetőjogilag *nem* releváns devianciák (alkoholizmus, dohányzás) kialakulásának esélyét. Ennek következtében nem valamely speciális bűncselekménytípus eredőjeként,¹⁸³ hanem a bűnözés és a deviáns magatartások egyik *általános* fő okaként tekintenek rá.

A *hatékony* önkontroll kialakulása az egyén *személyiségének* és a szocializációs *szakaszok* (család, iskola), illetve az ezek során alkalmazott nevelési *eszközök* összehatásának függvénye. (A szerzők itt utalnak a Glueck kutató házaspárnak a családi körülmények és a bűnözés közötti összefüggéseket igazoló felméréseire is.)¹⁸⁴ A megfelelő önkontroll kialakulásához és ennek révén (többek között) a jogkövető életmód elsajátításához vezető gyermeknevelés alapfeltételei (*minimum conditions*) – a szerzőpáros szerint – a következők.¹⁸⁵

1. A gyermeki viselkedést a szülőnek (nevelőnek) a kezdetektől fogva *figyelemmel* kell kísérenie. (*Parental Supervision*)

¹⁸¹ Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 132. p.

¹⁸² Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. I.m. 91.p.

¹⁸³ Uo.

¹⁸⁴ Uo. 97. p.

¹⁸⁵ Uo. 97-100. p.

2. Az esetleges deviáns magatartást a nevelő személynek fel kell ismernie és *meg kell a gyermekkel beszélnie. (Recognition of Deviant Behaviour)*

3. A deviáns magatartást (sic!) világosan *el kell különíteni* a normakövető (megfelelő) magatartási formáktól, és azt egyértelműen *szankcionálni* kell. (*Punishment of Deviant Acts*)

A deviáns *magatartás* elkülönített elemzése és szankcionálása elkerüli, hogy a konkrét szankció a gyermek *személyiségének* lealacsonyítását eredményezze (lásd címkézés elméletek).

A gyermeknevelés alapvonásainak megrajzolásával az elmélet véleményem szerint (akarva vagy akaratlanul) a fiatalkorúak büntetőjogának *ideális* kereteit és feladatait is felvázolta. Ezek a következők.

1. A fiatalkorúak vonatkozásában is *egyértelműen* meg kell húzni az elfogadott és tiltott magatartások közti határokat (*nullum crimen, nulla poena et culpa sine lege*).

2. A büntetőjogilag releváns cselekmények feldolgozását elemző megközelítéssel kell elősegíteni (*az intézkedések számos fajtája alkalmas erre*).

3. Mindezt kirekesztés nélkül úgy, hogy az alkalmazott szankció a *magatartás* (!) és ne a *személyiség* elvetendő voltát érzékeltesse.

Crime

A *crime* fogalomcsoport alatt a bűnelkövetés esetleges feltételeit (pl. alkalom), illetve az ilyen feltételek konstellációit (alkalom és elkövetési tárgy együttes jelenléte) csoportosították. Ez hozzávetőlegesen megfelel a rutintevékenység elméletekből ismert „kedvező helyzet” feltételnek.¹⁸⁶

A fenti két elem együttthatalása (a „criminality” egyértelmű dominanciájával) eredményezi konkrét személy esetében a bűnözői életvitelt. Tehát nem egy utólagos szocializáció, hanem a konkrét helyzetek és azok feltétel-együttese lehetnek befolyással a „criminality” többnyire konstans tényezőjére.

b) Az elmélet kritikája

Az elmélet meglátásom szerint úgy próbál általánosítani, hogy közben jól kivehetően ötvözi számos bűnözési elmélet fontosabb elemeit. Így a *hajlam* kifejezés alkalmazása, illetve a későbbi változás esélyének kizárása egyértelműen a biológiai elméleteket idézi. A gyermekkori nevelés hangsúlyozásában a tanulás, a társadalmi kontroll, valamint negatív megközelítésben a címkézés elméletek vegyülnek (lásd a magatartás és személyiség szankcionálásának különválasztásában). A teória tehát hiába játszik annak lehetőségével, hogy a tényezőket két faktorra korlátozza. Lényegében ugyanis – a társadalmi dezorganizáció elméletén kívül – valamennyi korábban tárgyalt teóriát egyesíteni próbálja.¹⁸⁷ Mindezt azonban nem hibátlanul teszi. A nevelési elem egész

¹⁸⁶ Részletesen lásd Uo. 3- 44. p.

¹⁸⁷ Még a racionális döntés elmélet elemei is megjelennek (az átgondolt cselekvés nélkül ugyan) a vágyak, szükségletek önző érdekérvényesítésében.

életútra kiható következményeit hangsúlyozva az elmélet bármely későbbi kulturális, társadalmi tényező komolyabb befolyásoló hatásának lehetőségét kizárja.¹⁸⁸

A vizsgálódásom szempontjából lényeges *életkor-tényezőt* szociálisan és kulturálisan *invariáns* tényezőnek tekinti,¹⁸⁹ arra hivatkozva, hogy a bűnözés intenzitása az életkor előrehaladásával *általános* jelleggel csökken, illetve, hogy az életkor-bűnözés *görbe* formája (nemzeti jogokat összehasonlítva) az elmúlt 150 évben lényegében nem változott.¹⁹⁰ Azaz az életkor egyfajta természetes konstans („*law of nature*”)¹⁹¹ a bűnözés rendszerében.

A *criminality* és *crime* duális struktúrája teszi mégis lehetővé, hogy Gottfredsonék képesek elfogadható érvelést nyújtani a bűnözési görbe fiatalkorba lépést követően megfigyelhető emelkedésére. Véleményük szerint a fiatalkorba való átmenet során a külső kontroll mértéke csökken, az egyéni mobilitás tere megnő és az egyének fizikailag is megerősödnek. Mindez növeli a bűncselekmény elkövetések lehetőségét.

Kevésbé világos – empirikus vizsgálatok hiányában, pedig bizonyítatlan – a bűnözés mértékének *visszaesésére* adott magyarázatuk. Az életkor faktor mint „*law of nature*” érveléssel ugyanis elvetik azon kritikai kérdésfeltevés lehetőségét, hogy adott (bármely) teória miért nem ad megfelelő választ a bűnözés mértékének idővel bekövetkező, és empirikusan igazolt visszaesésére. Egyetértek Hirschivel és Gottfredsonnal abban, hogy egyetlen teória sem támadható meg, negligálható *egészében* pusztán azon az alapon, hogy érvrendszere nem ad megfelelő választ a bűnözés fiatal felnőttkort követő visszaesésére. Ez véleményem szerint nem abszolút hibájuk, hanem hiányosságuk. Hirschiék érvelése ugyanakkor csak a bűnözés életút előrehaladásával megfigyelhető *általános* visszaesésére hivatkozik. Értekezésem szempontjából a fő kérdés azonban továbbra is az, hogy mi magyarázza (nem az általános csökkenést, hanem) a fiatal felnőttkort követő *radikális* visszaesést! Hirschiék teóriája tehát nem határoz meg konkrét faktorokat a bűnözés visszaesésének magyarázatára.

Az elmélet azonban az életkor-bűnözés relációjában az *általános* bűnözéscsökkenés terén is megkérdőjelezhető. Ha ugyanis az *önkontroll* mértéke (és ezáltal a bűnelkövetési hajlam) már a gyermekkorban kialakul, rögzül, és a későbbiekben külső tényezők által alapjaiban nem befolyásolható, *bűnalkalmak* azonban a későbbiekben is ugyanolyan valószínűséggel előfordulnak, miért van az, hogy a felnőtt korúak mégis szignifikánsan

¹⁸⁸ *Pruin*, I. R. I.m. 145-146. p.

¹⁸⁹ *Gottfredson*, M. R. – *Hirschi*, T. I.m. 128. p.

¹⁹⁰ Uo. 124-125. p.

¹⁹¹ Uo. 124. p.

kevesebb bűncselekményt követnek el?¹⁹² Gottfredson és Hirschi érvelése e téren kevésbé határozott. Véleményük szerint idősebb korban is fennáll a deviáns hajlam, de az kevésbé kriminális formákban nyilvánul meg.¹⁹³

7. A fiatalok bűnözésének magyarországi jellemzőiről

Ebben az alfejezetben elsősorban a *fiatalkorúak* bűnözésének *aktuális* magyarországi helyzetét és tendenciáit fogom felvázolni. Ennek a szűkítésnek az a korábban már ismertetett praktikus oka, hogy a *fiatal felnőttek* bűnözéséről nem rendelkezünk speciális szempontok alapján elkülönített statisztikai adatokkal, és a látenciát vizsgáló felmérésekkel sem. A 19. életévig éves felosztásban rendelkezünk elkövetési adatokkal. Azt követően azonban a statisztikák életkorcsoport felosztásban (20-24 és 25-29 évesek) ismertetik a bűnelkövetési adatokat. Azaz, épp a tanulmány szempontjából érdekes és lényeges, a fiatal felnőtt életkor kezdeti éveit jelentő 18 és 21 év közötti elkövetők bűnözésének intenzitásáról és kvalitásáról nincsenek megbízható adataink. Hasonló a helyzet a fiatal felnőttkor későbbi szakaszával (a huszas életévek vége, harmincas életévek eleje) kapcsolatban.

A fiatalkorúak bűnözésének jellemzői azonban jó indikátorok lehetnek a fiatal felnőttek bűnözésével kapcsolatosan (még akkor is, ha azokról pontos számadatokkal nem rendelkezünk). Ennek fő indoka – a korábban kifejtettekre utalva – a két életszakasz éles határok nélküli egymásba ívelése és átfedései.

A disszertáció kereteit meghaladná egy évtizedekre történő visszatekintés, főleg, hogy az elsődleges vizsgálati tárgy (fiatal felnőttek) tekintetében releváns adatokkal nem is rendelkezünk. Ezért az aktuális hazai kriminológiai szakirodalom által felhasznált frissebb adatokat veszem alapul. Ezek alapján a fiatalkorúak bűnözése a következőképp jellemezhető (sok hasonlóságot mutatva a korábban ismertetett nemzetközi helyzetképpel).

¹⁹² Korinek L.: Bűnözési elméletek I.m. 131. p.

¹⁹³ Uo. 131-132. p.

7.1 Általános kép a regisztrált bűnelkövetési adatok alapján¹⁹⁴

a) Arányuk az összбүнözésben

A fiatalokбүнözésének *aránya* – a csökkenő magyar népességszám adatok ellenére – emelkedő tendenciát mutat. Hazai viszonyok közt is megállják helyüket azok a megállapítások, hogy a бүнözés intenzitása az életkorral változik, valamint hogy azt a fiatal felnőttkorig általános jellegű emelkedés jellemzi. A csúcserőtékek a húszas életévek közepére tehetők.¹⁹⁵ Kormegoszlás figyelhető meg az egyes бүнőcselekmény típusoknál. A fiatalok elsősorban a kisebb társadalmi veszélyességű (és tipikusan látens) vagyon elleni бүнőcselekményeket követnek el. Az erőszakos бүнőcselekmények közül leginkább a vagyon elleni erőszakos бүнőcselekmények elkövetése a jellemző. A média-prizma által megszűrt és aránytalanul kiemelt súlyosabb erőszakos бүнőcselekmények (garázdaság, testi sértés, rablás) a fiatalokбүнözés csupán 17,1 százalékát tette ki 2004-ben. A rablást rendszerint csoportosan követik el, jellemzően egyidős társaik sérelmére, könnyen értékesíthető és megszerezhető tárgyakat eltulajdonítva.¹⁹⁶ Korspecifikus бүнőcselekménytípusokként említhetők még a kábítószerrel visszaélés különböző változatai.

b) Nemi megoszlás

A *nemi megoszlás* tekintetében elmondható, hogy a felnőtteknél tapasztaltaknak megfelelően a fiatal *férfiak* бűnelkövetése dominál.¹⁹⁷ Ez azonban nem terelheti el a figyelmet arról a tényről, hogy a női/lány бűnözés mértéke (ha aránya még mindig jelentősen csekélyebb is) jól érzékelhetően megemelkedett.¹⁹⁸ A leány elkövetőknél a csúcserőtékek már a 16. életév körül beáll, onnantól csökkenő tendenciát mutat.¹⁹⁹ Ennek megfelelően a бűnözésükben tapasztalható növekedés elsősorban az ennél fiatalabb korosztályokra tehető (13-14 évesek). Csemáné Váradiné Erika szerint ezt a növekedést

¹⁹⁴ Az adatokat a legfrissebb hazai kriminológiai tankönyv, és az abban található értelmezések alapján dolgoztam fel. A megismerés hivatalos forrásai még: Az Egységes Rendőrségi-Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer, és az elítélt fiatalokбűnelkövetéséről kiadott bírósági statisztikák. A statisztikák tartalmával kapcsolatos számos és jogos kritikai észrevételről lásd összefoglaló jelleggel például: *Korinek L.: A бűnözés visszatűkröződése...* I.m. 252. p.

¹⁹⁵ *Csemáné Váradiné E. I.m. 530. p.*

¹⁹⁶ Uo. 532. p.

¹⁹⁷ *Vavró I. I.m. 233. p.*

¹⁹⁸ Uo., és *Csemáné Váradiné E. I.m. 532.p és 533.p.*

¹⁹⁹ A németországi adatokhoz hasonlóan.

egyrészt valamely traumatikus élmény (akár áldozattá válás) elszenvedése indokolhatja, másrészt hogy a női lakosságon belül megváltoztak a problémakezelés formái. Míg korábban gyakran befelé fordulva igyekeztek gondjaikat feldolgozni, addig az utóbbi időben ez egyre inkább a külvilág felé fordított agresszióként, agresszióban jelenik meg.²⁰⁰

c) Iskolai végzettség

Az iskolai végzettség tekintetében ellentétes következtetések vonhatók le. Míg Vavró László azt hangsúlyozza, hogy a statisztikai adatok azt igazolják, hogy iskolai végzettséggel a kézben a bűnözés mértéke csökken és szerkezete átalakul, addig Csemáné (ugyanazon szakkönyvben) arra az aggasztó adatra mutat rá, hogy a fiatalokú elkövetők kétharmada az iskolai rendszerben szocializált. Az utóbbi véleményem szerint nem azt jelenti, hogy az iskolai rendszernek nincs szocializáló ereje, és jelentősége a törvénytisztelő életmód kialakításában, hanem azt, hogy a jelenlegi társadalmi struktúrában és körülmények között, az iskolarendszer nem képes ellátni ezen klasszikus feladatát.

d) Családi állapot

A családi állapot vonatkozásában elmondható (és itt mind a fiatalokúakra, mind a fiatal felnőttekre gondolok), hogy a rendezett családi állapot bűnözést csökkentő hatású.²⁰¹ Jelentősége a lányoknál azonban meghatározóbb.²⁰² A családi háttérrel kapcsolatos negatív irányú következtetés az, hogy ha az egyén mikrotársadalmi szinten sem képes rendezett, szorosabb kapcsolati viszonyok kialakítására, fenntartására (partner, család), akkor nagyobb valószínűséggel nem lesz képes a családnál nagyobb méretű társadalmi közösségekbe való megfelelő beilleszkedésre sem. Ezek tendenciózus igazolását lásd a korábbiakban kifejtettek alapján.

²⁰⁰ Csemáné Váradi E. I.m. 537. p.

²⁰¹ Vavró I. I.m. 233. p.

²⁰² Uo. 234. p. Lásd Gottfredson és Hirschi ismertetett álláspontját is.

e) Bűnismétlők

A bűnismétlés tekintetében fontos megjegyezni, hogy 2005-ben minden negyedik (!) fiatalkorú elítélt büntetett előéletű volt. A bűnismétlések gyakoriságának fontos jelentőséget tulajdonítok a későbbiekben, amikor a fiatalkorúak önálló törvényi szabályozását szorgalmazó magyar koncepció, fiatal felnőttekkel kapcsolatos javaslatait elemzem. Összegző jelleggel e helyütt csak annyit jegyzek meg, hogy nem tartom helyesnek a fiatal felnőttekre vonatkozó azt a feltételt, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok alkalmazása csak a visszaesőnek nem minősülő fiatal felnőttek esetében lehetséges. Az empirikus vizsgálatok eredményeitől elvonatkoztatva is igencsak kérdéses, hogy miért igazoltabb egy súlyos következményekkel járó tudatos gondatlansággal elkövetett bűncselekmény – esetleg egy felnőtt érettségével rendelkező – elkövetőjével szemben a fiatalkorúak szabályainak kötelező jellegű alkalmazása, mint ennek a lehetőségnek a megvonása egy, az érettségében még egy fiatalkorúhoz közelebb álló visszaeső fiatal felnőtt vonatkozásában.

7.2 A látens bűnözéssel kapcsolatos felismerések

A *tettesi* megkérdésekéből nyert legfontosabb következtetéseket Korinek László a következőkben látja.²⁰³

a) Az össz-bűnözés lényegesen nagyobb, mint azt a statisztikák jelzik, és ez valamennyi korosztályra igaz (így a fiatal felnőttekre is). A gyermekek és a fiatalkorúak közül szinte valamennyi megkérdezett követett már el lopást vagy dologrongálást. A fiatalkorúak esetén a rejtett bűnözés tekintetében a csúcserték a 16. életév.

b) A bűnelkövetés a fiatal korban *általános* jelenség, nem abnormális.²⁰⁴ Ezért a bűnöző – nem bűnöző helyett a törvényt jobban és kevésbé tisztelő társadalmi felosztás állja meg inkább a helyét. Jogellenes vagy deviáns cselekményeket a fiatalkorú lakosság nagy hányada követ el.

²⁰³ A legaktuálisabb a fiatalkorúak bűnözésére vonatkozó, önbevalláson alapuló felmérés eredménye a közeljövőben jelenik meg. *Kerecsi K.-Parti K.*(szerk.): *Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – „ISR-2”*. Budapest, 2008.

²⁰⁴ Csemáné e tekintetben a „*tömegjelenség*” kifejezést használja. I.m. 528. p.

c) Az először botlott fiatalok, fiatal felnőttek többsége nem lesz megrögzött bűnöző. Ezért a bűnözésre adott túl korai vagy eltúlzott (tipikusan megbélyegző hatású) társadalmi reakció alapvetően káros.

d) A fiatalkori (és fiatal felnőttkori) bűncselekmény elkövetések alapvetően egy, a fiatalkor szerepvákuumára visszavezethető átmeneti, múltó epizód részei.

e) A rejtett bűnözés is csoportjelenség, vagyis hasonló korú tettestársak követik el (leggyakrabban egymás sérelmére).

Összefoglaló megállapításai (a korábban ismertetett külföldi kutatásokat alapul véve), jól alkalmazhatók a fiatal felnőttek bűnözésének jellemzésére is. Ezt azonban mindenképpen alá kell támasztani megfelelő, a fiatal felnőttek látens bűnözését vizsgáló magyarországi kutatásokkal.

7.3 A fiatalkori bűnözés okai a magyar társadalmi viszonyok között

Mint arra korábban utaltam, a fiatalkori bűnözés háttérében tipikusan kirajzolódnak egyfajta általános társadalmi krízis jegyei is²⁰⁵. Közvetett módon ezek is kiváltó okai a devianciáknak. A rendszerváltás utáni Magyarországon többek között ilyen hatása lehet a *család* társadalmi funkciójában megfigyelhető struktúraváltásnak,²⁰⁶ az *iskolarendszer* életképtelenségének, negatív magatartás *minták* közvetítése a médián keresztül.²⁰⁷ Ezek az alapvető szocializáló faktorok tehát már nem képesek régi hatékonysággal ellátni feladatukat. A gyenge szocializáció pedig nem véd a társadalmi krízis további jegyeivel (munkanélküliség, hajléktalanság, szegénység) szemben.²⁰⁸ A korábbiakban már kifejtettem, hogy mindezzel párhuzamosan erős értékrendszerbeli eltolódások, változások és devalválódási tendenciák figyelhetők meg. A közösségi lét háttérbe szorult a fiatalok életében. A média számos eszköze veszi át ezek *helyét*, de kétséges, hogy *szerepét* képes lesz-e átvenni. Véleményem szerint érdekesnek ígérkezne ennek hatásáról hosszú távú

²⁰⁵ Vö. Váradi E.: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. Kriminológiai közlemények. 59. szám. 2001. 55-91. p.

²⁰⁶ Bolyky O.-Sárik E.: A fiatalkorú elkövetők gyermekora – az elkövetővé válás előzményei. Kriminológiai tanulmányok 42. OKRI, Budapest, 2005. 327-353. p.

²⁰⁷ Csemáné Váradi E. I.m.537. p.

²⁰⁸ Uo. 534. p.

felméréseket végezni, hiszen e tényezők háttérbe szorítják az eddigi egyik leglényegesebb fiatalkori szocializációs faktort: a kortársi közeget (peers).

Csemáné elkülönítve csoportosítja a konkrét bűncselekmény elkövetések, a fiatalkori bűnözés és az új tendenciák kiváltó okait.

Rendszerében a *konkrét elkövetésnek* konstans okai vannak. *Szubjektív* oldalról ilyenek az anyagi haszonszerzés, a kalandvágy és az agresszió. *Objektív* megközelítésben pedig a rossz baráti környezet, a csekély jövedelem, illetve a pillanatnyi pénzzavar. Véleménye szerint ezek jól körülhatárolhatóak, adott életszakaszra jellemzőek és a felnőtté válással megszűnnek. Ez az állítás a fiatalkori és fiatal felnőttkori bűnözés kérdésében általános jelleggel tehető, és alátámasztja az általam korábban kifejtetteket is. A szerző a *fiatalkori bűnözés* okait makrostrukturális szinten a 89-90-es fordulatot követő társadalmi átalakulásokban látja, míg mikro strukturális szinten a család, iskola, és a baráti kör szerepét hangsúlyozza. Ezekről korábban már szoltam.

Az *új tendenciák* megjelenését és irányát véleménye szerint az *általánosan* megfigyelhető perspektíva hiány, munkanélküliség és a szociális kirekesztettség indukálják.²⁰⁹

Ha valóban ezek a fiatalkori bűnözés új tendenciái mögött rejlő általános okok, akkor a felnőtt társadalomnak észlelni és elemeznie kell saját szerepét ebben a folyamatban, és világossá kell, hogy váljon, hogy rosszul irányzott kriminálpolitikai pofont jelentene a fiatalkorúak tekintetében bármely szigorítást preferáló irányzat követése, amelyet egyrészt nem a fiatalkorúak érdemelnek, másrészt e pofon előre borítékolhatóan hatástalan marad, illetve rossz irányba hat majd.

8. A fiatal felnőtt-bűnözés összefoglaló jellemzői és ezek kihatása a korcsoport büntetőjogi szabályozására

Az elmúlt évtizedek kriminológiai kutatásai és az ezekkel kapcsolatos (ezeket magyarázó) elméletek számos új felismerést rögzítettek.

1. A regisztrált bűnözés adatai, a látens bűnözéssel kapcsolatos felmérések és a hosszú távú életkor-bűnözés vizsgálatok egybehangzó tényként igazolják, hogy a fiatal felnőtteket jellemző bűnözés eltér a felnőttekétől, és erőteljesen a fiatalkorúakéra emlékeztet.

²⁰⁹ Uo. 537. p.

2. Elsősorban a hosszú távú vizsgálatok támasztják alá azt a tényt, hogy a bűnözést az életkor előrehaladásával minőségi és mennyiségi változások jellemzik. Meg kell jegyezni, hogy a legtöbb vizsgálatba fiatal férfiakat vontak be, és összehasonlításomat is a fiatal férfi elkövetőkre szűkítettem. Ezért a legnagyobb bizonyossággal a fentiek a férfiak regisztrált bűnözésére és életkori megoszlására vonatkoznak.²¹⁰

3. A bűnözés *jellegét* tekintve az adatok azt igazolják, hogy elsősorban bagatell, csekély jelentőségű bűncselekmények a jellemzők, és tipikusan a kortársi csoportokban követik el azokat. A felnőttek ezzel szemben általában jelentősebb sérelmet okoznak.

4. A fiatalkori, fiatal felnőttkori bűnözés rendszerint egy meghatározott időintervallumban (két életszakaszt felölelve) és széles körben előforduló jelenség. Csak kivételesen válik krónikussá, de (az életkor későbbi előrehaladásával) még ezen elkövetők esetében is jellemző az intenzitás visszaesése. Az elmúlt évtizedekben megfigyelhető további változás, hogy a bűnözés-életkor görbe értékei jobbra tolódtak.

5. A bűnözés okait, annak kontinuitását és diszkontinuitását több faktor mentén magyarázó *elméletek* arra mutattak rá, hogy különböző tényezők (biológiai, társadalmi, tanulási, stb.) együttes hatása határozza meg azt, hogy mely fiatalok követnek el intenzívebben vagy ismétlődő jelleggel bűncselekményeket. A teóriák arra is rámutattak, hogy az egyén bűnözői karrierútja nem csupán egy irányban haladhat, mert az életút törései vagy pozitív változásai azt befolyásolhatják.

Mindezek azt igazolják, hogy a fiatalok bűnözésére adott büntetőjogi reakciók nem tükrözik annak valós jellegét, amennyiben a felnőttektől differenciálatlan megoldásokat kínálunk számukra. A fiatal felnőttekre szűkítve a kört indokoltnak látszik büntetőjogi kiemelésük a későbbi felnőtt életszakaszokból. Ezt a felismerést a következő kérdés felvetése és megválaszolása kell, hogy kövesse. Milyen *kriminálpolitikai célt* kívánunk velük szemben érvényesíteni? Elsődlegesen büntető megközelítést alkalmazzunk, csak ifjú életkorukra tekintettel enyhítéseket engedjünk vagy a fiatalkorúakéra emlékeztető cselekményeikre és személyiségjegyeikre tekintettel inkább a nevelő jellegű szankciók alkalmazása lenne megfelelőbb? Ennek eldöntése meghatározza a kategória *rendszerbeli elhelyezését* is. Amennyiben a nevelő jellegű megközelítés mellett döntünk, akkor elhelyezésük a fiatalkorúak szabályai között

²¹⁰ Megjegyzendő, hogy a legtöbb vizsgálatba fiatal férfiakat vontak be, ezért e legnagyobb bizonyossággal a tétel

indokolt. Amennyiben felnőttként kezeljük őket – csupán enyhítéseket biztosítva számukra – akkor rendszerbeli elhelyezésük a felnőttekre vonatkozó szabályok közt indokolt. Ez egyben behatárolja a fiatal felnőtt elkövetőkkel szemben alkalmazható *szankciókat* is. Mindezek végül a fiatal felnőtt kategória *elnevezésének* pontosítását is indokolhatják.

A következőkben ezt a logikai vezérfonalat (kriminálpolitikai cél, rendszerbeli elhelyezés, elnevezés) követve mutatom be a német nyelvterület jogrendjeinek vonatkozó szabályait, annak érdekében, hogy a majdani magyar szabályozás általam megfelelőnek tartott rendszerét felvázolhassam.²¹¹

²¹¹ Konkrét javaslataimat lásd később. Táblázatban összefoglalva a 139. lapon.

III A német nyelvterület jogrendjeinek vonatkozó szabályozásai

1. A 18 és 21 év közötti bűnelkövetőkre vonatkozó szabályok a német büntetőjogban

A fejezet célul tűzi ki, hogy felvázolja a bűncselekmény elkövetésekor 18. életévét igen, de 21. életévét még be nem töltött elkövetők büntetőjogi felelősségre vonásának sajátos rendszerét és elsősorban *anyagi* jogi szabályait a német jogban.

1.1 A fiatal nagykorúak (Heranwachsende)

Előzetesen tisztázni kell e korosztály törvényi megnevezésének pontos jelentését. A tanulmány tárgyát képező 18. és 21. életév közötti elkövetők korcsoportját a *szubjektív*²¹² megközelítésű *német* szabályozási rendszer az életszakasz 1953-as törvényi bevezetése óta a „*die/der Heranwachsende*” elnevezéssel illeti. A *heranwachsen* ige jelentése²¹³ „felnő, serdül, cseperedik”. A német nyelvi megjelölés tehát önmagában is utal arra, hogy ezek az elkövetők még csak a felnőtté válás, a *felnyövés* életszakában vannak, azaz még *nem* felnőttek.²¹⁴ Ha még változásban vannak, azaz inkább egy folyamat és nem egy állapot részei, akkor okunk van feltételezni, hogy jellemük is könnyebben *formálható*, befolyásolható, mint a felnőtteké.

Ennek megfelelően a rájuk vonatkozó, bírói mérlegeléstől függő, szubjektív jellegű szabályokat a fiatalkorúak önálló büntetőkódexe tartalmazza, melynek *nevelési célt* előtérbe helyező szankciói a jellemformálás hatékonyabb eszköztárát nyújtják.

A fenti jogi tények és nyelvi, illetve fejlődéslélektani érvek alapján nem tartom megfelelőnek a '*Heranwachsende*' kifejezést „*fiatal felnőttként*” fordítani (mint ahogy ez

²¹² A szubjektív és objektív jelzők a tanulmány során kizárólag a 18 és 21 év közötti elkövetőkkel kapcsolatos szabályozás jellegére vonatkoznak.

²¹³ Magában foglalja a *heran* (valamit megközelítve) és a *wachsen* (növekszik, serdül, fejlődik, gyarapodik) szavakat, utóbbi a német felnőtt (*die/der Erwachsene*) kifejezésben is megtalálható, e főnév azonban, az „*er*” előtaggal már a folyamat befejezettségét jelzi. *Fliegeauf* Gergely az általánosan magyarul fiatal felnőttként fordított fogalom tekintetében a „felnövekvő” illetve „*fiatalabb felnőtt*” kifejezést alkalmazza. *Fliegeauf* G.: Új lehetőségek a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. Börtönügyi Szemle. 2002. 2. szám. 8. p.

²¹⁴ Az elnevezés bevezetésekor a nagykorúság korhatára még a 21. életév volt Németországban, tehát a kiskorúak ezen csoportja állt legközelebb a felnőtt életkor eléréséhez. Lásd: *Erlemann*, P.: *Heranwachsende in der Strafrechtspflege unter besonderer Berücksichtigung der Reifephase der Adoleszenz*. Univ. Dissertation. Münster, 1988. 4. p.

úzus a magyar jogi szakirodalomban). A kategória tekintetében a német büntetőjog rendszerében elfoglalt helye és jelentéstartalma alapján a *fiatal nagykorú* elnevezést tartom megfelelőbbnek. A *német* szabályozás ismertetése (illetve később erre történő utalások) során ezért következetesen fiatal nagykorúaknak fogom nevezni az elkövetéskor 18. életévét igen, de 21. életévét még be nem töltött elkövetőket. Később, a magyar szabályozásról szóló fejezetben hasonló érvek alapján, ugyanezen elnevezéssel fogalmi újításra teszek javaslatot, melyet ott részletesen indokolok és elemzek.²¹⁵ A német jogi szakirodalomban, a büntető törvényben használt „*Heranwachsende*” megjelölésen túl még találkozhatunk a „*Halberwachsene*”²¹⁶ (félíg felnőtt) és magával a „*junge Volljährige*”²¹⁷ (fiatal nagykorú) elnevezéssel is.

1.2 Az állami reagálás eszközei a fiatal elkövetők büntetőjogilag releváns cselekményeire

A gyermekek, fiatakorúak és a fiatal nagykorúak által elkövetett *büntetőjogilag releváns cselekmények* esetén a német jogrendszer a következő keretek között biztosít állami beavatkozási lehetőségeket. Egyrészt a *polgári jog* területén. Az elkövetéskor 7. életévet betöltött *gyermek* ugyanis (részleges) felelősséggel tartozik az általa a bűncselekménnyel okozott kárért, amennyiben az elkövetéskor rendelkezett megfelelő belátási képességgel.²¹⁸ Ilyen esetekben a felelősségre vonáson túl nevelési segítséget²¹⁹ (*Erziehungshilfe*) lehet nyújtani, hisz a bűncselekmény elkövetése azt jelzi, hogy a

²¹⁵ Erre az első fejezetben már röviden utaltam.

²¹⁶ Peters, K. : Jugendstrafrecht. Ferd. Dümmlersverlag. Bonn, 1948. 12. p.

²¹⁷ A fiatal nagykorú elnevezéssel kapcsolatos *érvélem* elgondolása, és ezzel kapcsolatos munkáim publikálása *után* talákoztam először a német szakirodalomban ezzel a fogalmi disztinkcióval. Ezek azonban vagy elsősorban jogtörténeti szempontból fontos munkákban jelennek meg, amikor a kategória tartalma és elnevezése még kidolgozás alatt állt vagy amikor a kategória tágabb értelmű (hozzávetőlegesen a 18 és 24. életév között) újragondolását és újraszabályozását mérlegelte a szakma. A *junge Volljährige* és a *Heranwachsende* kifejezések ugyanazt a korosztályt jelölték. A jogalkotó azért döntött mégis utóbbi mellett, mert a kategória bevezetésekor a nagykorúság elérésének határa Németországban még a 21. életév volt. Ezzel a nyelvi megjelöléssel így jobban visszaadható volt az a jogi tény, hogy olyan fiatalokról van szó, akik a legközelebb állnak a felnőtt korhoz. Lásd Sieverts, R.: Die kriminalrechtliche Behandlung von jungen Rechtsbrechern (über 18 Jahre) in der Bundesrepublik Deutschland. In: Dölle, H. (Hrsg.): Arbeiten zur Rechtsvergleichung. Band 2. Ffm. Berlin, 1958. 37. p.; Kreuzer, A.: Junge Volljährige im Kriminalrecht – aus juristisch-kriminologisch-kriminalpolitischer Sicht. In: Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfe (DVJJ): Junge Volljährige im Kriminalrecht. Selbstverlag des DVJJs. 1978. 47-79. p. Az újabb szakirodalomban: Albrecht, P.-A.: Jugendstrafrecht. C.H.Beck, München, 2000.103. p.; Diemer, H. - Schoreit, A. - Sonnen, B.-R.: Jugendgerichtsgesetz, Kommentar. 4. Aufl. C.F. Müller. Heidelberg, 2002. 867. p. A fogalom használatos egyes a büntetőjogon kívüli törvényi szabályozásokban is. Lásd például a Sozialgesetzbuch (SGB) VIII. 7. § (1) bek. 3. pontjában. Utóbbi a 27. életév betöltéséig kiterjeszti a fogalom személyi hatályát.

²¹⁸ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) 828. § (*Német Polgári Törvénykönyv*)

²¹⁹ Sozialgesetzbuch (SGB) VIII. Buch (Kinder-und Jugendhilfegesetz) 27. §.

nevelés terén komoly hiányosságok valószínűsíthetőek. A 14 év alatti gyermekek által elkövetett bűncselekmények esetén ez az egyetlen állami reagálási lehetőség. A nevelési segítség már az állami kontroll következő szintjének, az *ifjúsági gondozás*²²⁰ (*Jugendhilfe*) eszköze. A szociális törvény VIII. könyve (*Sozialgesetzbuch*, továbbiakban: SGB VIII.) részletesen tartalmazza a vonatkozó szabályokat. Első szakasza deklarálja, hogy minden gyermek és fiatalkorú jogosult arra, hogy a 18. életév betöltéséig fejlődését és nevelését elősegítsék, támogassák, annak érdekében, hogy a közösségért felelős személyiséggé váljon.²²¹ Ennek különböző eszközeit a törvény részletezi²²². De nem csak a fiatalkorúak, hanem a *fiatal nagykorúak* számára is segítséget kínál a törvény (így például a megfelelő szakmai képzés megszerzéséhez.)²²³ Ezt a segítséget indokolt esetben a 21. életév betöltését *követően* is biztosítani kell.²²⁴ A fiatal nagykorúnak így az SGB VIII jogalapot teremt az őt segítő, támogató intézkedések igénybe vételére. Ez is igazolja azt, hogy a büntetőjogon kívül más jogterületek is felismerték és elismerik a fiatal felnőtt életszakasz elhúzódó, átmeneti, útkereső jellegét. A társadalmi kontroll harmadik szintje a Fiatalkorúak büntető kódexe²²⁵ (*Jugendgerichtsgesetz*, továbbiakban JGG). Ez *ultima ratio* jelleggel fiatalkorúak esetén is lehetővé teszi a büntetőjogi felelősségrevonást.

Mint láthatjuk a 14. életévig kizárólagosan a polgári jog és az ifjúsági gondozás kaphat szerepet, a 14. és 18. életév között az ifjúsági gondozás és a fiatalkorúak büntetőjoga

²²⁰ Vö. *Klinkhardt*, Horst: *Kinder- und Jugendhilfe SGB VIII: Kommentar mit Einführung*. Rehm, München, 1994. 375-454. p.; 1993.; *Möller*, W. – *Nix*, C. (Hrsg.): *Kurzkommentar zum Kinder- und Jugendhilfegesetz*. Beltz, Weinheim und Basel; *Stauner*, Gabriele - *Schelter*, Kurt: *Jugendrecht von A-Z*. 2. Auflage. dtv, München, 1991. 80-105. p.; *Bernzen*, C.: *Die rechtliche Stellung der freien Jugendhilfe*. Systematische Darstellung. Kohlhammer, Köln, 1991., *Müller-Dietz*, H.: *Jugendhilfe und Jugendkriminalrechtspflege*. Zum Beitrag der Jugendhilfe zur Einschränkung jugendstrafrechtlicher Konfliktlösungen. In: *Ostendorf*, H. (Hrsg.): *Integration von Strafrechts- und Sozialwissenschaften*. Festschrift für Lieselotte Pongratz. 102-118. p.

²²¹ SGB VIII. Buch 1. §. (1) bekezdés. A neveltetéshez való jog [*Recht auf Erziehung*]

²²² A legkülönbözőbb, a nevelést elősegítő ifjúsági gondozási formák (állami és magán egyaránt) léteznek. Így pl. „hip-hop“ zene segítségével (*Das „Andere Projekt“: HIP HOP*). Egyházi keretek között (*„Projekt Chance“*, amely nyílt intézményrendszer keretei között segíti a szabadságvesztésre ítélt fiatalkorúak reintegrálását). Élmenyorientált csoportmunkával (kifejezetten fiatal nagykorúak számára is pl.: *“CHANCE“-Gemeinnützige Gesellschaft für paritätische Sozialarbeit.*). Segítséget nyújtanak alkohol és kábítószerfüggő fiataloknak is a leszokáshoz (*Jugendhilfe-Leimbach*). Az ifjúság gondozás támogatását, promócióját és kutatását segíti pl. Az *„Aktion Schutzbengel“* projekt. Internetes elérhetőségek pl.: www.aktion-schutzbengel.de; www.Haus-der-Patriaet.de; www.jugendhilfe-rummelsberg.de; www.cjd-creglingen.de; etc.

²²³ Itt meg kell jegyezni, hogy az SGB a 18 és 27 év közötti személyek tekintetében kifejezetten a *„junge Volljährige“* (fiatal nagykorúak) megjelölést használja.

²²⁴ SGB VIII. 41. §. Segítségnyújtás fiatal nagykorúaknak, és Utókezelés [*Hilfe für junge Volljährige, Nachbetreuung*]. Lásd részletesen: *Möller*, Winfried-*Nix*, Christoph (Hrsg.): *Kurzkommentar zum Kinder- und Jugendhilfegesetz*. Beltz. Weinheim und Basel, 1991. 86-87. p.

²²⁵ *Jugendgerichtsgesetz vom 4. August 1953 in der Fassung des 1. JGG-Änderungsgesetz vom 30. August 1990* (továbbiakban JGG) Internetes elérhetőség: <http://bundesrecht.juris.de/jgg/index.html>

biztosít széles spektrumú reagálási lehetőségeket. A 18. életév felett pedig a büntetőjogi reagálás válik meghatározóvá. A fent vázoltak alapján az is világossá válik, hogy a büntetőjogi beavatkozás a német jogrendben valóban a végső esetben a legutolsó eszköz. A tanulmány vizsgálódási tárgyát jelentő korosztály szempontjából ez utóbbi a legrelevánsabb.

1.3 A fiatalkorúak büntető kódexe (JGG)

a) A JGG történeti előzményei

A fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi, az eljárást és a végrehajtást érintő büntetőjogi szabályokat 1923-ban foglalták első alkalommal egységes szerkezetbe (*Reichsjugendgerichtsgesetz*, továbbiakban RJGG). Ezzel párhuzamosan szabályozták a gyermek- és ifjúságvédelem törvényi eszközeit,²²⁶ melyek a gyermekek és fiatalok megfelelő és helyes nevelését segítették elő. A két törvény egymástól való elkülönítése politikai és szakmai döntés volt, amelyet Karl *Peters* jogtudós „jelentős jogalkotói tetteként” értékelt.²²⁷

Az új szabályozás lényege ugyanis egy olyan *duális* rendszer megteremtése volt, melyben az ifjúságvédelem eszközei megelőzik illetve kiegészítik a büntetőjog szankciótárát, hisz előbbiek a konkrét cselekményekre időben és térben közelebbi, gyorsabb, így hatékonyabb reagálást jelentenek. Mindaddig az a tény, hogy az elkövető életkora 12 és 18 év között volt, csak *büntetést enyhítő* körülménynek számított.

Az RJGG azonban önálló büntetőjogi szabályokat hozott létre a 14 és 18. életév közötti elkövetőkre. Lehetőséget teremtett büntetés helyett *nevelő* jellegű intézkedések kiszabására, bevezette a próbára bocsátás intézményét és összefoglalta a fiatalkorúak bíróságára, illetve azok eljárására vonatkozó szabályokat is. *Tettesközpontú* büntetőjogot jelentett, a *nevelési* gondolat előtérbe helyezésével. Ez utóbbit az is kifejezésre juttatta, hogy a szankciók terén *először az intézkedéseket* sorolták fel, és csak ez után következtek a büntetések.

²²⁶ Reichsjugendwohlfahrtsgesetz von 1922 (RJWG)

²²⁷ *Peters*, K. I.m. 7. p.

Már hatályba lépésének évében, 1924-ben felvetődött a gondolat, hogy az RJGG szabályait ki kell terjeszteni a 18 és 20 év közötti elkövetőkre is.²²⁸ A reform azonban sokáig elhúzódott, a nemzetiszocialista időszakban pedig megvalósíthatatlanná vált. A *Wehrmacht*²²⁹ ellenezte ugyanis a JGG hatályának kiterjesztését – és ezzel a felnőttektől eltérő elbírálás lehetőségét – hadköteles katonáira. Ebben az időszakban az RJGG-t megfosztották addigi legfontosabb jellemzőitől. Eltörölték a próbára bocsátás intézményét,²³⁰ és fiatalkorúak tekintetében is bevezették a halálbüntetést,²³¹ valamint lehetővé vált velük szemben határozatlan tartamú szabadságvesztés kiszabása is.²³² Már a 12. életév betöltését követően alkalmazható volt a fiatalkorúak büntető kódexe, amennyiben a gyermekkorú súlyos bűncselekményt követett el. A 18 év alatti elkövetőknél hasonló esetben a felnőttekre vonatkozó szabályokat lehetett alkalmazni.²³³ Az RJGG-t ebben az időszakban főszabályként csak német fiatalkorúakra lehetett alkalmazni. Zsidó, lengyel és cigány származásúakra nem.²³⁴ A történelmi korszak két, az előbbiekhöz képest pozitívnak²³⁵ tekinthető rendelkezése közül az egyik, hogy 1937-től kezdve folyamatosan lehetőség volt arra, hogy a 18. és 24. életév közötti elítéltek szabadságvesztés büntetését a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézményeiben hajtsák végre. Másrészt eljárásjogi szempontból 1944. január 14-étől újra lehetővé vált, hogy a fiatal nagykorúak ügyeit a fiatalkorúak bírósága előtt tárgyalják.²³⁶ 1945-öt követően az RJGG-t fokozatosan megtisztították a nemzetiszocialista elemektől, 1953-ban pedig *'Jugendgerichtsgesetz'* elnevezéssel újraszabályozták.

b) A JGG személyi és tárgyi hatálya

²²⁸ Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen (DVJJ)-Journal 1925, 56. Idézi: *Eickmeyer, H.: Die strafrechtliche Behandlung der Heranwachsenden nach § 105 des Jugendgerichtsgesetzes.* Ludwig Röhrscheid Verlag, Bonn, 1963. 15. p.

²²⁹ A német fegyveres erők.

²³⁰ *Wolff, Jörg: Jugendliche vor Gericht im Dritten Reich.* Nationalsozialistische Jugendstrafrechtspolitik und Justizalltag. C.H.Beck, München, 1992. 148-153. p.

²³¹ *Meier, B.-D. et al. I.m. 40. p.*

²³² *Wolff, J. I.m. 141-148. p.*

²³³ *Meier, B.-D. et al. I.m. 39. p.*

²³⁴ Utóbbiak a fajelmélet alapján kirekesztendő, kivetendő, kiírtandó („*auszumerzende*“) fiatalok voltak. Uo.

²³⁵ Ez természetesen csak viszonylagos pozitív változás, hisz épp a nemzeti szocializmus korai időszakában vonták meg tőlük ezeket a jogokat.

²³⁶ *Eickmeyer, H. I.m. 16. p., és Graf von Schwerin, H.: Die adäquate strafrechtliche Sanktion bei Delinquenz nicht nach Jugendstrafrecht verurteilter Heranwachsender und Jungerwachsener ab 21 Jahren.* Verlag V. Florentz, München, 1997. 7. p. *Fiatal nagykorú* alatt a 18 és 21 év közötti elkövetőket értem itt annak tudatában, hogy önálló életkori kategóriaként, ezzel az elnevezéssel csak évekkel később kerültek szabályozásra a JGG-ben.

Az 1953-as, kisebb módosításokkal jelenleg is hatályos törvény²³⁷ személyi hatálya főszabály szerint a *fiatalkorúakra* és meghatározott feltételek fennforgása esetén a 18 és 21 év közötti elkövetőkre is²³⁸ kiterjed (JGG 1.§). A JGG-ben a felnőttekétől elkülönülő *szankciórendszert* alakítottak ki. A külön törvény szabályai a jogalkotó eredeti szándékának²³⁹ és a nyelvtani értelmezésnek megfelelően²⁴⁰ *kivételes jelleggel* alkalmazhatóak a fiatal nagykorúakra. A jogalkalmazók azonban – a kivételes intenciótól eltérve – évtizedek óta *főszabályként* alkalmazzák a JGG-t a fiatal nagykorúak ügyeiben is.²⁴¹ Épp a jogalkalmazói gyakorlat, valamint a fiatalok bűnözéséről készült statisztikák és felmérések a leggyakoribb ellenérvek olyan törekvésekkel szemben, amely a fiatal nagykorúakat a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályozás körébe kívánja bevonni.²⁴² *Fiatal nagykorú* tehát az elkövetéskor 18 és 21 év közötti bűnelkövető. Az eredeti német szó jelentése a felnőtté válás *folyamatára* és nem az *eredményére* utal. Arra, hogy az adott személy még a „felnövekvés” állapotában van, azaz még nem vált felnőtté. A kategória német jogi terminusa azért megfelelő, mert nem engedélyez megalapozatlan vélelmezést arra vonatkozóan, hogy a felnőtté válás folyamata befejeződött-e már vagy sem. A JGG személyi hatályának kiterjesztését és a fiatal nagykorúak részleges bevonását végül épp a bűnözés II. világháborút követő jelentős növekedésével lehetett alátámasztani. Szükség volt az e korosztályba tartozó bűnelkövetők elsősorban nevelő megközelítésű szankcionálására. A bűnözés minőségi és mennyiségi változásaiban ugyanis komoly szerepet játszott az apa nélkül felnevelkedő fiatalok (úgynevezett „*vaterlose Jugend*”) magára hagyatottsága, értékorientálódási zavara, társadalmi

²³⁷ 1953. augusztus 4-én fogadták el. (BGBl. I S. 751). Hatályba lépés: 1953. október 1. Legátfogóbb módosítása (BGBl. I S. 3427) 1975. január 1-jével lépett hatályba. Utolsó módosítás (BGBl. I S. 513, 517): 2007. április 18-ával lépett hatályba.

²³⁸ Németül: *Heranwachsender, Heranwachsende*. Tartalmi kifejtést lásd később.

²³⁹ Vö. *Rössner, D. – Bannenberg, B.*: Landesbericht Deutschland. In: *Albrecht, H.-J. – Kilchling, M.* (Hrsg.): *Jugendstrafrecht in Europa*. Max-Planck Institut. Freiburg, 2002. 75. p.; *Diinkel, F.*: *Heranwachsende im Jugendstrafrecht-Erfahrungen in Deutschland und aktuelle Entwicklungen im europäischen Vergleich*. In: *Moos, R.* (Hrsg.): *Festschrift für Udo Jesionek zum 65. Geburtstag*. Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Wien, 2002. 53. p.; *Brunner, R. – Dölling, D.*: *Jugendgerichtsgesetz. Kommentar*. 11., neubearbeitete Auflage. De Gruyter, Berlin-New York, 2002. 59. p. és 668. p. Ezekkel ellentétes álláspontot képvisel Michael *Walter*. Lásd *Heranwachsende als...* I.m. 514-515. p.

²⁴⁰ Pontos törvényszöveget lásd a függelékben.

²⁴¹ 1985-2004 között az a tendencia figyelhető meg, hogy adott év fiatal nagykorú elítélteinek hozzávetőlegesen 62 %-a tekintetében a JGG kerül alkalmazásra. *Ostendorf, H.* : *Jugendstrafrecht*. Nomos, Baden-Baden, 2007. 221. p. Maga az a tény, hogy a bíróságok Németországban saját mérlegelési kereteik és döntési felelősségük ismeretében a kezdeti 20% helyett jelenleg – általános jelleggel – közel 80 (!)%-os arányban alkalmazzák a JGG-t a fiatal-nagykorúak vonatkozásában, fontos bizonyítéka és jele annak, hogy a fiatal-nagykorúak differenciált szabályozása Magyarországon is indokolt lehet. Az adat lelőhelye: *Rössner, D.-Bannenberg, B.* I.m. 52. p.

²⁴² Javaslatok a JGG reformjáról Hessen és Bajorország tartományaiban. Ezekről lásd *Walter, M.*: *Heranwachsende als...* I.m. 514-515. p.

helyzetének kilátástalansága. A jogalkotók helyesen ismerték fel, hogy elsősorban, egy az egész társadalmat jellemző válsághelyzet *tünete* volt a fiatalkorúak és a fiatal nagykorúak bűnelkövetésében megfigyelhető növekedés. Az sem volt megfelelően prognosztizálható, hogy a háborút követő időszak bűnözése milyen sajátos jegyekkel bír majd.²⁴³

A JGG *tárgyi* hatálya lényegében a német büntető törvénykönyv (*Strafgesetzbuch*, továbbiakban StGB) különös részében található tényállásokat fogja át. Az StGB *általános* rendelkezései azonban csak *szubszidiárius* jelleggel vonatkoznak a fiatalkorúakra, amennyiben alkalmazásuk nem ellentétes a JGG-vel.²⁴⁴ A megfogalmazás a bűncselekmény (*Straftat*) helyett mégis a *Verfehlung* (*hétköznapi* jelentése hibázás, megtévedés; *jogi* értelemben kihágás, szabályszegés, jogellenes cselekmény) kifejezést használja annak a német nyelvben kevésbé *megbélyegző* jellege miatt.

Eljárásjogi szempontból ki kell kiemelni, hogy a fiatal nagykorúak büntető ügyeiben *minden esetben* a fiatalkorúak bírósága (*Jugendgericht*) jogosult eljárni,²⁴⁵ akkor is, ha a bíró velük szemben az StGB szankcióit alkalmazza ítéletében. Ez önmagában is jelentős kedvezmény, mivel garantálja, hogy a konkrét esetben olyan bíró dönt a fiatal nagykorú ügyében, aki tapasztalata és képzettsége²⁴⁶ alapján valószínűsíthetően könnyebben határolja el egymástól a felnőttéssel, illetve azzal nem összefüggő (általános jegyeket hordozó) bűnözést. A törvényi *feltételek*²⁴⁷ (JGG 105.§) fennforgása esetén a bíróságnak a JGG *szankciói*²⁴⁸ közül *kell* a bíróságnak a megfelelőt alkalmazni a fiatal nagykorúval szemben.

A fiatal nagykorúakat tehát a fejlődés-lélektani felismerések, valamint a szociológiai és kriminológiai kutatások eredményeképp vonták be a fiatalkorúak szabályozási körébe. Mindezt azonban csak *részleges* jelleggel tették. A jogalkotó máskülönben nem látta volna garantálnak a társadalom megfelelő védelmét, a bűnözési rátában első helyen szereplő korcsoport bűncselekményeivel szemben.

²⁴³ Walter, M.: Welches Recht für Heranwachsende? Zeitschrift für Jugendrecht und Jugendkriminalrecht 2007. 4. szám 402. p.

²⁴⁴ StGB 10. § A fiatalkorúakra és fiatal nagykorúakra vonatkozó külön szabályok [*Sondervorschriften für Jugendliche und Heranwachsende*]

²⁴⁵ Ez abban az esetben is igaz, ha a bíró a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szankciók alkalmazása mellett dönt.

²⁴⁶ Allgeier, S.: Jugendstrafrecht. Előadás. Kézirat. München, 2007

²⁴⁷ Részletes kifejtést lásd az 5. pontban.

²⁴⁸ Fontos kiemelni, hogy a fiatal nagykorúság elsődlegesen *jogkövetkezmeny-tani* kérdés, a *bűnösség* életkori részeleme szempontjából irreleváns.

1.4 A hatályos szabályozás karakterisztikája

A JGG rögtön az 1.§ (2) bekezdésében meghatározza a fiatal nagykorúság törvényi fogalmát.²⁴⁹ A rájuk vonatkozó konkrét szabályokat azonban csak a 3. részben tárgyalja (JGG 105-112§). Alapvető különbség a fiataikorúak és a fiatal nagykorúak között, hogy előbbiek tekintetében minden esetben vizsgálni és bizonyítani kell, hogy a fiataikorú az elkövetéskor rendelkezett-e megfelelő belátási és cselekvési képességgel (JGG 3.§).²⁵⁰ Ez büntetőjogi felelősségük *előfeltétele*. A fiatal nagykorúak esetében, akár csak a felnőtteknél, a törvény ezt eleve vélelmezi. Esetükben a beszámítási képesség elkövetéskori hiányát vagy korlátozottságát lehet csak bizonyítani.²⁵¹ A későbbiekben láthatjuk majd, hogy ha az adott fiatal nagykorú nem rendelkezett megfelelő „belátási képességgel” (de az nem zárta ki vagy korlátozta beszámíthatóságát), akkor ez tipikusan azt jelzi, hogy személyisége vagy cselekménye a JGG 105. §. feltételrendszerébe illeszkedik,²⁵² és ezáltal a JGG szabályait lehet vele szemben alkalmazni. Ez tehát nem alapozhat meg számukra büntetlenséget (mint a fiataikorúak esetében), mert ez ugyanazon körülmény kétszeri értékelésével sértené a *non bis in idem* büntetőjogi alapelvét.

A fiatal nagykorúak felnőttektől differenciált büntetőjogi *szabályozásának* oka tehát kriminológiai, szociológiai és fejlődés-lélektani megalapozottságú. Esetleges eltérő *szankcionálásuk* oka azonban olyan kérdés, melyet valamennyi konkrét esetben fel kell tenni és meg kell vizsgálni. Nevezetesen, hogy a 18. életév betöltése ellenére az elkövetett cselekmény jellege vagy az elkövető személyisége nem-e fiataikorúakra jellemző érettségi szintre utal, és ez által nem megfelelőbb-e adott fiatal nagykorú esetében a felnőttek *represszív* jellegű szankciói helyett a fiataikorúak *nevelő* jellegű szankcióinak valamelyikét alkalmazni. A JGG ezt fogalmazza meg és írja elő a 105. § szakaszában.

²⁴⁹ „Fiatal nagykorú az, aki az elkövetés időpontjában a 18. életévét betöltötte, de a 21. életévet még nem érte el.”

²⁵⁰ JGG 3. §. A fiataikorú büntetőjogi felelőssége akkor áll fenn, ha az elkövetéskori erkölcsi és szellemi fejlettsége alapján képes felismerni tette jogtalanságát, és e felismerésnek megfelelően cselekedni.[...]

²⁵¹ StGB 20. §. Büntethetőséget kizáró lelki eredetű okok. [*Schuldunfähigkeit wegen seelischer Störungen*] (Hozzávetőlegesen megfelel a Btk. 24. § szakaszának), és StGB 21. §. Korlátozott beszámítási képesség [*Verminderte Schuldunfähigkeit*].

²⁵² A JGG fiatal nagykorúak vonatkozásában a 105. § (1) bek. 1. pontja alapján akkor alkalmazható, ha „az elkövetéskori erkölcsi és szellemi fejlettség a fiataikorúakéval azonos”. E kategória felöleli a fiataikorúak esetében, a JGG 3. § szakasza alapján előzetesen vizsgálandó, belátási és cselekvési képesség fogalmait.

Jogszabály	Fiatalkorúak: JGG 3. §	Felnőttek: StGB 20. és 21. §§	Fiatal nagykorúak: JGG 105. §
Anyagi jogi feltétel	A fiatalkorú erkölcsi és szellemi fejlettsége nem teszi lehetővé, hogy felismerje cselekménye jogtalanságát, és azt, hogy e felismerésnek és akaratának megfelelően járjon el.	A felismerési és akarati képesség patológiás alapokon nyugvó hiánya	A fiatal nagykorú szellemi és lelki érettségének szintje nem éri el egy felnőttét vagy az elkövetett cselekményből erre lehet következtetni.
Vizsgálat	A fiatalkorú valamennyi cselekményénél külön kell vizsgálni	Valamennyi elkövetővel szemben, amennyiben erre utaló okok állnak fenn.	Fiatal nagykorúak esetében, valamennyi cselekményük tekintetében esetenként
Következmény	Büntetlenség a JGG alapján, de az ifjúsági gondozás intézkedési nemei alkalmazhatóak	Büntetés enyhítés vagy a bűnösség (és ezzel a büntetés) kizárása	A JGG szabályainak többségét alkalmazni kell a fiatal nagykorú tekintetében
In dubio pro...?	Kétség esetén nem állapítható meg a büntetőjogi felelősség	Kétség esetén a 20. vagy a 21. §§ szakaszokat kell alkalmazni	Kétség esetén a fiatal nagykorú szempontjából kedvezőbb jogszabályt kell alkalmazni. (Ez rendszerint a JGG, de nem minden esetben!)

1. A fiatalkorúak, fiatal nagykorúak és a felnőttek felelősségének alakulása a német büntetőjogban

1.5 Exkürzus: A nevelés mint a reintegráció kényszereszköze?

E helyütt tisztázni kell a fiatal nagykorúak *nevelésének* lehetőségét. Az *educatio* (nevelés) kifejezés az ókori görögöknél a tudományok és a művészeti ismeretek átadását jelentette. A reneszánsz helyezte középpontba az *egyént*, ismerte fel az életszakaszok jelentőségét, és az egyes szakaszok kapcsán a célzatos nevelés lehetőségét. *Locke* 1693-ban a gyermeknevelés végcéljaként, annak felelős polgárrá válását jelölte meg.²⁵³ *Beccaria* szerint a fiatalok nevelése a bűnmegelőzés fontos eszköze²⁵⁴. A felelős polgári és felnőtt életmódra való nevelés ebben a korszakban vált először makroökonómiai is *igazolt*, össztársadalmi céllá. Később a 19. században – az állami iskolák fokozatos térnyerésével – ez a *kijelölt* cél, *elérhető* céllá is vált.

²⁵³ *Rössner*, D. I.m. 31. p.

²⁵⁴ Idézi *Balogh Jenő. Balogh J.- Bernolák N.: A büntető törvények és a büntető novella. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1908. XXV. p.*

A nevelés a szocializáció tudatos eszköze. Ennek tartalmi és időbeli kereteit mind a szülők vonatkozásában, mind az állami oktatás terén törvények határozzák meg. Számos német szerző épp ezért vitatja a fiatal nagykorúak – büntetőjogi szankciók által kikényszerített – nevelésének alkotmány-konform jellegét.²⁵⁵ A 18. életévvel ugyanis a szülők jogai és kötelezettségei megszűnnek a nagykorú személy nevelésével összefüggésben. Akkor milyen alapon nevelhet kényszerítő jelleggel az állam? A kérdés jogosnak tűnhet, véleményem szerint azonban nem megalapozott. Az állam megfelelő okok hiányában az egyént szabadságában sem korlátozhatja. Amennyiben a törvényi feltételek fenn forognak, akkor ezt mégis megteheti. Véleményem szerint ugyanez történik ebben az esetben is. Az állam, a törvényi feltételek fennforgása esetén, nevelő jellegű intézkedésekkel, kényszerítőleg próbál hatni a fiatal nagykorúra, annak érdekében, hogy az a jövőben törvénytisztelő(bb) életmódot folytasson. Tehát itt nem a nagykorúság elérésében határát lelő szülői (nevelési) jogok alkotmányellenes kiszélesítéséről van szó, hanem arról, hogy az állam az elkövető reszocializációja érdekében nevelő-javító jellegű intézkedéseket alkalmaz. Előbbi az egyéni érdeket védi, utóbbi társadalmiakat. Legitimációs *alapja* tehát az elkövetett bűncselekmény és az elkövető személyiség-struktúrája, legitimációs *célja* pedig a prevenció és a reszocializáció. Egyebként is nehéz lenne megindokolni, hogy miért épp attól a korosztálytól vonják meg a nevelő-javító intézkedések alkalmazásának lehetőségét, amelynek (az ismertett kriminológiai felismeréseknek megfelelően) kiemelten szüksége lenne ezekre.

Valós vita tárgya lehet azonban a nevelés *eredményességének* kérdése. Van olyan vélemény, mely szerint épp azoknál a fiatal nagykorú elkövetőknél várható nagyobb siker, akiknél a lelki és szellemi fejlettség szintje már a *felnőttekéhez* áll közelebb. Felnöttes gondolkodásuk és életvitelük ugyanis vélhetően az elkövetett cselekmény és az alkalmazott szankció értelmének komolyabb átgondolását teszi lehetővé.²⁵⁶ Az uralkodó többség szerint épp ennél a rétegnél kisebb az esély bármilyen változás elérésére, mivel személyiségük már rögzült. Véleményem szerint mindkét érvelés tartalmaz részigazságokat. A nevelés eredményessége nagymértékben *személyiségfüggő* is ezért a

²⁵⁵ A kérdéskör részletes feldolgozását és elemzését lásd: *Grunewald, R.*: Die De-Individualisierung des Erziehungsgedankens im Jugendstrafrecht. Duncker&Humblot, Berlin, 2003.; *Schlüchter, E.*: Plädoyer für den Erziehungsgedanken. De Gruyter, Berlin-New York, 1994.

²⁵⁶ Vö. *Bresser, P. H.*: Noch immer: Die Problematik des § 105 JGG. In: *Grünwald, Gerald* (Hrsg.): Festschrift für Friedrich Schaffstein zum 70. Geburtstag am 28. Juli 1975. Schwartz & Co., Göttingen, 1975. 323-332. p.

fiatal nagykorúakkal szemben is eredményes lehet. A fentiekben kifejtettek alapján az állami nevelési, gondozási rendszer is arra épül, hogy a nevelés, mint eszköz az élet első felében hatékonyabb személyiségformáló eszköz, mint a felnőtté válást követő későbbi időszakokban. Ezért amellett foglalkozunk állást, hogy legitimációja van az utólagos szocializáció, nevelő jellegű intézkedésekkel történő megkísérlésének a fiatal nagykorúak esetében is. A nevelés-orientált megközelítést a kifejtettek alapján nem tartom alkotmányellenesnek.

Magyarországon eddig e kérdés irreleváns volt, hisz a fiatal felnőtt életszakaszt, mint önálló büntetőjogi kategóriát, hatályos büntetőjogunk nem ismeri. A problémakör azonban felvet egy olyan kérdést, amelynek már a magyar jogrendszerben is fontos jelentőséget tulajdoníthatunk. Ha elfogadjuk, hogy a nevelés, mint eszköz inkább a fiatalabb életévekben lehet eredményes, akkor ez a következő követelményt támasztja a magyar jogalkalmazással szemben. Akkor lesz értelme a fiatal felnőttekkel szemben is a fiatakorúak egyes nevelő jellegű intézkedéseinek alkalmazására, ha azokat még valóban abban az életszakaszban alkalmazzák, amikor még nagyobb eséllyel elérhetik céljukat. Ügyelni kell arra, hogy az eljárások ne húzódjának el, mert így már valóban megtörténhet, hogy a fiatakorúak szankcióit alkalmazzuk egy az elkövetéskor fiatal felnőtt, de az ítélethozatalkor már egyértelműen a felnőttekhez közelebb álló, érett elkövetővel szemben. Ilyen esetekben a majdani szabályozást joggal érhetné az a kritika, hogy *jövőorientáltan* alkalmazza a nevelés eszközeit egy *múltbeli* személyiségképre reflektálva. Tehát egy olyan személyiségkép megváltoztatása érdekében, amely a múltban valóban fiatakorra emlékeztető vonásokat mutatott, de a jelenben már felnőtt személyiségi jegyeket hordoz.

1.6 A fiatakorúak szabályainak alkalmazása a fiatal nagykorú elkövetők vonatkozásában (JGG 105.§)

A JGG 105.§ a következőképp rendelkezik:

„(1) Amennyiben a fiatal nagykorú az *általános előírások* szerint büntetéssel fenyegetett, jogellenes cselekményt követ el, a bíró a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás 4-8.§, 9.§ 1. pont, 10.§, 11.§, és a 13-32.§ szakaszait megfelelően alkalmazza, ha:

1. az *elkövető* személyiségének összértékelése – a környezeti tényezőket is figyelembe véve – arra enged következtetni, hogy az *elkövetés időpontjában* erkölcsi és szellemi fejlettsége egy *fiatalkorúéval* volt azonos, vagy

2. a *cselekmény* természete, körülményei vagy motívumai alapján fiatalkorúakat jellemző vonásokat mutat.

[...]

(3) A szabadságvesztés büntetés legmagasabb mértéke fiatal nagykorú esetén 10 év.”

a) Észrevételek a törvényi megfogalmazással kapcsolatban

Az első bekezdésben említett „*általános előírások szerint büntetéssel fenyegetett, jogellenes cselekmény*” alatt az StGB különös részének törvényi tényállásait kell érteni. A „*jogellenes cselekmény*” (*Verfehlung*) – mint korábban utaltam rá – a *bűncselekménnyel* tartalmilag azonos, csak elnevezésében kevésbé megbélyegző. Olyan büntetőjogi normába ütköző cselekményeket jelent, melyeket a törvény *büntetőjogi szankcióval* fenyeget. A *szabálysértések* ennek következtében nem tartoznak a JGG tárgyi hatálya és ez által eltérő megítélés alá²⁵⁷

Bár a fiatal nagykorúság elsődlegesen jogkövetkezmény-tani jelentőséggel bír, véleményem szerint bizonyos mértékben *büntetést enyhítő körülményként* is szolgál. Ha ugyanis a törvényi feltételek az elkövetés időpontjában fennálltak, akkor is a JGG fiatalkorúakra vonatkozó szankcióit kell alkalmazni, ha az *elbíráláskor* a személyiségfejlődés már lezárult, tehát azok nevelő hatása nem érvényesülhet. Így történhetett, hogy az első frankfurti „Auschwitz-perben”²⁵⁸ a 40 (!) éves elítélttel szemben élet elleni bűncselekménye kapcsán a fiatalkorúak büntetőjogát alkalmazták. Az elkövetéskori (akkor 20 éves volt) személyisége ugyanis a törvényi feltételeknek megfelelően volt jellemezhető. Nyilvánvaló, hogy a fiatalkorúak szankcióját elsősorban nem nevelő hatásuk miatt alkalmazták vele szemben, így a pozitív speciális prevenció sem lehetett cél. Az elkövetéskori életkor így büntetést enyhítő körülményt jelentett.

²⁵⁷ Végrehajtási szemszögből azonban a szabálysértések esetén is vannak eltérések.

²⁵⁸ Schaffstein, F. –Beulke, W.: Jugendstrafrecht – eine systematische Darstellung. 14. Aufl. W. Kohlhammer, Stuttgart, 2002. 75. p.; Ostendorf, H.: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. 7. Aufl. Nomos, Baden-Baden, 2007.

A *szellemi és erkölcsi fejlettséget* a törvény szövege együttesen kívánja ugyan meg, a bírói gyakorlat azonban akkor is megállapítja ennek hiányát, ha akár az egyik, akár a másik nem éri el a felnőttek fejlettségi szintjét e téren.²⁵⁹

b) A fiatalkorúak személyisége

A tudományban nem határozható meg pontosan valamely általános érvényű, a *fiatalkorúakat* egységesen jellemző abszolút definíció, amely a társadalmi tényezők eltérő befolyásoló hatásaitól független axiómát jelentene. Nincs „tipikus” fiatalkorú, mivel a személyiségfejlődés folyamata egyén- és környezetfüggő, azaz számtalan variáció lehetséges. Így nincs olyan megkérdőjelezhetetlen objektív mérce sem, amihez az adott fiatal nagykorú személyiségének fejlettségi szintjét mérhetnénk. Az emberi fejlődés állandó folyamat, nem köthető szigorú korhatárokhoz. Egyes részterületei is – így például a nemi szerep betöltésének elsajátítása, a szülőktől való függetlenedés, saját értékrendszer kialakítása – eltérő ütemben alakulnak ki.

A legpragmatikusabb meghatározási lehetőség így az életkori behatárolás. Az említett definiálási nehézségek miatt ez nem csak lehetőség, hanem a jogbiztonságot szolgáló *szükségszerű* megoldás is egyben. A *fiatal nagykorúak* azonban már meghaladták a fiatalkor normatív határát (18. életév), ezért a JGG 105.§ (1) bek. 1. pontja közvetett módon olyan személyiségi jegyek meglétét követeli meg, amely alapján *inkább* fiatalkorúaknak, mint felnőtteknek tekinthetők. E jellemvonások behatárolását a következő alegységben részletezem.

A JGG 105. §-ával kapcsolatban igencsak eltérő *jogalkalmazási gyakorlat* alakult ki Németországban. Egyes bűncselekménytípusok tekintetében (például közlekedési bűncselekmények) kirívóan magas arányban alkalmazzák a fiatal nagykorú elkövetőkkel szemben a felnőttek büntetőjogi szabályait. Komoly eltérések figyelhetők meg területi szinten az északi és déli tartományok valamint a város és vidék joggyakorlatában is. Az egységes(ebb) jogalkalmazás érdekében a pszichológusok és pszichiáterek áthidaló kritériumokat próbáltak meghatározni a törvényi előírás és a pszichológia, szociológia tudományainak mindenkori felismerései között. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgerichtshof*, továbbiakban BGH) is igyekezett alapelveket lefektetni a divergáló

²⁵⁹ BGH Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1956, 1408pp. Ezt az álláspontot képviseli többek között *Dallinger, Lackner, Brunner, Dölling* és *Eisenberg* is.

bírói döntések egységesítése érdekében.²⁶⁰ A BGH felismerte ugyanis, hogy nem lehetséges egzakt módon és *általános* érvennyel meghatározni egy fiatalkorú személyiségjegyeit. Döntésében egyfajta pozitív megközelítésből leszögezte, hogy a személyiség értékelése során azt kell vizsgálni, hogy *adott* fiatal nagykorú *inkább* a fiatalokat jellemző fejlődési szakban van-e, vagy azt már meghaladta, és kialakult a felnőtteket jellemző önálló identitása. Ezzel az ítélettel a BGH elrugaszkodott egy, a valóságban – mint láttuk – nem létező fiatalkor-ideálképtől és a hangsúlyt a vizsgált személy *konkrét* fejlettségi szintjére helyezte. Tehát nem azt kell vizsgálni, hogy a fiatal nagykorú elmaradt-e a felnőttek érettségi szintjétől, hanem inkább azt, hogy meghaladta-e egy 17 éves szellemi-lelki fejlettségi szintjét.

Az érvelést megerősítette a német Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*, továbbiakban BVerfG) döntése²⁶¹ is, mely kimondta, hogy „a fiatal nagykorú olyan fejlődésben lévő fiatal elkövető, akinek személyisége még formálható”. A JGG 105.§ (1) bekezdés 1. pontjában foglaltak így nem egyfajta jellembeli *retardációra* utalnak,²⁶² hanem figyelembe veszik a személyiségfejlődés elhúzódó folyamatát igazoló tudományos eredményeket.²⁶³

- c) Az elkövető személyiségének értékelése [JGG 105.§ (1) bek. 1. pont] és az ezt segítő szempontrendszerek

A marburgi irányelvek

A bírák munkájának megkönnyítése érdekében a pszichológia tudomány képviselői megkísérelték a fiatalkorú, a felnőtt és a még fejlődésben lévő nagykorúak személyiségjegyeinek elhatárolását. Először az Ifjúságpszichiátria Németországi Egyesülete²⁶⁴ fogadta el 1954-ben a – jogi kötőerővel nem rendelkező – ún. „*marburgi irányelveket*”.²⁶⁵ Ezek példálózó jelleggel sorolják fel azokat a fontosabb területeket,

²⁶⁰Mindkét irányból (tudomány és joggyakorlat) a hangsúly az emberi életszakaszokhoz társítható *feladatok* meghatározására helyeződött. Lásd: Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen (BGHSt) 36, 37, 40. Juristische Rundschau (JR) 1989, 519; BGHSt 12, 118; Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ) 1989, 75.pp.

²⁶¹Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE) Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ) 1987. 275. pp.

²⁶²Lásd még: Ostendorf, H.: Jugendstrafrecht (2007) I.m. 216. p.

²⁶³Schaffstein, F. - Beulke, W. I. m. 73.p.

²⁶⁴Deutsche Vereinigung für Jugendpsychiatrie (DVJJ)

²⁶⁵Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform (MschrKrim) 1955. 60. pp.

melyeket érdemes megvizsgálni a fiatal nagykorúak személyiségfejlődésének feltárásakor. Az irányelvek differenciálnak azon kritériumok között, amelyek a fiatalos „éretlenség” tipikus jelei, illetve amelyek a felnőtt érettségi szint hiányát jelzik.²⁶⁶ Az előbbieket közé sorolják például a más személyektől való függőséget, a pillanatnak szentelt létet vagy a másokkal szembeni naiv bizalmat. Utóbbi jellemzői – többek között – a hosszabb távú (élet)tervezés, az önálló döntéshozatal vagy a munkához való komoly hozzáállás hiánya.

Az irányelvvel kapcsolatos fő *kritikák* a következők. Maga a „fiatalos” jelző pontatlan és határozatlan.²⁶⁷ A megfogalmazott kritériumok – a korábbi ideális fiatakorú helyett – egy *ideális felnőtt* képét rajzolták meg,²⁶⁸ melynek következtében gyakorlatilag valamennyi fiatal nagykorú (sőt a legtöbb felnőtt) esetében is alkalmazható lenne a JGG. Az irányelvek erőteljesen moralizáló kritériumai közül egyesek nemcsak a fejlődéssel összefüggő személyiségzavarokkal kapcsolatosak. További kritikai alapot jelent, hogy az irányelvben meghatározott negatív kritériumok már elítélt fiatalok jellemjegyei alapján lettek összeállítva. Így valójában a bűnöző és nem bűnöző fiatalok jellemét adják vissza pontosabban, és nem a felnőttekhez vagy a fiatakorúakhoz közelebb álló fiatal nagykorúakét. Mindezek alapján a *gyakorlat* számára szinte használhatatlanok, és ezért többségben elutasításra talált.

Az irányelveket *Schmitz* és *Vallinger* kiegészítették olyan további jellemzőkkel, mely véleményük szerint fiatalos éretlenségre utalnak. Ilyenek többek között az impulzív, közvetlenül az adott szituációból adódó cselekvés, az oktalan gyermeki hangulatváltás, valamint a szexualitás és az érzelmi kötődés integrációjának hiánya.²⁶⁹

Esser, Fritz és Schmidt operacionalizálási kísérlete

Az irányelvek konkretizálását és racionalizálását 1991-ben *Esser, Fritz* és *Schmidt* is megkísérelték.²⁷⁰ Tanulmányukban figyelembe vették *Villingerék* ajánlásait is. Céljuk a

²⁶⁶ Informatív elemzést nyújt *Wegener, H.*: Einführung in die forensische Psychologie. Wiss. Buchgesellschaft, Darmstadt, 1981. 111. pp. Kritikusan *Schmitz, H.*: Die kontinuierliche Problematik des § 105 JGG. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform (MschrKrim) 1974. 2. szám. 66. pp

²⁶⁷ *Abrecht, P.-A.* I.m. 107. p.

²⁶⁸ *Eisenberg, U.*: Jugendgerichtsgesetz, Beck'sche Kurzkommentare. 12. Aufl. C. H. Beck, München, 2007.

²⁶⁹ Ismerteti többek között *Schaffstein, F. – Beulke, W.* I.m. 74. p., és *Esser, G – Fritz, A – Schmidt, M. H.* : Die Beurteilung der sittlichen Reife Heranwachsender im Sinne des § 105 JGG – Versuch einer Operationalisierung.

Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform (MschrKrim) 1991. 357. p.

²⁷⁰ *Esser, G.* et al. I.m. 356-368. p.; *Vö. Meier, B.-D.* et al. I.m. 97-98. p. Összefoglaló jelleggel lásd még: *Meier, B.-D.* et al. I.m. 100. p.

gyakorlat számára használható szempontrendszer kialakítása volt. Valamennyi kritériumnál meghatározták azokat a vonásokat, amelyek a fiatalkorúakat, a fiatal nagykorúakat és a felnőtteket jellemzik. Kritériumként meghatározott pontszám társítható annak alapján, hogy adott fiatalkorú melyik életszakaszhoz áll közelebb. Az ezekből kialakuló végösszeg alapján lehet eldönteni, hogy a fiatal nagykorú személyisége összességében melyik életkorcsoporthoz áll közelebb. Az egyes kritériumok bemutatásánál azokra a jellemzőkre koncentrálok elsősorban, amelyek a *felnőtt* érettséget támasztják alá.

A tanulmányban csoportosított tíz, az érettség szintjének megállapítását segítő kritérium a következő:²⁷¹

1. Reális élettervezés a munka és a párkapcsolat terén.

A fiatal nagykorú a munka szempontjából akkor rendelkezik egy felnőtt érettségével, ha képes olyan jövő-orientált döntéseket hozni, melyek reálisan veszik figyelembe saját érdeklődését, képességeit és ezek megvalósítási esélyét. A *párkapcsolat* és a *család* összefüggésében felnőttnek tekinthető az, aki e téren megfelelő tapasztalatokkal rendelkezik. Képes tartós kötelek kialakítására és fenntartására, és aktuális társkapcsolatában jövőbe tekintő és realizálható tervei vannak.

2. Önállóság a szülőkkel való viszonyban.

Ez a kritérium a szülőkről való leválást, saját értékrendszer kialakítását és a szülői véleménytől való függetlenedést foglalja magába. A tanulmány alapján a fiatal nagykorú esetében a függetlenedés majdnem teljes mértékű, az a szülői értékrendszerre, véleményekre kritikusan reflektál. Saját értékrendszere kialakult és a jövőbeni tervek ezek mentén orientálódnak. Felnőtt az, akinél a szülői befolyás már *semmilyen* szerepet nem játszik és *más*, felnőtt személy sem vette át a szülők ezen funkcióját.

²⁷¹ Már itt utalnék rá, hogy a magyar koncepció Esserék kritériumrendszerét hozza fel példának a *fiatalokorúak* belátási képességének vizsgálata elemzésekor. Ez hangsúlyozottan helytelen. Mivel Esserék rendszere annak eldöntésére szolgál, hogy egy *fiatal nagykorú* inkább felnőtt vagy egy fiatalkorú érettségének szintjéhez áll közelebb. Egy 14 éves tekintetében nem is lenne életszerű reális élettervezésről, konzisztens hangulatállapotról, a szexualitás és az érzelmi kötődés integrációjáról, stb. beszélni.

3. Az egykorúakkal és a partnerrel kapcsolatos önállóság

Ez a kritérium – az előbbivel átfedéseket mutatva - a személyes autonómiát még tágabban értelmezi, amely így magába foglalja a szülőkön kívül *más személyek* véleményétől való függetlenedést és tovább hangsúlyozza a cselekvést meghatározó, önálló értékrendszer kialakítását. A felmérés alapján a fiatal nagykorúak esetében a saját értékrendszer kezd meghatározóvá válni, mások eltérő véleménye ellenében is. Felnőttek e kritérium kapcsán az tekinthető, aki más fiatal nagykorúakkal való viszonyában meghatározó véleményével és értékrendjével többnyire *irányító* szerepet tud átvenni. A tartalmilag pontosabb megfogalmazás véleményem szerint a „*független*” szerep lenne. Egyrészt az életben nem lehet mindenből irányító személyiség, másrészt ezek alapján két *felnőttnek* (= két *irányítónak*) nem is lehetne *semmilyen* kapcsolata egymással, hiszen mindketten irányítani akarnának.

4. A munkához / iskolai tanulmányokhoz való komoly hozzáállás

Ez egyrészt a fiatal nagykorúval szemben a társadalom által támasztott mindennapi követelmények folyamatos teljesítését, másrészt a tanulmányoknak, illetőleg az elvégzendő munkának az életfolyamatokba való beemelését jelenti. A felnőtt ebben a tekintetben az objektíve támasztott követelményeken túl további, a munkájával kapcsolatos kötelezettségeket is vállal, és tevékenységével összhangban mérlegeli a jövőbeli lehetőségeket. Ennél a kritériumnál persze feltehető a kérdés, hogy miért *kell* egy felnőttnek többet vállalnia, mint amire amúgy is köteles?

5. A külső megjelenésből levont következtetések

A szerzők itt a külső megjelenésből nyert benyomások jelentőségét emelik ki. Elsősorban az arc, másodsorban a testalkat és a magasság vizsgálatát elemzik. Véleményem szerint ez a kritérium relativizálható, hisz az *elkövetéskori, belső, erkölcsi-szellemi* fejlettségről [105. § JGG (1).bek.] alig árulhat el valamit, annak legfeljebb *indíciuma* lehet. A tárgyaláson a testalkatról nyert benyomásból leginkább és legfeljebb az elkövetéskori testi, esetlegesen a szellemi fejlettségre lehet következtetni (visszamenőlegesen ezt is

nehezen), de az elkövetéskori *erkölcsi* fejlettségre aligha.²⁷² Ezt a kritériumot tartom az egyén elkövetéskori szellemi-lelki fejlettségéről legkevesebbet eláruló tényezőnek.

6. A mindennapok reális tervezése

Ez alatt a szerzők a mindennapi kötelezettségek, valamint a saját érdeklődésnek megfelelő egyéb tevékenységek harmonikus, aktív strukturálását értik. Felnőttek ebből a szempontból az tekinthető, aki a szokásos feladatokon túl, számára fontos egyéb tevékenységek teljesítésére is képes (sport, kultúra, közösségi feladatok ellátása).

7. A barátok életkora

A felmérés szempontjából az tekinthető *barátnak*, akivel a vizsgált egyén legalább heti egy alkalommal, személyes kapcsolatban áll. Ha a barátok életkora nagyon eltérő, akkor a legintenzívebb kapcsolatokat kell figyelembe venni. A számottevően idősebb személyek akkor relevánsak, ha a vizsgált személlyel fenntartott kapcsolatukat az egyenjogúság jellemzi. Ebből a szempontból a fiatal nagykorúaknak elsősorban egykorú, a fiataikorúaknak 1-2 évvel fiatalabb, a felnőtteknek inkább 1-2 évvel idősebb barátaik vannak.

Véleményem szerint a korkülönbség mint a felnőtté válás kritériuma több szempontból is támadható. Egyrészt ez alapján egy adott *felnőtt-baráti kör* tekintetében az idősebbek kötelező jelleggel 'fiataikorúaknak' vagy legfeljebb 'fiatal nagykorúaknak' minősülhetnek, hisz adott körből nemcsak a velük egyidősökkel, de a náluk fiatalabbakkal is baráti kapcsolatot ápolnak. Másrészt a szerzők az *objektív életkort* használják kritériumként miközben, épp az objektív életkort kívánják szempontrendszerükkel kiküszöbölni. Arról már nem is beszélve, hogy ad absurdum egy 1-2 évvel fiatalabb személy fejlettségében előrehaladottabb, így akár érettebb is lehet idősebb barátjánál.

8. Tartós kapcsolatok kialakítására és fenntartására való képesség

²⁷² Még akkor is, ha az erkölcsi és más viselkedést is az agy irányítja, ami a test többi részével együtt biológiai érésen megy keresztül.

E kritérium a barátokhoz és a partnerhez fűződő kapcsolatok *tartós* fennállását jelenti, mely során a nyíltság, a bizalom és az egyenjogúság dominálnak. A tanulmány alapján a fiatal nagykorú személy legalább *egy* ilyen kapcsolattal rendelkezik. Felnőttek az tekinthető, akinek egy szexuális partnerrel is fennáll vagy fennállt már egy, a fent említett alapokon nyugvó, stabil kapcsolata.

9. A szexualitás és az érzelmi kötődés integrációja

Az intim kapcsolatok hosszabb távú fenntartásának képessége, mely során a szexuális és a szerelmi partner azonosak. A fiatal nagykorú már legalább három hónapot meghaladó szerelmi *és* szexuális kapcsolatot folytatott *ugyanazon* személlyel. Felnőtt a tanulmány alapján az, akinek stabil kapcsolata több mint 12 hónapja fennáll és házasságszerű közös együttélés jellemzi. Ez a feltétel véleményem szerint a szorosán megszabott időintervallumok miatt szintén erősen megkérdőjelezhető.

10. Konzisztens, kiszámítható hangulatállapot

A hangulatállapot akkor kiegyensúlyozott, ha mentes csekély okból származó heves érzelemkitörésektől, depresszív lehangoltságtól. A fiatal nagykorúak esetében már ritkák a konkrét helyzettel nem összeegyeztethető reakciók, érzelmileg stabilak. A felnőtt korú személyt pedig – a szerzők szerint – nyugodt, reflektált reakció jellemzi a nehéz szituációkban is. A mindennapok jogesetei gyakran épp ennek ellenkezőjéről tanúskodnak.

A szempontrendszerek alkalmazása a gyakorlatban

A marburgi irányelvek, illetve a pontosítását célzó javaslatok nem jelentenek sem kógens, sem taxatív felsorolást, inkább egyfajta segítő jellegű útmutatók. A törvényszöveg tág értelmezhetősége és határozatlansága az egyik alapja annak az elgondolásnak, amely az egyenlő bánásmód érdekében (is) azt szorgalmazza, hogy *valamennyi* fiatal nagykorú cselekményét a JGG alapján bírálják el. Ez azt jelentené, hogy a JGG személyi hatályát kiterjesztenék a 21. életévet be nem töltött elkövetőkre

is.²⁷³ E határozatlanságából adódóan azonban lehetőség nyílik *további* fontos szempontok bevonására, értékelésére is. Itt említhetők a kábítószer-fogyasztás hatásai, az eltérő kultúrkörben szocializálódottak sajátos helyzete (amikor a kulturális azonosulás problémái kumulálódhatnak az életkorfüggő bizonytalanságokkal) vagy épp a feszes csoportstruktúrákba tagozódással összefüggő problémák.²⁷⁴

Mindezek mérlegelése a *bíró* feladata. Döntését – a tárgyaláson szerzett benyomások fényében is – az ítélelhozatalig alakíthatja. Nincs kötve az elkövetővel szemben e tárgyban hozott korábbi döntésekhez, és a gyakorlatban – bár a törvényszöveg alapján kötelező lenne – *szakértő* véleményét is csak kétség esetén kéri ki.²⁷⁵ Ennek fő oka, hogy a személyiség kiforrottságát az *arányosság* követelményeinek szemmel tartása mellett kell mérlegelni. Így például *bagatell* bűncselekmények esetén ügyelni kell arra, hogy a döntés meghozatala ne járjon az elkövetett bűncselekményt vagy az okozott kárt tekintve aránytalanul magas eljárási költségekkel (a szakértői díj ilyen lehet). Mint az adatokból láttuk, az esetek döntő többségében a gyakorlat a fiatal nagykorúakkal szemben szinte *automatikusan* a fiataikorúak büntető kódexét alkalmazza, így szakértői bevonásra csak a valóban kétséges esetekben kerül sor.

Döntésében a bírót segíti (és lényeges) a vádlott *életrajzának* ismerete. Fontos lehet a gyakori, szociálisan és kulturálisan eltérő környezetbe való költözések ténye vagy a fejlődésmenetben bekövetkezett feltűnő változások, sorscsapások, nehézségek, hátráltató körülmények. Ilyen lehet a nem megfelelő szakképzés (foglalkozás) választása, kaotikus családi viszonyok a fejlődés meghatározó éveiben vagy maga az iskolakerülés ténye is. A döntést minden esetben *kötelező* indokolni, egyetlen jellemvonás kiemelése nem elégséges,²⁷⁶ mint ahogy az sem, ha a bíró a JGG 105. § szakaszát egyszerűen szó szerint idézi. Fel kell sorolni a döntés meghozatalában szerepet játszó tényeket és az azokból levezetett következtetéseket. A körülményeket mindkét irányban, valamennyi tényező összefüggésében kell értelmezni. Előfordulhat ugyanis, hogy valamely körülményből

²⁷³ A szakirodalmi vélemények többségét így összegezte *Albrecht, Albrecht, H.-J.*: Ist das deutsche Jugendstrafrecht noch zeitgemäß? Gutachten D zum 64. Deutschen Juristentag Berlin 2002. C. H. Beck, München, 2002. 94. p. Legutóbb 2007. szeptemberében Freiburg i. Breisgauban megrendezett a Fiataikorúak helyzetével foglalkozó 27. Jogásztalálkozó (Deutsche Jugendgerichtstag) fogalmazta meg záró téziseiben, hogy valamennyi fiatal nagykorút a JGG személyi hatálya alá kell vonni. *Sonnen, B.-R.*: Perspektiven nach dem Freiburger Jugendgerichtstag – 27. Deutscher Jugendgerichtstag – „Fördern, Fordern und Fallen lassen” Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendrecht (ZJJ) 2007. 4. szám, 348. p. Lásd még *Schöch, H.*: Wie soll die Justiz auf Jugendkriminalität reagieren? In: *Dölling, D.* (Hrsg.): Das Jugendstrafrecht an der Wende zum 21. Jahrhundert. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2001. 132. p.

²⁷⁴ Németország viszonylatában ide sorolhatók a fiatalok neonáci csoportosulásai. Vö. *Meier, B.-D.* et al. I.m. 99. p.

²⁷⁵ *Brunner, R.* - *Dölling, D.* I.m. 678.p.

²⁷⁶ BGH Neue Juristische Wochenschrift, 98, 3655

eltérő következtetések vonhatók le. Így például az, hogy a fiatalkorú már 17 évesen megházasodott valóban lehet érettségének is jele, de a konkrét életút fényében jelenthet tiltakozó lázadást, elszakadási kísérletet a szülői háztól. Egyes kultúrkörökben a házasság pedig akár szülői készítésre, akarat ellenére is köthetett.

d) A fiatalkorúakra jellemző bűncselekmények [JGG 105.§(1) 2. pont]

Ez alatt egyrészt olyan bűncselekményeket kell érteni, amelyeket a fiatalkorúak – a felnőttekkel összevetve – *gyakrabban* követnek el. Itt említhetők – a kriminológiai fejezetben tárgyalattal összhangban - az *agresszióra* visszavezethető, egykorúakkal kezdeményezett verekedések (pl. büszkeségérzet, melyet az anya előzetes szidalmazása vált ki), a (bolti) lopás, egyes *erőszakos* cselekmények (rongálás, állatkínzás, gyújtogatás), valamint tipikusan a *szexualitás*beli bizonytalanságot kifejezésre juttató bűncselekmények. Rendszerint nem sorolhatók ide azonban az olyan cselekmények, amelyek bonyolultabb gazdasági és társadalmi összefüggések átlátását igénylik, mint például a csalás, zsarolás, okirat hamisítás, sikkasztás tényállásai.

Másrészt a törvényszöveg alapján azok a cselekmények is ide tartoznak, melyek *természetük*, elkövetési körülményeik, motívumaik vagy a külvilágban való megjelenésük alapján fiatalkorúakra jellemző vonásokat mutatnak. Ilyen lehet a kalandvágy, a honvágy, a csoporton belüli bátorságpróba vagy a barát/barátnő előtti szereplési vágy.²⁷⁷ A törvényi tényállás alapján egyetlen bűncselekmény esetén sem állítható vizsgálat és indoklás nélkül, hogy azt csak fiatalkorú vagy csak felnőtt korú követheti el.

Az elmondottak alapján nem állná meg a helyét egy olyan megállapítás, mely szerint a JGG 105.§ (1) 1. pontja *elkövető*-, míg a 2. pontja *cselekmény*-orientált. Ha ugyanis a cselekmény jellegéből, körülményeiből (2. pont) nem vonhatók le megfelelő következtetések, akkor *motívumainak* feltárásakor szükséges az elkövető személyét is vizsgálni.²⁷⁸ Igaz, ez esetben csak a *konkrét* bűncselekmény vonatkozásában történhet a személyiségvizsgálat, míg az 1. pontban – a cselekménytől függetlenül – *teljes körű* személyiségvizsgálatot kell végezni. Ebből az is következik, hogy a 2. pont bizonyítása lényegesen egyszerűbb, ezért javasolt a vizsgáldást az utóbbival kezdeni. Amennyiben

²⁷⁷ Oberlandesgericht Zweibrücken Neue zeitschrift für Strafrecht (NStZ) 87, 89

²⁷⁸ BGH 8, 90; BGH Strafverteidiger (StV) 87, 307

már ez alapján alátámasztható a JGG alkalmazásának szükségessége, el lehet/kell tekinteni a sokkal körülményesebb, teljes körű személyiségvizsgálattól. Ez a vizsgálódási sorrend a már említett arányossági követelményt is szolgálja.

e) Jogkövetkezmény-tani sajátosságok a fiatal nagykorúak vonatkozásában

Az eljáró bíró bármely törvény (JGG vagy StGB) alkalmazása mellett is dönt, az adott törvény szankciói eltérően alkalmazhatók (StGB) és alkalmazandók (JGG) a fiatal nagykorúak tekintetében.

Amennyiben a *felnőttekre* vonatkozó szankciók alkalmazása mellett dönt (tehát nem látja fennállónak a 105.§ feltételeit), a törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a bíró az *életfogytig* tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények elkövetése esetén 10 és 15 év közötti, határozott tartamú szabadságvesztés büntetést kapjon [JGG 106.§ (1) bek.]. Ismételten látható, hogy a fiatal nagykorúság a legsúlyosabb szankcióval fenyegetett bűncselekmények esetén is *büntetést enyhítő* körülményt jelenthet.²⁷⁹ A JGG 106.§ (2) bekezdése alapján a bíró úgy is dönthet, hogy az elítéltet nem tiltja el a közügyek gyakorlásától. Ugyanezen bekezdés első mondata kógens jelleggel tiltja az *utólagos* biztonsági elzárás lehetőségét azon fiatal nagykorú esetében, akivel szemben a felnőttek büntetőjogát alkalmazzák.²⁸⁰

Ha a bíróság a *fiatalkorúakra* vonatkozó szankciók alkalmazása mellett dönt, akkor az életkorhoz igazodó változások alkalmazandók az egyes szankciók terén. A szabadságvesztés büntetés (*Jugendstrafe*) esetében a felső határ fiatal nagykorúak esetén 5 év helyett 10 év [JGG 105.§ (3) bek.]. Megjegyzendő, hogy a felemelt 10 éves felső határ már inkább általános prevenciót szolgál, ellentétben a fiatalkorúak büntetőjogának elsődlegesen speciálpreventív jellegével.

1.7 A jogalkalmazási gyakorlat sajátosságai

²⁷⁹ Lásd a korábban hivatkozott frankfurti „Auschwitz-per”-t.

²⁸⁰ *Möckelmann*, Nils: Die rechtliche, psychiatrische und gesellschaftliche Beurteilung jugendlicher Straftäter in der jüngeren deutschen Geschichte. Peter Lang, Frankfurt a.M., 2007. 189. p.

A törvényi megfogalmazás tág mérlegelési lehetőséget biztosít a bírának, melynek következtében jelentős eltérések²⁸¹ figyelhetők meg a szabályozás alkalmazásában. Kimutathatók *területi* különbségek – így például Németország északi tartományaiban kifejezetten gyakrabban döntenek a fiatalkorúakra vonatkozó szankciók alkalmazása mellett, mint délen, – de város és vidék közötti eltérések is. A statisztikák alapján a lakosság számának növekedésével a városok között is különbségek figyelhetőek meg. Minél sűrűbben lakott az adott város, annál gyakrabban alkalmazzák a fiatalkorúak büntető kódexét a fiatal nagykorúak vonatkozásában. Ezt azzal magyarázzák, hogy a nagyobb városokban jobban kiépült az ifjúságvédelem szervezetrendszer.

Az erősen *szubjektív* alapú mérlegelési lehetőség következménye az is, hogy ugyanazon bíróságon belül is komoly eltérések mutathatók ki a tekintetben, hogy a bírák milyen gyakran döntenek a fiatalkorúak, illetve a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok alkalmazása mellett.²⁸²

Legszembeötlőbbek mégis a *bűncselekmény-specifikus* eltérések. A *klasszikusnak* nevezhető bűncselekmények (pl.: lopás, rablás, emberölés) kapcsán a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat alkalmazzák gyakrabban, míg feltűnően alacsony arányban teszik ezt például a *közlekedési bűncselekmények* esetében. Utóbbiaknál ezt gyakran azzal indokolják, hogy a jogosítvány megszerzésével a fiatal járművezető ugyanolyan felelősségteljes magatartás tanúsítására köteles, mint tapasztalt, felnőtt (!) társai.²⁸³ Ez az érvelés már önmagának is ellentmond és lényegében a jogosítvány megszerzésében egy felnőtt érettségi szintjének elérését látja. Ez hasonlóan bizonytalan szempont, mint amikor a 18. életév betöltését a felnőtté válással azonosítják, holott az egyén személyiségéről, érettségéről a jogilag meghatározott életkor elérése vagy a jogosítvány megszerzése nem sokat árul el. A közlekedési bűncselekmények esetén a felnőttek büntetőjogának alkalmazásának legmeggyőzőbb oka egyébként gyakorlati jellegű. A fiatalkorúak büntető kódexe – az StGB-vel ellentétben – ugyanis nem biztosítja a szóbeli tárgyalás nélküli pénzbüntetés kiszabásának lehetőségét²⁸⁴.

Fontos megjegyezni, hogy a JGG alkalmazása a fiatal nagykorúak tekintetében egyenes arányban növekszik az elkövetett bűncselekmény súlyával. Ez a gyakorlatban azt jelenti,

²⁸¹ Ostendorf, H.: Jugendgerichtsgesetz (2007) I.m. 546-550. p.; Meier, D.-B. et al. I.m. 104-105. p.; Böhm, A. – Feuerhelm, W. I. m. 57-58. p.;

²⁸² Uo. 945. p.

²⁸³ Lásd: BGH Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ) 87, 366, OLG Zweibrücken Strafverteidiger (StV) 89, 324

²⁸⁴ Csemáné Váradi E. – Lévay M. I.m. 22. p.

hogy rablás, súlyos testi sértés esetén 90 százalék körüli, emberölés esetén pedig 100 százalékos is lehet a JGG alkalmazási aránya.²⁸⁵

1.8 Az elméleti szabályok alkalmazása a gyakorlatban egy konkrét eset kapcsán

Freiburgi tanulmányutam során lehetőségem nyílt arra, hogy részt vegyek fiatal nagykorú ügyében tartott tárgyaláson. A konkrét eset és a bírói döntés jól jellemzi a fentiekben leírtak gyakorlati megvalósulását.

A vádlott 20 éves fiatal nagykorú számos vagyon elleni *bűncselekményt* követett el. Az elsőt már 12 évesen. Minden esetben kábítószer (hasis) hatása alatt állt. A bűncselekményekkel minden esetben komoly kárt okozott. Leggyakrabban autósszalonokba tört be barátjával együtt. Az üzletben talált autókulcsokat magukhoz vették, és kipróbálták, hogy melyik autóba illenek. Amennyiben az egyik beleillett egy autóba, azt azonnal beindították, amíg a benzin kitartott a városban köröztek vele, végül ott hagyták, ahol kifogyott az üzemanyag. Az üzletekből minden esetben az irodahelyiségben talált, legtöbbször nem túl nagy összegű készpénzt is eltulajdonították. Motorkerékpárokat is lopott. Az eltulajdonított járművet ilyenkor minden esetben megfelelő engedély hiányában vezette. 9 év alatt legalább 20 autót és motort tulajdonított el használati céllal.

Az egyébként intelligens vádlott *családi háttere* rendezetlen volt. A tárgyaláson jelen volt édesanyja, három féltestvére, és édesapja is. A fiatalember így például a tárgyaláson tudta meg, hogy szülei – hosszú évek után – időközben újra együtt élnek, és Németországból Svájcba költöztek. Iskoláit is gyakran váltogatta fejlődése és az azt elősegítő iskolai nevelés szempontjából fontos fiatalkori években. Édesanyjával való kapcsolatát feszültség és számos súrlódást jellemezte. Anyja korábban nevelési segítséget kért (az SGB VIII. alapján), amelyet az ifjúság gondozás keretein belül biztosítottak is számára. A vádlottnak így részt kellett vennie félig zártkörű csoportterápiás munkafoglalkozásokon, amelyekre azonban idővel nem járt el, és így hatásukban eredménytelenek maradtak. Itt láthatjuk, hogy egy az ifjúsági gondozásra és a fiatalok büntetőjogára épülő duális rendszeren belül már a deviáns magatartások jelentkezésekor lehetőség van a büntetőjogon kívüli eszközök alkalmazására. Az eset

²⁸⁵ Rössner, D. - Bannenberg, B. I.m. 78. p.

kapcsán az is világosan látható, hogy olyan esetekben is lehetőség van a beavatkozásra, amikor a deviáns magatartások csak a szűkebb családi környezet szintjén jelentkeztek. Természetesen a megelőzés eredményessége minden esetben egyénfüggő is, ami az adott ügyben nem járt eredménnyel.

Az eljárás során nyilvánvalóvá vált, hogy nem triviális bűncselekményekről van szó, illetve, hogy hosszú ideje követi el őket, hasonló módszert alkalmazva, korábbi elítélései ellenére is. Ennek ellenére mind az ügyész (!), mind az ügyvéd és a bíró is a vádlott személyiségét és elsősorban cselekményeit egyértelműen olyanként értékelte, amelyek inkább fiatalokéra jellemzőek. Az értékelés fő indokai világosan felismerhetők. A fiatalokú rendezetlen családi háttere, a korai (gyermekként!) kialakult hasis függőség. A bűncselekményeket minden esetben kábítószer hatása alatt követte el, és azok motivációja (és ez független az okozott komoly értékű károktól) a fiatalokú bűnözés jegyeit hordozták. Az autót nem eltulajdonítási céllal vette el. Tette mindezt bódult állapotban, megfelelő engedély nélkül, a városközpontban, a cselekmény felfedezését szinte maga is elősegítve.

A vádlott az eljárás során mindenben együttműködött. Nyilatkozataiban, a tárgyaláson édesanyja iránti gesztusaiban érezhető volt az elhanyagoltság és elhagyatottság ténye, illetve a valahová (leginkább a családjához való) tartozás vágya.

A JGG alapján három év végrehajtandó szabadságvesztés büntetést rendeltek el vele szemben, melynek jelentős hányadát drogterápiás intézményben töltheti.

Mint láthatjuk súlyos bűncselekmények elkövetése és bűnisméltés esetén is megalapozott lehet a német jogi szabályozás alapján a fiatal nagyokú elkövetővel szemben a fiatalokúak büntetőjogának alkalmazása.

1.9 A német szabályozás kriminálpolitikai értékelése

Az 1953-as német reformlépés, a fiatal és a felnőtt kor közötti átmeneti időszak *különálló*, büntetőjogilag releváns kategóriaként történő elismerése jelentős újdonság volt, amelynek helyességét és relevanciáját az elmúlt évtizedek kriminológiai kutatásai és a német jogalkalmazói gyakorlat is igazolni látszanak.²⁸⁶ A német szabályozás a

²⁸⁶ Megjegyzendő, hogy a magyar bírói gyakorlatban is enyhítő körülményként értékelik, ha az elítélt a fiatal felnőtt életszakaszban követte el a bűncselekményt. Lásd *Fenyvesi Cs. - Herke Cs.*: A fiatalokúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében. Rendészeti Szemle, 2007. 2. szám. 29. p.

szellemi-erkölcsi érettség szintjének *esetenkénti* vizsgálatával lehetővé teszi, hogy elsősorban *bírói* mérlegelés és döntés függvényében a fiatalkorúak – nevelő jellegű és speciális prevenciót szem előtt tartó – szankciórendszerét a fiatal nagykorúak vonatkozásában is alkalmazzák. A német büntetőjogi szabályozás – jócskán megelőzve az ENSZ kapcsolódó dokumentumait²⁸⁷ – az életszakaszok pontosabb differenciálásával biztosít eltérő reagálási lehetőségeket. A külön rendelkezéseket indokolja, hogy az egyén felnőtté érése 18 évesen még korántsem lezárult folyamat.²⁸⁸ Márpedig ha a fiatal bűnelkövető még a felnövekvés stádiumában van, indokoltabb lehet a nevelő jellegű szankciók alkalmazása, mivel azok személyes fejlődését és ennek kapcsán társadalmi beilleszkedését kedvezőbben befolyásolhatják. Ha pedig konkrét esetben a szellemi-lelki fejlettség kérdésében nem megfelelő döntést hoztak, az biztosan állítható, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseknek a felnőttekre irányadó büntetőjogi rendelkezések helyett történő téves alkalmazása kevésbé káros, mintha ez fordítva történne.

Németországban, mint azt korábban említettem, utóbbi években az az általános vélemény vált meghatározóvá, hogy a fiatalkorúak szabályait egységesen alkalmazzák a fiatal nagykorúakra is.²⁸⁹ A felvetés társadalmi visszhangja kérdéses. Nem biztos ugyanis, hogy minden esetben megalapozott a fiatal nagykorúakkal kapcsolatban a JGG alkalmazása, hisz a kifejtettek ellenkező irányban is igazak lehetnek. Nem minden fiatal nagykorú van ugyanis a fiatalkorúakra jellemző fejlődési stádiumban. A foglalkozás gyakorlása, stabil társkapcsolat létrejötte (ahogy azt a bűnözési elméletek is alátámasztják) erősen hozzájárulhat a személyes fejlődés lezárulásához és az önálló identitás kialakulásához, megszilárdulásához. A kérdés tehát mindig csak a *konkrét* esetben dönthető el, és hiányosságai ellenére erre a német szabályozási rendszer és gyakorlat megfelelő lehetőséget biztosít.²⁹⁰ A JGG differenciáló megoldása épp arra teremt lehetőséget, hogy a legeltérőbb egyedi esetek sajátosságait is figyelembe lehessen venni.

A JGG alkalmazásakor – mint a bírának tág keretek között, egyediesítő jogalkalmazásra lehetőséget adó más szabályozásoknál is – az előbbieken felvázolt erőteljes különbségek figyelhetőek meg Németországon belül, amely egyfajta

²⁸⁷ Lásd részletesen a nemzetközi dokumentumok ismertetésénél.

²⁸⁸ A „*megfelelően*” fejlődő fiatalok tekintetében is átmeneti fázis vezet a felnőtt életszakaszba.

²⁸⁹ Lásd. *Rössner, D. - Bannenber, B.* I.m. 80. p.

²⁹⁰ A szakirodalmi felvetésekkel egyébként abszolút ellentétes jeleket mutatnak a legaktuálisabb politikai fejlemények (javaslatok a JGG reformjáról Hessen és Bajorország tartományaiban). Ezekről lásd *Walter, M.*: Heranwachsende als... I.m. 514-515. p.

jogegyenlőtlenséget, és ez által a jogállamiság elvének veszélyeztetését sejteti. Ezt azonban érdemes úgy felfogni, mint a rugalmas, individualizáló szabályozás árát. A jelentős különbségek megléte ellenére is vélelmeznünk kell, hogy ennek oka épp az, hogy a jogalkalmazó tisztában van mozgásterével és azt szakmailag megfelelően, tapasztalata segítségével és felelősségének tudatában használja.

2. A fiatal felnőttekre vonatkozó szabályok az osztrák büntetőjogban²⁹¹

2.1 A fiatal felnőttkor megjelenése az 1988. évi és a 2001. évi reformfolyamatokban

A fiatalkorúak jelenleg is hatályos osztrák büntető kódexe²⁹² (*österreichisches Jugendgerichtsgesetz*, továbbiakban öJGG) – mely a német JGG-hez hasonlóan anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtással kapcsolatos szabályokat egyaránt tartalmaz – az 1988. évi büntetőjogi reform eredménye. Előre kell bocsátani, hogy 1989-ig a polgári jogi nagykorúság és a büntetőjogi értelemben vett felnőtt életkor határai az osztrák jogban eltérően alakultak. 1988-ban a nagykorúság korhatára a 19., a felnőttkoré a 18. életév volt.

A felnőtté válás sajátos problémáit és az ezeket tovább fokozó társadalmi változásokat (elhúzódó tanulmányok, munkanélküliség, klasszikus családi, baráti struktúrák felbomlása) az osztrák jogalkotás már az 1988-as reform során helyesen felismerte. Már ekkor megfogalmazódott a gondolat, hogy a fiatal felnőttek bűncselekményeire a felnőttekétől eltérő reagálás lenne indokolt. Ez végül elmaradt, de egyfajta kompromisszumként a büntetőjogi értelemben vett felnőttkor kezdetét a nagykorúság polgári jogi szabályozásának megfelelően 19 évre módosították. A lépést azzal indokolták, hogy „a fiatal felnőttkor első szakaszát jelentő, személyiségükben még nem érett korcsoportot, az öJGG hatálya alá kell rendelni”.²⁹³ További érvként szerepelt, hogy az ebben az életszakaszban különösen jellemző, a felnőtté válással összefüggésben

²⁹¹ Vö. *Jesionek*, U.: Das österreichische Jugendgerichtsgesetz. Juridica Verlag, 2001; *Jesionek*, U.: Jugendgerichtsbarkeit in Österreich. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe. 2007. 2. szám. 120-128. p.

²⁹² Bundesgesetz vom 20. 10. 1988 über die Rechtspflege bei Jugendstraftaten (Jugendgerichtsgesetz). In: Bundesgesetzblatt (BGBl) 1988/599

²⁹³ *Loderbauer*, B. : Überlegungen zu einem Strafrecht für Heranwachsende. Juridikum, 1/2001, 27. p.

jelentkező krízishelyzetek bűncselekmények elkövetését is kiválthatják a fiatalokban, amelyre a büntető-jogalkotásnak, megfelelő eljárásjogi és anyagi jogi módosításokkal kell reagálnia.²⁹⁴

A fiatal felnőttekkel kapcsolatos szabályozások terén komoly változást hozott a 2001. évi új öJGG novella.²⁹⁵ Ennek megalkotását a gyermek–szülő jogviszonyt szabályozó törvény²⁹⁶ 2000. évi módosítása indokolta. Ez a polgári jogi értelemben vett nagykorúság határát leszállította, és azt a 18. életév betöltésében határozta meg. Mindezt többek között gazdasági és politikai érdekek indukálták, hisz ily módon a korábban nagykorúvá váló fiatalot a kötelmi és a politikai jogok és kötelezettségek önálló gyakorlása is korábban illeti meg, illetve terheli.

A nagykorúság határának leszállítása felvetette azt a kérdést, hogy mindez szükségessé teszi-e a *büntetőjogi* értelemben vett felnőtté válás határának párhuzamos módosítását (leszállítását) is. Az *igenlő* választ a 18 és 19. életév közötti korosztály büntetőjogi felelősségének problematikus voltával próbálták alátámasztani. Az ebben a korcsoportban található személyek a 2000. évi módosítással ugyanis a polgári jog szerint cselekvőképes, nagykorú személyekké váltak, akiknek büntetőjogilag releváns cselekményeit mégis a *fiatalkorúak* büntetőjoga alapján kellett elbírálni. Az *elutasító* vélemények a korábbi szabályozás megtartását szorgalmazták, arra hivatkozással, hogy a felnőtté válás átmeneti krízishelyzetei nem szűnnek meg a törvénymódosítás által előre hozott nagykorúvá válással.²⁹⁷ Végül kompromisszumos megoldás született. A büntetőjogi értelemben vett *felnőtt* életkor határát is a 18. életév betöltésében határozták meg, egyidejűleg azonban óvatos, kezdő lépéseket tettek a fiatal felnőttek (18 és 21. életév között) büntetőjogi felelősségének önálló szabályozására.

Az ausztriai társadalmi viszonyok és a bűnözési statisztikák a németországgal hasonló képet mutatnak.²⁹⁸ Ez jó alapot teremt az osztrák szabályozás ismertetésére és a két

²⁹⁴ Lásd részletesen: Schroll, H.- V.: Die strafrechtlichen Sanktionen bei jungen Erwachsenen in Österreich. In: Moos, R. (Hrsg.): Festschrift für Udo Jesionek zum 65. Geburtstag. Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Wien, 2002. 203. p.

²⁹⁵ Bundesgesetz vom 6.3.2001 mit dem das Jugendgerichtsgesetz 1988, das Strafgesetzbuch und das Gerichtsorganisationsgesetz geändert werden. In: BGBl 2001/19

²⁹⁶ A „Kindschaftsrecht” (a gyermekjogok), az osztrák családi jog azon része, amely a szülők és gyermekeik viszonyát, elsősorban a felügyeleti és tartási jogokat illetve kötelezettségeket szabályozza.

²⁹⁷ Vö. Fuchs, H.: Reif mit 18? Zur Neuregelung des Strafrechts für junge Erwachsene. In: Moos, R. (Hrsg.) I.m. 67-87. p.

²⁹⁸ Az életkor – bűnözés görbe kapcsán lásd a kriminológiai fejezetet. A konkrét statisztikai adatok tekintetében (elkövetési gyakoriság, bűnözési struktúra) lásd: Burgstaller, M. –Graf, C.: Daten zur Kriminalität und Verurteilung junger Erwachsener in Österreich. In: Moos, R.(Hrsg.): I. m. 35–51. p. Graf, C.: Jungenspezifische Gewaltprävention in Österreich. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ). 2007. 2. szám. 129-132. p.

jogrend egymással történő későbbi összehasonlítására. Az osztrák jogalkotó, egy – az alkalmazás alanyi körét kiterjesztő, az individualizálást azonban kevésbé biztosító – általános jellegű, átláthatóbb megoldás mellett döntött. Ennek értelmében a fiatal felnőttekre vonatkozó külön szabályokat valamennyi, az elkövetéskor 18 és 21. életéve között lévő elkövetővel szemben alkalmazni *kell*.

A fiatal felnőttekkel kapcsolatos legfontosabb – döntően anyagi és eljárásjogi – változásokat az osztrák btk. (továbbiakban: öStGB)²⁹⁹ és az öJGG együttesen tartalmazzák.³⁰⁰

2.2 A 18 és 21 év közötti elkövetőkre vonatkozó rendelkezések

a) Anyagi jogi változások

A szabadságvesztés büntetés

A *szabadságvesztés* büntetés terén fontos változás, hogy az *életfogytig* tartó szabadságvesztés többé nem alkalmazható azzal szemben, aki az elkövetés időpontjában 21. életévét még nem töltötte be. Korábban a 20. életév volt ennek felső határa. Fiatal felnőtellel szemben ilyen esetben öt és húsz év közötti határozott tartamú szabadságvesztés büntetés szabható ki [öJGG 36. §]. Ez a szabályozás a fiatal felnőttek szempontjából kedvezőbb, mint a német megoldás. A német fiatal nagykorúak tekintetében ugyanis – amennyiben a felnőttek büntetőjogi szankcióit alkalmazzák – a bíró mérlegelési jogkörétől függ, hogy az életfogytig tartó helyett határozott tartamú szabadságvesztés büntetést alkalmaz-e.

A *határozott tartamú* szabadságvesztés büntetés tételkereteinek *felső* határa a felnőttekhez képest *nem* módosult. Az *alsó* tételkeretet teljes mértékben eltörölték az olyan bűncselekményeknél, melyeket öt évnél nem hosszabb szabadságvesztéssel fenyeget a törvény. Egyéb esetekben a korábban egy évet meghaladó alsó büntetési

²⁹⁹ Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. (Strafgesetzbuch-StGB). In: Kodex des Österreichischen Rechts. Strafrecht. 4. Aufl. LexisNexis Verlag, 2007

³⁰⁰ Ezen kívül a Bírósági szervezetről szóló Törvény (*Gerichtsorganisationsgesetz*, GOG), és az Elévülési Törvény (*Tilgungsgesetz*, TilgG) tartalmazzak kapcsolódó szabályozásokat.

tételhatárt egy évre, az egy év vagy annál enyhébb alsó határt hat hónapra szállították le [öJGG 36. §].

A szabadságvesztés büntetéshez kapcsolódó további módosítás, hogy a *feltételes szabadságra bocsátás* legkorábbi időpontját a fiatal felnőttek tekintetében a korábbi háromról egy hónapra szállították le [öStGB 46. § (2a) bek.]. Ehhez kapcsolódik, hogy kibővítették a *kötelező* pártfogó felügyelet elrendelését a feltételes szabadságra bocsátás eseteire is, illetve amennyiben a büntetés végrehajtásának megkezdését elhalasztották [öJGG 50. § (1) és (1a) bekezdések]. Az öJGG 52. §-a alapján ugyanis a fiatal felnőttek számára is lehetőség nyílik a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának megkezdését elhalasztani, amennyiben ez szükséges ahhoz, hogy befejezze már megkezdett tanulmányait. Ez esetben a halasztása az egy évet is meghaladhatja. Ez a szabály (is) szem előtt tartja a későbbi visszaesési esélyek növelését azáltal, hogy a fiatal felnőttet nem ragadja ki azonnal és hirtelen a szocializációja szempontjából meghatározó iskolai környezetből.

A pénzbüntetés

A pénzbüntetés napi összegének felső értékhatára megegyezik a felnőttekével. *Schroll*³⁰¹ szerint ez a törvényi szabály indokolatlanul szigorú, hisz a *fiatalkorúaknál* már az 1988. évi módosítás a *felére* szállította ezt le azzal az érveléssel, hogy egy-egy magasabb pénzbüntetés ne veszélyeztesse a fiatalkorú későbbi előrehaladását. Ez a veszély azonban – társadalmi és anyagi helyzetüket tekintve – a fiatal felnőttek tekintetében is reális lehet. Nem beszélve arról, hogy a fenti érvelést a fiatal felnőtteket érintő egyéb rendelkezéseknél³⁰² többször alkalmazzák.

A 'kettős értékelés' kérdése

Eltérő a megítélése annak az érdekes változatlanságnak, mely szerint a fiatal felnőttekre vonatkozó külön szabályozások ellenére az öStGB-ben megőrizték azt a korábbi, büntetést enyhítő körülményt, mely szerint „korlátlanul enyhíthető annak büntetése, aki

³⁰¹ Lásd bővebben *Schroll*, H. V.: I.m. 194. p.

³⁰² Így pl. a JGG 45. §, 46. § (1a) bek., és 52. §.

az elkövetéskor 18. életévét igen, de 21. életévét még nem töltötte be”.³⁰³ Mivel ez pontosan egybeesik a fiatal felnőtt életszakasz alsó és felső korhatárával, egyes szerzők, így például *Fuchs*, a kettős értékelés tilalmának sérelmét látják benne.³⁰⁴

Az ellentét azonban csak látszólagos. Az életkor ugyanis a *fiatalkorúak* tekintetében valóban automatikusan és kötelező jelleggel a büntetések enyhítését eredményezi (lásd szabadságvesztés büntetés tartama, pénzbüntetés mértéke). A *fiatal felnőttek* esetében ez az automatizmus nem áll fenn. Mivel a határozott tartamú szabadságvesztés büntetés felnőttekre vonatkozó felső határai a fiatal felnőttekre is irányadóak, fenn áll annak a lehetősége, hogy a bíró a fiatal felnőttkor ellenére a felnőtt korúakra kiszabható legsúlyosabb büntetési tétel kiszabása mellett döntsön. Az öStGB 34. § szakaszában megfogalmazott és fenntartott *különleges* büntetést enyhítő körülmény opcionális jelleggel ezt kompenzálja oly módon, hogy a korlátlan enyhítés lehetőségével a kiszabható büntetési kereten belüli mozgásteret kiszélesíti.³⁰⁵

b) Eljárásjogi változások

Eljáró hatóság

Az osztrák szabályozási modellben az *anyag*i jog terén igazából jelentős változás a fiatal felnőttek számára az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésnél és a büntetési keretek alsó határánál figyelhető meg. A német büntetőjogban ezzel ellentétben, amennyiben a JGG-t alkalmazzák, az komoly szankciótani és büntetéspolitikai eltérést jelent a fiatal nagykorú számára. Az osztrák szabályozásban valójában az eljárásjogi módosulások jelentik a legkomolyabb pozitív irányú változást a fiatal felnőttek számára.

A legjelentősebb *eljárásjogi* változás, hogy a fiatal felnőttek büntető ügyeiben a *fiatalkorúak bírósága* illetékes eljárni. Esküdtszéki eljárás esetén annak legalább négy (!) tagja tanár, nevelő vagy ifjúság gondozásban részt vevő személy kell, hogy legyen [öJGG 28. § (1)]. Az öJGG 46a. § szakasz közvetlenül meghatározza azon eljárásjogi szabályait, amelyek a fiatal felnőttekre is érvényesek. Ezen túlmenően számos, a fiatalkorúakra

³⁰³ öStGB 34. § (1) bek. 1. pont [Besondere Milderungsgründe]

³⁰⁴ *Fuchs*, H.: I.m.82. p.

³⁰⁵ Hasonlóképp *Schroll*, H.V.: I.m. 194. p., *Miklau*, R.: Junge Menschen und das Strafrecht- Perspektiven eines Heranwachsendenstrafrechts in Österreich. In: *Moos*, R. (Hrsg.): I.m. 143. p.

vonatkozó szabály alkalmazható velük szemben, amelyek a konkrétan nevesített szakaszokkal *közvetett* kapcsolatban állnak.³⁰⁶

A 'bizalmi személy' intézménye

A fiatal felnőtteknek – akárcsak a fiatakorúaknak – joguk van úgynevezett bizalmi személy (*die Vertrauensperson*) bevonását kérni. Az intézmény célja, hogy az eljárás során a fiatal felnőttet olyan személy segíthesse jelenlétével, tanácsaival, akihez bizalmi viszony fűzi. Ez a személy lehet például a fiatal felnőtt tanára, rokona vagy akár korábbi pártfogó felügyelője is [öJGG 37.§]. Elsődleges feladatuk tehát nem jogi tanácsadás, hanem egyfajta lelki, pszichés támasz nyújtása annak érdekében, hogy a fiatalok számára eleve megterhelő büntetőeljárás ne váltson ki bennük további deviáns reakciókat.

Környezettanulmány készítése

A fiatal felnőttek ügyében is *kötelező* felderíteni az elkövető életkörülményeit, családi hátterét, fejlődési útját és minden olyan egyéb körülményt, amely hozzásegít a fiatal felnőtt testi, szellemi és lelki sajátosságainak megítéléshez. Ez alól kivételt képeznek a bagatell bűncselekmények, amikor a tanulmány elkészítése aránytalanul költséges lenne az elkövetett cselekményhez, illetve a várható szankcióhoz képest³⁰⁷ [öJGG 43. §. (1) bek.]. A tanulmány elkészítése elsősorban a bíróságot segítő szervek (*Jugendgerichtshilfe*) feladata [öJGG 48. §. 1 és 4. pontok], de kétes esetekben orvos és pszichológus is bevonható [öJGG 43. §. (1) bek.] a vizsgálatba.

A környezettanulmány – ellentétben a német szabályozással – nem a fiatal felnőttre alkalmazandó jogszabály kiválasztásához nyújt segítséget. Az öStGB kógens büntetési kerethatárai között a környezettanulmány a törvényi mozgástér optimális hasznosítását biztosítja a bírónak [lásd öStGB 34.§ (1)].

Az előzetes letartóztatás

Az előzetes letartóztatás elrendelését a felnőttekhez képest szigorúbb feltételekhez kötik. Ennek értelmében fiatal felnőttek esetében *nem* lehet az előzetes letartóztatást elrendelni

³⁰⁶ Így pl. az öJGG 30.§, 47.§, és 50.§ szakaszai is.

³⁰⁷ Lásd megegyezően a német büntetőjogban, az *arányosság* követelményénél tárgyaltakat.

elrejtőzés veszélye miatt vagy azért, mert a bizonyítást az elkövető megnehezítené vagy veszélyeztetné. Nem lehet elrendelni arra hivatkozva sem, hogy szabadlábban maradása esetén a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné vagy újabb bűncselekményt követne el. Az előzetes letartóztatás nem rendelhető el továbbá, ha az abból a fiatal felnőtt számára keletkező hátrányok aránytalanul súlyosabbak az elkövetett cselekménynél, illetve a várható szankció mértékénél. Amennyiben az elkövetett cselekmény tekintetében diverziós megoldás lehetséges, és így valószínű, hogy nem kell majd büntetést kiszabni, az előzetes letartóztatás mindenféleképp aránytalannak minősül. Amennyiben mégis előzetes letartóztatás elrendelésére kerül sor, azt a fiatalkorúak büntetés végrehajtási intézetében kell fogatosítani.³⁰⁸

További kedvezmények

Az Elévülési Törvény (*Tilgungsgesetz*, TilgG) alapján fontos kedvezmény, hogy a fiatal felnőttek büntető ügyeivel kapcsolatban a bűnügyi nyilvántartásból csak korlátozott tájékozódásra van lehetőség [TilgG 6. § (2) bek. 2.pont és (6) bek.].

Végül az állam a kötelezően elrendelt *terápia költségeit* átvállalja abban az esetben, ha az elítélt nem rendelkezik megfelelő egészségügyi biztosítással.

2.3 A kialakult helyzet értékelése és továbbgondolása

a) Enyhítések és szigorítások

A *német* büntetőjogban a fiatal nagykorúakra 1953 óta – jelentős individualizálási lehetőségekkel – akár a fiatalkorúak szankciói is alkalmazhatók. Ez a lehetőség a nagykorúság határának 1972-es leszállításával még erőteljesebben jelezte kedvezményes helyzetüket. Ambivalens jellege miatt érdemes azonban összefoglaló jelleggel áttekinteni a nagykorúság és fiatalkorúság korhatárainak módosításával, az *osztrák* büntetőjogban bekövetkezett változásokat.

³⁰⁸ Lásd bővebben: *Schroll, H.-V.*: Jugendgerichtsgesetz 1988 §§31-60. In: *Höpfel, F. – Ratz, E.* (Hrsg.): Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Wien, 2006. 58-59.p.

A 2001. évi öJGG novella és kompromisszumos megoldása a korábbi helyzethez képest a 19 és 21. életév közötti korosztály számára összességében *kedvező* változásokat hozott.

A legfontosabbak, összefoglaló jelleggel:

- Büntető ügyekben a *fiatalkorúak bírósága* jár el, döntően a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok alapján.
- *A pártfogó felügyelet* eseteinek bővülése.
- *Környezettanulmány* készítésének és *bizalmi személy* bevonásának lehetősége.
- A megkezdett tanulmányok befejezése érdekében lehetőség a szabadságvesztés büntetés megkezdésének *elhalasztására*.
- *Az előzetes letartóztatással* kapcsolatos enyhítések.
- Az öt évi szabadságvesztés büntetésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetében a *büntetési tételkeret alsó határának* teljes megszüntetése.
- A szabadságvesztés büntetések esetében legfeljebb egy éves *alsó határ* bevezetése.
- Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés tilalmának kiterjesztése az elkövetéskor 20 és 21. életév közötti korcsoportra is.

Mindemellett a 18 és 19. életév közötti elkövetők helyzete a korábbi szabályozáshoz képest lényegesen *romlott*. Ezek a következőkben foglalhatók össze:

- A büntetési tételkeretek megkétszereződése (szabadságvesztés büntetés, pénzbüntetés).
- Elesnek az öJGG 6. §-a által a fiatalkorúak számára biztosított azon lehetőségtől, hogy pénzbüntetés, illetve ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő cselekmény esetén, amennyiben a további bűncselekmények elkövetésétől való visszatartáshoz egyéb intézkedés nem szükséges az ügyész eltekinthet a büntetőeljárás kezdeményezésétől.
- A diverzió lehetőségeinek szűkítése.
-

b) Az új szabályozás kihatásai a mindennapi gyakorlatra

Bécsi kutatómunkám során időt szántam arra, hogy az osztrák büntetőjogban a 21. században az életkorok tekintetében bekövetkezett változásokról gyakorlati

szakemberekkel is elbeszélgessek. Ennek során szakmai interjúkat készítettem a szabályozás kidolgozásában közreműködő Manfred *Burgstaller* professzorral, Dr. Norbert *Gerstbergerrel* (fiatalkorúakkal foglalkozó bíró), Dr. Oliver *Janda* ügyésszel (fiatalkorúak ügyeiben) és Gerhard *Dundával*, a bécsi Jugendgerichtshilfe vezetőjével. A beszélgetések lényege a következőkben foglalható össze.

Burgstaller szerint a 18. és 19. életév közötti korosztály valóban a korábbival összehasonlítva rosszabb helyzetbe került, de ez egyfajta politikai *kompromisszum* volt annak érdekében, hogy a 19 és 21 év közötti elkövetőket kedvezőbben pozicionálhassák. Véleményem szerint ez nem megfelelő érv, hiszen, ha a 19 és 21 év közöttieket kedvezőbb helyzetben szeretnénk látni, akkor ez méginkább igaz a 18 és 19 év közötti korosztályra, akikkel szemben a változások következtében azonban a büntetési tételkeretek megkétszereződtek. *Burgstaller* kiemelte, hogy a fiatal felnőtt megjelölést, mint külön kategóriát szándékosan kerülték (szintén jogpolitikai megfontolásokból). Ezért nem hoztak számukra létre külön fejezetet az öStGB-n belül, és ezért nem vették fel az öJGG fogalommeghatározásai közé sem (1.§). Gyakorlati következményként megjegyezte, hogy a büntetésvégrehajtási intézetekben problémát jelent a hirtelen megnőtt fogvatartotti szám.

Gerstberger szerint az öStGB 36. §-a egy szerencsétlen és helytelen kompromisszum eredménye. Nyomatékosan felhívta arra a figyelmet, hogy a 18 és 19. életév közöttiek helyzete lényegesen rosszabbá vált. A gyakorlatban a fiatalok bírái a törvénymódosítás óta gyakrabban találkoznak súlyosabb bűncselekményekkel, és a fiatal felnőttekkel szemben gyakrabban alkalmaznak diverziós eszközöket, mint a felnőttekkel szemben. Véleménye szerint a német kelet-dél alkalmazási megosztás Ausztriában kelet-nyugat viszonylatban jelentkezne, amennyiben a német modell szerinti esetenkénti mérlegelés mellett döntött volna a jogalkotó. Előnyként jellemezte a bűncselekmények regisztrációja terén, hogy azok tekintetében az információszolgáltatás és szerzés korlátozott, és csak akkor kerülnek teljes rögzítésre, amennyiben hat hónapot meghaladó szabadságvesztés büntetést rendeltek el.

Janda, aki fiatalkorúak ügyésze, a fiatal felnőttekkel szemben elrendelt leghatékonyabb szankcióként a próbára bocsátást, a pártfogó felügyeletet és a közérdekű szolgáltatást (*gemeinnützige Leistung*), valamint az agresszió-terápiákat emelte ki. Különösen hangsúlyozta az idősek, bevándorlók, rászorulóknak, hajléktalanok érdekében kifejtett közérdekű szolgáltatások jelentőségét. Ennek során a fiatalok könnyedén felismerhetik, hogy valójában nem is megy olyan rosszul soruk. A diverziós megoldások tekintetében

Janda is megerősítette, hogy bár a fiatal felnőttek tekintetében azonos lehetőségek vannak e téren, mint a felnőtteknél, mégis a gyakorlatban az új szabályozás óta lényegesen gyakrabban alkalmazzák a fiatal felnőttekkel szemben. Nyomatékkal megerősítette ő is, hogy az új osztrák szabályozás fő vesztese a 18 és 19. életév közötti korosztály.

Gerhard Dundával (*Jugendgerichtshilfe*) folytatott beszélgetés fő tanulsága az volt, hogy miért nem okoz számukra problémát az elkövetéskori személyiségkép megrajzolása. Ennek fő oka, hogy a gyakorlatban az elkövetőket hamar eljárás alá vonják, így nem egy esetleg évekkal korábbi személyiségképet kell jellemezni.

c) A következő lépések

Az új osztrák szabályozás összességében óvatos kezdő lépéseket jelenthet egy jövőbeli fiatal felnőttekre vonatkozó *önálló* szabályozás megteremtéséhez. Ez utóbbi kialakítása mellett érvel Roland Miklau, aki szerint egy, a fiatal felnőttekre vonatkozó önálló szabályozás megalkotása nagyobb jobbiztonságot eredményezne. Ennek megvalósításához új szankciótípusok bevezetését szorgalmazza, amelyekkel az összбүнözés statisztikailag nem elhanyagolható hányadára lehetne megfelelőbb módon reagálni. Véleménye szerint a jelenlegi gyakorlat gyakran nem reagál a fiatakorúak, fiatal felnőttek büntetőjogilag releváns cselekményeire, de visszaesők vagy súlyosabb bűncselekmények elkövetői esetén – egyfajta kompenzáló jelleggel – a szükségesnél súlyosabban szankcionál. Lehetőségként felveti a pszichoszociális intenzív kezelések új formáinak alkalmazását. Ilyenek például az egyénben rejlő agresszió, illetve az önmagában vagy másokkal való kapcsolatában keletkezett konfliktusok kezelésére, valamint a mindennapok tervezésére és megfelelő strukturálására szervezett (csoport)foglalkozások.³⁰⁹

További, alternatív lehetőségek rejlenek a *büntetés-végrehajtás* terén. Miklau tanulmányában megfontolandó lehetőségként elemzi a Svájcban ismert és alkalmazott hétfégi végrehajtási intézetek (*Wochenendvollzug*), illetve a félszabadság (*Halbfreiheit*) jogintézményének³¹⁰ osztrák adaptálását. (Utóbbinál az elítélt nappal szabadon mozoghat, csak éjjel köteles a bv. intézetben tartózkodni). Ezek, véleménye szerint a

³⁰⁹ Lásd részletesen Miklau, R. I.m. 145-147. p. Lásd még: Lenkovics, J.: Fiatakorúak büntetőjogának szankciórendszere a német jogban, különös tekintettel a magyarországi recipiálási lehetőségekre. Rendészeti Szemle 2007. 9. szám. 60-78. p.

³¹⁰ Ezeket szigorúan el kell határolni az amerikai 'boot-camp' végrehajtási intézmények represszív, kvázi katonai jellegétől.

szabadságvesztéssel összefüggő káros következményeket nagymértékben képesek kiküszöbölni.

Miklau gondolataira reflektálva, amennyiben a fiatal felnőttek *önálló* büntetőjogi szabályozásár kerülne sor Ausztriában, és az a jelenlegi struktúrára épülne, megfontolandónak tartom a fiatal felnőttek számára önálló büntetési tételkeretek kialakítását, ami alatt a generális minimumot és maximumot értem. A büntetés által a szabadságtól megvont azonos időtartamot a fiatal felnőtt, illetve a felnőtt eltérően élheti meg. A fiatal felnőttek számára a szabadságvesztés az esélyek nagyobb mértékű csökkenését jelentheti, és a fejlődési, illetve szocializációs folyamatot is negatívabban befolyásolhatja. Mindez a fiatal felnőttek vonatkozásában is legitimálja a szabadságvesztés büntetés tartamának csökkentését. A későbbi beilleszkedés figyelemmel kísérését, felügyeletét pedig tovább kell erősíteni. Hangsúlyosabb szerepet kell, hogy kapjon az okozott kár megtérítése, a szimbolikus jóvátétel és a közérdekű munkavégzés is. Fiatal elkövetők vonatkozásában a legmegfelelőbb, a minél differenciáltabb és arányosabb reakciók megválasztása és alkalmazása. Ehhez további újítások szükségesek, hogy számukra a normakövetés szükségességét, a jogos és jogtalan határának felismerését, és betartását az eddiginél rugalmasabb, a konkrét esetet szem előtt tartó, integratív jellegű, és szociálisan konstruktív módszerekkel lehessen világossá tenni.

3. A fiatal felnőttekre vonatkozó külön szabályok a svájci büntetőjogban

3.1 A fiatalok bűnözésének svájci jellemzői

Svájcban 2007. január 1-jén lépett hatályba a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályokat egységes szerkezetben tartalmazó kódex, a Fiatalkorúak Büntető Törvénykönyve (*Jugendstrafgesetz*, a továbbiakban JStG).³¹¹ A vonatkozó szabályokat mindaddig a svájci Btk. (*Schweizerisches Strafgesetzbuch*, a továbbiakban svájci StGB) Általános Részének „Gyermekek és Fiatalkorúak” című fejezete szabályozta.³¹² Mielőtt a

³¹¹ Az új szabályozás társadalmi megítélése egy év után igencsak kritikus. Lásd: Umstrittener Mix von Erziehung und Strafe. Neue Züricher Zeitung. 2008. február 26. 15. p.

³¹² A korábbi szabályozással kapcsolatban lásd: *Backmann, B.- Stump, B.* Landesbericht Schweiz. In. *Albrecht, H.-J. – Kilchling, M.* I.m. 361-394. p.

konkrét szabályozást ismertetem fontos áttekinteni a fiatalkorúak bűnözésének svájci jellemzőit. Ezúttal is külön választandóak a regisztrált rendőrségi és a látens bűnözést vizsgáló felmérésekből nyert adatok.³¹³

A *regisztrált* adatok alapján elmondható, hogy Svájcban is a lopás áll első helyen a fiatalkori bűnözés terén. Ennek mértéke azonban hozzávetőlegesen megfelel a felnőtt lakosság által elkövetett lopási cselekmények számarányának.³¹⁴ Ezt követik a kábítószerhasználattal összefüggő és az erőszakos bűncselekmények. A felmérések alapján az elsődlegesen fiatalkorúak által elkövetett (a német „*Jugendverfehlung*” tartalmának megfelelő) bűncselekmények közé a gépjármű eltulajdonítás, a rablás, a gyújtogatás és a zsarolás tartoznak.³¹⁵

A rendőrségi statisztikák természetesen a bűnelkövetési valóságnak Svájcban is csak egy részét tárják fel. Sőt, a fiatalkori bűnözést jellemző enyhébb súlyú bűncselekmények miatt (amelyeket gyakran vagy fel sem fedeznek, vagy fel sem jelentenek) a fel nem tárt cselekmények/elkövetők aránya a fiatalkorúak tekintetében még magasabb, mint a felnőttek esetében. A fiatalkori *látens* bűnözéssel kapcsolatosan egész Svájcra vonatkozóan 1992-ben készültek felmérések (*Schweizer Jugenddelinquenzstudie*). Az egyes kantonokban 1998 és 2005 között folyamatos jelleggel készültek ilyenek. A tettesi és áldozati megkérdezések eredménye megegyezett más – korábban már ismertetett – nemzetközi tanulmányokéval.³¹⁶ A fiatalkori bűnözésre így Svájcban is az ubikvitas és a statisztikai értelemben vett normalitás a jellemző. A *súlyosabb* bűncselekmények nagyobbik hányadát a krónikus (karrier)bűnözők kis csoportja követi el. A svájci büntetőjogi felfogás a krónikus elkövetők deviáns magatartását valamely mélyen gyökerező probléma kihatásaként értékeli. Ennek megfelelően a hangsúlyt az ezekkel való szembenézésre és feloldásukra fektetik, így általában nevelő jellegű vagy terápiás intézkedések alkalmazását javasolják.³¹⁷

³¹³ A statisztikák, felmérések sajnálatosan nem különítik el a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek bűnözési adatait. Ennek az is oka lehet, hogy mint később kifejtem a fiatal felnőtt életszakasszal közvetlen összefüggésben nincsenek meghatározó anyagi, illetve eljárás jogi eltérések.

³¹⁴ Aebersold, P.: Schweizerisches Jugendstrafrecht. Stämpfli. Bern, 2007. 8. p.

³¹⁵ Uo.

³¹⁶ Uo. 11. p.

³¹⁷ Aebersold, P.: I.m. 15. p.

3.2 A fiatal felnőttekre vonatkozó eltérő szabályok

Összességében tehát a fiatalok bűnözésének jellege Svájcban is hasonlít a németországi adatokhoz. A fiatal felnőttek büntetőjogi felelősségének szabályozása mégis eltérő képet mutat. Míg a német szabályozás adott esetben a fiatalkorúak *szankciótárának* alkalmazását teszi lehetővé, az osztrák modell pedig az *eljárásjogi* enyhítésekre helyezi a hangsúlyt, addig a svájci modell a fiatal felnőttek esetében – a német kultúrkörben kuriózumként – *önálló intézkedési nemet* határoz meg a fiatal felnőttek számára. Ennek kapcsán – ellentétben a másik két elemzett jogrenddel – a büntetés-*végrehajtás* kap különleges szerepet. Tekintsük át mindezt részletesebben!

a) „Übergangstäter”- Egy tettes, két életszakasz

A fiatalkorúak új büntető törvényének hatálya az elkövetéskor 10 és 18 év közötti elkövetőkre terjed ki [JStG 3. cikk (1) bek.] A 3. cikk (2) bekezdése a halmazati büntetés azon esetéről rendelkezik, amikor az elkövető a cselekmények egy részét a 18. életév előtt, más részüket azt követően fejtette ki. *Hebeisen* erre az esetre az „Übergangstäter” (átmeneti tettes, az átmenet tettése) kifejezést használja.³¹⁸ Azt gondolhatnánk, ez végre egy kiváló megjelölés, amely pontosan utal a felnőtté válás átmeneti jellegére. A szerző azonban nem az *érettség* szintjére vagy az életszakasz *átmeneti* jellegére utalva használja a kifejezést, hanem kizárólag az *elkövetési időpontra* utal ezzel. (A bűncselekmények elkövetése közben átmenet történt a fiatalkorból a felnőttkorba a 18. életév betöltésével.) Amennyiben az elkövető cselekményeit a 18. életév előtt és után követte el, két tényező lesz meghatározó annak eldöntésére, hogy a fiatalkorúak vagy a felnőttek büntetőjogát alkalmazzák-e vele szemben. Az egyik, hogy *büntetés vagy intézkedés* kerül-e majd kiszabásra, a másik, hogy az *eljárás* kezdetekor betöltötte-e már a 18. életévet.

Ha *büntetést* szabnak ki, akkor a felnőttekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, felnőttekre vonatkozó büntetőeljárás keretében. Utóbbi alól csak az jelenthet kivételt, ha az eljárást már a 18. életév betöltése előtt megindították. Ezzel szemben kritikusan lehet megjegyezni, hogy ez a megoldás a JStG alkalmazási lehetőségeit jelentősen beszűkíti. A szabályozás újragondolásának szükségességét e téren főleg az olyan konstelláció

³¹⁸ *Hebeisen, D.*: Das neue Jugendstrafrecht der Schweiz. Ein Überblick über die wichtigsten Änderungen. Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe 2007. 2. szám 84. p., és azonos címmel Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ) 2007. 2. szám 135. p.

lehetősége indokolja, ha az egyén a 18. életéve előtt súlyosabb, azt követően már csak enyhébb bűncselekményeket követett el.³¹⁹ Ennek enyhítését szolgálja svájci StGB 49. cikk (3) bekezdése, amely kimondja, hogy halmazati büntetés esetén a fiatalkorban elkövetett bűncselekményeket nem lehet súlyosabban értékelni annál, mintha önmagukban (vagyis a JStG alapján) ítélnék meg azokat. Ez az enyhítő passzus nem változtat azonban azon a tényen, hogy ilyen esetekben az adott ügyben a fiatalkorúak büntetőjogában kevésbé jártas, a felnőttek büntető ügyeivel foglalkozó bírák járnak el.³²⁰ *Intézkedés* alkalmazása a konkrét eset körülményeinek értékelése alapján történhet mind a JStG, mind a svájci StGB alapján. Ez esetben döntő kritérium az egyén szellemi, lelki fejlettségi szintje (lásd hasonlóan JGG 105. §), illetve az alkalmazandó intézkedés időigényessége. Ha tehát az elkövető érdekében szükséges valamely intézkedés alkalmazása, fejlettségi szintje nem megfelelő, és elegendő idő is rendelkezésre áll az intézkedés végrehajtásához (a fiatalkorban elkövetett bűncselekményeknél alkalmazott intézkedéseket legfeljebb a 22. életévig lehet végrehajtani), akkor a *fiatalkorúak bírósága* határozza meg az intézkedési nemet. A személyes gondozás intézkedését azonban, ha az elkövető az ítélelethozatalkor 18. életévét betöltötte, csak akkor lehet elrendelni, ha ehhez hozzájárulását adja. *Hebeisen* kritikusan jegyzi meg, hogy az elkövető – épp szellemi, lelki fejlettségi szintjének hiányosságai miatt – általában nincs abban a helyzetben, hogy megfelelő döntést hozzon ebben a kérdésben.³²¹ Ha a törvényi feltételek nem állnak fenn, akkor a *felnőttek büntető bírója* hozza meg a döntést, és a felnőttekkel szemben alkalmazható intézkedések valamelyikét rendel el.³²² Utóbbi esetben a svájci StGB 61. cikkében szabályozott, a fiatal felnőttek érdekében elrendelhető intézkedés alkalmazása jön elsődlegesen szóba.

b) A fiatal felnőttek érdekében alkalmazható önálló intézkedés

A svájci StGB 61. cikke a fiatal felnőttekkel szemben önálló intézkedés alkalmazását teszi lehetővé (*Massnahmen für junge Erwachsene*).³²³ A pontos és tartalmilag lényeges

³¹⁹ *Aebersold*, P. I.m. 99. p.

³²⁰ Uo.

³²¹ *Hebeisen*, D. (ZJJ) I.m. 136. p.

³²² Meg kell jegyezni, hogy a svájci StGB 61. cikk (5) bekezdés alapján arra is lehetőség van, hogy a fiatal felnőttel szemben kiszabott intézkedést valamely fiatalkorúak intézetében hajtsák végre, amennyiben a cselekmények valamelyikét a 18. életév betöltése előtt követte el.

³²³ *Hausjakob*, Thomas – *Schmitt*, Horst – *Sollberger*, Jürg: Kommentierte Textausgabe zum revidierten Strafgesetzbuch. CCFW, 2006. 59. p.

fordítás kedvéért hangsúlyozom, hogy a svájci megfogalmazásban a „für” (valakiért, valamiért) szó szerepel, ami nyelvtanilag is arra utal, hogy az intézkedés a fiatalkorúak *érdekében* történik, és nem megtorlási szempontok állnak elrendelésének háttérében.

Az intézkedést azon 18 és 25 év közötti elkövetőkkel szemben lehet alkalmazni, akiknél a személyiségfejlődés jelentős zavarokat mutat.³²⁴ Célja, hogy főszabály szerint *nyitott* intézményi keretek között (az úgynevezett *Massnahmezentrumban*) további bűncselekmények elkövetését megelőzzék, és az elítélt munkaképességét növeljék³²⁵. A kijelölt cél érthetővé válik, ha tudjuk, hogy ez az intézkedés a korábbi svájci StGB-ben már szabályozott „munkavégzésre-nevelő intézetbe utalás” (*Einweisung in eine Arbeitserziehungsanstalt*)³²⁶ intézményét váltotta fel, jelentős módosításokkal.

A jelenleg hatályos intézkedés legfeljebb 4 évig rendelhető el, meghatározott törvényi feltételek megvalósulása esetén ez azonban maximálisan 2 évvel meghosszabbítható, azaz 6 évig is tarthat. Abszolút határként tekinthető a 30. életév betöltése, amikor is az elítéltet az intézetből el *kell* bocsátani.

A JStG 15. és 16. cikke alapján olyan *fiatalkorúak* is bekerülhetnek az intézménybe, akiknél a fiatalkorúak javítóintézeti nevelése (személyes hozzáállásuk miatt) eleve nem volt elrendelhető vagy annak végrehajtása nem vezetett eredményre. A gyakorlatban a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek keveredése eddig nem jelentett problémát. A korkülönbség ugyanis elenyésző, és az idősebbek gyakran jó értelemben vett példaképek.³²⁷ (Ez mindkét fél jellemét erősítheti). Keveredésük tehát döntően szinergikus. Az intézeti nevelés kettős célja tehát a személyiség fejlesztése és valamely hivatás ellátására való képesítés megszerzése. Mind a két célnak együttesen kell teljesülnie.

Svájcban jelenleg négy ilyen intézet létezik. Ezek nyitott rendszerűek, ahol a bentlakók csak az első 2-3 hónapot töltik viszonylag zártabb körülmények között. Már ekkor is (kb. 6 hét után) kimennek munkát végezni az intézethez tartozó mezőgazdasági területre. Ez az első lehetőségük a szökés megkísérlésére. A nyitott rendszer mögötti

³²⁴ Ha abból indulunk ki, hogy a fiatal felnőttek bűncselekményeinek háttérében jellegzetesen ilyen zavarok húzódnak meg, akkor kijelenthető, hogy az intézkedés alkalmazása szinte valamennyi fiatal felnőtt elkövetővel szemben elképzelhető. Rossi, R.: Arxhof – Massnahmezentrum für junge Erwachsene. In: FS 2007/2. szám 87. p.

³²⁵ Ezzel kapcsolatosan a magyarországi viszonyokat elemzve lásd: Frank T.: Mérföldkő (A fiatalkorúak oktatása és szakmai képzése). Börtönügyi Szemle. 1998. 1. szám. 15-18. p.

³²⁶ 1971-1974-es svájci StGB 100. cikke. Az intézkedés központi eleme a munkára nevelés volt, amely által a fiatal felnőtt személyisége megerősödhetett, amely kihat szellemi és testi fejlődésére, és a munka révén hivatásbeli ismereteire is.

³²⁷ Malär, A. előadása a 27. Deutscher Jugendgerichtstag alkalmából. 2007. szeptember 16. cím

elgondolás két fő indoka a következő. Egyrészt a biztonsági erőkre szánt anyagi eszközöket inkább terápiás kezelésekre szánják. Másrészt – és ez kifejezetten liberális szemléletű és érdekes megközelítési mód – a visszaesésre (ez esetben a szökés megkísérlésére) mint a változási dinamika lehetséges részére tekintenek. A felfogás értelmében nem várható el senkitől (illetve mindenkitől), hogy egyik napról a másikra felhagyjon korábbi deviáns cselekményeivel. Gyakran előfordul, hogy egy leszokó dohányos is újra rágyújt egy cigarettára. Ez azonban nem kell, hogy azt jelentse, az intézkedés csődöt mondott, nem érte el célját. A célt a megszabott határidőn belül a lehető legjobb mértékben kell elérni, de maga a visszaesés nem kell, hogy annak sikertelenségét jelentse.³²⁸

4. A német, az osztrák és a svájci szabályozás lényegi eltérései

A következőkben az eddig részletesen ismertetett szabályozásokat hasonlítom össze meghatározott szempontok vonalán. Ezek a kategória elnevezése, rendszerbeli helye, életkori behatárolása, a törvényi kritériumok szubjektív vagy objektív jellege, az alkalmazandó jog és jogkövetkezmények, az eljáró hatóság és a biztosított kedvezmények jellege összhatásukban.

A német megoldás külön törvény (JGG) keretében, önálló fogalmi kategóriaként szabályozza az életszakaszt. A törvényi keretek között *szubjektív* kritériumok alapján (személyiségjegyek, elkövetett cselekmény jellege) biztosít mérlegelési jogkört a jogalkalmazónak, aki *eseti* megfontolás alapján dönt arról, hogy megfelelő eltérésekkel a fiatalkorúak büntető kódexét (JGG) vagy fakultatív enyhítésekkel a (felnöttekre vonatkozó) Btk.³²⁹ jogkövetkezményeit alkalmazza. Minden esetben *fiatalkorúak bírója* jár el az ügyben, a fiatalkorúakra vonatkozó eljárásjogi szabályokat alkalmazva (az életkorfüggő megfelelő eltérésekkel). A statisztikák azt mutatják, hogy az esetek többségében a JGG kerül alkalmazásra a fiatal nagykorúak ügyeiben, a legsúlyosabb erőszakos bűncselekmények (rablás, emberölés) tekintetében pedig szinte kizárólagos jelleggel. Mivel a fiatalkorúak tekintetében a német jogrend önálló kódexszel, és ami még fontosabb a felnöttekétől lényegesen eltérő szankciótárral rendelkezik, ezért

³²⁸ Uo., Aebersold, P. I.m. 12. p.

³²⁹ A német nyelvben egységesen a *Strafgesetzbuch* jelenti a büntető törvénykönyvet, ezért a továbbiakban – a németen kívül – a megfelelő állam németnyelvű rövidített megjelölése után az StGB rövidítést használom. Így: StGB, öStGB (Ausztria) és schwStGB (Svájc).

elmondható, hogy a *szabályozás és gyakorlat* alapján a német modell elsősorban *anyagi jogi* és csak másodlagosan eljárásjogi jelentőséggel bír a fiatal nagykorúak vonatkozásában.

Az *osztrák* jogalkotó is szükségesnek tartotta a fiatal felnőtt életszakasz bűnözési sajátosságaira tekintettel a 18 és 21 év közötti elkövetők önálló szabályozását. Az elnevezés azt a felfogást tükrözi, hogy ezek az elkövetők már felnőttek (ezért a felnőttek szankcióit alkalmazzák velük szemben), de ifjú életkoruk miatt bizonyos enyhítésekkel. A fiatalokorúak osztrák büntetőkódexe az életkorcsoportokat meghatározó fogalmi apparátusban³³⁰ ezért nem is említi, csak az eljárásjogi eltéréseket tartalmazó egyetlen szakasznál használja a *fiatal felnőtt* elnevezést.³³¹ Minden egyéb vonatkozó szabályozást a felnőttekre vonatkozó büntető törvényben (öStGB) *belül* tesz.³³² Az elhelyezésből és elnevezésből is adódóan a szabályozás – a német *nevelési* gondolattól eltérően – elsősorban *generálpreventív* célokat követ. Személyi hatálya az elkövetés idején betöltött életkor *objektív* feltétele alapján általános jelleggel, *valamennyi* 18 és 21 év közötti elkövetőre kiterjed, akikre egységesen az öStGB anyagi jogi szabályait kell alkalmazni a megfelelő eltérésekkel.

A fiatal felnőttek büntető ügyeiben a fiatalokorúak bírósága jár el. Az osztrák modellben azonban az eljárásjogi változás jelenti a legfontosabb újdonságot a fiatal felnőttek számára. (Az anyagi jogi enyhítés lehetősége egyébként eddig is biztosítva volt a 34. § (1) bek. 1. pontjában meghatározott különleges büntetést enyhítő körülmény alapján.) Bár az *alsó* tételkeretet jelentősen leszállították,³³³ a határozott tartamú szabadságvesztés büntetés tételkereteinek *felső* határa a felnőttekéhez képest *nem* módosult.³³⁴ A 2001. évi öJGG módosítás a korábbi helyzethez képest a 19 és 21. életév közötti korosztály számára jelentett, elsősorban eljárásjogi kedvezményeket.

Svájcban, 2007. január 1-jén lépett hatályba a fiatalokorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályokat egységes szerkezetben tartalmazó kódex, a Fiatalokorúak Büntető Törvénykönyve. A svájci megoldás a 18 és 25 év közötti elkövetők tekintetében – a német és osztrák rendszertől eltérően – *önálló intézkedés* alkalmazását teszi lehetővé. Maga az intézkedés, bár anyagi jogi különlegesség az összehasonlított jogrendekkel

³³⁰ öJGG 1. §. Begriffsbestimmungen.

³³¹ öJGG 46a. § (1) bek. *Verfahrensbestimmungen für Strafsachen junger Erwachsene*

³³² öStGB 34. § (1) 1. pont, 36. §, 46. § (2a) bek., 50. § (1) és (1a) bekezdések.

³³³ Teljes mértékben eltörölték, azon bűncselekmények tekintetében, melyeket öt évnél nem hosszabb szabadságvesztéssel fenyeget a törvény. Egyéb esetekben a korábban egy évet meghaladó alsó büntetési tételhatárt egy évre, az egy év vagy annál enyhébb alsó határt hat hónapra szállították le [öJGG 36. §].

³³⁴ Egyedül az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén, amellyel fenyegetett bűncselekmények esetében legfeljebb 20 év határozott ideig tartó szabadságvesztés rendelhető el esetükben.

szemben, a *végrehajtásában* nyeri el valós esszenciáját. Azaz a svájci megoldás elsősorban végrehajtási szempontból közelíti meg a fiatal felnőttek eltérő kezelésének problematikáját.³³⁵

A schwStGB 61. cikkében szabályozott a fiatal felnőttek érdekében alkalmazható önálló intézkedés (*Massnahmen für junge Erwachsene*) célja, hogy *nyitott* intézményi keretek között a további bűncselekmények elkövetését megelőzzék, és a munkaképességet elősegítsék.

A három rendszert tekintve elmondható, hogy az *osztrák* szabályozás anyagi jogi szempontból *egyetlen* igazi előnye az, hogy az elkövetéskor 18 és 21 év közötti valamennyi elkövetőnek a felnőttekre vonatkozó egyes szabályok részleges, de kötelező enyhítését biztosítja.³³⁶ Az igazi újdonságot az *eljárásjogi* enyhítések biztosítják.

A *német* megoldás széles skálán szavatolja az *individualizálás* lehetőségét. A 18 és 21 év közötti elkövetővel szemben így alkalmazható az StGB enyhítés nélkül, vagy enyhítéssel, valamint a fiatalkorúak külön törvénye is.

Végül a *svájci* megközelítés az egyéniesítést egy önálló intézkedési nem (és *végrehajtási* mód) segítségével igyekszik elérni, azok érdekében rendelhető el akik, az elkövetéskor nem haladták meg 25. életévüket. Az elítéltek az intézetben egészen 30. életévük betöltéséig maradhatnak. A svájci szabályozás ezzel a fiatal felnőttek átmeneti élethelyzetét sokkal szélesebb időintervallumban értelmezi. Mindezek a következő táblázatban foglalhatók össze:

³³⁵ A fiatalkorúak büntető eljárása, csak halmazati büntetés esetén jöhet szóba, a megfelelő törvényi feltételek fennforgása esetén, azaz nem az életszakasz átmeneti jellegére tekintettel.

³³⁶ A szabadságvesztés esetében azáltal, hogy a felnőttekre irányadó tételkereteknek csak az alsó határát módosították a fiatal felnőttek tekintetében (tehát a felső határok megmaradtak) előfordulhat konkrét esetben, hogy adott fiatal felnőtt tekintetében a felnőttekre is irányadó legmagasabb büntetési tételt szabják ki.

	Németország	Ausztria	Svájc
Elnevezés	Fiatal nagykorú	Fiatal felnőtt	Fiatal felnőtt
Rendszerbeli hely	JGG	öStGB	schwStGB
Objektív feltétel (Korhatár)	18 – 21 év	18 – 21 év	18 – 25 év
Szubjektív jellegű feltételek	JGG 105. § alapján <i>minden</i> esetben 1. szellemi lelki fejlettség vizsgálata 2. az elkövetett cselekmény fiataalkorúak a vagy felnőttekre jellemző-e inkább	–	1. szellemi, lelki fejlettség vizsgálata intézkedés alkalmazása esetén általában 2. A fiatal felnőttek érdekében alkalmazható intézkedés kiszabása esetén a személyiségi zavarok vizsgálata
Jogkövetkezmény	Bírói mérlegelés alapján vagy 1. JGG szankciótára 2. StGB 3. StGB enyhítésekkel	1. StGB szankciói kötelező enyhítésekkel 2. Opcionálisan a fiatal felnőtt életkor, mint különleges büntetést enyhítő kritérium figyelembe vétele	Svájci StGB 61. cikk – önálló intézkedési nem fiatal felnőttek érdekében. Jelentősége a büntetés-végrehajtásban jelenik meg.
Eljáró hatóság	Fiataalkorúak büntető eljárása (és Bírósága)	Fiataalkorúak büntető eljárása (és Bírósága)	Főszabály: felnőttek büntető eljárása. Kivétel: halmazati büntetés esetében törvényi feltételek alapján.
A kedvezmények jellege	Elsősorban anyagi jogi, másodsorban Eljárásjogi karakterisztika	Elsősorban eljárásjogi, másodsorban anyagi jogi karakterisztika	Elsősorban végrehajtásbeli, másodsorban anyagi jogi karakterisztika

2. A fiatal nagykorúak és fiatal felnőttek büntetőjogi szabályozásának eltérései a német, osztrák és svájci jogrendekben

IV Nemzetközi jogi és európai kitekintés

1. Bevezető gondolatok

A németnyelvű országok szabályozásának részletes ismertetését követően arra törekszem, hogy *európai és nemzetközi jogi* kitekintést nyújtsak kettős szempontrendszer alapján. Megvizsgálom, hogy a német nyelvterületen kívül, milyen eltérő, esetleg érdekesen sajátos, vagy akár mintaértékű szabályozások figyelhetők meg egyes európai országokban.

A jövőbeli magyar szabályozás szempontjából egy, az eddig vizsgált országok szempontjából szélesebb körű jogösszehasonlító elemzés elengedhetetlennek tűnik. Ez azonban csak meghatározott szempontok mentén lehetséges. Ennek kapcsán számos nehézség merül fel, amely behatárolásokat tesz szükségessé. Elsődleges a *nyelvi akadály*. Ezt enyhíti, hogy a legtöbb állam rendelkezik (legfontosabb) törvényeinek hivatalos angol fordításával, amelyek vagy az adott ország igazságügyi minisztériumának honlapján vagy egyes internetes adatbázisokban elérhetőek.³³⁷ Az elmúlt évtizedben két jelentős, számos európai ország fiatalkorúakra vonatkozó szabályozását összehasonlító német nyelvű tanulmánykötet is megjelent.³³⁸ Ezekből szintén fontos információk szerezhetőek, azonban megjelenésük 1999-re és 2002-re datálható.³³⁹

A nyelvi probléma nemcsak a nyelvismeret szintjén jelentkezik. Abban az értelemben is felmerül, hogy adott nyelvterületen és adott jogrendszeren belül is *eltérő megnevezéseket* alkalmaznak a fiatal felnőtt életszakaszra. Így, mint azt korábban már láthattuk a német nyelvcsaládon belül a 18 és 21 év közötti fiatalok tekintetében használják a „*die/der Heranwachsende*”³⁴⁰ (Németország) és a „*junge Erwachsene*” (Svájc, Ausztria) kifejezést is. Utóbbi Svájcban és Ausztriában eltérő korcsoportot jelöl.³⁴¹ A német

³³⁷ Lásd például: www.legislationonline.org

³³⁸ Ezek sem ismertették Európa valamennyi jogrendjének vonatkozó szabályait, illetve szerkezetrendszerét. Többek között a magyar szabályozási megoldást sem.

³³⁹ Dünkel, F.- van Kalmthout, A.- Schüler-Springorum, H. (Hrsg.): *Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich*. [k.n.]Mönchengladbach, 1997.; Albrecht, H.-J.- Kilchling, M. I.m.

³⁴⁰ A JGG-n belül egyetlen helyen előfordul, hogy a Heranwachsende kifejezést használják a 24. életévét be nem töltött elkövetővel összefüggésben is (JGG 110. § (2) bek.), de ebben az esetben olyan fiatal felnőttekről van szó, akik az *elkövetéskor* fiatal nagykorúak voltak. (A konkrét szabály a büntetés végrehajtással kapcsolatos.)

³⁴¹ A svájci büntetőjogi terminológiában ugyanis egészen a 25. életévig használják a fiatal elkövetők tekintetében ezt a megjelölést.

jogrenden *belül* a korosztállyal összefüggésben – nem büntetőjogi értelemben – használatos a „*junge Volljährige*”³⁴² elnevezés is.

Az adott jogrendszeren belüli eltérő elnevezések átvezetnek a másik problémakörre. Csak akkor lehet megbízható és pontos képet adni valamely ország szabályozási rendjéről adott témában, amennyiben az elemzést készítő általános és széleskörű *ismeretekkel* rendelkezik a vizsgált ország jogrendjéről. Különösen igaz ez, a fiatalkorúak és a felnőttek közötti átmeneti szakaszt jelentő fiatal felnőttek tekintetében. Jellemzően csak néhány szakaszban szabályozzák az ezen életszakaszra vonatkozó külön rendelkezéseket. Ezek megértéséhez azonban elengedhetetlenül szükséges mind a felnőttekre, mind a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és egyéb szabályok (és a szabályozás rendszerének) pontos ismerete. Az eltérő szabályozások tartalma és jelentősége csak így válhat egyértelművé. Természetesen egy ilyenfajta összehasonlítás meghaladná egy olyan önálló kutatáson alapuló értekezés kereteit, amelynek mindössze egyetlen fejezetét képzí az európai kitekintés.

Ezek alapján szűkítettem a *részletes* jog-összehasonlítást a német nyelvterület országaira, és ezért koncentrálok az európai kitekintés elsődlegesen a fiatal felnőtteket érintő egyes *konkrét* szabályokra. Az így nyert ismeretekből három aspektus mentén megkísérlem rendszerezni az egyes országok szabályozásainak közös jellemzőit.³⁴³

Mindezek előtt szólni kell azokról a *nemzetközi dokumentumokról*, melyek a fiatalkorúak büntetőjogi szabályozásának háttérében egyfajta – az európai szinten túlmutató – egységesítést kísérelnek meg, még akkor is, ha ezek kötelező erővel nem rendelkező, úgynevezett „*soft-law*”-t testesítenek meg. A nemzetközi intézményi keretek, melyeken belül elfogadásra kerültek (Egyesült Nemzetek Szervezete, Európa Tanács) mégis arra utalnak, hogy megalkotásuk széles konszenzuson alapult, és így irányadó lehetett az európai nemzeti szabályozások (ki)alakításában is.

2. Nemzetközi előírások a fiatal felnőtt életkor tekintetében

Ellen Key, svéd pedagógus 1902-ben megjelent művének „*A gyermek évszázada*” címet adta.³⁴⁴ Bár a címben jelzettek tartalmi és tényleges megvalósulására hosszan kellett

³⁴² SGB VIII. 7. § (1) bek. 3. pont

³⁴³ Az anyagi jogi szabályozások összehasonlítása továbbá önmagában még nem kell, hogy egyértelmű képet adjon a valós helyzetről, ezért a jövőben fontosnak tartom és javasolom átfogó kriminológiai kutatás készítését az eltérő szabályok *alkalmazásának* tekintetében.

³⁴⁴ Key, Ellen: *A gyermek évszázada*. (Pedagógiai források sorozat. 11. kötet.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.

várni, a huszadik század során valóban fontos előrelépések történtek a gyermekek és fiatalok önálló és sajátos jogainak elismerése terén. Mindezek előfeltételeként szemléletváltásra volt szükség. Key is végigvezeti írásában azt a gondolatot, hogy a 20. évszázad csak akkor lehet a gyermek évszázada, amennyiben a régi embereszmény és gyermekkép alapjaiban megváltozik. A gyermekkor és a fiatalkor a felnőtté váláshoz vezető önálló életszakaszok. A gyermek és a fiatal nem „kicsi felnőtt”. Jogaik teljesértékűek, azokat védelem illeti. Mivel kevésbé tudják érvényesíteni jogaikat (ebben gyakran korlátozva vannak), ezért megfelelőbb eszközökkel kell számukra ennek lehetőségét biztosítani.

A gyermekjogok garantálása, és a fiatalkorúak sajátos helyzetének fel- és elismerése végül a nyolcvanas évektől kezdve jelent meg egyre markánsabban a nemzetközi szinten egyezmények, iránymutatások, ajánlások formájában.³⁴⁵ A következőkben ezeknek a *fiatal felnőttek* szempontjából releváns elemeit mutatom be, és hasonlítom össze. Az elemzésre kerülő egyezmények a következők:

1. A gyermek jogairól szóló 1989. november 20-i New Yorki egyezmény.³⁴⁶
2. A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó, 1985. évi ENSZ minimumszabályok vagy „*pekingi szabályok*”, amelyeket az 1985. november 29-i 40/33 közgyűlési határozattal fogadtak el.³⁴⁷
3. A fiatalkori bűnözés megelőzésére vonatkozó ENSZ iránymutatások vagy „*rijádi iránymutatások*”, amelyeket az 1990. december 14-i 45/112 közgyűlési határozattal fogadtak el.³⁴⁸
4. A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó ENSZ szabályok, amelyeket az 1990. december 14-i 45/113 közgyűlési határozattal fogadtak el.³⁴⁹
5. Az ENSZ 1998-as „mintatörvénye” a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerével kapcsolatban.³⁵⁰

³⁴⁵ Vö. Ligeti K.: A fiatalkorúak... I.m. 24. p.; Csemáné Váradi E.-Lévay M.: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jog-összehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció. 2002. 1. szám 14. p.

³⁴⁶ GA Resolution 44/25 (20 November 1989) Convention on the Rights of Child. Az Egyezményt a 1991. évi LXIV. törvény hirdette ki Magyarországon.

³⁴⁷ GA Resolution 40/33 (29 November 1985) United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) In: Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice. United Nations, New York, 1992. 171. pp.; Vö. Lévay M.: A pekingi szabályok. Gyermek- és ifjúságvédelem, 1990. 2. szám 26–36. p.

³⁴⁸ GA Resolution 45/112 (14 December 1990) United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines).

³⁴⁹ GA Resolution 45/113 (14 December 1990) United Nations Guidelines for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty

6. Az Európa Tanács miniszteri bizottságának a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszereiről és a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről szóló, a tagállamokhoz intézett 2003. szeptember 24-i ajánlása (Rec (2003) 20).³⁵¹

2.1 A vonatkozó ENSZ dokumentumok

Először az ENSZ keretén belül elfogadott dokumentumokat fogom ismertetni. A bemutatást a *büntetőjog* és elsősorban a *fiatal felnőttkor* szempontjából releváns elemekre szűkítem. Később azt hasonlítom össze, hogy a dokumentumok az életkor szempontjából milyen *fogalomtárral* dolgoznak (abba a fiatal felnőtt életkor beilleszthető-e), illetve, hogy pontosan mely korosztályra vonatkoznak. A dokumentumok ismertetése nem szigorúan kronologikus sorrendben történik. Az elfogadás időpontjához képest elsőbbséget élvez egyes dokumentumok egymással való szoros kapcsolata.

A következőkben ismertetésre kerülő egyezmények nemzetközi szinten kerestek *legkisebb közös nevezőt* olyan gyermekek és fiatalok alapvető jogainak védelmében, akik összeütközésbe kerülnek a joggal.³⁵² Egyik dokumentum sem foglal egyértelműen állást a fiatalkorúak büntető jogának *igazságszolgáltatási*, illetve *jóléti* modellje³⁵³ mellett. Az inkább elmondható, hogy megpróbálták a két modell között pragmatikus szempontokat követve egyensúlyt létrehozni.³⁵⁴ A szabályozások tárgyi hatálya kiterjed a bűnmegelőzésre, a diverzió kérdésére, a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárásra, a velük szemben alkalmazható (ajánlott) szankciókra és azok végrehajtására is. Mivel

³⁵⁰ Model Law on Juvenile Justice. September 1997. United Nations Centre for International Crime Prevention

³⁵¹ Recommendation Rec (2003) 20 of the Committee of Ministers to member States concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Vö. *Lévay M.*: Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. In: *Ligeti K.* (szerk.): Wiener A. Imre ünnepi kötet. KJK, Budapest, 2005. 517–531. p.

³⁵² *Kiessl*, Heidrun: Die Regelwerke der Vereinten Nationen zum Jugendstrafrecht in Theorie und Praxis. Edition iuscrim, Freiburg i.Br., 2001. 1. p.

³⁵³ Az előbbi modell a fiatalkorúak felelősségre vonását helyezi a központba, míg az utóbbi inkább a büntetőjogi útról való elterelést, illetve a más bánásmódot. Vö. *Csemáné Váradi E.-Lévay M.* I.m. 12–14. p.; *Csemáné Váradi E.*: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel egyes országok szabályozására. In: *Lévay M.* (szerk.) Az Európai unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 302 - 303. p.; *Ligeti K.* A fiatalkorúak... I.m. 21. p., 23-24. p.; *Lőrincz J.*: Útkeresés a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában az ezredfordulón. In: *Ligeti K.* (szerk.) I.m. 531-533. p.

³⁵⁴ *Kiessl*, H. I.m. 27. p.

„soft-law”³⁵⁵-t jelentenek, ezért fontos volt, hogy minél szélesebb bázison és egyetértésben fogadják el tartalmukat.

a) A pekingi szabályok

Az 1985-ben elfogadott pekingi szabályok egyfajta úttörő szerepet töltek be a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozások egységesítésében. Ezt megelőzően, nemzetközi szinten csak néhány cikkely foglalkozott ezzel a témakörrel. Így például a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának*³⁵⁶ 10. cikk (2) bek. b) pontja kimondta, hogy a fiatalkorú *vádlottat* a felnőttektől el kell különíteni, és ügyükben a lehető legrövidebb időn belül kell dönten. Ugyanezen cikk (3) bekezdése arról rendelkezett, hogy a *végrehajtási* rendszerben a fiatalkorú elkövetőket a felnőttektől szét kell választani, és részükre a életkoruknak és helyzetüknek megfelelő bánásmódot kell biztosítani. Az egyezségokmány 14. cikk (4) bekezdése kifejezésre jutatta, hogy a fiatalkorúak *eljárásában* figyelemmel kell lenni az életkorukra és az átnevelésükhöz fűződő érdekekre.

A dokumentum³⁵⁷ nem határoz meg pontos életkorhatárokat, hanem úgy fogalmaz, hogy *fiatalkorú* az a gyermek, vagy fiatal személy, aki a reá irányadó jogrendben valamely bűncselekmény elkövetése miatt, más bánásmódban részesülhet, mint a felnőttek [2.2. (a) pont]. A 3.3. pont kifejezetten említi, hogy a jelen előírásokban megtestesülő alapelveket a *fiatal felnőtt* elkövetők (*young adult offenders*) tekintetében is alkalmazni kell. A szabályok elsősorban a *reszocializáló*t segítő büntetőjogi reagálást szorgalmazznak. A fiatal elkövetők bűncselekményeire, a jogállami garanciák biztosítása és betartása mellett lehetőség szerint rugalmas reagálást javasol. A minimumszabályok főleg a *diverziós* eszközök jelentőségét hangsúlyozzák, illetve, hogy egyéb *alternatív* intézkedésekkel kell a hagyományosakat, főként az elzárással járókat helyettesíteni. Fontos megállapítása az egyezménynek – amelyet a jelenlegi magyar büntetőjogi reformfolyamat kapcsán ki kell emelni –, hogy a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatását a társadalmi kontroll csupán egyik elemeként, részegységeként tekinti, az ifjúság gondozás és a megfelelő

³⁵⁵ Nem kötelező erejűek, elvárásokat fogalmaznak meg, további nemzetközi jogi lépések forrásainak is tekinthetők. Alkalmazásuk valójában a tagállam döntésének függvénye. Egyfajta erkölcsi nyomást jelentenek a tagállam számára.

³⁵⁶ Internetes elérhetőség: <http://www.menszt.hu/magyar/emberipolitikai.htm>

³⁵⁷ Internetes webcím:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/477/40/IMG/NR047740.pdf?OpenElement>

társadalompolitika mellett.³⁵⁸ A megállapítás emlékeztet Franz von *Liszt* a mai napig érvényes kijelentésére, mely szerint „*a szociálpolitika a legjobb kriminálpolitika*”. A fentiek alapján mindez természetesen a fiatal felnőttek szempontjából is irányadó.

b) ENSZ „mintatörvény” a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszeréről

A „mintatörvény” 1998-ból lényegében a pekingi szabályok *gyakorlati* alkalmazását segíti. 2.2-3 cikke a fiatal felnőttek fogalmára tesz ajánlást. Ez alapján minden elkövető *fiatal felnőtt*, aki bűncselekményét a nagykorúság betöltését követő legfeljebb két éven belül követte el. Fiatal életkoruk *büntetést enyhítő körülményt* kell, hogy jelentsen számukra. Ezen kívül lehetőséget kell biztosítani, a fiatalkorúak intézkedéseinek alkalmazására a nagykorúság betöltését követő két éven belül is.

c) A rijádi iránymutatások

A rijádi iránymutatások sem tartalmazznak szigorú életkorhatárokat, csak *fiatalkorú* elkövetőket említenek. Az I. rész 5. e) pontjában kifejtésre kerül, hogy a fiatalokra jellemző olyan magatartásformák, amelyek esetleg nem felelnek meg a társadalmi normáknak és értékrendnek, gyakran a felnőtté válás folyamatának részei.³⁵⁹ A fiatal elkövetők, a felnőtté válással a legtöbb esetben maguktól felhagynak a deviáns magatartásformákkal. A dokumentum legrészletesebben a *szocializáció* folyamatával foglalkozik. Megnevezi ennek legfontosabb elemeit: a családot, a nevelést, oktatást, a közösségeket. Külön figyelmet szentel a *média* szerepére is. Érdeemes megemlíteni, hogy a dokumentum támogatja a *gyermekvédelmi ombudsman* intézményét. Hazánkban utóbbi a mai napig nem jött létre, és a „*jövő nemzedékek*”- ombudsman intézménnyel kapcsolatos szakmai és politikai viták azt sejtetik, hogy a közeljövőben sem várható ebből a szempontból változás.³⁶⁰

³⁵⁸ GA Resolution 40/33 (29 November 1985) 1. Rész. Általános elvek. 1. Alapelvek 1.4 - 1.5.pontok.

³⁵⁹ Internetes webcím:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/565/01/IMG/NR056501.pdf?OpenElement>

³⁶⁰ Csúri A.: A gyermekvédelmi ombudsman magyarországi bevezetésének indokai, szükségessége és előnyei. www.unicef.hu (Megjelenés alatt) Szeged, 2008

- d) A szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmére vonatkozó ENSZ szabályok

Ez a dokumentum a 18. életévet be nem töltött személyekre vonatkozik [11. a) pont]. A 14. pont leszögezi, hogy a fiatal szabadságvesztésre ítéltet a felnőttektől elkülönítve kell őrizni.³⁶¹ Tehát a *fiatal* és a *felnőtt* kifejezésekkel tesz különbséget a végrehajtásban elhatárolandó csoportok között. A különleges védelem a 18. életévet be nem töltött személyeket illeti (lásd cím és 11. pont). Ennek alapján nem tartom egyértelműnek, hogy az ezek *metszetét* képező *fiatal felnőttek* a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának szempontjából hol kell, hogy elhelyezkedjenek! Vagyis az elkülönítés ennél a fiatal (!) korosztálynál szükséges-e, és ha igen, hogy kell megvalósítani?

- e) A gyermek jogairól szóló ENSZ egyezmény

Az 1989-ben elfogadott egyezmény szerint *gyermek* az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri (1. cikk). A fiatal felnőttekkel kapcsolatban nem tartalmaz külön rendelkezéseket. Túlmutat a büntető igazságszolgáltatás keretein, és az élet legkülönbözőbb területein próbálja biztosítani a gyermekjogok védelmét. Az eddig tárgyalt ENSZ dokumentumokkal azonban szoros és közvetlen kapcsolódási pontok fedezhetők fel. Így a pekingi szabályok lényegi elemeit az egyezmény beépíti a 39. és 40. cikkeiben. A szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmére vonatkozó ENSZ szabályok a 37. cikkben nyernek megerősítést. A család szerepének hangsúlyozásával, pedig a szocializáció kérdését középpontba helyező rijádi iránymutatások is visszaköszönnek az egyezményben.

2.2 Az ENSZ dokumentumok kölcsönhatása

A következőkben az ismertetett ENSZ dokumentumok eltéréseit és közös pontjait vizsgálom az életkori *fogalom-meghatározások* és a fiatalok *felső* határának szempontjából.

³⁶¹ Internetes webcím:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/565/02/IMG/NR056502.pdf?OpenElement>

Az egyezmények előkészítésekor még a „youth” (fiatalság) megjelölést alkalmazták, amely az eredeti elképzelés szerint a 15 és 24 év közötti elkövetőket jelentette volna.³⁶² Ez azt jelzi, hogy – még ha csak tervezet szintjén is de –, már harminc évvel ezelőtt is a jelenlegi magyarnál lényegesen tágabb életkorhatárok közt gondolkodtak nemzetközi szinten a fiatalok büntetőjogi megítélésének kérdésében. A dokumentumokban végül mégis a „juvenile” (fiatalkorú) kifejezés szerepel, eltérő definíciókkal.

A pekingi szabályok alapján, mint említettem, olyan gyermekek vagy fiatal személyek tartoznak e kategóriába, akikkel szemben a felnőtt elkövetőkhöz képest másként járnak el. Ezzel a dokumentum ugyan függetlenítette a fogalmat bármely további szűkítő kritériumtól (lásd például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikkét), ezzel azonban kizárt minden olyan fiatalkorút az egyezmény hatálya (és védelme) alól, akivel szemben a nemzeti jog alapján (pl. súlyos erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt) a felnőttek büntetőjogát alkalmazzák.

A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó ENSZ szabályok a fiatalkorú fogalmát, már – függetlenül a nemzeti jogtól– a 18. életévet be nem töltött személyek tekintetében határozzák meg.

A gyermekjogi egyezmény pedig nemcsak fiatalkorúnak, de *gyermeknek* tekint minden 18. életévet be nem töltött személyt, még akkor is, ha a nemzeti jog alapján felnőttnek számítanak.

A fiatalkor *felső határa* tekintetében egy dolog rajzolódik ki biztosan, mégpedig, hogy a *gyermekkor* jogi védettséget a 18. életév felett már nem nyerhet. Ettől kezdődően a természetes személyek jogi értelemben már nem tekinthetők gyermeknek. A fiatalkor konkrét felső határát azonban a történelmi, kulturális különbségek és az eltérő (jogi) hagyományok miatt nem lehetett kötelező jelleggel meghatározni.

2.3 Az európai szintű szabályozás

Az Európa Tanács 2003. szeptember 24-i ajánlásában (Rec (2003) 20)³⁶³ található nemzetközi szinten a legtöbb konkrét utalás a fiatal felnőtt életkorral kapcsolatban. Már a

³⁶² Kiessl, H. I.m. 87. p.

³⁶³ Az Európa Tanács a fiatalkori bűnözéssel kapcsolatos politikájával kapcsolatban lásd Neubacher, F.: Die Politik des Europarats auf dem Gebiet des Jugendkriminalrechts. Internetes elérhetőség: <http://www.journascience.org/de/europa/neubacher/index.shtml>

preambulum leszögezi, hogy a nagykorúság jogi kategóriája nem szükségképpen esik egybe adott személy valódi érettségével. Ezért a fiatal felnőtt elkövetőknél is hasonló reagálási módokra lehet szükség, mint a fiatalkorúaknál.³⁶⁴

A 9. pont rögzíti, hogy az *egyéni büntetőjogi felelősség* megállapításánál figyelembe kell venni az elkövető életkorát, érettségét és fejlettségét. A jogkövetkezménynek az így megállapított egyéni felelősséghez kell igazodnia.

A 11. pont a felnőtté válás átmeneti időszakának elhúzódását és kitolódását taglalja. Leszögezi, hogy biztosítani kell, hogy a 21. életévet be nem töltött fiatal felnőttek tekintetében is lehessen a fiatalkorúakra vonatkozó reagálási lehetőségeket alkalmazni, amennyiben a bíró úgy ítéli meg, hogy érettségi szintjük miatt nem felelhetnek cselekményeikért azonos mértékben, mint az érettségükben és fejlettségükben már felnőtt elkövetők. Mivel még fejlődésben lévő személyiségek ezért inkább úgy kell bánni velük, mint a fiatalkorúakkal.³⁶⁵ Az ajánlás kommentárja a 11. pontban foglaltakat a korábban dolgozatomban már részletesen ismertetett, a fiatal felnőttek életkörülményeit, társadalmi helyzetét és bűnözését jellemző érvekkel támasztja alá.³⁶⁶

A 12. pont a fiatal felnőtt elkövetők *munkavállalásának* megkönnyítése érdekében azt szorgalmazza, hogy *főszabály* szerint a fiatal felnőtteknek ne kelljen számot adniuk potenciális munkaadójuknak korábbi bűnelkövetésükről, illetve a bünyügyi nyilvántartásban szereplő adataikról. Ez alól *kivételt* képez, ha a betöltendő állás jellege ezt megkívánja.

Az uniós szabályozás körében megemlítendő az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottságának (ECOSOC) 2006. március 15-i dátummal kiadott véleménye a fiatalkori bűnözés megelőzéséről.³⁶⁷ Ez azonban – címével összhangban – csak a *fiatalkori* bűnözéssel foglalkozik

³⁶⁴ Az Ajánlás gyakorlatilag kiterjeszti „személyi hatályát” a fiatal felnőttekre is. Vö. Lévay M. : Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása... I. m. 520. p.

³⁶⁵ A fiatal felnőttek büntetőjogi felelőssége mértékének megállapítása szempontjából egy rugalmasabb és egyéni sajátosságaikhoz igazodó megközelítést tart indokoltnak a dokumentum. Lévay M. Uo. 525. p.

³⁶⁶ Uo. 524 – 525. p.

³⁶⁷ A fiatalkori bűnözés megelőzéséről. A fiatalkori bűnözés kezelésének módjai és a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszer szerepe az Európai Unióban.

2.4 A nemzetközi dokumentumok közös nevezője

A témakörben elfogadott legfontosabb nemzetközi dokumentumok egységesen hangsúlyozzák, hogy míg a biológiai érés a fiatalkorúaknál (ill. gyermekkorúaknál) a korábbi évtizedekhez képest előre helyeződik, addig az önállósodás és a felnőtté válás egyre inkább kitolódik a húszas életevek elejére vagy akár annak közepére, végére is. A fiatal felnőttek személyiségképe és az általuk elkövetett bűncselekmények jellege gyakran a fiatalkorúakéra emlékeztetnek. Ezért az ajánlások rugalmasabb megközelítést tartanak szükségesnek egyrészt a *fiatalkor* felsőhatárának megállapításánál, másrészt a bírói jöggörök terén, a nevelés-funkciót hatékonyabban szolgáló *szankciók* kiválasztásával összefüggésben.³⁶⁸ Általános jelleggel szorgalmazzák a fiatalkorúakra irányadó szabályok személyi hatályának kiterjesztését a fiatal felnőttekre is. Az egyezményekben közös továbbá, hogy minimum szabályokat fogalmazznak meg. Tehát a témakör egyfajta legkisebb közös nevezőjű, széles konszenzuson alapuló „puha jogáról” van szó.

3. *A fiatal felnőtt életszakasz büntetőjogi szabályozásának sajátosságai Európában*

3.1 Eltérő megoldások az európai államok joggyakorlatában

Európa nemzeti büntetőjogai a fiatal felnőtt életszakasz vonatkozásában általában a 18. és 20/21. életév között biztosítanak egyfajta átmeneti időszakot, türelmi zónát a bűncselekményt elkövető fiatalok számára. Teszik mindezt az anyagi jogi jogkövetkezmények, illetve az eljárásjog terén. A szabályozások ismertetésekor külön nehézséget jelent, hogy az adott ország fiatalkorúakra és felnőttekre vonatkozó szabályozását általában hasonló mélységben kell ismerni. Ezért vállalkoztam csupán a német nyelvű országok szabályozásának *részletesebb* ismertetésére. A következőkben egyes európai országok büntetőjogában megfigyelhető sajátosságokat ismertetem, a fiatal felnőtt életszakaszra összpontosítva.

³⁶⁸ *Dünkel*, F. Heranwachsende im Jugendstrafrecht in Deutschland und im europäischen Vergleich. DVJJ-Journal 2003. 1. szám 21. p.

Az északi államokat tekintve a svéd büntetőjog a 18 és 21. életév közötti elkövetők számára elsősorban a büntetés kiszabás terén biztosít enyhítési lehetőséget.³⁶⁹ Ezenkívül – mivel a fiatalkorúakra vonatkozó önálló büntetőtörvénnyel nem rendelkeznek –, az ifjúsági gondozás irányába engednek átjárási lehetőségeket.³⁷⁰ Dániában hasonló szabályozást alkalmaznak, az eltérő megközelítést egészen a 23. életévig kiterjesztve. Ezen túlmenően amennyiben a törvényi feltételek fennállnak, a kialakított konstrukció alapján lényegesen nagyobb esély áll fenn arra nézve, hogy a fiatal felnőtt szabadságvesztés büntetés helyett pénzbüntetésben részesüljön. Finnországban ugyanezen életkorhatárok között a próbára bocsátás lehetőségeit szélesítették ki, és lehetőség van a büntetés enyhítésére.

A mediterrán térségben, Spanyolországban általános jelleggel a fiatalkorúak büntetőjogát alkalmazzák a fiatal felnőttekre (18-20) is, amennyiben bűncselekményük sem nem súlyos, sem nem erőszakos jellegű.³⁷¹ Görögországban az elkövetéskor 20. életévét be nem töltött elkövetővel szemben a fiatalkorúak és a felnőttek büntetőjogát egyaránt lehet alkalmazni. Amennyiben utóbbi alkalmazása mellett dönt a bíróság, akkor kötelezően enyhíteni kell a büntetési tételkereteket vagy a büntetés nemét (!).³⁷² A görög bírósági gyakorlat a törvényben – a szabadságvesztés büntetés mellett – meghatározott egyéb szankciót (tipikusan pénzbüntetést) kötelező alkalmazni. Azaz a jogkövetkezmény nemének enyhítésére van lehetőség és kötelezettség a fiatal felnőttek tekintetében.³⁷³

Kontinentális Nyugat-Európa országai közül Németország, Ausztria és Svájc részletes bemutatásra kerültek. A francia jog a 20. életévig tartalmaz néhány, az előzetes letartóztatást és a büntetés-végrehajtást érintő enyhítést.³⁷⁴ A holland szabályozás a némethez hasonlóan a személyiség és a cselekmény konkrét körülményeinek vizsgálata után dönt a felől, hogy a fiatalkorúakra vagy a felnőttekre vonatkozó szabályokat alkalmazza-e. Ezt a szabályt azonban alig alkalmazzák,³⁷⁵ mert – akár csak a magyar jogban – a holland jogrendben is csupán marginális különbség figyelhető meg a

³⁶⁹ Vö. Csemáné Váradi E. - Lévay M. I.m. 18. p.

³⁷⁰ Dünkel, F.: (2003) 23. p.

³⁷¹ Kilchling, M. Uo.

³⁷² Uo.

³⁷³ Lásd Jepsen, J.: Juvenile Justice in Denmark: From Social Welfare to Repression. In: Jensen, E.-Jepsen, J. (eds.): Juvenile Law Violators, Human Rights and The Development of New Juvenile Justice Systems. Hart Publishing, 2006. 213-262. p.; Kilchling, M.: Grundlinien des Jugendstrafrechts in Europa. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (DVJJ-Journal) 2002. 4. szám 374. p.

³⁷⁴ Kilchling, M. Uo.

³⁷⁵ 1999-ben az esetek 1 százalékában alkalmazták fiatal felnőttekre a fiatalkorúak szabályait. Kowalzyck, M.: Das neue Jugendstrafrecht in den Niederlanden. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (DVJJ-Journal). 2002. 4. szám 379. p.

fiatalkorúak és a felnőttek szankciórendszere között.³⁷⁶ Ez azonban nem jelenti, hogy a holland helyzet azonos a jövőben kirajzolódni látszó magyarral. Hollandiában a szankciórendszerek hasonlóságának oka – magyarral ellentétben –, hogy a felnőttek szabályozása számos szankciót átvett a fiatalkorúak büntetőjogából. Azaz nem a fiatalkorúak szankciói hasonlítanak a felnőttekére, hanem a felnőtteké a fiatalkorúakéra! Az azonosnak tűnő jogi helyzet így tartalmában jelentős eltérést jelez. Érdekes továbbá megemlíteni, hogy a holland büntetőjogi szabályozásban az átjárás nemcsak a fiatalkorúak, hanem a felnőttek irányába is lehetséges. Így a cselekmény súlya és a tettesi személyiség vizsgálata alapján a 16 és 17 éves fiatalkorúakkal szemben lehetőség van a felnőttek büntetőjogának alkalmazására.³⁷⁷

A volt szocialista országokat tekintve a legszélesebb variálási lehetőséget jelenleg a lengyel büntetőjogi szabályozás biztosítja³⁷⁸. Meg kell jegyezni, hogy ez egy kifejezetten bonyolult rendszerre épül, amely számos szubjektív tényező (így például iskolai előremenetel, alkoholfogyasztás, drogproblémák, szervezett bűnözésben való részvétel, egyebek) vizsgálatát várja el a bírótól. Ezt a „demoralizálódási fok vizsgálatának” nevezik. A konkrét mérlegelés eredményeként így már 13 éves kortól fel lehet lépni a büntetőjog eszközeivel. A 15 és 17. életév közötti elkövetővel szemben pedig alkalmazhatóak a *felnőttekre* vonatkozó büntetőjogi szabályok, amennyiben súlyos bűncselekményt követett el, a környezettanulmány, személyiség struktúra elemzése ezt megköveteli, és a korábbi javító vagy nevelő jellegű intézkedések nem vezettek eredményre.³⁷⁹

A törvényi feltételek fennforgása esetén azonban a 21. életévet be nem töltött bűnelkövetők számára is engedélyezi a felnőttekétől eltérő, nevelő, illetve javító jellegű intézkedések alkalmazását.³⁸⁰

A következő táblázat a büntetőjogi és polgári jogi felelősség jelenlegi korhatárait mutatja be Európában, illetve azt, hogy hány éves kortól alkalmazhatóak a felnőttek büntetőjogi szabályai. Amennyiben több szám is szerepel azonos kategórián belül, az azt

³⁷⁶ Kowalzyck, M. Uo.

³⁷⁷ Kilchling, M. Uo. Ilyen esetekben, mint fentebb láthattuk a pekingi szabályok például nem vonatkoznak többé adott elkövetőre. Kérdés, hogy ez az analógia tilalom negatív irányú megsértését jelent-e. Vö. Walter, M. (2007) I.m. 401.p.

³⁷⁸ Lásd részletesen: Gaberle, A.: Landesbericht Polen. In: Albrecht, H.-J. – Kilchling, M. (Hrsg.)I.m. 303-317. p.

³⁷⁹ Megemlítendő érdekes kedvezmény – bár a fiatal felnőtteket nem érinti –, hogy, ha az elkövető 17. és 18. életéve között vétséget követ el, ebben az esetben büntetés helyett intézkedést *kell* alkalmazni.

³⁸⁰ Ezek konjuktív feltételek.

jelzi, hogy adott jogrendben fokozatosan lehet egyrészt a büntetőjog, másrészt a felnőttek büntetőjogának eszközeivel fellépni.

Ország	Büntetőjogi felelősséget megalapozó életkor	Életkor, amelytől a felnőttek büntetőjoga alkalmazható vagy alkalmazandó	Polgári jogi nagykorúság
Anglia/Wales	10/12/15	18/21	18
Ausztria	14	18	18
Belgium	16/18	16/18	18
Bulgária	14	18	18
Ciprus	10/14	16	16/18
Csehország	15	18	18
Dánia	15	15/18/21	18
Észtország	14	18	18
Észak-Írország	10	17/18	18
Finnország	15	15/18	18
Franciaország	10/13	18	18
Görögország	8/13	18/21	18
Horvátország	14/16	18/21	18
Hollandia	12	16/18/21	18
Írország	7/15	18	18
Lettország	14	18	18
Litvánia	14/16	14/16/18/21	18
Lengyelország	13	15/17/18	18
Magyarország	14	18	18
Montenegró	14/16	18/21	18
Németország	14	18/21	18
Norvégia	15	18	18
Olaszország	14	18/21	18
Oroszország	14/16	14/16	18
Portugália	12/16	16/21	18
Románia	14/16	18	18
Svédország	15	15/18/21	18
Svájc	10/15	18	18
Skócia	8/16	16/21	18
Spanyolország	14	18/21	18
Szlovákia	15	18	18
Szlovénia	14/16	18	18
Szerbia	14/16	18/21	18
Törökország	12	18	18

3. Életkorhatárok Európában a polgári jogi nagykorúság, a büntetőjogi felelősségrevonás és a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok alkalmazása tekintetében

3.2 A fiatal felnőttek büntetőjogi megközelítésének európai modelljei

A nemzeti *anyagi jogi* sajátosságok jelzik, hogy a kitűzött jogpolitikai célok, a mögöttes jogdogmatikai érvelések és az ezek által meghatározott rendszerbeli elhelyezés következtében a fiatal felnőttek büntetőjogi szabályozása Európa egyes országaiban eltérően alakul.

A különböző *utak* közös elemeiből azonban meghatározott *modellek* rajzolódnak ki. E modelleket, a kialakult szabályozási gyakorlatot is figyelembe véve, a következő szempontok alapján tartom a legvilágosabban elkülöníthetőnek. Eltérő megoldások figyelhetők meg a szabályozás *rendszerbeli helye*, *technikája*, illetve a mögöttes *büntetés-stratégia* alapján.

a) A rendszerbeli elhelyezés

A kategória *rendszerbeli* elhelyezése történhet a büntető törvénykönyv (bt.) Általános Részében, a fiatakorúak büntető kódexében (illetve az Általános Rész rájuk vonatkozó külön fejezetében) vagy – hipotetikusán – abszolút önálló keretek között, egy a fiatal nagykorúakra vonatkozó külön törvényben is.³⁸¹ Utóbbi szorgalmazzák széles szakmai támogatottsággal a német nyelvterületeken is.³⁸² E külön szabályozás véleményem szerint azonban csak akkor lenne megalapozott, ha az egy átfogó *fiatal elkövetőkre* vonatkozó kódex keretében történne. Ebbe beletartoznának a fiatakorúak és a fiatal felnőttek is egészen a 24/25. életévig. Ennek megvalósulására ma, Magyarországon szakmai koncepció és politikai támogatottság hiányában nem látok gyakorlati esélyt.

Amennyiben a szabályozás a *bt.*-n belül történik (ott *nem* a fiatakorúakra vonatkozó fejezeten belül, vagy az adott jogrendben a fiatakorúakra amúgy is külön jogszabály vonatkozik), akkor a 18 és 21 év közöttiek mint *fiatal elkövetők* tekintendők, a

³⁸¹ Bár a nemzetközi dokumentumok a legszélesebb differenciálást szorgalmazzák, mégis valamennyi, sajátos büntetőjogi jegyeket hordozó korosztály tekintetében nem lehet és nem is szükséges külön törvénykönyvet létrehozni. Ez megfelelően megoldható a felnőttek, illetve a fiatakorúak büntető törvényén belül is.

³⁸² Lásd a 27. *Deutscher Jugendgerichtstag* záró téziseit, melyben a fiatal (18 és 25 év közötti) elkövetők (*Jungtäter*) egységes szerkezetben szabályozott büntetőjogi megítélését támogatják. *Sonnen*, B.-R. I.m. 348. p.; Internetes elérhetőség: <http://www.dvjj.de/artikel.php?artikel=944>, *Walter*, M. (2007) 504. p. Ezt az elképzelést a DVJJ már hosszabb ideje támogatja. Vö. *Vorschläge für eine Reform des Jugendstrafrechts. Zwischenergebnisse der Zweiten Jugendstrafrechtsreform-Kommission der DVJJ. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe* (korábbi rövidítése szerint: DVJJ-Journal) 2001. 4. szám. 346-347. p.

felőttekre vonatkozó felelősségi szabályokat és szankciótárat kell esetőkben alkalmazni. Ifjú életkoruk így csak büntetést enyhítő körőlmény lehet.³⁸³

A másik lehetőség, hogy a szabályozás a *fiatalkorúak büntető kódexében* történik (illetve a btk. Általános Részének a fiatalkorúakra vonatkozó fejezetén belül). Ennek csak akkor van tényleges jelentősége, ha a jogalkotó a fiatalkorúak számára önálló, a felnőttekétől eltérő, elsődlegesen nevelési célt szem előtt tartó szankcionálási lehetőségeket biztosít. Tehát a fiatalkorúak (és fiatal felnőttek) külön törvényen belőli elhelyezése, illetve az Általános Rész külön fejezetében történő együttes szabályozása mit sem ér, ha a reagálási lehetőségek zömében ugyanazok, mint a felnőttek esetében.³⁸⁴

b) A szabályozás technikája

A szabályozás *módját* tekintve két alaptípus különíthető el. Az egyik *objektív* kritériumokat támaszt (pl. az életkor, az elkövető nem visszaeső) és az ezeknek megfelelő valamennyi elkövetőre, *általános* jelleggel alkalmazza az adott jogrendben a fiatal felnőttekre irányadó külön szabályokat.

A másik lehetőség, hogy az elkövető személyét, szocializációját, valamint a konkrét eset körőlményeit (*szubjektív* mérlegelést lehetővé tevő kategóriák) tekintve dönt a bíró³⁸⁵ arról, hogy adott fiatal felnőtt elkövetővel szemben inkább a felnőttek vagy a fiatalkorúak szankciói alkalmasabbak egy későbbi jogkövető magatartás eléréséhez. A fiatal felnőtt életszakaszra vonatkozó büntetőjogi szabályozásoknak, véleményem szerint, épp ez a lényege és mozgatórugója. Nem az elkövetés idején betöltött életkor a *döntő* indok, ez csak az eltérő bánásmód alkalmazásának *objektív előfeltétele*. Az életkor behatárolására mindkét szabályozási technika esetén szükség van, ez tehát egy objektív *jogbiztonsági* feltétel.

³⁸³ Ez alól kivételt képez a svájci szabályozás, amely azonban unikumként a fiatal felnőttek tekintetében egy önálló szankciót hozott létre, azt a kifejtetteknek megfelelően azonban a svájci Btk. általános részében helyezte el.

³⁸⁴ Ennek során nem csak a szankció nemek és a büntetési tételek lehetnek eltérőek. A német jogban például fontos és lényeges eltérés, hogy a fiatalkorúak (és a fiatal nagykorúak) számára, valamennyi különös részi tényállás tekintetében egységes büntetési keretet (ún. '*Einheitsstrafe*') határoz meg a törvény. A törvényi kereten belül meghatározott konkrét büntetési tétel az elkövető és az elkövetett cselekmény kapcsán szükségesnek tartott egységes nevelési és szankcionálási igényt fejezi ki.

³⁸⁵ *Főszabály* szerint valóban nem szükséges, hogy *szakember* döntsön a kérdésben, ezt a bíró a fiatalkorúaknál amőgy is kötelező környezettanulmány illetve a tárgyaláson nyert benyomások alapján önálló mérlegelése alapján is képes megtenni. Ez egyébként megfelel az Európa Tanács 2003. szeptember 24-i ajánlásának (Rec (2003) 20). 11. pontjában megfogalmazottaknak.

A szubjektív megközelítésű rendszerekben a lényegi kérdés, hogy az objektív előfeltételnek megfelelő elkövetővel szemben inkább a *nevelő* karakterű vagy a *putatív* szankciók alkalmasabbak a későbbi törvénytisztelő(bb) életmód eléréshez.

c) Kriminálpolitikai megfontolások

A szabályozás mögött rejlő *kriminálpolitikai motiváció* és *büntetési stratégia* alapján két meghatározó felfogás figyelhető meg. Az egyik kizárólagosan az elkövetők ifjú *életkorát* értékeli, a másik ezen túl (és elsődlegesen) *jellemük* formálhatóságát.

Ha a fiatal nagykorúság életszakasza büntetést *enyhítő* körülmény, akkor a felnőttek szankciórendszerét kell alkalmazni, megfelelő enyhítésekkel. Maga az enyhítés különböző módokon történhet (büntetési tétel kereteinek módosítása, büntetési nemek elcsúsztatása). Mindez lehet *kógens* vagy *eshetőleges* is.³⁸⁶

Ha a büntetésstratégia célja a még formálható jellemek befolyásolásának megkísérlése, akkor a fiatalkorúak – elsődlegesen speciális prevenciót szem előtt tartó, nevelő jellegű – szankciótárát indokolt és érdemes az elkövető érdekében alkalmazni.

A fiatalkorúak *önálló* büntető igazságszolgáltatási megközelítését preferáló *magyar* tervezet – amelyet a következőkben részletesen elemzek – fiatal *felőtt* elnevezés alatt, a *fiatalkorúak* külön törvényében helyezi el a 18. és 21. életév közötti elkövetőket. Az életkoron kívül további objektív kritériumokat szab. Az elnevezésében *felőtt* és az egyéniesítést korlátozó *objektív* ismérvekkel leszűkített személyi körrel szemben azonban a fiatalkorúak elsősorban *nevelő* jellegű szankcióit kívánja alkalmazni. Mindezt az eltérő bánásmód indokával, aminek azonban már csak azért sem tud eleget tenni, mivel jelenlegi (és tervezett) szankciótára alig különbözik a felnőttekétől.

³⁸⁶ Utóbbira példa, hogy a német jogban amennyiben a bíró úgy dönt, hogy a fiatal nagykorú elkövetővel szemben a *felőttek* szabályait kell alkalmazni, a szubjektív megközelítésnek köszönhetően további pontosítás lehetséges. A bíró ugyanis dönthet a felől, hogy a fiatal nagykorú elkövetővel szemben a törvény által engedélyezett enyhítésekkel vagy azok nélkül alkalmazza-e a felnőttek büntetőjogát.

V A fiatal felnőttek büntetőjogi felelősségének magyarországi szabályozása

1. Jogtörténeti visszatekintés

A következőkben a magyar büntetőjog törvényi szabályozásának fő szakaszait vizsgálom, elsődlegesen abból a szempontból, hogy a fiatal felnőttkort jelentő életévek tekintetében ezek milyen külön szabályokat tartalmaztak.

1.1 A Csemegi kódex „ifju” elkövetőkre vonatkozó szabályai

A Csemegi Kódex³⁸⁷ a vizsgált korosztály tekintetében a következő – a felnőttekétől eltérő – szabályokat tartalmazta.

A fogházra ítélt, de 20. életévét be nem töltött személyek esetében a bíróság, javításuk céljából elrendelhetette, hogy 6 hónapot meg nem haladó büntetésüket – vagy az azt meghaladó büntetések esetén, azok egy meghatározott részét (de legfeljebb hat hónapot) – *magán elzárásban* állják ki (42. §).³⁸⁸ Összességében a konkrét rendelkezésben inkább a fiatakorúakhoz képest szigorúbb bánásmód rögzítését, mintsem a felnőttek szabályaitól való enyhítő eltérést vélek felfedezni. A 42. § szakasz ugyanakkor azt is kimondta, hogy a bíróság az ilyen „ifju” egyének esetében magánelzárás helyett javító intézeti nevelés mellett is dönthet. Ha pedig a bíróság erről nem rendelkezett, de az intézeti nevelés célszerűnek tűnt, akkor az igazságügy miniszter is hozhatott adott ügyben, ennek megfelelő döntést. Fontos szabály volt még a 87. § szakasz alapján, hogy az elkövetéskor 20. életévét be nem töltött személyt nem lehetett halálra vagy életfogytig tartó fegyház büntetésre ítélni³⁸⁹.

³⁸⁷ 1878. évi V. Törvénycikk. A magyar büntetőkönyv a büntettekről és vétségekről. Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>

³⁸⁸ Ez a nevelési („javító”) intenció hangsúlyozása mellett *mai szemmel* inkább egyfajta szigorításként értékelhető (nem felejtve a 130 év alatt, illetve már a kódexet követő 30 éven belül is bekövetkezett komoly szemléleti változásokat a büntetés és nevelés megfelelő módjai és aránya tekintetében). Mindez arra figyelmeztethet, hogy a nevelési eszme, a más bánásmód gondolata nem helyezheti a fiatalokat, és a fiatal felnőtteket kedvezőtlenebb helyzetbe, mintha az általános Btk. szabályait alkalmaznák velük szemben (*reformatio in peius* tilalma). Természetesen 1878-ban még nem volt önálló fiatakorúakra vonatkozó büntetőkódex, amely egy ilyen mérlegelést lehetővé tett volna. A 29., 30. és 33. §§ szakaszok azonban arra utalnak, hogy a magánelzárás akkoriban is kifejezetten szigorú volt.

³⁸⁹ Lásd még: *Bursics Z.*: A magyar anyagi Büntetőjog vázlatja. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1936. 177. p.

1.2 Az 1908:XXXVI. t.cz., az I. Büntető novella

a) A Novella elvi jelentősége és szellemisége

A jogtörténeti elemző-visszatekintést a centenáriumát ünneplő I. Büntető novella, témám szempontjából releváns részeinek bemutatásával folytatom. Balogh Jenő egyetemi tanár a századforduló ifjúsági mozgalmainak fő ideáit, illetve a klasszikus büntetőjogi dogmatikát új alapokra helyező tudományos elgondolásokat³⁹⁰ ötvözte törvényjavaslatában³⁹¹ és tanulmányaiban is.³⁹² A magyar jogtörténetben ez az első eset, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó *anyagi* jogi szabályokat külön törvény keretén belül foglalták össze.

A szabályozás előtérbe helyezte az *egyénesítést* azzal az indokkal, hogy a bűncselekményeket elkövetőknek különböző csoportjai lehetnek.³⁹³ Az alkalmazott terminológia alapján az *egyént* a középpontba, és ezzel összefüggésben a *méltányosságot* az egyenlőség fölé helyezte. A bűnelkövetővé válás okai között hangsúlyozta az „*életlani, természeti, társadalmi*” tényezők befolyását. A bűnözés leküzdésében pedig kiemelte az állam és a társadalom szerepét.³⁹⁴ Az egyénesítés a novella indokolása szerint azért is fontos, mert nem megalapozott *valamennyi* fiatalkorú cselekményét, általános jelleggel enyhébben megítélni.³⁹⁵ Az egyénesítés *gyakorlati* megvalósulása kapcsán figyelmeztettek, hogy „*nagy hiba volna azonban, ha a bíróságaink chablonos ítélkezést kezdenének*”.

³⁹⁰ von Liszt, F.: Der Zweckgedanke im Strafrecht (1882/1883) Mit einer Einführung von Köhler, M. 1. Aufl. Nomos, Baden-Baden, 2002; Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 14. und 15. völlig durchgearbeitete Aufl. Guttentag, Berlin, 1905; Vö. Nagy, F.: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 25-35. p.

³⁹¹ Balogh J.-Bernolák N. I.m. XXI-XXIX., és XXXVII. p. Lásd még: Ligeti K.: I.m.21. p.; Ligeti K.: Grundfragen der Neuregelung des ungarischen Jugendstrafrechts. Recht der Jugend und des Bildungswesens (RdJB) 2007. 2. szám. 191. p.; Lévy M.: A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése... I.m.161. p.; Szabó A.: A fiatalkorúak és a büntetőjog. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1961. 42-43. p., Lőrincz J.: *A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása a XX. Század első felében. Börtönügyi Szemle. 2002.2. szám. 58-66. p.*

³⁹² Balogh J.: Nyomor és büntettek. Franklin kiadó, Budapest, 1908; Fiatalkorúak és büntetőjog. Atheneum, Budapest, 1909.; Gyermekvédelem és büntetőjog (1907). In: Balogh Jenő emlékkötet. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1988. 68-81. p.;

³⁹³ Balogh J.-Bernolák N. I.m. V. p. ; Vö. Szabó A. I. m. 42. p.

³⁹⁴ Balogh J.-Bernolák N. I.m. VI. p., Vö. Szabó A. I.m. 40-41. p.

³⁹⁵ Uo. IX. p.

b) Az I. Bn. vonatkozó rendelkezései

Az I. Bn és annak eljárási alapjait megteremtő – illetve azt részben kiegészítő és módosító a Fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk (továbbiakban Fb.Tc.)³⁹⁶ – a tanulmányom fogalomrendszerében fiatal felnőttnek számító elkövetők vonatkozásában a következő nívumokat tartalmazta.

Az alapvetően *pedagógiai* megközelítés eredményeként bevezette az *intézkedések* alkalmazásának lehetőségét a fiatalokkal szemben. Ezek a 20. életévig átmeneti intézkedésként voltak alkalmazhatóak.³⁹⁷ Fontos megemlíteni, hogy a fiatalkorú elkövetővel szemben elrendelt intézkedések végrehajtását el lehetett halasztani a 20. életév betöltéséig.³⁹⁸ Ez hasonlóságot mutat – a korábban ismertetett – aktuális osztrák szabályozással, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a fiatalkorút (aki tanulmányait végzi), ne ragadják ki hirtelen és azonnali hatállyal a fejlődése szempontjából meghatározó és megfelelő környezetből. Az elkövetett cselekményéért büntetőjogi felelősségét vállalnia kell. A későbbi, a társadalomba történő be, illetve visszailleszkedése szempontjából döntő jelentőségű lehet, hogy tanulmányait elvégezte-e vagy a szankció végrehajtása érdekében, ez a folyamat megszakadt. Ma is jól felfogott társadalmi érdek, hogy ne az utóbbi eset valósuljon meg.

A 18. életévet megelőzően, illetve azt követően megvalósított bűncselekmények (ma a svájci *Übergangstäternek* felelne meg) megítélése a következőképp történt. A *felnőttként* elkövetett cselekményekért, a felnőttek bírósága előtt az általános Btk. alapján felelt az elkövető. A *fiatalkorban* elkövetett cselekményeket főszabály szerint csak a *büntetés kiszabásánál* értékelték. Szükség esetén azonban a Btk. Általános Részében, illetve az I. Bn-ben szabályozott *intézkedések* valamelyikét is elrendelheték az elkövetővel szemben (Fb.Tc. 59. §).³⁹⁹

A korosztállyal kapcsolatos további rendelkezés, hogy a bíróság *javító nevelést* a fiatalkorú tekintetében bár *határozatlan* időtartamra rendelhette el, de az a huszonegyedik életév betöltésén túl nem terjedhetett (I. Bn. 24. §).⁴⁰⁰ Ez lehetőséget teremtett arra, hogy a mai terminológiával fiatal felnőtt életszakasz teljes tartamára javító

³⁹⁶ Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7203>

³⁹⁷ Szabó A. (1961) I.m. 44. p.

³⁹⁸ Uo.

³⁹⁹ Fb.Tc. 59. §. Vö. Acél András: Járásbírósági alaki és anyagi büntetőjog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1938. 213-214. p.

⁴⁰⁰ Balogh J.- Bernolák N. I.m. 114-116. p. Lásd még: Angyal P. – Isaák Gy.: Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről. Kommentár. III. Kiadás. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1937. 283-284. p., valamint Bursics, Z. I.m. 175. p.

nevelés volt elrendelhető. A következőkben láthatjuk, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó önálló büntetőtörvényt preferáló magyar tervezet ezt nem teszi lehetővé.

Bírói mérlegelés alapján az ítéletben az is elrendelhető volt, hogy a fiatalkorúak fogházában tölthette büntetését az az elítélt, aki 18. életévét igen, de 21. életévét még nem töltötte be (I. Bn. 27. §).⁴⁰¹

Végül az I. Bn. második fejezete a mai fiatal felnőtt-életkategória tekintetében a következőkben módosította az 1878. évi V. törvénycikket. A 32. § szakasz kimondta, hogy amennyiben az elkövetéskor 18 és 20. életéve között lévő személy olyan bűncselekményt követett el, amelyet halállal vagy életfogytig tartó fegyházbüntetéssel fenyegetnek, akkor e helyett 10-15 évig terjedő fegyház büntetés állapítandó meg. Az első esetben három, az utóbbiban két évnél nem lehet kevesebb az elrendelt, leszállított mértékű fegyházbüntetés tartama sem.⁴⁰²

Tehát a törvénycikk a tételkeretek közens leszállításával, meghatározott büntetési nem (és ezzel összefüggésben természetesen meghatározott bűncselekmények) tekintetében kötelező jellegű büntetés enyhítést rendelt el.⁴⁰³

1.3 Az 1951. évi törvényerejű rendeletek

1951. évi 34. (Ftvr.),⁴⁰⁴ és az 1951. évi 23. törvényerejű rendeletek hatályon kívül helyezték a fiatalkorúakra vonatkozó korábbi szabályozásokat. Az Ftvr. jelentősége kodifikációs technikájában rejlett, mert Magyarországon mindeddig első és egyetlen alkalommal foglalta *egységes szerkezetbe* valamennyi, a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogilag releváns szabályt.⁴⁰⁵

1.4 Az 1961. évi V. tv.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve – a Btk. Általános Részében történő elhelyezéssel – visszaállította a fiatalkorúak büntetőjogi szabályozásának *viszonylagos* önállóságát. A Btk. VI. fejezete a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi, az 1962. évi 8.

⁴⁰¹ Lásd még: *Angyal, P. – Isaák, Gy.* I.m. 285. p.

⁴⁰² Ez a szabályozási megoldás közel áll a korábban ismertetett hatályos német megoldáshoz.

⁴⁰³ Vö. a jelenlegi osztrák szabályozással!

⁴⁰⁴ 1951. évi 34. törvényerejű rendelet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntetőeljárásai rendelkezésekről.

⁴⁰⁵ Vö. *Ligeti K.*: A fiatalkorúak... I.m. 22. p.

tv. pedig az eljárásjogi külön rendelkezéseket tartalmazta. A fiatal felnőtt életkor szempontjából a Btk. 36. §, 87. § (2) bekezdés, a 91. § (4) bekezdés és a 97. § (2) és (3) bekezdései voltak relevánsak.

A 36. § a *halálbüntetés* kapcsán kimondta, hogy csak azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor 20. életévét betöltötte. A 87. § (2) bekezdés a *szankciók* közül általános jelleggel és kötelező módon *büntetés* alkalmazását rendelte el, ha a fiatakorú elkövető a büntett *elbírálásakor* (!) 18. életévét már betöltötte.⁴⁰⁶ Ez a rendelkezés olyan megközelítést sejtet, mintha nem az lett volna lényeges, hogy milyen idős volt az elkövetés idejében az elkövető, hanem az, hogy amikor az *ítéletet* hozták a felnőttek vagy a fiatakorúak szankcióival lehetett-e megfelelőbben hatni rá. Természetesen ilyesfajta gondolat fel sem merült a jogalkotók részéről, hisz az ítélet meghozatalakor 18. életévét betöltött személyekkel szemben kötelező jelleggel való büntetés elrendelése mindennemű *egyénesítést* mellőz. Ma, jogállami keretek között elfogadhatatlan lenne az is, hogy több elkövető közül egyesek azért kerüljenek jogkövetkezménytani szempontból kedvezőtlenebb helyzetbe, mert az eljárás akármilyen oknál fogva, de velük szemben később kezdődött el.

A *javítóintézeti neveléssel* összefüggésben a 91. § (4) bekezdés úgy rendelkezett, hogy a javítóintézetből el kell bocsátani azt, aki 18. életévét betöltötte. Lehetőséget biztosított azonban, hogy bírói mérlegelés eredményeként az ilyen személy adott életévben, az oktatási év végéig az intézetben folytathassa megkezdett tanulmányait.

Végül a *szabadságvesztés büntetés végrehajtásával* összefüggésben a törvény kimondta, hogy, ha az elítélt a büntetés megkezdésekor a huszadik életévét betöltötte vagy azt a végrehajtás alatt betölti, akkor a büntetés végrehajtása az általános szabályok – és nem a fiatakorúakra vonatkozóak – alapján történik [97. § (2) és (3) bekezdések].

1.5 1978. évi IV. törvény

Hatályos büntető törvényünk harminc éve lépett életbe. Ez idő alatt számos alapvető államberendezkedési, gazdasági és társadalmi átalakulás történt Magyarországon, és ezekkel összefüggésben a rendszerváltás óta a Btk. is gyakran lett módosítva. Ezért szükségesnek tartom szétválasztani és külön tárgyalni az életbe lépésekor, illetve a

⁴⁰⁶ Úgyis mondhatnánk egyfajta „*Übergangstäter*”- pozíció, de csak az *eljárás* szempontjából. A svájci szabályozás természetesen ettől merőben eltér, hisz ott a tettes több bűncselekményt követett el, a nagykorúsága előtt és után is.

jelenleg hatályos törvényben található azon passzusokat, amelyek a mai terminológiával fiatal felnőttek tekintetében speciális rendelkezéseket tartalmaztak és tartalmazzak. Mindezek előtt azonban utalnom kell arra, hogy már ekkor léteztek kodifikációs javaslatok a fiatal felnőttek sajátos jogkövetkezmenyi rendszerének kialakítására. Bár ezen elképzeléseket a kodifikációs bizottság elvetette, de az „általános büntetőjog” továbbfejlesztésénél (próbára bocsátás) figyelemmel volt azokra is.⁴⁰⁷

Az *eredeti* törvény 39. § (1) bekezdése csak azzal szemben engedte *halálbüntetés* kiszabását, aki bűncselekménye elkövetésekor betöltötte 20. életévét.⁴⁰⁸ A 78. § (1) bekezdése alapján a *szigorított őrizet* is csak ilyen esetben lehetett elrendelni.⁴⁰⁹

A törvény a korábbiaktól eltérve a 21. életév betöltéséhez kötötte a szabadságvesztés büntetés végrehajtási fokozatának *általános* szabályok szerinti meghatározását. Függetlenül attól, hogy a büntetés letöltésének megkezdésekor, vagy a kiszabott büntetés letöltésének ideje alatt töltötte-e be az elítélt 21. életévét [111. § (4) bek.].

A *hatályos* magyar Btk.⁴¹⁰ jelenlegi formájában három büntetőjogilag releváns életszakaszt különböztet meg. A 14 év alatti elkövető, *gyermek*, és nem rendelkezik a bűnösség megállapításához szükséges megfelelő életkorral.⁴¹¹ *Fiatalkorú* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem (Btk. 107. §). E korosztály vonatkozásában a törvény önálló *fejezetben* – azon belül csupán 19 (!) szakaszban – határozza meg a felnőttektől való eltéréseket.⁴¹²

A Btk. következő szakaszai relevánsak a disszertációm vizsgálati tárgyát képező életszakasz szempontjából. A 40. § (3) bekezdés alapján *életfogytig tartó szabadságvesztés* csak olyan elkövetővel szemben rendelhető el, aki a bűncselekmény elkövetésekor 20. életévét betöltötte. A 111. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy

⁴⁰⁷ Györgyi K.: Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 372-373.p.

⁴⁰⁸ Ez alól a 126. § alapján kivételt képezhettek a 18 és 20. életév között bűncselekményt elkövetett katonák, amennyiben a bűncselekmény a katonai érdekeket súlyosan sértette.

⁴⁰⁹ Azért érdekes ezt megemlíteni, mert –bár ezt az intézkedést hatályos jogunk már nem ismeri – a szigorított őrizet (megfelelő és jogállami alkalmazása mellett) hozzávetőlegesen megfelelt a német büntetőjogban *jelenleg* is ismert és korábban már említett biztonsági őrizet (*Sicherheitsverwahrung*) intézményének.

⁴¹⁰ Eleddig utolsó módosítás. Igazságügyi Közlöny 2007. 6. szám (június 30.)

⁴¹¹ Vö. Nagy F. (2004) I.m.233. p.

⁴¹² Vö. Nagy F. Uo. 533-548. p.; *Földvári, J.*: Magyar büntetőjog. Osiris, Budapest, 2002 319-323. p. (a 21. életév tekintetében lásd 322.p.), *Bárd K.-Gellér B.-Ligeti K.-Margitán É.-Wiener A. I.*: Büntetőjog Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2006. 245-265. p.; *Balogh Á.-Kőhalmi L.*: Büntetőjog I. Általános Rész. Dialóg-Campus Kiadó, Pécs, 2007. 280-302. p. (A 21. életévvel összefüggésben lásd 284.p.); *Blaskó B.*: Magyar büntetőjog. Általános Rész. Rendőrtisztai Főiskola és a Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002. 507-524. p.

amennyiben az elítélt a szabadságvesztés megkezdésekor 21. életévét betöltötte vagy azt a végrehajtás alatt tölti be, akkor az általános szabályok (Btk. 42-44.§) alapján kell meghatározni a végrehajtás fokozatát. Végül a hatályos törvény értelmében a fiatalkorúak javítóintézetéből el kell bocsátani azt, aki 19. életévét betöltötte [Btk.118. § (6) bekezdés].

2. *A fiatal felnőtt életkor megjelenése a magyar jogalkalmazói gyakorlatban*

Bár a fiatal felnőtt életkor mint önálló büntetőjogi kategória jelenleg még nem létezik Büntető Törvénykönyvünkben a hazai bírói gyakorlat a fogalmat már régóta ismeri és döntéseiben hivatkozik rá. A legutóbbi (21. századi) – néhol ellentmondásos – gyakorlat a következőkben foglalható össze. A bűncselekmény *elkövetésekor* fiatal felnőtt életkort főszabályként *enyhítő* körülményként tekinti a gyakorlat. Mindezt nemcsak a 2006-os koncepció által javasolt vétségeknél (lásd később), hanem kiemelt tárgyi súlyú bűncselekményeknél is. Így például különös kegyetlenséggel elkövetett szándékos emberölésnél (BH 2007: 34.) vagy halált okozó testi sértés és többek által elkövetett erőszakos közönség halamzati megítélésekor is (BH 2003: 271.).

Eltérő gyakorlattal találkozhatunk a fiatal felnőtt életkor és a büntetlen előélet együttes megítélésénél. Egyes döntések vagy csak az egyik vagy a másik körülmény értékelését engedik (BH 2005: 246.; BH 2004: 353.). Véleményem szerint ez nem biztos, hogy indokolt. Valóban elismert gyakorlat, hogy a büntetlen előéletnek nagyobb jelentősége van egy idősebb, mint egy fiatalabb személy esetében. Ez azonban nem kell, hogy kizárja ennek pozitív irányú értékelését egy fiatal felnőttkorú tekintetében (összehasonlítva olyan fiatal felnőttekkel, akik már többször összeütközésbe kerültek a joggal.) Ellentétes irányból is igaznak tartom, hogy az esetleges – a konkrét esetet megelőző – korábbi büntetőjogi felelősségre vonások (fiatalkorban, fiatal felnőtt korban) nem szükségszerűen indokolnak szigorúbb megítélést. (Ezek kifejtését lásd később a bűnismétléssel, visszaeséssel foglalkozó, a jelenlegi magyar tervezeteket elemző alcímben).

A szoros értelemben – felnőttkorba való átmenet időszakát tekintő– fiatal felnőttkor tehát a legtöbb esetben enyhítő körülményként funkcionál. Kérdéses azonban a 21.

életét *meghaladott* elkövetők megítélése. Javaslatomban (lásd később) a 21-25. életévig terjedő elkövetőknek fakultatív vagy kógens jelleggel a Btk-n belül büntetést enyhítő lehetőségek biztosítását tartanám indokoltnak. A jelenlegi bírói gyakorlat több döntésében (így BH 2002: 4., megerősítve a BH 2003: 490. által) kijelenti, hogy a fiatal felnőttkorhoz közeli elkövetéskori életkor már *nem* enyhítő körülmény. Az életszakasz büntetőjogi szempontból releváns határai – és ezáltal enyhítő körülményként való értékelése – , mint azt a következőkben részletesen kifejttem majd nem szükségszerű, hogy a mai elgondolások keretei között kell, hogy mozogjon. Ebbe az irányba hat egy, az eddig említetteket *megelőző* döntés is (BH 2001:152.), amelyben a vádlott aljas célból elkövetett emberölést valósított meg. A döntésben mégis inkább pozitív felhanggal olvasható a következő mondat: „A vádlott az adott ügyben terhére megállapított cselekményeket a fiatal felnőtt kort alig *meghaladó* életkorban követte el.” (Ugyanis nem fogalmaztak meg ezzel kapcsolatosan olyan következtetést, hogy az életkor meghaladása miatt, az nem lenne javára értékelhető.)

Végül kiemelném a következő döntést. A 2001: 354-es BH-ban a következő érveléssel találkozunk egy az újszülött gyermekét megölő, ápolónő szakvégtzettségű fiatal felnőtt elkövető ügyében. „Bár a vádlott fiatal felnőtt, ugyanakkor szakképzett egészségügyi dolgozó, aki a terhességét a legközelebbi hozzátartozói előtt is eltitkolta. Az életképes fiúgyermeket a fürdőköpeny övével nyomban a szülés után megfojtotta.” Ennek alapján *nem* értékelték javára elkövetéskori fiatal felnőtt életkorát. Ez bár egy speciális tényállás, mégis épp az ilyen típusú esetek erősítik meg azt az érvelést, hogy a jövőbeli magyar szabályozás tekintetében érdemesebb lenne a német modell alkalmazása. Az ugyanis nem automatikusan helyezi más elbírálás alá a fiatal felnőtt elkövetőket, hanem a személyiséget és a körülményeket is értékeli. Így ebben az esetben szembetűnő, hogy egy ápolónő valóban rendelkezik olyan ismeretekkel és tapasztalatokkal amelyek birtokában pontosan tudhatta és felismerhette, hogy mit tesz. (Természetesen ez a konkrét eset azért speciális, mert maga a *szülés* folyamata, és annak állapota mindezen az ismereteket adott pillanatban felülírhatják. Ez nem változtat azonban azon, hogy a *terhesség* során egy ilyen ismeretekkel rendelkező fiatal felnőtt nőnek más szinten kellett volna átgondolnia egy esetleges szülés következményeit.)⁴¹³

⁴¹³ További, a kérdéskört *érintő* bírósági döntések tekintetében lásd még: **BH 1999:** 200., 96.,95.,3.;**1997:** 426., 319., 60.,6.; **1996:** 355.,244.,237.,133.,132.,6.; **1995:** 614., 553.,498.,448.,383.,197.; **1994:** 581.,578.,524.,522.,521.,518.,516.,467.,353.,169.,15.,4.; **1993:** 593.,485.,480.,477.,340.,338.,335.,274.,146.; **1992:** 681.,620.,576.,367.,223.,221.,147.; **1991:** 343.; **1990:** 409.;**1989:** 384.,342.,216.,47.; **1988:**

Az *Alkotmánybíróság* 54/2004. (XII. 13.) döntésében érinti a fiatal felnőtt életkort két szempontból is. Egyrészt a kábítószerrel visszaélés tekintetében külön kiemeli a fiatal felnőtteket mint védelmet érdemlő csoportot. Másrészt *Kukorelli* István külön véleményében a konkrét tényállás vonatkozásában a fiatal felnőttekről mint elkövetői körrel a következőképp fogalmaz. „Álláspontom szerint sem az Alkotmányból, sem az Alkotmánybíróság által vizsgált nemzetközi szerződésekből nem következik, hogy a gyermekek (18 év alattiak) védelme kizárólag a kábítószer fogyasztó fiatalok, fiatal felnőttek (18-21 év közöttiek) kivételt nem engedő büntetőjogi felelősségre vonásával valósítható meg.” Vagyis logikai értelmezéssel következtetve nem zárna ki a fiatal felnőtt elkövetők enyhébb büntetőjogi megítélését ezen bűncselekmények tekintetében sem.

3. *A fiatal felnőttekre vonatkozó szabályozási tervezetek*

A fiatalkorú elkövetők jövőbeli szabályozásának tekintetében két hivatalos javaslat létezik. Az egyik szerint a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat, a hatályban lévő rendszernek megfelelően, viszonylagos önállósággal, a Btk. Általános Részén belül kell a továbbiakban is szabályozni. Ennek korábbi változata⁴¹⁴ a fiatal felnőtt kategóriát nem kívánta külön szabályozni, vagyis megelegetett volna azzal a jelenleg is megfigyelhető jogalkalmazási gyakorlattal, mely szerint a bírók a fiatal felnőtt életkorát enyhítő körülményként szokták figyelembe venni.⁴¹⁵ Ennek a tervezetnek a módosított változata – amelyben már önálló életkori kategóriaként megjelenik a fiatal felnőtt életkor – a kézirat befejezése előtt rövid idővel készült el. Mivel hosszú időn át a teljesen más koncepcióbeli megközelítést képviselő 2006-os tervezet volt a szakmai viták alapja és tárgya, ezért először ezt ismertetem és értékelem. Csak ezt követően foglalkozom a legújabb javaslattal.

342.,301.;**1987**:266.,230.,112., **1986**:485.,139.; **1985**:368.,177.,127.,; **1984**:437.,87.,51.,2.; **1983**:271.,145.,5.; **1980**:369.; **1978**:55.; **1975**:110.

⁴¹⁴ Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. Büntetőjogi Kodifikáció. 2007. 1. szám. 17-19. és 34. p.

⁴¹⁵ Lásd: *Fenyvesi* Cs. - *Herke* Cs.: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében. *Rendészeti Szemle*, 2007. 2. szám. 29. p.

3.1 A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója

A *Ligeti Katalin* nével fémjelzett „*A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója*”⁴¹⁶(a továbbiakban leginkább: koncepció vagy *Ligeti-tervezet*) *fiatal felnőtt* elnevezéssel új, büntetőjogilag releváns életkori kategóriaként különíti el az elkövetéskor 18. életévüket már igen, de 21. életévüket még be nem töltött, egyes további objektív feltételeknek is megfelelő fiatal elkövetőket.

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy a kiemelendő pozitívumok mellett rámutassak: a kategória elnevezése, *kontextusában* téves értelmezésekre ad lehetőséget, illetve, hogy az életszakasz önálló szabályozását megalapozó elgondolások *eltérő szabályozást, jogi és szociális háttérrendszert*, valamint *elnevezést* tesznek szükségessé. Ezzel kapcsolatban a fejezet később konkrét javaslatokat is tartalmaz a megfelelő jövőbeni szabályozás érdekében.

A koncepció több tekintetben figyelemre méltó változásokat tervez. Maga az a tény, hogy a fiatalkorúakra és a (tervezett terminológia szerint) fiatal felnőttekre vonatkozó, büntetőjogilag releváns (anyagi jogi, eljárásjogi)⁴¹⁷ rendelkezéseket *önálló törvény* keretei között szabályozná, egyszerre fejezné ki és ismerné el ezen elkövetői életkorcsoportok sajátos, és korábban már tárgyalt jellemzőit, kiemelkedő szerepüket a bűnözésben, valamint azt, hogy a felnőttektől *eltérő* megközelítést és bánásmódot igényelnek. A kódexszerű szabályozás, de legalábbis a differenciált megközelítés a legtöbb európai jogrendben megfigyelhető,⁴¹⁸ és megfelel a témakörben elfogadott nemzetközi dokumentumok ajánlásainak is. Utóbbiak a fiatal felnőttek tekintetében is differenciált megközelítést szorgalmazznak.

Kettős pozitívum tehát, hogy a koncepcióba bekerült a *fiatal felnőtt* korcsoport, mint önálló, immáron büntetőjogilag is releváns életkori kategória, valamint az, hogy ezt a korosztályt nem a felnőttekkel, hanem *a fiatalkorúakkal* együtt kívánja a jövőben szabályozni.

⁴¹⁶ *Ligeti, K.*: A fiatalkorúak... I.m. 21–38. p. A koncepció – a tanulmány szempontjából – releváns részei, röviddel a kézirat leadása előtt még megegyeztek az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium előterjesztett tervezetével.

⁴¹⁷ A koncepció bár a modellváltásban és az ezt megtestesítő önálló kódex megalkotásában a végrehajtási szabályok bevonását is lényeges elemnek tartja (Uo. 26-27. p.), ezzel kapcsolatban konkrét javaslatot mégsem tesz. Hasonlóan kritikusán *Fenyvesi Cs.-Herke Cs.* I.m. 35. p.

⁴¹⁸ Önálló fiatalkorúak igazságszolgáltatási törvényével rendelkezik egyebek között Németország, Ausztria, Spanyolország és Görögország.

a) Problémás kérdések

Mindez azonban számos problematikus kérdést is felvet. Az, hogy a szabályozási javaslat egy sajátos hibrid rendszer kialakulását sejteti (lásd a későbbiekben), önmagában még nem feltétlenül ad okot a kritikára. Nem lehet ugyanis előre biztonsággal kijelenteni, hogy például – csak a legtisztább és korábban részletesen bemutatott megoldásokat tekintve – a német típusú erősen szubjektív (és elsősorban anyagi jogilag jelentős) vagy az osztrák szabályozásra jellemző, tisztán objektív (és főként eljárásjogi relevanciával bíró) megközelítés lenne-e magyar körülmények között a legmegfelelőbb. A *fő probléma* nem az, hogy a koncepció egyértelműen az objektív kritériumok alapján történő szabályozás mellett döntött, hanem az, hogy a választott *objektív* módszert a *szubjektív* megközelítést jellemző dogmatikai megfontolásokkal igazolja. A szubjektív megközelítés szubjektív szabályozási technikát igényel, és ez fordítva, egy objektív alapokon nyugvó elgondolás esetére is igaz lenne. Mindez logikusan levezethető és igazolható az új törvényi kategória *elnevezéséből* és *rendszerbeli elhelyezéséből*.⁴¹⁹

Ahhoz azonban, hogy felvetéseimet igazoljam, célszerű összefoglaló jelleggel felidézni a szubjektív, illetve az objektív megközelítésű rendszerek főbb jellemzőit, a mögöttük meghúzódó kriminálpolitikai megfontolásokat, valamint fogalmi megjelölésüket. Mindezt a tervezetben szereplő feltételekre leszűkítve. Példa gyanánt a korábban elemzett német, osztrák és svájci szabályozást említem, melyeknél már a kategória elnevezésében eltérés figyelhető meg, ami azonban – ellentétben a javaslattal – mindhárom modell esetében *összhangban* van a mögöttes kriminálpolitikai elképzelésekkel.

A kategória német elnevezése és szabályozásának szubjektív jellege

A német megoldás szubjektív jellegét az adja, hogy a bíró a konkrét esetben mérlegelni köteles, hogy az elkövető *személyisége*, (életútja, szocializációja), illetve az elkövetett *cselekmény* jellege az elkövetéskor inkább fiatalokéakra vagy felnőttekre jellemző jegyeket viselt. E döntésének megfelelő anyagi jogi szabályokat (JGGt vagy az StGB-t) kell alkalmaznia.

⁴¹⁹ Megjegyzendő, hogy a problémát épp e kevert rendszer okozza, és ez az oka annak is, hogy a megfogalmazott szabályok a *saját rendszerükön belül sem* (!) állják meg helyüket. Ennek igazolását lásd a későbbiekben.

A kategória osztrák elnevezése és szabályozásának objektív jellege

Az *osztrák* büntetőjog fogalomtárába 2001-ben bevezetett 18 és 21. életév közötti korcsoportot „*junge Erwachsene*”-nek, vagyis „*fiatal felnőtteknek*” nevezik, ami magyar részről még érdekesebbé teszi az elnevezés indokainak áttekintését.

A német és osztrák elnevezésbeli különbség nyilvánvalóan nem nyelvi okokra vezethető vissza, hanem eltérő kriminálpolitikai elgondolás rejti az eltérés háttérében. Az osztrák elnevezés bár megegyezik a magyar koncepcióban olvashatóval, ennek indoka alapvetően eltérő, és azt következetesen is érvényesíti. A megfontolás ugyanis az – és az elnevezés is ezt fejezi ki –, hogy a fiatal felnőtt személye, gondolkodása, jelleme, életvitele, döntései alapvetően egy *felnőtt* érettségi szintjének felelnek meg, bűncselekményeit azonban, *fiatal életkorára* tekintettel, *enyhébben* kell megítélni. Tehát nem más eszközökkel, csak enyhébben! Mindezt megfelelően, a *felnőttekre* vonatkozó büntetőjogi szabályozás (öStGB) keretein belül teszi a jogalkotó.⁴²⁰ Ezt a szabályt az a kivétel erősíti, hogy a fiatalkorúak osztrák büntetőkódexe *egyetlen* szakaszban (öJGG 46a. §) a fiatal felnőttekre vonatkozó *eljárási* szabályokkal is foglalkozik. Ennek oka az, hogy az elkövetés idejében 18 és 21 életév közötti elkövetők ügyeiben fő szabály szerint az osztrák büntetőjogban is a fiatalkorúak bírója jár el.

A kategória svájci elnevezése és szabályozásának szubjektív jellege

Vegyes megoldást mutat a svájci szabályozás. Ennek megalapozottságát és ellentmondás-mentességét egy speciális szankció biztosítja. A kategóriát *fiatal felnőtt* elnevezéssel (és ennek megfelelően) a felnőttekre vonatkozó schwStGB-n belül szabályozzák. Annak, hogy a svájci szabályozás *szubjektív* mérlegelés alapján dönti el, hogy mely elkövető esetében alkalmazzák a fiatal felnőttek érdekében alkalmazható speciális intézkedést, egyszerű és megfelelő oka van. A konkrét intézkedés alkalmazása esetén ugyanis fenn kell állnia a lehetőségnek, hogy a fiatal felnőtt személyisége, életvezetése a *nevelés eszközeivel* is befolyásolható. Svájcban a fiatal felnőtt büntetőjogi életkategória egészen a 25. életévig tart, azaz a 25. életévig elismerik a nevelő jellegű szankciók alkalmazásának lehetőségét az elkövetővel szemben. Ezt a fiatal felnőttek

⁴²⁰ Így az öStGB 34. § (1) bek., 36. §, 46. § (2a) bek., 50. § (1) és (1a) bekezdés.

számára egy a felnőttek büntetőjogában szabályozott önálló szankcióval (és annak intézményi háttérével) biztosítják. Tehát nem jelent gondot, hogy a felnőttekre vonatkozó büntetőjog alkalmazásával rendeljenek el egy olyan szankciót, amely kifejezetten a fiatal felnőtt életkor átmeneti, problematikus jellegére koncentrálna a nevelés eszközeivel kíván hatni. A német rendszerben a nevelő jellegű szankciók elsősorban a JGG-ben találhatók, ezért is logikus ott a fiatal nagykorúakra vonatkozó szabályok rendszerezése. Svájcban erre nincs szükség, mert szankciót biztosít a schwStGB is az arra rászoruló, illetve az ezzel megfelelőbben a törvénytisztelő életmód felé mozdítható fiatal felnőtt számára is.

- b) A 'fiatal nagykorúság'. Egy fogalmi újítás szükségessége, aktualitása, és dogmatikai indokoltsága.

Az eddig kifejtettek alapján megállapíthatjuk, ha az elkövető *felnőtt* személyiség, akkor a rá vonatkozó szabályozások rendszerbeli elhelyezése a Btk. Általános Részében indokolt. Ha azonban akár csak eshetőlegesen is, de fennáll az esélye, hogy formálható *személyisége*, vagy *bűncselekményének* jellege révén a fiataikorúakhoz áll közelebb, akkor a fiataikorúakra vonatkozó külön törvényen belül kell szabályozni, és annak elsősorban nevelést célzó szankcióit kell velük szemben alkalmazni.

A koncepció a tárgyalt elkövetői csoportot, a *más elbánás* indokával, a *fiataikorúak büntető igazságszolgáltatási törvényén* belül helyezné el, mindezt *fiatal felnőtt* elnevezéssel és fő szabály szerint a fiataikorúakra vonatkozó jogkövetkezményeket alkalmazva. A kifejtetteket tekintve, nyilvánvalóvá válnak a tervezet hiányosságai e téren.

A koncepcióbeli *elnevezés* ugyanis – a nagykorúsággal ellentétben – arra utal, hogy személyükben már felnőtté vált elkövetőkről van szó, akikkel szemben az *indoklás* alapján és a *rendszerben* elfoglalt helyéből következőleg mégis a fiataikorúak elsősorban *nevelő* célzatú jogkövetkezményeit kívánja alkalmazni. Ha már elnevezésük alapján is felnőtteknek tekintjük őket, akkor ennek logikus folyamánya, hogy szabályozásuk megfelelő helye a Btk. Általános Része, és a felnőttekre vonatkozó jogkövetkezmények alkalmazása mellett csupán büntetést enyhítő körülményként lehetne/kellene értékelni ifjú életkorukat.

Ha azonban elsődlegesen valóban a nevelő célzat és az életkori sajátosságok figyelembevétele (jellegzetes bűncselekménytípusok, szociális tényezők, a felnőtté válás

átmeneti karaktere) vezérelte a fiatalkorúak büntetőkódex-tervezetében történő elhelyezésüket, akkor ennek megnevezésük sem mondhat ellent! Nem indokolhatja ezt az sem, hogy a magyar büntetőjogi szakirodalomban hosszú évek óta – a *részleteiben* ritkán tárgyalt – és véleményem szerint helytelenül rögzült fiatal felnőtt elnevezés használatos.⁴²¹ A fiatal felnőtt életszakasz, mint láttuk olyan fogalmi kategória, amely a szociológiában, kriminológiában és pszichológiában hosszabb intervallumot fog át, egészen a harmadik életévtized végéig is eltarthat. E társadalomtudományok fogalmi megközelítése azonban a felnőtté válást *követő* kezdeti évekre is kiterjed (és nemcsak a koncepció által átfogott *felnőtté válás* éveit jelenti).

Pontosítani kell tehát az elnevezést, hogy az megfelelően és logikusan illeszkedhessen a meglévő és a kialakítandó büntetőjogi rendszerünkbe. Egy helyes elnevezés⁴²² inadekvát átvétele és alkalmazása nem válik helyessé azért, hogy az évek során bevetté vált. Az elnevezés és az általa jelölt életkorcsoport most válhat Magyarországon *először* önálló törvényi tényezővé büntetőjogunkban. Ez lehetőséget ad, és kötelezettséget teremt a megfelelő *fogalmi újításra* is, az új elnevezés pedig a mögöttes szabályozási elgondolások, indokok jobb és pontosabb kifejezésére.

Mindezek alapján a 18 és 21. életév közötti elkövetőkre javaslom a *fiatal nagykorú* törvényi megjelölést. Ez a 18. életévtől kezdődő *fiatal felnőttkor* azon szakaszát jelentené, amikor még vizsgálat tárgyát *kell*, hogy képezze, hogy az elkövető *személye*, illetve *cselekményét* tekintve a fiatalkorúakhoz vagy a fiatal felnőttekhez áll-e közelebb.⁴²³ Egyszerre utal arra, hogy az elkövető már elérte a (polgári jogi) nagykorúságot,⁴²⁴ de nem tartalmazza a könnyen helytelen következtetésekre vezető és a kategória lényegének ellentmondó *felnőtt* kifejezést. Döntő jelentőségű, hogy olyan, az életkora alapján nem fiatalkorú elkövetőről van szó, aki személyisége, elkövetett bűncselekményének jellege, illetve szocializációja alapján, eseti döntés következtéseként inkább egy fiatalkorúhoz áll közelebb, mert még nem érte el egy felnőtt személy fejlettségi szintjét. Ha a fejlődési folyamatot tekintjük, akkor büntetőjogi (!) értelemben a

⁴²¹ Csak néhány példa a legújabb magyar szakirodalomból. Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK, Budapest, 2005. 48. p.; Margitán É.: Régi új szabályok? In: Ligeti K. (szerk.) I.m. 72. p.; Filó Mihály: Gyermekkorúak, fiatalkorúak, fiatal felnőttek a német büntetőjogban. In: Magyar Jog, 2005.4.szám 239–242. p.; Csemáné Váradi E.-Lévay M. I.m. 22. p.

⁴²² A „helyes elnevezés” vonatkozásában értsd akár a társtudományokat, akár az ugyanezen fogalmat megfelelő *helyen* alkalmazó osztrák vagy svájci büntetőjogot.

⁴²³ Hasonló következtetés vonható le a Fenyvesi – Herke szerzőpáros következő mondatából, amely egyben alátámasztja érvelésem: „Ez a vegyes jelleg egyúttal jelezné azt is, hogy itt nem fiatalkorúakról, hanem *sajátos elbírálás alá eső fiatal felnőttekről van szó.*” Fenyvesi Cs. – Herke Cs. I.m. 37. p.

⁴²⁴ A polgári jogi *nagykorúság* határa Magyarországon ma (főszabály szerint!) megegyezik a büntetőjogi *felnőttkoréval*, ami a 18. életév betöltését jelenti.

gyermek a fiatalkor, a fiatal nagykorúság és a fiatal felnőtt életkor útján válik felnőtté.

Ez a javaslat *összhangban* áll a koncepciónak a fiatalkorúakat érintő egyik leglényegesebb újítási javaslatával. E szerint fiatalkorú elkövető esetében kötelező lenne vizsgálni, hogy a fiatalkorú az elkövetéskor rendelkezett-e megfelelő *belátási képességgel*⁴²⁵. Véleményem szerint javaslatom ebbe a megközelítésbe kiválóan beilleszthető. Az általam ajánlott *egyedi bírói döntés a fiatal nagykorúak* tekintetében jelenthetné a belátási képesség egyfajta vizsgálatát. Azzal a különbséggel, hogy amennyiben a fiatal nagykorú azzal nem rendelkezett, az nem büntethetőséget kizáró ok lenne, mint a fiatalkorúaknál, hanem épp a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi szabályok alkalmazásának megalapozottságát (és előfeltételét) jelentené. Ez tehát nem ellentétes azzal az elgondolással, hogy a belátási képesség, *bűnösségi* elemként csak a fiatalkorúaknál jelenne meg. Alkalmazása azonban megteremthetné a belátási képességgel kapcsolatos alapelgondolás koherens végigvezetését, a felnőttektől differenciált szabályozást igénylő életszakaszok tekintetében. Amennyiben rendszerünkbe be kívánjuk emelni a belátási képesség vizsgálatát, akkor érdemes a gondolatmenetet, és a mögötte meghúzódó érvrendszert – következetesen és logikusan – a hasonlóan kétséges felismerési képességekkel rendelkező fiatal nagykorúak tekintetében *is* alkalmazni, megfelelő eltérésekkel és következményekkel.

Véleményem szerint a magyar szabályozás számára a következőképp hasznosíthatnánk legmegfelelőbben a jog-összehasonlító elemzésből nyert tapasztalatokat, és kerülnénk egyúttal leginkább összhangba a korábban ismertetett nemzetközi dokumentumok javaslataival.

1. A 14. év alatti *gyermek*ek továbbra sem büntethetőek.
2. A *fiatalkorúakat* (14-18 évig) a fiatalkorúak büntetőkódexe alapján kell megítélni.
3. A 18. életév betöltése továbbra is a *felnőttkor* formális elérését jelentené.
4. Kezdeti szakasza (18-21. életév) a fiatalkorúak büntetőkódexén belül kerülne szabályozásra, *fiatal nagykorú* elnevezéssel. Ennek indoka, hogy ezen elkövetői körnél, az elkövető személyiségét, illetve elkövetett cselekményét tekintve, a bíró esetenként, és kötelező jelleggel dönt arról, hogy a fiatalkorúak büntető kódexét vagy a

⁴²⁵ Hasonlóan: Fülöp Á. – Nagy E.: Új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42. OKRI, Budapest, 2005. 320. p. A vádelhalasztás jelenlegi gyakorlatával kapcsolatban lásd: Barabás A. T.: A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljáráásban. Kriminológiai tanulmányok. 44. OKRI, Budapest, 2007. 190-224. p., Király, T.: Büntetőeljárási Jog. 3. kiadás, Osiris, Budapest, 2003. 537. p.

Btk. Általános Részének szabályait alkalmazza-e.⁴²⁶

5. A 21 és (hozzávetőlegesen) 25 év⁴²⁷ közötti *fiatal felnőtt* elkövetők már automatikus jelleggel, a Btk. hatálya alá tartoznának. Őket a törvény bizonyos mértékű jogkövetkezmény-tani kedvezményekben részesítené ifjú életkorukra tekintettel.⁴²⁸ Ez különböző módokon történhet, de a tipikus a büntetési keret (alsó és/vagy felső) határának leszállítása (Ausztria, Németország), vagy a büntetési nemek eltolása (Görögország). Maga az enyhítés lehet kógens (Ausztria) vagy fakultatív is (Németország).

c) További problémák

Az elnevezés és a rendszerbeli elhelyezés ellentéte nem az egyetlen gond. Az *indokok*, amelyek alapján a koncepció a 18 és 21 év közötti elkövetőket a fiatalkorúakkal azonos törvényben kívánja elhelyezni, megfelelőek. A konkrét szabályozási javaslatok (személyi hatály, alkalmazható szankciók) arra engednek azonban következtetni, hogy épp ezek az indokok nem fognak érvényesülni. Ily módon nemcsak az indokolás és az elnevezés, hanem az indokolás és a konkrét szabályozási javaslat is ellentétbe kerül egymással. Ha pedig a nevelés és más bánásmód nem az elsődleges szempontok, akkor megfelelőbb lett volna ezen elkövetői csoportot a Btk. Általános Részében szabályozni, így akár a *fiatal felnőtt* elnevezés is helyes lenne.⁴²⁹

Eltérő elnevezés – azonos szankciók

A tervezet alapján a fiatal felnőttek szempontjából csupán *egyetlen* helyen találunk a felnőttektől való lényeges szankciótani eltérést. Ez a szabadságvesztés büntetés generális maximuma,⁴³⁰ ami szintén inkább az életszakasz büntetést enyhítő szerepét, mintesem a reagálás eltérő megközelítését jelzi. További kedvezmény, hogy az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett bűncselekmény

⁴²⁶ Ez nem kell, hogy gyakorlati gondot jelentsen, hisz környezettanulmány készítése jelenleg is kötelező a fiatalkorúak tekintetében. A rendelkezés ennek alkalmazási körét tágítaná.

⁴²⁷ Az életszakasz külön törvényi szabályozással érintett felső határa még meghatározandó.

⁴²⁸ Lásd az osztrák szabályozást.

⁴²⁹ Természetesen csak abban az esetben, ha a Btk. Általános része itt, a kontextusnak megfelelően *szétvál* a fiatalkorúak büntető kódexétől, vagy, ha nem, akkor a fiatal felnőttek a fiatalkorúak fejezetén *kívül* helyezkednek el a Btk-ban. (Lásd később az aktuális koncepció elemzésekor!)

⁴³⁰ Ligeti K.: A fiatalkorúak büntető...I.m. 30. p.

elkövetése esetén a fiatal felnőttek vonatkozásában is mérlegelhet az ügyész, hogy eltekint-e a vádemeléstől⁴³¹. A tervezet alapján ez mérlegeléstől függ, azaz nem garantált, hiába felel meg adott elkövető a fiatal felnőtt életkorhoz fűzött törvényi feltételeknek. Másrészt az objektív rendszerbe szubjektív elemeket hoz be. Mi alapján mérlegel az ügyész? A szubjektivitás talaján nyugvó ügyészi mérlegelési jogkör nem-e azonos a német megoldás bírói mérlegelésével?

Fiatal felnőttel (fiatal nagykorúval) szemben a tervezet nem engedi meg a javítóintézeti nevelés alkalmazását (holott a hatályos törvény értelmében is az elítélt a fiatakorúak javítóintézetében maradhat 19. életévének betöltéséig [Btk. 118. § (6) bekezdés]). A pártfogó felügyelet *fiatakorúakra* vonatkozó szabályai sem alkalmazhatóak velük szemben. Összességében tehát a hatályos törvény (és a koncepció) szankciótárának *elsődlegesen* nevelő jellegű intézkedéseit vonja meg tőlük a tervezet.

Szigorú értelemben vett objektív szabályozás

A koncepció az említett hiányosságokon túl az objektív szabályozást (amelyben csupán az életkor a meghatározó) is tovább szigorítja, vagyis nem valamennyi 18 és 21 év közötti elkövető vonatkozásában enged eltérő bánásmódot, hanem csak azok esetében, akik nem esnek a meghatározott törvényi kizáró okok valamelyike alá. Azaz egy *szigorított objektív* kritériumrendszer alapján kerülnének az *egyénesítő (szubjektív)* megítélést és reagálást célként kitűző fiatakorúak büntető igazságszolgáltatási törvény hatálya alá.⁴³² Az objektív kritériumok nem alkalmasak annak eldöntésére, hogy mely elkövetőnél lehet a *nevelés* büntetőjogi eszközeivel hatékonyabban eredményt elérni. A koncepció inkább a cselekmény (bűnszervezetben elkövetés, vétség), illetve az elkövető (visszaeső) *veszélyessége* mentén orientálódik, mintsem hogy az általa hivatkozott nevelési érv szempontjából fontosabb elkövetői *személyiségre* helyezné a hangsúlyt. A cselekmény és az elkövető veszélyessége fontos szempontok, az ezek elsődlegességét hangsúlyozó érvelés sem szükségképpen helytelen. Az ilyen megközelítés jogrendszerünkbe történő beillesztése azonban – a kifejtettek alapján – más módszert igényelne.

⁴³¹ Hasonló javaslat már korábban is megfogalmazódott. Vö. *Fülöp Á. – Nagy E.*: I.m.321. p.

⁴³² A német szabályozás is az *egyénesítést* tartja elsődleges feladatnak a fiatal nagykorúak tekintetében is. Bár az életkori behatárolás (18 és 21 év közöttiek) a német büntetőjogban is objektív kritériumot jelentenek, a törvényi meghatározás kellőképp biztosítja a szubjektív alapú mérlegelés lehetőségeit. [Vö. JGG 105. §]

A tervezet a jogbiztonság szempontjából szükségszerű életkori behatároláson túl a további objektív jellegű, konjunktív feltételeket támasztja: a fiatal felnőtt nem lehet *visszaeső*, és *vétségnek* minősülő cselekményét nem *bűnszervezet*⁴³³ tagjaként követte el. Ezek a feltételek a következők alapján tekinthetők aggályosnak.

a) *A fiatal felnőtt nem visszaeső*⁴³⁴

Ez a feltétel aránytalanul leszűkíti az alkalmazhatósági kört. Többek között a szubjektív szabályozást követő országok gyakorlata mutatja – ezzel kapcsolatban pedig jogalkotási késlekedésünk előnye és feladata (!) is egyben, hogy tapasztalataikat hasznosítsuk –, hogy a visszaesés tényéből (vagy adott esetben például az elkövetés hasonló módjából)⁴³⁵ nem feltétlenül következik, hogy egy fiatal felnőtt visszaesőt a Btk. Általános része alapján kell megítélni. Ezzel aránytalanságban állhat, ha például azzal szemben, aki tudatos gondatlansággal, de első alkalommal öl embert a fiatalkorúak valamelyik szankcióját alkalmazzuk. A hatályos Btk. (és a fiatalkorúak büntető kódexével összefüggésben értelmezendő Általános részi tervezet)⁴³⁶ szerint a *gondatlan* emberölés ugyanis *vétségnek*⁴³⁷ minősül.

Az értekezés jog-összehasonlító fejezete alapján az alábbi megállapításokat lehet tenni.

A *német* jogi szabályozás nem zárja ki a visszaeső fiatal nagykorúakat annak lehetősége alól, hogy velük szemben a fiatalkorúak büntetőjogi szabályait alkalmazzák. A hangsúly ugyanis az *elkövetéskori* személyiség-struktúrán, illetve az elkövetett cselekmény jellegén van. Az elkövetéskori személyiség szerkezetén vagy az elkövetett cselekmény fiatalkorúakra utaló jegyein (motiváció, cél, stb.) nem változtat a visszaesés normatív fogalma. A német jogrendben a visszaesés tényét a *büntetéskiszabás* során természetesen értékelheti a bíró. Véleményem szerint a visszaesés ténye mögött ugyanazon okok (is) rejtőzhetnek, amelyek az első elkövetést határozták meg. (Így a fiatal szociális deficitjei.)

⁴³³ Ez a feltétel csak az *indokolásban* (30. p.) szerepel, magában a *tervezetben* (34. p.) már nem. Lásd részletesen a c) pontban.

⁴³⁴ *Visszaeső* a hatályos magyar Btk. szerint a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el. (Btk. 137. § 14. pont)

⁴³⁵ Ez persze nem esik egybe a visszaeső törvényi fogalmával, de a fenti érvelések véleményem szerint a hasonló jellegű bűncselekmények tekintetében is megalapozottak.

⁴³⁶ *Ligeti K.*: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció. 2006. 1. szám 39. p.

⁴³⁷ A vétség szintén konjunktív feltételként szerepel a tervezetben. Lásd a következő pontban.

Nem mondhatjuk majd nyugodt szívvel, hogy mindent megtettünk a fiatal elkövetőkkel való eltérő bánásmód elvének, ha meghatározó részüket eleve kiemeljük a jogi különszabályozás hatálya alól.

Az *osztrák* szabályozás még tágabb értelmezést tesz lehetővé, hisz az öStGB alapján teljesen mindegy, hogy az elkövető visszaeső volt-e, az egyetlen meghatározó tényező, hogy az elkövetéskor a 18. életévét igen, a 21. életévét azonban még nem töltötte be.

A *svájci* büntetőjogi gondolkodás e téren, mint láttuk, azt az elgondolást követi, hogy a visszaesés nem feltétlenül és kizárólagosan negatív tartalmú. A változás folyamatának lehetséges elemeként is értelmezhető. A szemlélet szerint naiv bizakodás azt hinni, hogy a bűncselekmények elkövetésével egyik napról a másikra fel lehet hagyni. (A deviáns magatartások, mint korábban láthattuk komplex, többfaktorú háttérrendszerrel rendelkezhetnek.) Ez is emberi tényezőktől függő folyamat, akárcsak bármely más “rossz tulajdonságról” való leszokás. Vannak, akik elhatározzák, hogy leszoknak a dohányzásról, és soha többé nem gyújtanak rá. Vannak, akiknek nem sikerül, és vannak, akik néha-néha újra rágyújtanak. Valamely jó vagy rossz szokással való tudatos felhagyás, egyén függő folyamat, melynek rendszerétől nem idegen egy esetleges újabb emberi megbotlás, és ez egy végeredményében sikeres folyamat *részét* is képezheti.

Végül megjegyezném, hogy a *visszaeső* bűnismétlő hatályos törvényi fogalma és a *fiatal felnőttek* tervezetbeli meghatározása két variáció megvalósulását teszi lehetővé. Az egyik, hogy a fiatal felnőtt mindkét cselekményt a fiatal felnőtti életszakaszban követte el. A másik, hogy az egyik cselekményt fiatal felnőtt korában, a korábbi azonban még fiatalkorúként. A második variáció különösen indokolatlan megszorítást jelentene, mert ez a visszaesés tényével, két eltérően kezelt életszakaszt mos egybe. A „*fiatal felnőtt visszaeső*” nyelvi megfogalmazásból nem derül ki egyértelműen, hogy olyan visszaesőről van-e szó, aki cselekményeit a fiatal felnőttkorban követte el, vagy olyan fiatal felnőtt életkorú elkövetőről, aki visszaeső.

Mindezek fényében megfontolandónak tartom, hogy valóban azonnal meg kell-e vonni a fiatalkorúak szankcióinak alkalmazási lehetőségét a 18 és 21. életév közötti visszaesőtől.

b) A cselekmény vétségnek minősül

Itt kettős kritikával kell élni. Egyrészt a koncepció *indokolása*, a szabályozási javaslattal ellentétben nem vétséget említ, hanem következőképp fogalmaz: „*az elkövetett cselekmény ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő*”. A két fogalom a

hatályos Btk. alapján nem esik egybe.⁴³⁸ A szándékos bűncselekmények szempontjából a *koncepció* „vétség” meghatározása (indokolatlanul) szigorúbb, a gondatlan bűncselekmények terén pedig az *indokolás* szab szűkebb kereteket. Másrészt a jogösszehasonlító elemzésből nyert ismeret, hogy a *németországi* több évtizedes gyakorlat épp a legsúlyosabb bűncselekmények (rablás, erőszakos bűncselekmények, emberölés) esetén alkalmazza 95-100%-os gyakorisággal a fiatalkorúak büntetőjogát a fiatal nagykorú elkövetőkkel szemben. Még akkor is, ha nem feltétlenül kell a német szabályozási modell minden elemét követendőnek tekinteni, jelzés értékű lehet a kialakult *gyakorlat*. Az ilyen típusú bűncselekmények kapcsán véleményem szerint arra irányuló kutatásokat kellene végezni, hogy a felnőttekre vonatkozó büntetési tételkereteket milyen mértékben használják ki *jelenleg* a bíróságok a fiatal felnőtteknek megfelelő életkorú elkövetőkkel szemben. Amennyiben ugyanis amúgy sem használják ki a tételkeretek adta lehetőségeket a 18 és 21 év közötti elkövetők esetében, akkor végképp nem indokolt eleve a vétségekre szorítani az alkalmazási kört. Súlyosabb bűncselekmény elkövetésekor a fiatalkorúak büntető kódexének alkalmazása esetén így nem kellene attól tartani, hogy az ily módon alkalmazott szankció indokolatlanul enyhébb lenne, mintha azt a mai gyakorlat alapján, a felnőttekre irányadó szabályok alapján rendelték volna el.

Sem az osztrák, sem a svájci szabályozás nem tulajdonít az alkalmazási körből kizáró jelentőséget a cselekmény súlyának. Azt a büntetéskiszabás során lehet értékelni.

A tervezet ennél a feltételnél hibázza el legszembeötlőbben deklarált célját. A tanulmány tárgyát jelentő életkori csoport törvényi kiemelésének elsődleges oka ugyanis nem a konkrét bűncselekmény *büntetési tétele* vagy a bűnösség foka, hanem az elkövető *személyének* kiforratlansága, a bűncselekmény *jellege* és az, hogy a fiatalkorúak elsődlegesen nevelést szem előtt tartó szankcióival esetleg hatékonyabban érhető el nála a jövőbeni normakövető magatartás.

c) Nem bünszervezet tagjaként elkövetett cselekmény

Ez a kritérium csak a tervezet *indokolásában* szerepel, magában a *koncepcióban* már nem. Ezért szükséges utalni rá, a koncepció és indokolása között fennálló diszharmonia

⁴³⁸ *Büntett* az a szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelyre a törvény kétévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli el. *Minden más bűncselekmény vétség* [Btk. 11. § (2) bekezdés]. Ennek megfelelően vétség minden gondatlan bűncselekmény, valamint azon szándékos bűncselekmények, amelyekre a Btk. kétévi vagy annál enyhébb szabadságvesztés-büntetés kiszabását rendeli el.

miatt.

Egyik ismertetett jogrend sem kezeli kizáró körülményként ezt az elkövetési módot.

3.2 A fiatal felnőtt életkor a Btk. fiatalkort szabályozó fejezetében

Az IRM legújabb tervezete 2008. márciusára datálható.⁴³⁹ Ebben elvetik a fiatalkorúak büntetőjogának önálló szabályozására tett kísérleteket. A – fiatalkorúak a hatályos jognak megfelelően – csak részleges önállósággal bírnának a jövőben is. A tervezetben (már a fejezetcímbe is!) megjelenik azonban a fiatal felnőtt életkor, mint új büntetőjogi kategória. A *differentiált* megközelítés (ha végül nem is külön kódexben) megfelel a legtöbb európai jogrendben megfigyelhető tendenciáknak és a témakörben elfogadott nemzetközi dokumentumok ajánlásainak is.

Nemzetközi szinten igazi újdonságot jelenthet az életkategória *fejezetcímbe* külön kiemelése, még akkor is, ha ez később a szabályozás *tartalmi* részében nem jelenik meg ilyen markánsan.

a) Általános jellegű megjegyzések a javasoltakhoz

A koncepció a tárgyalt elkövetői csoportot, a *más bánásmód* indokával, a *fiatalkorúak és fiatal felnőttekre* vonatkozó XI. fejezetben belül helyezné el, mindezt *fiatal felnőtt* elnevezéssel és bizonyos esetekben (Tervezet 106. §, 115-116. §, és 118. §) a fiatalkorúakra vonatkozó jogkövetkezményeket alkalmazva. Ezek lényegében a javítóintézeti nevelés végrehajtási felső határának az eddigiektől eltérő két évvel történő kiterjesztését és a vádemelés elhalasztásának lehetőségét tartalmazzák.

Korábbi érvelésemre utalva ismétlem meg azt a kijelentést, hogy amennyiben az elkövető *felnőtt* személyiség, akkor a rá vonatkozó szabályozások rendszerbeli elhelyezése a Btk. Általános Részében (és nem a fiatalkorúakra vonatkozó fejezetben) indokolt. Véleményem szerint az életkori behatárolás *objektív* jellege e koncepció alapján sem alkalmas a nevelésre szorultság, arra való alkalmasság, illetve érdemesség *szubjektív* megítélésére.

⁴³⁹ 2008. március 29.

b) A javaslattal kapcsolatos konkrét észrevételek

A javítóintézeti nevelés lehetőségének kiterjesztése (Tervezet 106. §)

Az IRM korábbi tervezetével (Ligeti-tervezet) kapcsolatban már kifogásoltam⁴⁴⁰ a javítóintézeti nevelés kiterjesztésének hiányát egy olyan tervezetben, amelynek alapja (a „fiatal felnőttekkel” szemben is) épp a más bánásmód, és a nevelési szellem erősítése volt.⁴⁴¹ Az új tervezet ezzel kapcsolatos koncepcióváltását mindenképpen üdvözölni kell! Ez a változás egyértelműen a nevelési (szocializációs) cél, és a más bánásmód megnyilvánulását fejezi ki és elsősorban végrehajtási jellegű.

A kategória elnevezése (és törvényi definíciója) ennél a konkrét szabályozási javaslatnál is megmutatja helytelen voltát. A tervezet 103. §, 106. § és 115. § (6) bekezdései ugyanis nincsenek összhangban. A javaslat szerint *fiatal felnőtt* az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennyolcadik életévét betöltötte, de a huszonegyediket még nem (törvényi fogalom). Javítóintézeti nevelés a fiatal felnőttek tekintetében alkalmazható (106.§), mégis a 21. életév betöltésével az intézetből el kell bocsátani. Vagyis gyakorlatilag *nem* alkalmazható *valamennyi* fiatal felnőttel szemben, hisz ők, az elkövetéskor akár 20 éves és 11 hónaposak is lehetnek. A büntetőeljárások gyakorlatát tekintve ez voltaképpen azt jelenti majd, hogy az intézkedés alkalmazásának *legfeljebb* az elkövetéskor 20. életévét be nem töltött elkövetőkkel szemben lesz realitása. Ez mindenképpen és újfent az *elnevezés* helytelenségét is igazolja. A hatályos szabályozást tekintve az intézetből történő *kötelező* elbocsátás (19. életév betöltése) esetén is valóban *valamennyi* fiatalkorú esetén fennállt a javítóintézeti nevelés alkalmazásának lehetősége. Ez a jövőben nem lesz igaz *valamennyi* fiatal felnőtt esetében.

A tervezet tehát, bár a fiatal felnőtt életszakasz *teljes* intervallumára a nevelő jellegű megközelítést szorgalmazza,⁴⁴² a körből – e szankció tekintetében – mégis kizár arra a javasolt megfogalmazás szerint jogosult elkövetőket.

Próbára bocsátás (114. §)

⁴⁴⁰ Csúri, A. (2007) I.m. 54. p.

⁴⁴¹ Megjegyzem tovább növelte az ambivalens jelleget, hogy a hatályos jogunk szerint 19.életévig a javító intézetben maradhatnak az elkövetők. A nevelést előtérbe helyező tervezet így kivonta volna a 18-19 éves elkövetőket a javítóintézeti nevelés lehetősége alól.

⁴⁴² Ez a legfőbb értelme a fiatal felnőttek részleges bevonásának a fiatalkorúak körébe.

Hiányolom, és egyben megfontolásra javaslom a *próbára bocsátás* 114. §-ban szabályozott, hatályos jogunkkal megegyező, fiatalkorúakra vonatkozó (és a felnőttekétől markánsan eltérő) feltételrendszerének a fiatal felnőttekre történő kiterjesztését!⁴⁴³

Életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés

A szabályozás kapcsán egy diszharmóniára hívnám fel a figyelmet a hatályos Btk. és a tervezet között. Amennyiben a javaslatnak megfelelően a fiatal felnőttekkel szemben nem lesz majd kiszabható életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés (amit a német mintának megfelelően helyesnek tartok), akkor módosításra szorul a vonatkozó szankciótani szabályozásunk is. Jelenleg ugyanis ezen büntetés kiszabása, csak a 20. életév betöltéséig tiltott. Ennek megfelelően a jövőben ezt a 21. életévre kellene felfelé módosítani. Amennyiben a fiatal felnőtt kategória valóban bevezetésre kerül, nehezen lenne indokolható, hogy bár a 21. életév betöltéséig a felnőttekétől eltérő szabályok alkalmazhatók, az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés tekintetében mégis a 20. életév a választóhatár.

Enyhítések a nyilvántartásban

Javaslom továbbá a fiatal felnőttek szabályozása kapcsán (és nem konkrétan az anyagi jogi szabályok terén), hogy a fiatal felnőttek elítélésével kapcsolatos információk vagy rövidebb ideig legyenek hozzáférhetőek vagy azok kiszolgáltatásának lehetőségét korlátozzák. Ez ugyanis megkönnyíthetné egy olyan réteg *munkavállalásának* lehetőségeit, amelynek igen nagy szüksége van a reintegrációra (vagy épp utólagos szocializációra)

⁴⁴³ Az ehhez szorosan kapcsolódó *pártfogó felügyelet* tekintetében megfigyelhető magyarországi tapasztalatokról (fiatalkorú elkövetők, de *fiatal felnőtt* életkorú pártfogoltak vonatkozásában) lásd: *Utasi J.:* A fiatalkorúakkal szemben elrendelt pártfogói felügyelet és utógondozás érvényesülése. Kriminológiai tanulmányok XXXVII. OKRI, Budapest, 2000. 123- 143. p.A pártfogó felügyeletre („a fiatalkorúak büntetőjogának fő pillérére”) vonatkozó javaslatokat lásd még: *Fülöp Á.– Nagy E:* I.m. 323-325. p.

3.3 Vélemények a szakirodalomból

A *Fenyvesi – Herke* szerzőpáros A Ligeti-tervezet kapcsán nem ért egyet sem a fiatal felnőtt *életkor* tervezett büntetőjogi felső határával, sem a *kógens* szabályozási technikával, illetve a vétségekre való leszűkítéssel. A felső életkori határt ők a 25. életév betöltésében húznák meg, és véleményük szerint – a német szubjektív mintának megfelelően – minden esetben egyedileg kellene eldönteni, hogy a fiatalkorúak büntető kódexét vagy a Btk. Általános Részét kellene-e inkább alkalmazni.⁴⁴⁴ Ezen érvelésüket a legújabb tervezet kapcsán is fennállónak vélelmezhetjük.

A fentiekben kifejtettek alapján egyetértek ezekkel a kifogásokkal, a felső életkorhatár 25. életévben történő meghatározását azonban (a német szabályozási módszerrel) jelenleg nem látom megvalósíthatónak. Még olyan országokban sem képesek ezt a politikai döntéshozókkal és a társadalom széles rétegével elfogadtatni, ahol a kategória és szabályozás régóta bevett és megfelelően működik, és ahol az eltérő bánásmód szükségességét az uralkodó szakmai vélemény és a társadalom is elfogadja. Így például épp Németországban sem.⁴⁴⁵ Ezen kívül, mint láthattuk, a fiatal felnőtt életkori kategória csak Svájcban terjed egészen a 25. életévig. Gyakorlati jelentősége itt is azonban csak egyetlen szankció tekintetében, és nyomatékosan büntetés-végrehajtási szempontból van. Mindezek alapján az általam felvázolt életkori differenciálás megvalósulási esélyeit e tekintetben reálisabbnak látom. A felső korhatár tehát azonos, de a technikai megoldás eltérő.

A szerzők fontosnak tartják továbbá, hogy *szakértő* döntsön arról, a fiatalkorúak büntető kódexe vagy a Btk. kerül-e alkalmazásra. Ennek előfeltételeként határozzák meg, hogy a *védelem* a fiatal felnőttkorra hivatkozzon.⁴⁴⁶

Véleményem szerint a *szakértői döntés* megfontolandó ötlet, bár számos esetben – ahogy a német joggyakorlat is igazolja – könnyű lehet a mérlegelés. Így *főszabályként* nem tartom szükségesnek, ezt a bíró a fiatalkorúaknál amúgy is kötelező környezettanulmány

⁴⁴⁴ *Fenyvesi Cs. – Herke Cs. I.m. 57. p.*

⁴⁴⁵ A német fiatalkorúak bírái és bírósági segítői (*Jugendgerichtshilfe*) hosszú ideje a fiatal nagykorúak maradéktalan, és mérlegelés nélküli bevonását szorgalmazza a JGG hatálya alá. A 27. *Deutscher Jugendgerichtstag* záró téziseiben, pedig már a fiatal (18 és 25 év közötti) elkövetők (*Jungtäter*) egységes szerkezetben szabályozott büntetőjogi megítélését tartanák a legmegfelelőbbnek. Lásd:

<http://www.dvjj.de/artikel.php?artikel=944>. A társadalmi megítélés szempontjából hangsúlyozni kell, hogy utóbbi időben Németországban is – az eltérő bánásmód elfogadásának ellenére – további enyhítéseket az állampolgárok szkeptikusan fogadnák. Lásd: Focus Magazin: Jugendkriminalität. Offensive gegen Schläger. 2008. 2. szám, 18-27. p.; Der Spiegel: Junge Männer: Die gefährlichste Spezies der Welt. 2008. 2. szám, 20-38. p.

⁴⁴⁶ *Fenyvesi Cs. – Herke Cs. I.m. 57. p.*

mintájára, illetve a tárgyaláson nyert benyomások alapján önálló mérlegelése alapján is képes megtenni. Ez egyébként megfelel az Európa Tanács 2003. szeptember 24-i ajánlása (Rec (2003) 20). 11. pontjában megfogalmazottaknak. Nehezen eldönthető esetekben azonban jogosnak tartom *szakértő* bevonását is.

A második felvetésükkel kapcsolatban a véleményem az, hogy a fiatal felnőttkorra való hivatkozást nem az ügyvédi jogkör részeként kellene szabályozni. Valamely fiatal felnőtt nem kerülhet rosszabb helyzetbe, az elkövetéskor egykorú társához viszonyítva, csak azért, mert a védője elmulasztotta, hogy e körülményre hivatkozzon.

Csemáné Váradi Erika és Lévy Miklós 2002-es közös tanulmányukban a fiatal felnőtt kategória szabályozásának szempontjából a következő lehetőségeket vázolják fel. Megfontolandónak tartják a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések kiterjesztését, amelyet három módon látnak elképzelhetőnek.

1. Valamennyi fiatal felnőttre kiterjeszteni.
2. A konkrét ügyben, a törvényben meghatározott ismérvek alapján, az ügyész vagy bíró dönt arról, hogy a fiatalkorúakra vagy a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályokat alkalmazzák-e.
3. Általános jelleggel, azonban csak enyhébb súlyú bűncselekmények esetén, visszaesőnek nem minősülő fiatal felnőttek tekintetében lehetne alkalmazni a fiatalkorúak büntetőjogát.⁴⁴⁷

Az első variáció véleményem szerint lényegében a fiatalkor korhatárának megemelését jelentené, amit maga a szerzőpáros is ellenez.⁴⁴⁸ A második verzió az általam a 18 és 21. életév közt bűncselekményt elkövetők vonatkozásában szorgalmazott megoldást, lényegében a német szabályozás átvételét jelentené. A szerzőpáros a harmadik variációt támogatja. A 2006-os tervezet is ezt vette át. Az ezzel kapcsolatos kritikai észrevételeimet az előbbieken már megfogalmaztam és kifejtettem, de megjegyzem, hogy a vádemelés elhalasztásnak *ügyészi* mérlegeléstől függő lehetősége számomra nem más, mint a német megoldás *bírói* mérlegelési jogköre (akár a személyiség, akár az elkövetett cselekmény szempontjából).

A fiatal felnőttkor bevezetésének támogatói közt lehet még megemlíteni többek

⁴⁴⁷ *Csemáné Váradi E.-Lévy M. I.m.25. p.*

⁴⁴⁸ Uo. A fiatalkor felső határának megemelésével e büntetőjogi korcsoport heterogenitás növekedésére hívja fel a figyelmet *Molnár József* is „A fejlődési szakaszok életkori kifejezhetősége, az életkor jelentősége a büntetőjogban” c. tanulmányában. *Collega*. 1998. 2. szám. 15. p.

között Nagy Ferencet,⁴⁴⁹Bogár Pétert, Vókó Györgyöt⁴⁵⁰Margitán Évát és Vaskúti Andrást is.⁴⁵¹ A német megoldás mellett érvel a 2006-os koncepció *mechanikus* jellegét, és az *egyénesítés hiányát* kritizálva Ligeti Miklós is.⁴⁵²Hornyák Szabolcs a tervezethez fűzött véleményében a fiatal felnőtt életkor felső határát a 23. életévben látja megfelelőnek, mivel az egyetemi tanulmányokat a fiatalok jellemzően ekkor fejezik be.⁴⁵³

Eljárásjogi szemszögből Farkas Ákos és Róth Erika hangsúlyozzák, hogy „külön kezelést igényelne a 18-24 év közötti korosztály”. A német szabályozást említik példaként, amikor hiányolják a korosztállyal kapcsolatos eltérő eljárásjogi normákat.⁴⁵⁴

4. *Javaslatok de lege ferenda*

A fiatalkorúak külön törvényének elfogadása és hatálybalépése előtt mindezek alapján a következő előzetes módosításokat tartom szükségesnek.

4.1 Fogalmi pontosítás szükségessége

Pozitív újdonság mindkét koncepció tekintetében a fiatal felnőtt kategória büntetőjogi relevanciájának felismerése és a tételes jogban a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok közötti elhelyezése. A korábbiakban kifejtettek alapján azonban *elnevezésük* pontosítást igényel. A javaslatok ugyanis a tágabb értelemben vett fiatal felnőttkornak nem az egészére, csak egy *szegmensére* (!), a 18 és 21 év közötti elkövetőkre kívánnak külön szabályozást alkalmazni⁴⁵⁵. A szélesebb keretek közt értelmezett fiatal felnőtt

⁴⁴⁹ Nagy F.: A fiatalkorúak büntetőjogi reformjának szükségességéről. Magyar Jog. 1994. 5. szám 285-293. p.

⁴⁵⁰ Vókó Gy.: Fiatalkorúak büntetése a jogszabályok tükrében. Börtönügyi Szemle. 2001. 3. szám. 19. p.

⁴⁵¹ Bogár P.- Margitán É.- Vaskuti A. I.m.

⁴⁵² Ligeti M.: Az új Btk. általános része és a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvénye II. Rendészeti Szemle 2007. 9. szám 20. p.

⁴⁵³ Hornyák Sz.: Vélemény a Fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetével kapcsolatban. Kézirat. Pécs, 2007

⁴⁵⁴ Farkas Á.-Róth E.: A büntetőeljárás.KJK-Kerszöv, Budapest, 2004. 343.p. Lásd még kapcsolódóan: Orell F. J.: A fiatalkorúak büntetőjogi reformjáról ügyészi szemmel. Belügyi Szemle. 1996. 10. szám 11-19. p.; Róth E. – Váradai E.: Problémák és reformlehetőségek a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban (különös tekintettel az előzetes letartóztatásra és a német jog követendő megoldásaira). Viski-émlékkönyv. 1994. 149-153.p.

⁴⁵⁵ Lásd hasonlóan Fenyvesi Cs. – Herke Cs. I.m. 37. p.

életszakason *belül* ezért elhatárolandónak tartom a koncepciók által szabályozott intervallumot, a fiatalkorúak büntetőkódexében (vagy külön fejezetében), önálló kategóriaként, *fiatal nagykorú* elnevezés alatt.

Bár figyelemre méltó nívó a 18 és 21 év közötti életszakasz büntetőjogi elismerése, a nemzetközi ajánlásoknak úgy lehetne a leginkább megfelelni, ha az életbeli és a társadalmi struktúraváltozások, valamint a felnőtté válás folyamatában bekövetkezett kitolódást megfelelően értékelve, egészen a 25. életévig eltérő bánásmód illetné a fiatalokat. Véleményem szerint anyagi jogi szempontból ezt a 18. és 21. életév között *fiatal nagykorú* elnevezés alatt, a fiatalkorúak büntető kódexében és a más elbánás vezérelvével a 21. és 25. életév között pedig *fiatal felnőtt* elnevezéssel a Btk. Általános Részében, büntetést enyhítő körülményként lehetne megfelelően érvényesíteni.⁴⁵⁶ Mindenképp az elkülönített, egységes szerkezetben történő (a Btk. szubsidiaritása mellett, teljes önállóságot eredményező) szabályozás mellett foglalkozni állást, de előbbi felvetésem a Btk. külön fejezetében történő elhelyezés esetén is indokolt.

Az életkor határok, elnevezés, és alkalmazandó jog vonatkozásában tett javaslataim a következő táblázatban foglalhatók össze.

	Életkor	Elnevezés	Alkalmazandó jog	
	- 14 év	Gyermek	Bűnösséget kizáró ok. Gyermekgondozás bővített eszköztára.	
	14-18 év	Fiatalkorú	Fiatalkorúak büntetőkódexe. Ifjúság gondozás eszközei.	
FELNŐTT	18-21 év	Fiatal nagykorú	A bíró a konkrét esetben dönt arról, hogy - a fiatalkorúak büntetőkódexe vagy - a Btk. (büntetésenyhítést biztosítva fakultatív vagy kógens módon) alkalmazandó.	FIATAL FELNŐTT
	21-25 év	Fiatal felnőtt	Btk. (büntetésenyhítést biztosítva fakultatív vagy kógens módon.)	
	25 év -	Felnőtt	Btk.	

4. Az életkor határok, elnevezés és az alkalmazandó jog vonatkozásában tett javaslatok

Alternatív megoldásként, amennyiben az a tervezet kerül elfogadásra, amely egységes Btk. szerkezetből indul ki, a fiatalkorúak részleges önállóságával a következő lehetőséget

⁴⁵⁶ Esetleges eljárásjogi enyhítések a fiatal felnőttekkel szemben is megfontolandók.

látom a legmegfelelőbbnek a fiatal nagykorúak tekintetében. Ennél a korosztálynál a fiatakorúak szankciói közül egyesek kógens alkalmazását tenné lehetővé a törvény, a fiatakorúak fejezetén belül. (Ez természetesen dogmatikailag helytelenül azt jelenti majd, hogy az objektív életkori kritérium alapján alkalmaznak nevelő jellegű szankciókat.)

A jelenlegi joghelyzetbe való beemelés azonban pontos fogalmi disztinkció esetén *sem* érheti el a kívánt változásokat, ha a további feltételek nem teljesülnek.

4.2 Összehasonlító kutatások a fiatal felnőtt életszakasszal összefüggésben

A nemzetközi szabályozások terén végzett anyagi és eljárásjogi *komparatiztika* mellett szükség van szociológiai és kriminológiai háttérvizsgálatokra a *magyarországi* fiatal felnőttek bűnözésének mértékéről, szerkezetéről és jellegéről. Az összehasonlító elemzésekkel megismerhetjük az eltérő szabályozási módszereket és azok indokait. Azt azonban, hogy melyik modell vagy mely modellelemek megfelelő kombinálása lehet alkalmas a magyar körülmények között a legmegfelelőbb hatás elérésére, csak a hazai tényleges bűnözési helyzet ismeretében dönthetjük el.

4.3 A társadalmi kontroll duális rendszerének gyakorlati megvalósulása

Szükséges a *társadalmi kontroll* súlyáthelyeződése, és elmozdulása egy hatékony *duális rendszer* irányába. Ez azt jelenti, hogy erősíteni kell a büntetőjogon *kívüli* eszközök szerepét⁴⁵⁷. A fiatakorúak büntetőtörvényének valóban *ultima ratio* szerepet kell betöltenie a fiatalok deviáns cselekményeire adott válaszok terén. Ahogy a felnőtteknél, úgy a fiataloknál is igaz, hogy a büntetőjog a legvégső esetben a legutolsó eszköz.

Piramismoddal szemlélítve. A piramis csúcán elhelyezkedő fiatakorúak büntetőjoga áll a legmesszebb az életbeli történésektől, és ezért ez a legalkalmatlanabb – bár szükséges – eszköz a reagálásra. Elsődlegesen ezért a fiatal közvetlen környezetét jelentő család, iskolai oktatás, gyermek- és ifjúsággondozás, szocializáló hatékonyságát kell

⁴⁵⁷ Vö. Vókó Gy.: A fiatakorúakkal szemben alkalmazott büntető felelősségre vonás és végrehajtásának egyes törvényességi kérdése. Börtönügyi Szemle. 2002. 2.szám 17. p.

növelni.⁴⁵⁸ Ez csak akkor lehetséges, ha jelenlegi rendszer erre valóban alkalmassá válik Magyarországon.

Amíg ez nem történik meg, nyugodtan állíthatjuk, hogy a jelenlegi magyar helyzetben fiatalkorúak büntetőjogának ultima ratiója ténylegesen azt jelenti, hogy a büntetőjog az utolsó és egyben *egyetlen* eszközünk is a fiatalok deviáns magatartásaira való reagálásban.

4.4 A fiatalkorúak és a felnőttek szankciórendszerének további differenciálása

Akkor mondhatjuk, hogy a fiatalkorúak és a fiatal nagykorúak valóban más bánásmód alá tartoznak, ha a *fiatalkorúak szankcióit* megfelelően bővítjük és differenciáljuk a felnőttekétől⁴⁵⁹. A jelenlegi helyzet ezt (és ez alatt a tervezeteket is értem)⁴⁶⁰ nem teszi lehetővé. El kell gondolkodni a tanulmányban korábban említett újfajta csoport terápiaíkról, a büntetési tételkeretek módosításáról, a büntetés-végrehajtás magyar körülmények közt megvalósítható, és mind a nevelés, mind a szankcionálás szempontjait szem előtt tartó új formáiról. Ezen túlmenően a kártérítés, a jóvátétel, és a közérdekű munka szerepét is érdemes erősíteni⁴⁶¹.

4.5 Fiatalkorúak bírása, fiatalkorúak bírósága

Végül, ha a közeljövőben nincs is lehetőség *intézményi* elkülönítésre, a törvény hatályba lépésével egyidejűleg, presztízspozíciót jelentő, legalább *hatáskörben* állandó jelleggel specializálódó fiatalkorúak bírásának kell eljárásiuk a fiatalkorú és fiatal nagykorú elkövetők ügyeiben.⁴⁶² Ehhez, amennyiben az értekezésemben javasolt új döntési

⁴⁵⁸ Vö. *Herczog M. – Gyurkó Sz.: Ártatlanságra ítélve – gyermekkorú elkövetők az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem határán. Kriminológiai tanulmányok 44. OKRI, Budapest, 2007. 134-153. p.*

⁴⁵⁹ Vö. *Lévay Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. Magyar Jog 1994. 6. sz. 340-346. p.*

⁴⁶⁰ A *Fenyvesi – Herke* szerzőpáros a 2006-os koncepció vonatkozó részével összefüggésben így fogalmaz: „érdemi változtatások nélküli átszabályozás”. *Fenyvesi Cs. - Herke Cs. I.m. 38. p.*

⁴⁶¹ Ezzel összefüggésben a karakteresen eltérő kezelési formák vonatkozásában is lásd: *Ruzsonyi P.:* karakteresen eltérő kezelési formák a fiatalkorú fogvatartottak körében. *Börtönügyi Szemle. 2002.2.szám. 23-52-p.*

⁴⁶² Jelenleg ilyen különbírók nem léteznek, még akkor sem, ha a bírósági szervezeten belül erre a feladatra kijelölt tanácsok az iratokban, mint a „fiatalkorúak bírósága”-i szerepelnek. A „fiatalkorúak bírósága” az általános szabályok (Be. 15-16. §) szerinti hatáskörrel rendelkezik. A bíróság *illetékességére* azonban az általánostól eltérő szabályok irányadók [Be. 448. § (1) bek.]. Lásd: *Fenyvesi Cs.-Herke Cs.-*

kompetenciák bevezetésre kerülnek, és amennyiben azt a törvény nem szakértők⁴⁶³ hatáskörébe rendeli majd, megfelelő képzést is nyújtani kell. Nem kell vagy talán nem reális elvárni külön pedagógiai képzést, de pedagógiai érzék meglétét már igen.

Tremmel F.: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 599. p. Amennyiben olyan bűncselekményeket bírálnak el halmazatban, melyek egy részét az elkövető fiatalkorában, más részét pedig felnőttkorában követett el, akkor a rendes eljárás szabályai szerint kell eljárni. (BH 1986/397.) Vö. *Bánáti J.-Belovics E.-Csák Zs.-Sinku P.-Tóth M.-Varga Z.*: Büntető eljárásjog. HVG ORAC, Budapest, 2006. 545. p.; *Balogh Á.-Kőhalmi L.*: I.m. 280. p.; *Herke Cs.*: Büntető eljárásjog. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 314. p.; *Belovics E.-Békés I.-Busch B.-Molnár G.-Sinku P.-Tóth M.*: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2002. 365.p. Lásd még: *Fenyvesi Cs.*: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 333-339. p. ; *Tremmel F.*: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2001. 553-558. p.; *Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Hegedűs István – Kovács Judit – Maráz Vilmosné*: A büntetőeljárás jog alapvonalai II. Második, átdolgozott kiadás. Bába kiadó. Szeged, 2007. 286-292. p.

⁴⁶³ Lásd Uo.

VI Záró gondolatok

A tanulmány előzetes célul tűzte ki, annak igazolását, hogy a fiatal felnőtt elkövetők – mely kategória nem leszűkíthető a 18 és 21. életév közötti életszakaszra – bűncselekményei sajátos jegyeket hordoznak. Mint azt az értekezés kriminológiai fejezetében alátámasztani igyekeztem, bűnözésük – bár kiemelkedően magas arányt képvisel az össz-bűnözésben – mégis jellemzően bagatell bűncselekmények elkövetésére irányul. Összességükben jelentősen kisebb kárt okoznak, mint a felnőttek által elkövetett bűncselekmények.

A fiatal felnőttek körében a bűnelkövetés jelensége, a felnőtté válás átmeneti éveiben éppoly gyakori, mint az a fiatakorúak esetében, az életszakaszhoz köthető feszültséghelyzetek következményeként már hosszú évtizedek óta elismert.

A fiatal felnőtt életszakasz során a bűncselekmények elkövetése nem szűkíthető továbbá meghatározott társadalmi rétegekre. Mindez alátámasztja, hogy a fiatal felnőttek bűnözése jelentősen különbözik a felnőttekétől, és sok szempontból inkább a fiatakorúakéra emlékeztet. Ebben meghatározó szerepet játszanak a társadalmi élethelyzetek és azok keretfeltételeinek (továbbtanulás, munkanélküliség, kábítószerfogyasztás) változásai az elmúlt évtizedekben. A *társadalmi* érés kitolódásának tényével szemben nem megfelelő ellenérv, hogy a *biológiai* érés a korábbi évtizedekhez képest jelentősen előretolódott. Előbbinek ugyanis nem biológiai, hanem társadalmi okai vannak. A fiatal felnőttek bűnözésének, az átmeneti életszakasszal való összefüggését alátámasztja az is, hogy az életút stabilizálását követően (munkavégzés, családalapítás) a bűncselekmények elkövetése mind a regisztrált bűnözési adatok, mind a látens bűnözéssel kapcsolatos felmérések alapján drasztikusan alábbhagy. Bűnözésük így általában nem egy későbbi bűnözői karrier első lépcsőfokát jelenti.

A *német nyelvterület* jogrendjeinek részletes elemzése azt mutatta, hogy ha eltérő megközelítésben is, de az életszakaszt jellemző sajátosságokat a német, az osztrák és a svájci jogalkotó is figyelembe veszi a jogkövetkezmények, az eljárás vagy a végrehajtás terén. A fiatal felnőtt elkövetőkkel szemben, mint láttuk a felnőttekkel megegyező felelősségi szabályok irányadóak, az állami reakció azonban eltér vagy eltérhet.

A *nemzetközi dokumentumok* áttekintése jelezte, hogy mind az ENSZ, mind az Európa Tanács ajánlás jellegű dokumentumai már a nyolcvanas évek közepe óta szorgalmazzák a fiatakorúakra irányadó szabályok személyi hatályának kiterjesztését a

fiatal felnőttekre is. Ezt azzal indokolják, hogy a fiatal felnőttek személyiségképe és az általuk elkövetett bűncselekmények jellege gyakran a fiatalkorúakéra emlékeztet. Az ajánlások ezért rugalmasabb megközelítést tartanak szükségesnek a fiatalkor felső határa tekintetében, valamint sürgetik a bíróságok számára a nevelő funkciót hatékonyabban szolgáló szankciók kiválasztásának lehetőségét.

További, *európai* nemzeti büntetőjogok áttekintése (kizárólag a fiatal felnőttek vonatkozásában) azt jelezte, hogy a legtöbb európai országban a 18. és 20/21. életév között biztosítanak egyfajta átmeneti időszakot, türelmi zónát, a bűncselekményt elkövető fiatal felnőttek számára. Az ismertetett szabályozásokat a mögöttes kriminálpolitikai elgondolások, a szabályozás technikája, a kategória elnevezése és rendszerbeli helyezése alapján csoportosítottam. Ennek tükrében előre jeleztem, a magyar tervezetek ismertetésénél pedig részletesen ki is fejtettem, hogy a magyar koncepciók a helyes felismerések ellenére hiányosak és néhol ennek következtében logikátlanok is.

A *magyar* szabályozás bemutatása három síkon haladt előre. Fontosnak tartottam bemutatni, hogy bár önálló kategóriaként való elkülönítés nélkül, mégis a Csemegi Kódextől egészen a hatályos Büntető Törvénykönyvünkig valamennyi, büntetőjogilag jelentős korszakban tartalmaztak a törvények a fiatal felnőtt életkor kapcsán differenciált (lényegében enyhébb) előírásokat. Ezek azonban eseti jellegűek voltak, nem állt mögöttük átfogó, egységes, megfelelő koncepció. Utóbbit az érzékelhető jó szándék ellenére a jelenlegi tervezetekből is hiányolom. A koncepciókat alá kell támasztani megfelelő háttérkutatásokkal. Értelmüket igazolni kell a megfelelő rendszerbeli elhelyezéssel és ezzel összefüggésben adekvát megnevezéssel is. Hatékonyságukat pedig biztosítani kell a megfelelő elméleti kutatások és a gyakorlat szakembereinek véleményével alátámasztott újabb, nevelő jellegű büntetőjogi és azon kívüli jogkövetkezmények kidolgozásával. Ezek a megfelelő szabályozás gyakorlati előfeltételei.

A doktori disszertáció kitűzött végcélja volt, hogy amennyiben alátámasztható egy a felnőttekétől eltérő szabályozás indokoltsága, akkor a jövőbeli magyar szabályozást konstruktív javaslatokkal segítse. Ez az érvek és ellenérvek felsorakoztatása mellett határozott állásfoglalást is igényel.

Munkámmal kifejezésre kívántam juttatni, hogy a kategória optimális rendszerbeli elhelyezését a fiatalkorúak szabályai között megfelelőnek tartom, de a tervezettől eltérő elnevezéssel. A *fiatal nagykorú* elnevezés véleményem szerint alkalmasabb a fiatal

felnőtt életszakasz 18 és 21 év közötti szegmensének megjelölésére. Az életszakasznak a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályozások közül történő kiemelését épp az indokolja, hogy nem prognosztizálható előzetesen, hogy a felnőtté válás esetükben befejeződött-e már. A különbszabályozás fő indoka a fiatalkor és felnőttkor közötti átmeneti életszakasz megfelelő büntetőjogi értékelése és figyelembe vétele. Emellett fontos felismerni, hogy a fiatal nagykorúak és fiatal felnőttek nem valamennyi bűncselekménye, illetve nem valamennyi fiatal nagykorú és fiatal felnőtt bűncselekménye vezethető vissza elsődlegesen a felnőtté válás átmeneti időszakát jellemző életkörülményekre. Ennek eldöntésére – a fiatal nagykorúak tekintetében – mindenképp a német mintának megfelelő eseti döntést tartom a legmegfelelőbb modellnek. E bűnelkövetők tekintetében így a bíró vagy más szakember mérlegelése alapján lehetne eldöntetni, hogy személyisége vagy cselekménye a fiatalkorúakhoz vagy a felnőttekéhez áll-e közelebb.

Az átmeneti időszaknak azonban, a jogbiztonság érdekében, újfent időbeli (életkor)határt kell szabni. Véleményem szerint, ezért a 21. életévet betöltött elkövetők tekintetében már a felnőttek büntetőjogi szabályainak alkalmazása indokolt. Lehetőséget kell azonban biztosítani arra – még mindig fiatal életkorukra tekintettel (hisz *fiatal* felnőttekről van szó) –, hogy a felnőttek jogkövetkezményihez képest akár kógens, akár bírói mérlegelés körébe tartozó eshetőleges jelleggel a büntetés enyhítés lehetőségét a 25. életévig fenntartsuk.

Amennyiben a fiatalkorúakra vonatkozó büntetés-végrehajtási szabályok szintén az anyagi és eljárásjogi normák mellett kerülnek szabályozásra, akkor erre technikailag és tartalmilag is az önálló kódexben való elhelyezést tartom a legmegfelelőbbnek. Ezt a koncepciót támogatom. Ennek további feltételeit, mint azt az értekezésben kifejtettem a szankciótár megfelelő kibővítésében, és egy hatékonyabban működő duális társadalmi kontroll-rendszerben (ifjúsági gondozás és a fiatalkorúak büntetőjoga) látom.

A koncepciók tehát jó úton indultak el, de komoly módosításokra szorulnak a megfelelő hatás elérése érdekében. Véleményem szerint – amennyiben a változtatások megtörténnek – az önálló kódexben, fiatal nagykorú elnevezéssel, a fiatalkorúakkal közös szabályozás lehet a legkoherensebb megoldás.

A centenáriumát ünneplő I. Büntető novella előszavában *Balogh Jenő* arra utal, hogy a századfordulót jellemző új eszmei irányzatok „*kissé elkésztetten*” nyernek először

érvényt a magyar törvényhozásban.⁴⁶⁴ Bár ez a kijelentés a magyar viszonyokat tekintve nem igazán tekinthető újdonságnak, az I. Bn. kapcsán mégis azt kell kiemelni, hogy Balogh pesszimizmusa ellenére a törvény előremutató és példaértékű volt az európai nemzetek jogalkotásával összehasonlítva.⁴⁶⁵ Kötelességnek tekintette az egyéniesítést, annak fényében, hogy a bűncselekményeket elkövetőknek különböző csoportjai lehetnek. Arisztotelészt idézve arra utalt, hogy „*a nem egyenlőkkel egyenlően bánni a legnagyobb méltánytalanság*”. Az alkalmazott terminológia tehát az *egyént* a középpontba, és ezzel összefüggésben a *méltányosságot* az egyenlőség fölé helyezte. A bűnelkövetővé válás okainak kérdésében többtényezős integrált kriminológiai nézőpontot képviselt, hangsúlyozva az „élettani, természeti, társadalmi” tényezők befolyását, ennek kapcsán pedig azt, hogy a társadalmi tényezőkkel szemben „az állam és a társadalom” hathatós küzdelmet fejthetnek ki.⁴⁶⁶ Az egyéniesítés véleménye szerint épp azért is fontos, mert nem megalapozott *valamennyi* fiatalok cselekményét, általános jelleggel enyhébben megítélni.⁴⁶⁷ Külön kiemelte az egyéniesítés kapcsán, hogy „nagy hiba volna azonban, ha a bíróságaink *chablonos* ítélezést kezdenének”. Hangsúlyozta, hogy a törvény megfelelő alkalmazásához (a gyakorlat részéről az új szemlélet átvétele, a mögöttes intézményrendszer ki- és átalakítása, működtetése) „*átmeneti időre* lesz szükség”.⁴⁶⁸

Ezen észrevételei, intelmei az aktuális jogalkotási folyamat során is érvényesek és megfogadásra érdemesek. Csak akkor van értelme a fiatal felnőttek bevonásának a fiatalok büntető kódexe (vagy a Btk.-ban a fiatalokra vonatkozó külön fejezet) hatálya alá, ha ehhez a megfelelő *jogkövetkezmenytani*-eszköztárral rendelkezünk. Bevonásuk hasztalan, amennyiben nem vagyunk képesek az eltérő bánásmód megfelelő feltételeit (differenciált szankció rendszer, eljárási szabályok, büntetőjogon kívüli eszközök) biztosítani.

Ennek jól átgondolt megszervezéséhez „*átmeneti időre lesz szükség*”, *ad hoc* jelleggel a büntetőjogi reform ezen része (sem) valósítható meg működőképesen és hatékonyan. Ha a reform e feltételek megteremtését mellőzi, akkor az hiányos, és a fiatal felnőttek vonatkozásában szinte értelmetlen lesz. A 18 és 21. életév közötti elkövetők terén hangsúlyozottan szükség lesz az *egyéniesítésre*, hisz különbséget kell tenni a felnőtté

⁴⁶⁴ Balogh Jenő az 1908. évi XXXVI. Tc. előszavában. III. p.

⁴⁶⁵ A korabeli cikkek közül lásd például: Groß, A.: Ein neues Jugendstrafrecht in Österreich. In: Aschaffenburg, A. (Hrsg.): Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform. 5. Jahrgang April 1908 – März 1909. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1909. 92-118. p.

⁴⁶⁶ Balogh J. I.m. VI. p., Vö. Szabó A. (1961)I.m.40-41. p.

⁴⁶⁷ Balogh J. I.m. IX. p.

⁴⁶⁸ Balogh J. Uo.

válás átmeneti időszakával összefüggésben elkövetett és azon bűncselekmények között, amelyek nem vezethetők vissza ilyen okokra. Az egyéniesítés így minden irányban a pontosabb megítélést, és az igazságosabb és hatékonyabb szankcionálást segítheti elő. Ennek eldöntéséhez azonban olyan szempontrendszert kell kialakítanunk, amely a jog alkalmazóit a jövőben nem kényszeríti „*chablonos*” ítélkezésre.

Ha mindezt átgondoltan és koherensen megvalósítjuk, akkor a fiatalkorúak büntetőjoga a jövőben valóban ultima ratio szerepet betöltő *igazságszolgáltatás*sá válhat.

Irodalomjegyzék

Acél András: Járásbírósági alaki és anyagi büntetőjog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1938.

Adler, F. - *Mueller*, G. O. W. – *Laufer*, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

Aebershold, Peter: Schweizerisches Jugendstrafrecht. Stämpfli Verlag. Bern, 2007

Albrecht, Hans-Jörg – *Kilchling*, Michael: Jugendstrafrecht in Europa. Edition iuscrim, Freiburg i. Br., 2002

Albrecht, Hans-Jörg: Ist das deutsche Jugendstrafrecht noch zeitgemäß? Verlag C.H.Beck. München, 2002

Albrecht, Peter-Alexis: Jugendstrafrecht. Verlag C.H.Beck. München, 2000

Allgeier, Stefan: Jugendstrafrecht. Szakelőadás kézirat. München, 2007

Angyal, Pál: Fiatalok és Büntetőnovella. 2. bővített kiadás. Budapest, Athenaeum, 1912

Angyal Pál – *Isaák* Gyula: Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről. Kommentár. III. Kiadás. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1937.

Atkinson, Rita L. – *Atkinson*, Richard S.: Pszichológia. Osiris, Budapest, 1999. 93-101. p. és 363-385. p.

Balogh Jenő: Gyermekvédelem és büntetőjog (1907). In: *Balogh* Jenő emlékkötet. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1988. 68-81. p.

Balogh Jenő: Nyomor és büntettek. Franklin kiadó, Budapest, 1908.

Balogh Jenő - *Bernolák* N.: A büntető törvények és a büntető novella. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1908.

- Balogh Jenő*: Fiatalkorúak és büntetőjog. Athenaeum, Budapest, 1909.
- Balogh Ágnes-Kőhalmi László*: Büntetőjog I. Általános Rész. Dialóg-Campus Kiadó, Pécs, 2007. 280-302. p.
- Bánáti János-Belovics Ervin-Csák Zsolt-Sinku Pál-Tóth Mihály-Varga Zoltán*: Büntető eljárásjog. HVG ORAC, Budapest, 2006. 544-548. p.
- Bänzinger, Felix* (Hrsg.): Zur Revision des Allgemeinen Teiles des schweizerischen Strafrechts und zum neuen materiellen Jugendstrafrecht. Stämpfli, Bern, 2006.
- Barabás Andrea Tünde*: A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljárásban. Kriminológiai tanulmányok. 44. OKRI, Budapest, 2007. 190-224. p.
- Bárd Károly-Gellér Balázs-Ligeti Katalin-Margitán Éva-Wiener A. Imre*: Büntetőjog Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2006. 245-265. p.
- Baumann, Jürgen – Tiedemann, Klaus* (Hrsg.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts, Festschrift für Karl Peters zum 70. Geburtstag. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck). Tübingen, 1974
- Beclin, Katharina*: Was leistet die polizeiliche Kriminalstatistik? SIAK Journal. 2005. 4. szám 20-31. p.
- Belovics Ervin-Békés Imre-Busch Béla-Molnár Gábor-Sinku Pál-Tóth Mihály*: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2002. 364-388. p.
- Bernzen, Christian*: Die rechtliche Stellung der freien Jugendhilfe. Systematische Darstellung. Kohlhammer, Köln, 1993.
- Bertel, Christoph*: Ein Strafrecht für Heranwachsende oder eine Reform des Erwachsenenstrafrechts. In: *Leirer, Herbert*. (Hrsg.): Festschrift: Sind 19-jährige erwachsen? VBSA/Eigenverlag, 1996
- Blaskó Béla*: Magyar büntetőjog. Általános Rész. Rendőrtiszti Főiskola és a Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002. 507-524. p.

Bochenski, Josef M.: Die zeitgenössischen Denkmethode. 10. Aufl., Francke, Tübingen-Basel, 1993.

Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK, Budapest, 2005.

Bolyky Orsolya-Sárik Eszter: A fiatalok elkövetők gyermekkoruk – az elkövetővé válás előzményei. Kriminológiai tanulmányok 42. OKRI, Budapest, 2005. 327-353. p.

Böhm, Alexander – Feuerhelm, Wolfgang: Einführung in das Jugendstrafrecht. 4. Auflage. Verlag C.H.Beck. München, 2004. 46-75. p.

Bresser, Paul H.: Die Beurteilung Jugendlicher und Heranwachsender im Straf- und Zivilrecht. In: *Göppinger, H.-Witter, H.* (Hrsg.): Handbuch der forensischen Psychiatrie II. Springer Verlag, Berlin, 1972. 1248-1313. p.

Brumlik, Micha: Die Wiederkehr der Reaktion – Abschlussvortrag auf dem 27. Deutschen Jugendgerichtstag ZJJ 2007. 4. szám 350-355. p.

Brunner, Rudolf – Dölling, Dieter: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. 11., neubearbeitete Auflage. De Gruyter, Berlin-New York, 2002

Budelmann, Hannes: Jugendstrafrecht für Erwachsene? Zur Anwendbarkeit von Jugendstrafrecht auf sich zum Verfahrenszeitpunkt im Erwachsenenalter befindliche Personen. Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main, 2005

Burgstaller, Manfred – Grafl, Christian: Daten zur Kriminalität und Verurteilung junger Erwachsener in Österreich. In: *Moos, R.*(Hrsg.): I. m. 35–51. p.

Bursics Z.: A magyar anyagi Büntetőjog vázlata. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1936. 177. p.

Busch, Thomas P.- Scholz, Oskar B.: Neuere Forschung zum § 105 JGG: Die Bonner Delphi-Studie- Ein Zwischenbericht. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform (MschrKrim). 2003. 6. szám. 421-432. p.

Busch, Thomas P.: Evidenzbasierte Entscheidungsalgorithmen zur strafrechtlichen Zuweisung gemäß § 105 JGG. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ). 2006. 4. szám. 264- 272. p.

Busch, Thomas P.: Rechtspsychologische Begutachtung delinquenter Heranwachsender. Evidenzbasierte Entscheidungsalgorithmen zur strafrechtlichen Zuweisung gemäß § 105 JGG. Logos, Berlin, 2006.

Csemáné Váradi Erika - Lévy Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jog-összehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció. 2002. 1. szám. 12–27. p.

Csemáné Váradi Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel egyes országok szabályozására. In: Lévy Miklós (szerk.) Az Európai unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 302 - 326. p.

Csemáné Váradi Erika: Életkor és belátási képesség a német és az osztrák büntetőjogban – különös tekintettel a jogalkalmazási kérdésekre. Kézirat. [é.n.]

Csemáné Váradi E.: A gyermek és fiatalkorú áldozatok speciális megközelítése a büntető-igazságszolgáltatásban. In: Ligeti K. (szerk.): Wiener A. Imre ünnepi kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 553–570. p.

Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Hegedűs István – Kovács Judit – Maráz Vilmosné: A büntetőeljárás jog alapvonalai II. Második, átdolgozott kiadás. Bába kiadó. Szeged, 2007. 286-292. p.

Csúri András: A gyermekvédelmi ombudsman magyarországi bevezetésének indokai, szükségessége és előnyei. www.unicef.hu, 2008. Megjelenés alatt

Csúri András: A fiatal felnőtt életszakasz büntetőjogi szabályozásának lehetőségei. Magyar Jog, 2008. 4. szám. 202-215. p.

Csúri András: Fiatal nagykorú vagy fiatal felnőtt? Egy fogalmi újítás szükségessége, aktualitása és dogmatikai jelentősége. *Rendészeti Szemle*. 2007. 9. szám. 46-60. p.

Csúri András: A 18 és 21 év közötti bűnelkövetők felelősségre vonásának szabályozása a német büntetőjogban. In: *Bizonyítékok*. Tremmel ünnepi kötet. Pécs, 2006. 107-116 p.

Dessecker, Axel (Hrsg.): *Jugendarbeitslosigkeit und Kriminalität*. Kriminologische Zentralstelle, Wiesbaden, 2006

Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen (DVJJ) (Hrsg.): *Denkschrift über die kriminalrechtliche Behandlung junger Volljähriger*. Selbstverlag der DVJJ, 1977

Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfe (DVJJ): *Junge Volljährige im Kriminalrecht*. Selbstverlag des DVJJs, 1978.

Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen (DVJJ)(Hrsg.): *Jugend, Gesellschaft und Recht im neuen Jahrtausend. Blick Zurück nach vorn. Dokumentation des 25. Deutschen Jugendgerichtstages vom 28. September bis 2. Oktober 2001 in Marburg*. Forum Verlag Godesberg GmbH, Mönchengladbach, 2003.

Die strafrechtliche Verantwortlichkeit von Jugendlichen im nationalen und internationalen Bereich. (Abteilung I.). In: *Vorbereitung des XVII. Internationalen Strafrechtskongress in Peking, 12. bis 19. September 2004*. 1-153. p.

Dörmer, Hans – *Heinrich*: *Abgrenzungsprobleme zwischen Jugendstrafrecht und Erwachsenenstrafrecht bei Straftaten Heranwachsender*. Doktorische Arbeit. Hamburg, 1963

Dünkel, Friedrich – *Skepanat*, Marcus: *Jugendliche und Heranwachsende als Täter und Opfer von Gewalt. Gewaltkriminalität in Mecklenburg-Vorpommern im Zerrbild einer täterzentrierten Blickweise*. FS Hans Joachim Schneider. De Gruyter, Berlin 1998 713-744. p.

Dünkel, Friedrich: Strafmündigkeitsalter im Internationalen Vergleich. Recht der Jugend und des Bildungswesens. 1999. 291-306. p.

Dünkel, Friedrich. : Heranwachsende im Jugendstrafrecht in Deutschland und im europäischen Vergleich. DVJJ-Journal 2003. 1. szám 19-27.p.

Dünkel, Friedrich: Heranwachsende im Jugendstrafrecht – Erfahrungen in Deutschland und aktuelle Entwicklungen im europäischen Vergleich. In: Moos, R.(Hrsg.): I. m. 51-67. p.

DVJJ-Journal Extra: Vorschläge für eine Reform des Jugendstrafrechts. Abschlussbericht der Kommissionsberatungen von März 2001 bis August 2002

Eickmeyer, Horst: Die strafrechtliche Behandlung der Heranwachsenden nach § 105 des Jugendgerichtsgesetzes. Ludwig Röhrscheid Verlag. Bonn, 1963

Eisenberg, Ulrich: Jugendstrafrecht bei Heranwachsenden. Zur Tragweite psychiatrischer Gutachten bei der Anwendbarkeit materiellen Jugendstrafrechts auf Heranwachsende (§105 I Nr. 1 JGG) – erörtert an Hand von zwei Originalfällen. JA, 2006. 2. szám 140-144. p.

Eisenberg, Ulrich: Jugendgerichtsgesetz, Beck'sche Kurzkommentare. 12. Aufl. C. H. Beck, München, 2007

Erlemann, Paul: Heranwachsende in der Strafrechtspflege unter besonderer Berücksichtigung der Reifephase der Adoleszenz. Münster, 1988 (Dissertation. Kézirat)

Esser, G. – Fritz, A – Schmidt. M. H.: Die Beurteilung der sittlichen Reife Heranwachsender im Sinne des § 105 JGG Versuch einer Operationalisierung. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. 1991. 6. szám. 356-368. p.

Esser, G.: Sind die Kriterien der sittlichen Reife des § 105 JGG tatsächlich reifungsabhängig? DVJJ-Journal. 1999. 7. szám 37-40. p.

Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004. 342-350. p.

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében. Rendészeti Szemle, 2007. 2. szám. 25-46. p.

Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 333-339. p.

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs. 597-603. p.

Filó Mihály: Gyermekkorúak, fiatalkorúak, fiatal felnőttek a német büntetőjogban. Magyar Jog, 2005. 4. szám. 239–242. p.

Fliegauf Gergely: Új lehetőségek a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. Börtönügyi Szemle. 2002. 2. szám. 5-10. p.

Földvári, J.: Magyar büntetőjog. Általános Rész. Osiris, Budapest, 2002 319-323. p.

Frank Tibor: Mérföldkő (A fiatalkorúak oktatása és szakmai képzése). Börtönügyi Szemle. 1998. 1. szám. 15-18. p.

Friedlein, Curt: Geschichte der Philosophie. Lehr- und Lernbuch. 14., durchgesehene Auflage. Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1984

Fritsch, Markus: Die jugendstrafrechtliche Reformbewegung (1871-1923). Edition iuscrim, Freiburg i.Br., 1999

Fuchs, Helmut: Reif mit 18? Zur Neuregelung des Strafrechts für junge Erwachsene. In: Moos, R. (Hrsg.): I.m.67-87. p.

Fuchs-Heinritz, Werner – Lautmann - Rammstedt, Otthein – Wienold, Hanns (Hrsg.): Lexikon zur Soziologie. Westdeutscher Verlag, Opladen, 1994.

Fülöp Ágnes – Nagy Emese: Új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42. OKRI, Budapest, 2005. 302-326. p.

Gehb, Jürgen – Drange, Günter: Heranwachsende im Strafrecht – Quo vaditis?
DRiZ 2004. 4. szám 118-121. p.

Glueck, Sheldon-Glueck, Eleanor: Fiatalkorúak bűnözővé válása. A megelőzés útjai. In: *Bűnöző fiatalok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977*

Gottfredson, Michael R. – Hirschi, Travis: A General Theory of Crime. Stanford University Press, Stanford-California. 2000.

Gönczöl Katalin: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980

Gönczöl Katalin - Kerezsi Klára - Korinek László -Lévay Miklós (szerk.):
Kriminológia-Szakkriminológia. Complex Kiadó, Budapest, 2007.

Gönczöl Katalin- Korinek László- Lévay Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek. Bűnözés-bűnözéskontroll. Új, átdolgozott kiadás. Corvina, Budapest, 1999.

Görgényi Iлона: Régi és új paradigma: a restoratív igazságszolgáltatás. Békés Imre ünnepi kötet. ELTE-ÁJTK, 2000. 151-168. p.

Grabner-Tesar, Elisabeth: Wer ist erwachsen? Entwicklungspsychologische Überlegungen zur Herabsetzung der Altersgrenzen im Jugendstrafrecht. Sub. 2001. 1b. szám 7-15. p.

Graf von Schwerin, Hartmut: Die adäquate strafrechtliche Sanktion bei Delinquenz nicht nach Jugendstrafrecht verurteilter Heranwachsender und Jungerwachsener ab 21 Jahren VVF. München, 1997

Grafl, Christian: Jungenspezifische Gewaltprävention in Österreich. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ). 2007. 2. szám. 129-132. p.

Graul, Eva (Hrsg.): Gedächtnisschrift für Dieter Meurer. de Gruyter, Berlin, 2002

Groß, A.: Ein neues Jugendstrafrecht in Österreich. In: *Aschaffenburg, A.* (Hrsg.): *Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform.* 5. Jahrgang

April 1908 – März 1909. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. Heidelberg. 1909. 92-118. p.

Grunewald, Ralph: Die De-Individualisierung des Erziehungsgedankens im Jugendstrafrecht. Duncker&Humblot, Berlin, 2003.

Bresser, Paul H.: Noch immer: Die Problematik des § 105 JGG. In: *Grünwald, Gerald* (Hrsg.): Festschrift für Friedrich Schaffstein zum 70 Geburtstag am 28. Juli 1975 Schwartz & Co., Göttingen, 1975. 323-332. p.

Gutschner, Daniel – Kobel, Beatrice – Niklaus, Pia – Schmid, Marc – Fegert, Jörg M. – Schmeck, Klaus: Das neue schweizerische Jugendstrafgesetz (JStG). Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht. Band 125 (2007) 44-56. p.

Günzel, Stefanie: Die geschichtliche Entwicklung des Jugendstrafrechts und des Erziehungsgedankens. Tectum Verlag. Marburg, 2001

Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Hansjakob, Thomas – Schmitt, Horst – Sollberger, Jürg: Kommentierte Textausgabe zum revidierten Strafgesetzbuch. CCFW, 2006

Hebeisen, Dieter: Das neue Jugendstrafrecht der Schweiz. Ein Überblick über die wichtigsten Änderungen. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ) 2007. 2. szám 135-139. p.

Hebeisen, Dieter: Das neue Jugendstrafrecht der Schweiz. Ein Überblick über die wichtigsten Änderungen. Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe 2007. 2. szám 83- 87. p.

Heinz, Wolfgang.: Jugendkriminalität in Deutschland. Internetes publikáció: <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kik/Jugendkriminalitaet-2003-7-e.pdf>

Heinz, Wolfgang: Kriminelle Jugendliche- gefährlich oder gefährdet? UVK, Konstanz, 2006

Heitlinger, Carolina: Die Altersgrenze der Strafmündigkeit. Eine Untersuchung entwicklungspsychologischer und kriminalpolitischer Aspekte unter Berücksichtigung der neueren Rechtsentwicklung in Europa. Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2004

Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. Szent István Társulat. Szeged, 1937. 305-315. p.

Hempel, Carl G.: Aspekte wissenschaftlicher Erklärung. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1977.

Herke Cs.: Büntető eljárásjog. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 314-316. p.

Herczog Mária – Gyurkó Szilvia: Ártatlanságra ítélve – gyermekkorú elkövetők az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem határán. Kriminológiai tanulmányok 44. OKRI, Budapest, 2007. 134-153. p.

Hoffmann, Andreas: Reformkonzepte im deutschen Jugendstrafrecht. CT-salzwasser Verlag, Bremen, 2007

Hornyak Szabolcs: Vélemény a Fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetével kapcsolatban. Kézirat. Pécs, 2007

Höpfl, Ursula: Bestimmungsfaktoren und Bedeutungsinhalte des Begriffs „Jugend“ im Jugendstrafrecht. [k.n.], München, 1975

Hubert, Harry: Jugendrecht im Nationalsozialismus. Brandes&Apsel, Frankfurt a.M., 2001

Jescheck, Hans-Heinrich - Weigend, Thomas: Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 1996.

Jesionek, Udo: 80 Jahre Jugendgerichtsbarkeit in Österreich – Rückblick und Ausblick (Teil III). Festvortrag bei der 24. Österreichischen Jugendrichtertagung vom 15.10.2002 in Gamlitz. Vom Jugendgerichtsgesetz 1961 zum Jugendgerichtsgesetz 1988. RZ 2003, 118 pp.

Jesionek, Udo: Sozialarbeit und Justiz. Persönlicher Rückblick auf dreißig Jahre einer gereiften Partnerschaft. Zur Geschichte der Bewährungshilfe in Österreich. Sub. 2000. 4. szám. 28-40. p.

Jesionek, Udo: Das österreichische Jugendgerichtsgesetz. JGG idF Jugendstrafrechts-Novelle 2001, [Sonderstrafrecht für "junge Erwachsene", Verordnungen, Erlässe]; Kommentar; 3., neu überarb. Aufl. Juridica Verlag, Wien, 2001

Jugend, Gesellschaft und Recht im neuen Jahrtausend– Blick zurück nach vorn. Thesen des 25. Deutschen Jugendgerichtstages. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (DVJJ-Journal). 2001. 4. szám 341- 343. p.

Jung, Heike: Kriminalsoziologie. Nomos, Baden-Baden, 2005

Kaiser, Günther – Kerner, Hans-Jürgen – Sack, Fritz – Schellhoss, Hartmut (Hrsg.): Kleines kriminologisches Wörterbuch. 3. Aufl., C.F.Müller, Heidelberg, 1992

Kaiser, Günther: Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen. 10., völlig Neubearb. Aufl., Müller, Heidelberg, 1997. 565-613. p.

Kaiser, Günther- Schöch, Heinz: Kriminologie- Jugendstrafrecht- Strafvollzug. 6. Aufl., C.H.Beck, München, 2006.

Källman, Eva: Das neue Jugendstrafrecht in Spanien – ley orgánica 5/2000 reguladora de la responsabilidad penal de los menores – Vorbild für ein 2. JGGÄndG? Logos Verlag, Berlin, 2006

Kerezsi Klára – Parti Katalin (szerk.) Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében. – „ISRD-2”. Budapest, 2008.

Kiessl, Heidrun: Die Regelwerke der Vereinten Nationen zum Jugendstrafrecht in Theorie und Praxis. Edition iuscrim, Freiburg i.Br., 2001.1-134. p.

Kilchling, Michael: Grundlinien des Jugendstrafrechts in Europa. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe. 2002. 4. szám 371-378. p.

- Király Tibor*: Büntetőeljárás jog. 3. kiadás, Osiris, Budapest, 2003. 534-538. p.
- Klinkhardt, Horst*: Kinder- und Jugendhilfe SGB VIII: Kommentar mit Einführung. Rehm, München, 1994. 375-454. p.
- Kó József*: Bűnözésmérés survey módszerrel. In: Bizalom-Társadalom-Bűnözés. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés. Szeged, 2005. október 6-7., Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 108-113. p.
- Korinek László*: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006
- Kowalzyck, Markus*: Das neue Jugendstrafrecht in den Niederlanden. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (DVJJ-Journal). 2002. 4. szám 378 - 387. p.
- Kudlich, Hans*: Anwendbarkeit von Jugendstrafrecht auf Heranwachsende bei Zweifeln an weiteren Entwicklungsfortschritten. JuS 2002 Heft 12 1164-1168
- Kun Béla – Ládai István (szerk.)*: A fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon. Magyar Királyi Igazságügyminisztérium. Budapest, 1905 3-22. p.
- Kusch, Roger*: Plädoyer für die Abschaffung des Jugendstrafrechts. NSTZ. 2006. 2. szám. 65-69. p.
- Kühl, Kristian*: Die Bedeutung der rechtsphilosophie für das Strafrecht. Nomos, Baden-Baden, 2001
- Lenkovics Judit*: Fiatalkorúak büntetőjogának szankciórendszere a német jogban, különös tekintettel a magyarországi recipiálási lehetőségekre. Rendészeti Szemle 2007. 9. szám. 60-78. p.
- Lévay Miklós*: A Pekingi Szabályok. Gyermek és Ifjúságvédelem 1990. 2. szám, 26-36. p.
- Lévay Miklós*: Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. In: *Ligeti K.* (szerk.): Wiener A. Imre ünnepi kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 517-531. p.

Lévay Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. *Magyar Jog* 1994. 6. sz. 340-346. p.

Ligeti Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció*. 2006. 1. szám

Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció*. 2006. 2. szám. 21-38. p.

Ligeti Katalin: Grundfragen der Neuregelung des ungarischen Jugendstrafrechts. *Recht der Jugend und des Bildungswesens (RdJB)* 2007. 2. szám. 190 - 201. p.;

Ligeti Miklós: Az új Btk. általános része és a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvénye II. Rendészeti szemle. 2007. 9. szám. 3-25. p.

Loderbauer, Brigitte (Hrsg.): *Kinder- und Jugendrecht*. 3. aktualisierte Auflage. LexisNexis (u.a.), Wien, 2004. 119-233. p.

Lőrincz József: Útkeresés a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában az ezredfordulón. In: *Ligeti K.* (szerk.): *Wiener A. Imre ünnepi kötet*. KJK- KERSZÖV, Budapest, 2005. 531-542. p.

Lőrincz József: A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása a XX. Század első felében. *Börtönügyi Szemle*. 2002.2. szám. 57-66. p.

Löschnig-Gspandl, Marianne: Landesbericht Österreich. In: *Albrecht, Hans-Jörg – Kilchling, Michael* (Hrsg.): *Jugendstrafrecht in Europa*. Edition iuscrim, Freiburg i. Br., 2002. 269 -301. p.

Lucke, Doris: Jugend, Gesellschaft und Recht im neuen Jahrtausend. *Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (DVJJ-Journal)*. 2001. 4. szám 335-341. p.

Maleczky, Oskar: Die Änderungen des Jugendgerichtsgesetzes und des Strafgesetzbuches durch BGBl I 2001/19. *JAP* 2001/2002, 63. pp.

Maleczky, Oskar: Österreichisches Jugendstrafrecht. 3. Aufl. Manz, Wien, 2001.

Marburger Richtlinien. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. 1955. 8. szám 58-62. p.

Margitán Éva: Régi új szabályok? In: Ligeti, K. (szerk.): Wiener A. Imre ünnepi kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 63-74. p.

Mays, G. Larry- Winfree Jr.- L. Thomas: Juvenile Justice. 2.ed. Waveland Press, Long Grove, Ill., 2006. 4-61. p.

Meier, Bernd - Dieter – Rössner, Dieter – Schöch, Heinz: Jugendstrafrecht. C.H.Beck, München, 2007. 1-31 Grundzüge 31- 35 geschichte 35-50 nemetgeschichte 50-71 jkrim. 71-88 jschutz 98-110 HW

Miklau, Roland: Junge Menschen und das Strafrecht-Perspektiven eines Heranwachsendenstrafrechts in Österreich. In: Moos, R. (Hrsg.): Festschrift für Udo Jesionek zum 65. Geburtstag. Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Wien, 2002. 137-147. p.

Mischkowitz, Robert: Kriminelle Karrieren und ihr Abbruch. Forum Verlag Godesberg. Bonn, 1993

Mitsch, Wolfgang: Die Anwendbarkeit des Jugendstrafrechts auf Heranwachsende. Jura. 2002. 4. szám 242- 248. p.

Molnár József: A fejlődési szakaszok életkori kifejezhetősége, az életkor jelentősége a büntetőjogban. Collega. 1998. 3. szám. 13-17. p.

Möckelmann, Nils: Die rechtliche, psychiatrische und gesellschaftliche Beurteilung jugendlicher Straftäter in der jüngeren deutschen Geschichte. Peter Lang, Frankfurt a.M., 2007.

Möller, Winfried – Nix, Christoph (Hrsg.): Kurzkomentar zum Kinder- und Jugendhilfegesetz. Beltz Verlag. Weinheim und Basel, 1991

Müller-Dietz, Heinz: Jugendhilfe und Jugendkriminalrechtspflege. Zum Beitrag der Jugendhilfe zur Einschränkung jugendstrafrechtlicher Konfliktlösungen. In: *Ostendorf, Heribert* (Hrsg.): Integration von Strafrechts- und Sozialwissenschaften. Festschrift für Lieselotte Pongratz. 102-118. p.

Nagy Ferenc: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1986 24-35. p.

Nagy Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjogi reformjának szükségességéről. Magyar Jog. 1994. 5. szám 285-293. p.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog Általános Része. 3. átdolgozott kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 2004.

Nagy Ferenc: Büntetések és intézkedések a jövő magyar büntetőjogi szankciórendszerében. In: Dr. *Nagy Ferenc*: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC, Budapest, 2005. 298-312. p.

Nagy Ferenc: Európai kihívások, magyar válaszok a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás területén. In: Dr. *Nagy Ferenc*: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC, Budapest, 2005. 324-340. p.

Nagy Ferenc: A fiatalkorúak új svájci büntető törvényéről. Büntetőjogi Kodifikáció. 2007. 2. sz. 8-18. p.

Neubacher, Frank: Die Politik des Europarats auf dem Gebiet des Jugendkriminalrechts. Internetes elérhetőség:

<http://www.journascience.org/de/europa/neubacher/index.shtml>

Niggli, Marcel – Alexander (Hrsg.): Strafrecht : sämtliche Erlasse des Bundes zu Kompetenz, Organisation, Prozess, Vollzug, Rechtshilfe sowie das gesamte Nebenstrafrecht mit Anmerkungen versehen von Marcel Alexander Niggli. Orell Füssli, Zürich, 2006.

Nothacker, Gerhard: 30 Entscheidungen aus der Rechtsprechung zum Jugendstrafrecht. Alfred Metzner Verlag. Frankfurt am Main, 1987

Orell Ferenc János: A fiatakorúak büntetőjogi reformjáról ügyészi szemmel. Belügyi Szemle. 1996. 10. szám 11-19. p.

Ostendorf, Heribert: Das Heranwachsenden-Strafrecht in der Bundesrepublik Deutschland. Österreichischen Juristenzeitung (ÖJZ) 2003. 4. szám. 121-127. p.

Ostendorf, Heribert: Gegen die Abschaffung des Jugendstrafrechts oder seiner Essentialia. NStZ. 2006. 6. szám. 320-326. p.; illetve internetes elérhetőség: <http://www.uni-kiel.de/ostendorf/publikationen/Abschaffung%20Jugendstrafrecht.pdf>

Ostendorf, Heribert: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. 7., völlig überarbeitete Auflage. Nomos, Baden-Baden, 2007.

Ostendorf, Heribert: Jugendstrafrecht. 4. Auflage. Nomos. Baden-Baden, 2007

Peters, Karl : Jugendstrafrecht. Ferd Dümmlers Verlag, Bonn, 1948

Posch Klaus: Jugendgerichtsgesetznovelle 2001 aus der Sicht der richterlichen Praxis. sub 2001. 3. szám. 45-49.p

Pruin, Ineke Regina: Die Heranwachsendenregelung im deutschen Jugendstrafrecht. Jugendkriminologische, entwicklungspsychologische, jugendsoziologische und rechtsvergleichende Aspekte. Forum Verlag Godesberg. Mönchengladbach, 2007

Raiser, Thomas: Rechtssoziologie. Ein Lehrbuch. Alfred Metzner verlag, Frankfurt am Main, 1987.

Reisenhofer, Marion: Jugendstrafrecht in der anwaltlichen Praxis. Deutscher Anwalt Verlag. Bonn, 2007

Riekenbrauk, Klaus: Straffällige Heranwachsende und Volljährigenhilfe nach § 41 SGB VIII. ZJJ 2007. 2. szám 159-167. p.

Rossi, Renato: Arxhof – Maßnahmezentrum für junge Erwachsene. ZfStrVo 2007. 2. szám 87- 88. p.

Róth Erika – Váradi Erika: Problémák és reformlehetőségek a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban (különös tekintettel az előzetes letartóztatásra és a német jog követendő megoldásaira). Viski-émlékkönyv. 1994. 149-153.p.

Rousseau, Jean-Jacques: Emil vagy a nevelésről. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978

Ruzsonyi Péter: karakteresen eltérő kezelési formák a fiatalkorú fogvatartottak körében. Börtönügyi Szemle. 2002.2.szám. 23-52-p.

Sampson, Robert J. – Laub, John H.: Crime in the making. Pathways and turning points through life. Harvard University Press. Cambridge, 1993

Scabini, Eugenia - Marta, Elene - Lanz, Margherita: Transition to Adulthood and Family Relations. Psychology Press, 2006

Schaffstein, Friedrich – Beulke, Werner: Jugendstrafrecht. Eine systematische Darstellung. 14. Aufl., W. Kohlhammer, Stuttgart, 2002

Schlüchter, Ellen: Plädoyer für den Erziehungsgedanken. De Gruyter, Berlin-New York, 1994.

Schnell, Rainer- Hill, Paul B.- Esser, Elke: Methoden der empirischen Sozialforschung. 6. völlig überarbeitete und erweiterte Auflage. R. Oldenbourg, München-Wien, 1999.

Schöch, Heinz: Wie soll die Justiz auf Jugendkriminalität reagieren? In: Dölling, Dieter (Hrsg.): Das Jugendstrafrecht an der Wende zum 21. Jahrhundert. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2001. 125-141. p.

Schroll, Hans- Valentin: Die strafrechtlichen Sanktionen bei jungen Erwachsenen in Österreich. In: Moos, R. (Hrsg.): I.m. 189-205. p.

Schulz, Felix: Die Entwicklung der Delinquenz von Kindern, Jugendlichen und Heranwachsenden in Deutschland. Eine vergleichende Analyse von Kriminalstatistiken und Dunkelfeldforschungen zwischen 1950 und 2000. Lit Verlag. Berlin, 2007

Schwind, Hans-Dieter: Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen. 17., neubearbeitete und erweiterte Auflage. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 2007

Shaw, Clifford R.: The natural History of a delinquent Career. The University of Chicago Press. Chiacago-Illinois, 1931

Sieber, Ulrich: Strafrechtsvergleichung im Wandel. In: *Sieber*, Ulrich – *Albrecht*, Hans-Jörg (Hrsg.): Strafrecht und Kriminologie unter einem Dach. Kolloquium zum 90. Geburtstag von Professor Dr.Dr.h.c.mult Hans-Heinrich Jescheck, Berlin, 2006. 78-130. p.

Silverman, Emily: The Role of Capacity in the Adjudication and Punishment of Youthful Offenders in Germany and the United States: A Legal Comparison. In: *Krakau*, Knud-*Streng*, Franz: Konflikt der Rechtskulturen? Die USA und Deutschland im Vergleich. Universitätsverlag Winter, Heidelberg, 2003. 135-153. p.

Sonnen, Bernd-Rüdeger: Perspektiven nach dem Freiburger Jugendgerichtstag – 27. Deutscher Jugendgerichtstag – „Fördern, Fordern und Fallen lassen“. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ) 2007. 4. szám. 348-350. p.

Stauner, Gabriele - *Schelter*, Kurt: Jugendrecht von A-Z. 2. Auflage. dtv, München, 1991

Stellungnahme der Fachgruppe zur Auflösung des JGH. Internetes elérhetőség: <http://www.richtervereinigung.at/jugendrichter/jgh1a.htm>

Stelly, Wolfgang – *Thomas*, Jürgen: Einmal Verbrecher – immer Verbrecher? Westdeutscher Verlag. Wiesbaden, 2001

Strafgesetzbuch. 4. Auflage. Stand 1.3.2007. Mit Erläuterungen von Helmut Fuchs, Irene Klippel und Susanna Reindl. LexisNexis

Stump, Brigitte: „Adult time for adult crime“–Jugendliche zwischen Jugend- und Erwachsenenstrafrecht. Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach, 2003. 15-87. p.

Suttinger, Giinter: Die Beurteilung des Entwicklungsstandes Heranwachsender. In *Undeutsch, Udo* (Hrsg.): Handbuch der Psychologie. Band 11: Forensische Psychologie. Hogrefe, Göttingen, 1967. 296- 325. p.

Szabó András: A fiatalkorúak és a büntetőjog. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1961.

Szabo, Denis: Kriminológia és kriminálpolitika. Gondolat, Budapest, 1981.

Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. Általános Rész. Büntetőjogi Kodifikáció. 2007. 1. szám.

Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2001. 553-558. p.

Ungarisches Jugendgerichtsgesetz vom Jahre 1913. J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung. Berlin, 1913

Utasi Judit: A fiatalkorúakkal szemben elrendelt pártfogói felügyelet és utógondozás érvényesülése. Kriminológiai tanulmányok XXXVII. OKRI, Budapest, 2000. 123- 143. p.

Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. Kriminológiai közlemények. 59. szám. 2001. 55-91. p.

Verhandlungen des Vierundsechzigsten deutschen Juristentages - Berlin 2002. Band II/1. Sitzungsberichte (Referate und Beschlüsse). C. H. Beck, München, 2002

Villinger, W. : Das neue Jugendgerichtsgesetz aus jugendpsychiatrischer Sicht. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie. 1955

Vókó György: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntető felelősségre vonás és végre-hajtásának egyes törvényességi kérdése. Börtönügyi Szemle. 2002.2.szám 11-22.p.

Vókó György: Fiatalkorúak büntetése a jogszabályok tükrében. Börtönügyi Szemle. 2001. 3. szám. 13.-36. p.

von Liszt, Franz : Der Zweckgedanke im Strafrecht (1882/1883) Mit einer Einführung von Köhler, M. 1. Aufl. Nomos, Baden-Baden, 2002.

von Liszt, Franz: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 14. und 15. völlig durchgearbeitete Aufl. Guttentag, Berlin, 1905.

Wagner, Sandra J.: Jugendliche ohne Berufsausbildung. Eine Längsschnittstudie zum Einfluss von Schule, Herkunft und Geschlecht auf ihre Bildungschancen. Shaker Verlag, Aachen, 2005.

Walter, Michael: Die Krise der Jugend und die Antwort des Strafrechts. Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ) 2001. 4. szám 358-370. p.

Walter, Michael: Jugendkriminalität. 3. Auflage. Richard Boorberg Verlag. Stuttgart (u.a.), 2005

Walter, Michael: Welches Recht für Heranwachsende? Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe (ZJJ) 2007. 4. szám 400-403. p.

Walter, Michael: Heranwachsende als kriminalrechtliche Problemgruppe. Goldammer's Archiv für Strafrecht (GA). 2007. 9. szám. 503-517. p.

Wolff, Jörg: Jugendliche vor Gericht im Dritten Reich. Nationalsozialistische Jugendstrafrechtspolitik und Justizalltag. C.H.Beck, München, 1992

Webb, Sara. J. – Monk, Christopher S. – Nelson, Charles A.: Mechanisms of Postnatal Neurobiological Development: Implications for Human Development. Developmental Neuropsychology. 2001. 19 (2). 147-171. p.

Függelék

Törvénytövegek

Németország

JGG 105. § A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályok alkalmazása fiatal nagykorúak tekintetében

(1) „Amennyiben a fiatal nagykorú az *általános előírások* szerint büntetéssel fenyegetett, jogellenes cselekményt követ el, a bíró a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás 4-8.§, 9.§ 1. pont, 10.§, 11.§, és a 13-32.§ szakaszait megfelelően alkalmazza, ha:

1. az *elkövető* személyiségének összértékélése – a környezeti tényezőket is figyelembe véve – arra enged következtetni, hogy az *elkövetés időpontjában* erkölcsi és szellemi fejlettsége egy *fiatalkorúéval* volt azonos, vagy

2. a *cselekmény* természete, körülményei vagy motívumai alapján fiatalkorúakat jellemző vonásokat mutat.

[...]

(3) A szabadságvesztés büntetés legmagasabb mértéke fiatal nagykorú esetén 10 év.”

§ 105 Abs. 1 JGG Anwendung von Jugendstrafrecht auf Heranwachsende

(1) Begeht ein Heranwachsender eine Verfehlung, die nach den allgemeinen Vorschriften mit Strafe bedroht ist, so wendet der Richter die für einen Jugendlichen geltenden Vorschriften der §§ 4 bis 8, 9 Nr. 1, §§ 10, 11 und 13 bis 32 entsprechend an, wenn

1. die Gesamtwürdigung der Persönlichkeit des Täters bei Berücksichtigung auch der Umweltbedingungen ergibt, daß er zur Zeit der Tat nach seiner sittlichen und geistigen Entwicklung noch einem Jugendlichen gleichstand, oder

2. es sich nach der Art, den Umständen oder den Beweggründen der Tat um eine Jugendverfehlung handelt.

(2) § 31 Abs. 2 Satz 1, Abs. 3 ist auch dann anzuwenden, wenn der Heranwachsende wegen eines Teils der Straftaten bereits rechtskräftig nach allgemeinem Strafrecht verurteilt worden ist.

(3) Das Höchstmaß der Jugendstrafe für Heranwachsende beträgt zehn Jahre.

Ausztria

Különleges büntetést enyhítő körülmények

öStGB 34. § (1): Büntetést enyhítő körülmény különösen, ha az elkövető

1. a cselekményt a 18. életév betöltése után, de a 21. életév betöltése előtt...követte el.

Besondere Milderungsgründe

§ 34.(1) öStGB Ein Milderungsgrund ist es insbesondere, wenn der Täter

1. die Tat nach Vollendung des achtzehnten, jedoch noch vor Vollendung des einundzwanzigsten Lebensjahres...begangen hat.

A szabadságvesztés büntetés kiszabásának szabályai a huszonegyedik életévet be nem töltött elkövetőkkel szemben

öStGB 36. § Olyan személyekkel szemben, akik a cselekmény elkövetésekor 21. életévüket még nem töltötték be, nem lehet 20 évnél súlyosabb szabadságvesztés büntetést kiszabni. Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel, illetve az életfogytig vagy 10-20 évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett bűncselekmények helyébe 5-20 évig terjedő büntetési tételkeret lép. A büntetési tételkeretek alsó határa a következőképp alakul. Az egy évet meghaladó egy évre, az egy évig terjedő hat hónapra módosul. A büntetés alsó határa megszűnik, amennyiben az elkövetett bűncselekményt a törvény 5 évnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegeti.

Verhängung von Freiheitsstrafen über Personen unter einundzwanzig Jahren

§ 36 öStGB Gegen eine Person, die zur Zeit der Tat das einundzwanzigste Lebensjahr noch nicht vollendet hat, darf auf keine strengere als eine Freiheitsstrafe von zwanzig Jahren erkannt werden. An die Stelle der Androhung einer lebenslangen Freiheitsstrafe und der Androhung einer Freiheitsstrafe von zehn bis zwanzig Jahren oder lebenslanger Freiheitsstrafe tritt die Androhung einer Freiheitsstrafe von fünf bis zu zwanzig Jahren. Ein ein Jahr Freiheitsstrafe übersteigendes Mindestmaß der Strafdrohung wird auf dieses Maß, ein Mindestmaß von einem Jahr auf sechs Monate herabgesetzt. Soweit jedoch keine strengere Strafe als eine fünfjährige Freiheitsstrafe angedroht ist, entfällt das Mindestmaß.

Svájc

Fiatal felnőttek érdekében alkalmazható intézkedés

61. cikk

1. Ha a tettes a cselekmény elkövetésekor még nem volt 25 éves és a személyiségfejlődésében jelentős zavarok figyelhetők meg, akkor a bíróság beutalhatja egy a fiatal felnőttek érdekében működtetett intézetbe, ha:

a) a tettes olyan büntettet vagy vétséget követett el, amely összefüggésben áll személyiségfejlődésének zavaaraival, és

b) ha ezáltal feltételezhető, hogy további, a személyiségzavaaraival összefüggő cselekmények elkövetése elkerülhetővé válnak.

2. A fiatal felnőttek érdekében működtetett intézményeket a törvény által szabályozott többi intézménytől el kell különíteni.

3. Az elkövetőt önálló és bűncselekmény elkövetésétől mentes életre kell nevelni. Különösen munkaképesítését kell (tovább)fejleszteni.

4. Az intézkedéssel egybekötött szabadságvesztés tartama legfeljebb 4 év. Tartama nem haladhatja meg a 6 évet abban az esetben sem, ha feltételes szabadságra bocsátását követően az elkövető visszahelyezését rendelik el. Az intézkedés végrehajtását be kell fejezni legkésőbb az elkövető 30. életévének betöltésekor.

5. Ha az elkövetőt egy a 18. életéve betöltése előtt elkövetett cselekményért is elítélték, akkor az intézkedés a fiatalkorúak végrehajtási intézetében is végrehajtható.

Massnahmen für junge Erwachsene

Art.61.

1. War der Täter zur Zeit der Tat noch nicht 25 Jahre alt und ist er in seiner Persönlichkeitsentwicklung erheblich gestört, so kann ihn das Gericht in eine Einrichtung für junge Erwachsene einweisen, wenn:

a.) der Täter ein Verbrechen oder Vergehen begangen hat, das mit der Störung seiner Persönlichkeitsentwicklung in Zusammenhang steht; und

b.) zu erwarten ist, dadurch lasse sich der Gefahr weiterer mit der Störung seiner Persönlichkeitsentwicklung in Zusammenhang stehender Taten begegnen.

2. Die Einrichtungen für junge Erwachsene sind von den übrigen Anstalten und Einrichtungen dieses Gesetzes getrennt zu führen.

3. Dem Täter sollen die Fähigkeiten vermittelt werden, selbstverantwortlich und straffrei zu leben. Insbesondere ist seine berufliche Aus- und Weiterbildung zu fördern.

4. Der mit der Massnahme verbundene Freiheitsentzug beträgt höchstens vier Jahre. Er darf im Falle der Rückversetzung nach bedingter Entlassung die Höchstdauer von insgesamt sechs Jahren nicht überschreiten. Die Massnahme ist spätestens dann aufzuheben, wenn der Täter das 30. Altersjahr vollendet hat.

5. Wurde der Täter auch wegen einer vor dem 18. Altersjahr begangenen Tat verurteilt, so kann die Massnahme in einer Einrichtung für Jugendliche vollzogen werden.

Magyarország

A Fiatalkorúak Büntető Igazságszolgáltatási Törvényének koncepciója

A fiatal felnőtt

2. § (1) Fiatal felnőtt az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennyolcadik életévét betöltötte, de a huszonegyedikét még nem.

(2) A fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályokat a 3.§-ban foglaltakat, a javítóintézeti nevelést és a fiatalkorúak pártfogó felügyeletét kivéve a fiatal felnőttekre is alkalmazni kell, ha a fiatal felnőtt nem visszaeső és cselekménye vétségnek minősül.

2008. márciusi tervezet

XI. fejezet

A fiatalkorúakra és a fiatal felnőttekre vonatkozó rendelkezések

A fiatal felnőtt

103. § Fiatal felnőtt az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennyolcadik életévét betöltötte, de a huszonegyedikét még nem.

106. § Fiatalkorúval és fiatal felnőttel szemben intézkedésként javítóintézeti nevelés is alkalmazható.

108. § (4) Ha az elítélt a szabadságvesztés megkezdésekor huszonegyedik életévét betöltötte vagy a végrehajtás alatt tölti be, a bíróság a 42-44. §-ok alapján határozza meg a szabadságvesztés végrehajtásának fokozatát.

115. § (1) Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiataikorú vagy a fiatal felnőtt eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.
(6) Azt, aki a huszonegyedik életévét betöltötte, a javítóintézetből el kell bocsátani.